

1. SAM (19420) pron

sam (19400), **samy** (20) [tylko *N i A sg m*]; *samy Murm, MurzNT, RejPos, Leop, GrzepGeom* (2), *GórnRozm* (2), *BudBib, ModrzBaz, SkarŻyw* (2), *PaprPan, StryjKron*; *sam* : *samy FalZioł* (61:3), *LibMal* (1:1), *BibRadz* (1:1), *WujJud* (108:1).

sam (9229), *sām* (156) [w tym zapis: *sā BiałKaz* (20)]; *sam-* (10034), *sām-* (1) *RejKup*.

sām (8120), *sam* (84); *sam KwiatKsiąż, KochEpitCat, WerGość* (2); *sām* : *sam BierEz* (74:2), *OpecŻyw* (65:9), *MurzHist* (24:5), *MurzNT* (22:5), *LubPs* (432:1), *KrowObr* (210:5), *Leop* (104:5), *UstPraw* (17:1), *RejFig* (15:2), *RejZwierz* (46:1), *BibRadz* (185:1), *BielKron* (510:4), *Mącz* (220:7), *RejAp* (151:1), *RejPos* (719:1), *WujJud* (106:2), *BudBib* (84:5), *MycPrz* (11:1), *CzechRozm* (571:5), *SkarJedn* (74:2), *KochPs* (33:1), *SkarŻyw* (358:2), *StryjKron* (145:1), *CzechEp* (521:2), *NiemObr* (91:1), *ArtKanc* (145:1), *KochFrag* (14:1), *WyprPl* (9:1), *KołakSzczęśl* (15:2), *WujNT* (441:2), *KmitaSpit* (10:1); *sam-* (7967), *sām-* (882); *sām-* *WisznTr* (3), *PaprUp*; *sam-* : *sām-* *BierEz* (90:1), *MurzNT* (30:2), *KromRozm III* (48:1), *BielKom* (7:8), *GliczKsiąż* (103:11), *KrowObr* (292:23), *RejWiz* (87:1), *Leop* (118:3), *BibRadz* (186:16), *BielKron* (471:27), *GrzegRóżn* (91:7), *KwiatKsiąż* (13:11), *Mącz* (127:10), *Prot* (6:3), *SarnUzn* (61:3), *RejAp* (106:1), *GórnDworz* (164:1), *BiałKat* (33:1), *RejPos* (386:10), *BielSat* (5:3), *HistLan* (21:1), *BielSpr* (21:4), *WujJud* (222:2), *RejPosWstaw* (38:1), *BudBib* (37:23), *MycPrz* (10:2), *Strum* (15:1), *WierKróc* (3:1), *BiałKaz* (31:1), *BudNT* (18:30), *CzechRozm* (689:10), *KarnNap* (10:1), *ModrzBaz* (270:6), *SkarJedn* (10:140), *KochOdpr* (4:3), *Oczko* (63:4), *SkarŻyw* (16:417), *MWilcHist* (4:8), *StryjKron* (53:12), *CzechEp* (485:6), *KochFr* (21:1), *KlonŻal* (7:1), *ReszPrz* (55:3), *WerGość* (9:1), *WerKaz* (8:1), *ArtKanc* (47:2), *GórnRozm* (24:7), *KochProp* (4:1), *GrabowSet* (18:1), *OrzJan* (82:1), *LatHar* (148:3), *KołakSzczęśl* (11:1), *WujNT* (695:4), *WysKaz* (11:10), *JanNKar* (29:2), *SarnStat* (252:1), *SiebRozmyśl* (13:1), *PowodPr* (109:6), *SkarKaz* (202:2), *CiekPotr* (29:1), *CzahTr* (17:2), *PaxLiz* (1:7), *SkarKazSej* (98:2).

sg m N sām (9364), *samy* (2); *sām* : *samy FalZioł* (58:1), *WujJud* (108:1). $\diamond$ *G samého* (1013); *-ého* (52), *-ego* (9), *-(e)go* (952); *-ego MurzHist, KochPs* (2); *-ého* : *-ego MurzNT* (2:2), *BiałKat* (9:2), *SarnStat* (14:2). $\diamond$ *D samému* (827); *-ému* (32), *-emu* (21), *-(e)mu* (774); *-ému OpecŻywSandP, KochMRot, OrzJan* (5), *JanNKar, SarnStat* (11), *GosłCast* (3); *-emu OrzQuin* (12), *BiałKat, Strum* (3), *KochPs* (2), *KochSob*; *-ému* : *-emu OpecŻyw* (9:1), *Oczko* (1:1). $\diamond$ *A samého* (859), *sām* (21), *samy* (18); *sām SienLek, CzechRozm* (3), *SkarJedn, CzechEp* (2), *BielRozm, Calep, Phil, WujNT* (2), *SarnStat, PowodPr, SkarKaz, SkarKazSej*; *samy Murm, MurzNT, Leop, GrzepGeom* (2), *RejPos, BudBib, PaprPan, ModrzBaz, SkarŻyw* (2), *StryjKron, GórnRozm* (2); *sām* : *samy FalZioł* (3:2), *LibMal* (1:1), *BibRadz* (1:1). $\sim$ *-ého* (43), *-ego* (14), *-(e)go* (802); *-ego KochWr* (2); *-ého* : *-ego MurzHist* (1:4), *MurzNT* (3:6), *BiałKat* (3:1), *KochPs* (1:1). $\diamond$ *I samym* (164), *samem* (9); *-em FalZioł* (3), *MurzNT, GórnTroas*; *-ym* : *-em RejPs* (1:1), *GliczKsiąż* (2:2), *WujJud* (2:1); $\sim$ *-em* (1) *MurzNT, -ém* (1) *GórnTroas, -(e)m* (7). $\diamond$ *L samym* (324), *sam(e)m* (4); *-(e)m RejPs, BudNT*; *-ym* : *-(e)m FalZioł* (6:2). $\diamond$ *f N sama* (1142); *przed końcówką 1 sg f*: *samam KochPieś* (2), *samām* (1) *KochFrag*. $\diamond$ *G saméj* (262), *samé OpecŻyw* (3), *samyj MurzNT* (2), [*samy*]; $\sim$ *-éj* (26), *-(e)j* (236). $\diamond$ *D saméj* (85), *samé* (2) *OpecŻyw*; $\sim$ *-éj* (14), *-(e)j* (71). $\diamond$ *A samę* (185) [w tym: *-e* (3)], *samą* (3); *-ą KlonFlis*; *-ę* : *-ą GórnDworz* (6:1), *Strum* (1:1). $\diamond$ *I samą* (171) [w tym zapis: *-a* (1), *-am* (1)]. $\diamond$ *L saméj* (122),

samyj (1) *MurzNT*; ~ -ěj (14), -(e)j (108). ♦ *V a. N* sam(a) (1) *RejKup*. ♦ *n N* samo (490), sam(e) (3); -(e) *BielSpr*; -o : -(e) *FalZioł* (38:1), *BibRadz* (6:1). ♦ *G* samégo (185); -égo (11), -ego (6), -(e)go (168); -égo *KochFr*, *KochProp*, *OrzJan* (3), *SarnStat* (2); -ego *OpecŻyw*, *MurzHist* (3), *KochPs*; -égo : -ego *Oczko* (4:1). ♦ *D* samému (29); -ému (2), -(e)mu (27). ♦ *A* samo (105), samé (8) *KrowObr* (2), *BielKron* (2), *Mącz* (2), *BiałKat*, *Oczko*; ~ -é (2), -(e) (4). ♦ *I* samym (143), samem (12); -em *RejPs*, *MurzNT*, *GroicPorz*, *BibRadz*, *BudBib*; -ym : -em *FalZioł* (5:3), *CzechEp* (19:1), *GórnRozm* (1:3); ~ -em (1), -(e)m (10). ♦ *L* samym (132), sam(e)m (7); -(e)m *RejPs*, *DiarDop*, *ModrzBaz*; -ym : -(e)m *FalZioł* (4:1), *BibRadz* (2:3). ♦ *V* samo (1) *OpecŻyw*. ♦ *pl N m pers* sami (2615). *m an* sami (6) [*cum N pl*: krucy (1), orłowie (1), smokowie (1)] *FalZioł*, *Mącz* (2), *RejZwierc*, *KlonŻal*, *KmitaSpit*; *samy* (2) [*cum N pl*: woły] *BierEz*, *KochFr*. *subst* *samy* (179), samé (110); -y *BierEz* (5), *OpecŻyw*, *TarDuch*, *RejPs* (3), *KromRozm II* (3), *KromRozm III* (2), *LubPs* (2), *KrowObr* (4), *RejWiz* (5), *UstPraw*, *RejZwierc* (4), *GrzegRóżn* (2), *KwiatKsiąż*, *SienLek* (5), *RejAp* (6), *RejPos* (11), *BiałKat* (2), *KuczbKat* (3), *RejZwierc* (8), *WujJudConf*, *RejPosWstaw* (2), *HistHel*, *Strum*, *BiałKaz*, *CzechRozm* (4), *KochPs*, *SkarŻyw* (6), *MWilKHist* (2), *StryjKron*, *CzechEp* (5), *KochSz*, *KochPieś* (3), *ArtKanc*, *Phil* (2), *GrabPospR*, *SkarKaz* (3), *SkarKazSej*; -é *OrzQuin*, *SarnUzn*, *KlonŻal*, *KochPhaen*, *ReszPrz*, *ReszList*, *BielSen* (2), *PudłFr* (2), *BielRozm*, *GórnRozm*, *Paprup*, *GrochKal*, *GrabowSet*, *LatHar*, *WysKaz*, *WitosłLut*, *CzahTr*, *SzarzRyt*; -y : -é *FalZioł* (11:1), *GlabGad* (4:10), *RejJóz* (1:1), *GliczKsiąż* (5:2), *Leop* (1:2), *BibRadz* (6:1), *BielKron* (13:1), *Mącz* (10:1), *GórnDworz* (3:15), *BielSat* (1:1), *WujJud* (2:6), *BudNT* (1:3), *ModrzBaz* (1:14), *SkarJedn* (1:1), *Oczko* (3:5), *BielSjem* (4:2), *WujNT* (2:5), *JanNKar* (1:5), *SarnStat* (1:11), *PowodPr* (1:2), *KlonFlis* (1:1); ~ é (25), -(e) (85). ♦ *G* samych (326). ♦ *D* samym (183), samem (15); -em *RejPs* (3), *RejKupSekl*, *Diar*; -ym : -em *LibLeg* (4:1), *MurzNT* (1:2), *GórnDworz* (4:2), *ModrzBaz* (9:2), *GórnRozm* (1:2), *Paprup* (1:1); ~ -em (1), em (1) *MurzNT* (1:1), -(e)m (13). ♦ *A m pers* samych (47), *samy* (39), samé (19); -ych *RejRozpr*, *MurzHist*, *GrzegRóżn*, *GrzegŚm*, *BudNT*, *WerKaz*, *ActReg*, *OrzJan* (2), *SkarKaz*, *VotSzl*, *CiekPotr*, *GosłCast*; -y *RejPs* (3), *RejKup*, *KromRozm II*, *KromRozm III*, *Diar*, *LubPs*, *Mącz*, *RejPos*, *RejZwierc*, *BudBib* (2), *KochSz*; -é *Leop* (2), *GórnDworz*, *WujJud*, *WerGośc*, *Phil*; -ych : -y : -é *LibLeg* (2:1), *MurzNT* (1:1), *KrowObr* (-:5:2), *BibRadz* (1:3), *BielKron* (3:3), *CzechRozm* (7:5:1), *Paprup* (1:1), *ModrzBaz* (2:-:1), *SkarJedn* (1:-:1), *SkarŻyw* (1:4), *CzechEp* (4:1:1), *LatHar* (1:-:1), *WujNT* (9:1:4), *SarnStat* (1:-: 2); ~ -é (2), -(e) (17). *subst* samé (50), *samy* (24); -é *Mącz*, *GórnDworz*, *WujJud*, *BudBib*, *ModrzBaz* (4), *Oczko* (2), *StryjKron*, *KochFr*, *KochPam*, *LatHar* (2), *OrzJan* (3), *OstrEpit*, *WujNT* (3), *SarnStat* (4), *WitosłLut*, *KmitaSpit*, *PowodPr* (3), *KlonFlis*; -y *BibRadz*, *FalZioł* (4), *GrzegRóżn*, *SienLek* (4), *SkarJedn*; -é : -y *GliczKsiąż* (2:1), *BielKron* (6:2), *RejAp* (1:1), *CzechRozm* (4:4), *SkarŻyw* (1:1), *CzechEp* (3:3), *SkarKaz* (1:1); ~ -é (12), -(e) (38). ♦ *I m* samémi (17), samymi (7); -émi *FalZioł*, *MurzNT*, *DiarDop*, *LubPs*, *BielSat*, *WujJud*, *ModrzBaz*, *BielSjem*, *GostGosp*, *KochFrag*, *SarnStat* (3), *PowodPr*, *SkarKaz* (2); -ymi *LibLeg*, *LibMal*, *RejWiz*, *SkarŻyw* (2); -émi : -ymi *CzechRozm* (1:2); ~ -émi *KochFrag*, *SarnStat* (2), -emi (1) *MurzNT*, -(e)mi (12). *f* sam(e)mi (9), samymi (1) *GlabGad*. *n* samymi (6) *CzechRozm* (2), *CzechEp* (2), *Calep*, *GostGosp*, sam(e)mi (3) *Mącz*, *ModrzBaz*, *SkarŻyw*. ♦ *L* samych (57), sam(e)ch (1); -ych : -(e)ch *FalZioł* (3:1). ♦ *du N* sama (5) *BierEz O*, *BielŻyw* 159, *BielKron* 76v, 340, *WyprPl B*.

I. Wyodrębnia określony obiekt od innych [w zdaniach bezpodmiotowych występuje w celowniku i dwa razy wyjątkowo w bierniku] (15030) :

1. Ze względu na rzeczywistą sytuację (8383) : [Interpretacja wielu poszczególnych użyć jest być może niewłaściwa. Rzeczywista intencja komunikacyjna nadawcy byłaby rozpoznawalna tylko w tekście mówionym, gdzie oprócz kontekstu zasadniczą rolę odgrywają środki prozodyczne (akcent i intonacja zdaniowa). W tekście pisanym, zwłaszcza przy często mylącej z dzisiejszego punktu widzenia interpunkcji lub przy całkowitym jej braku, jest to niemożliwe.]

A. Bez innych osób a. rzeczy [w zasadzie w mianowniku, pełni funkcję okolicznika]; *solus HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, JanStat, Cn; ipse Vulg, Mącz, PolAnt, Modrz, JanStat, Cn; solus ipse PolAnt, JanStat; solitarius PolAnt; singularis Vulg* (1141) :

a. Bez nikogo (903) :

α. Bez towarzystwa, samotnie [tu też w bierniku] (317) : *MetrKor* 34/135; A gdy go vźrzał fámego/ Nád księgámi leżácego: Iá! ty fłowá k niemu mówić/ Iákoż możelś fám tuta zbyć? On mu rzekł/ nigdy ia nie fám/ Závždy częftá bieśiádę mam *BierEz* P4, F3, Ov, O2v; *OpecŻyw* 7v, 36, 37, 45, 53, 104v, 146; *BielŻyw* 57, 165; *LibLeg* 7/36; *RejPs* 44v, 97v, 148; *LibMal* 1544/80v; Połłał gi ociecz do nas na pole fámego *RejFóz* M4v, C5, G3; *SeklKat* N; *RejRozm* 396; *RejKup* z6v; *HistAl* C, K8v, Mv; *KromRozm I* N4; *BielKom* Fv; *LubPs* Z6; *GroicPorz* mm; *RejWiz* 71v; *Leop Ier* 15/17; Támże fámí miedzy fóbą cícho vknowáli/ Iákoby iá kiedyżkolwiek fámę przydybáli. *KochZuz* A2v, A4; *RejZwierz* 7; *BibRadz Dan* 13 arg, 13/14; Miefzkálázwá fámá (krołu miły) w iednym domu obie fpołu *BielKron* 76v; Dáryus s Cyrušem pánował po zábitym Báltызárze/ lat 2. Sam Cyrus po nim/ lat 22. *BielKron* 111v, 11v, 70v, 80, 88, 101 (13); *KochSat* B3v; *KwiatKsiąż* G3 [2 r.], G4; *Solivagus*, [...] Sam fie błákáyaci. *Mącz* 400a, 96d, 401c, d; gdy fie iuż było zmierzkło/ fzedł fám/ fług nie czekáiąc do gośpody fwey *GórnDworz* P8, T4, Aa8, Bbv; A táiemnie przyfzedł ku corce fwey á nálażł iá fámę w komnácie y wczynił fnią vpornie wolá fwą. *HistRzym* 8, 66v, 115v; *RejPos* 210v; *BiałKat* 303v; *RejZwierc* 39v; *BudBib Iob* 31/17, *Is* 63/3, *Ier* 15/17, *Thren* 3/28; *SkarŻyw* 57, 130, 226, 444; Przede wśzytkim Bog był fám [...]. A fám/ iż opocz niego zewnątrz nic nie było. *CzechEp* 254, 258; *KochFr* 16, 61, 129; Krolowie fmutni po fwych miłośnicach/ Tefknią/ że fámí legáią w łóżnicach. *KochSz* B4v; *PudłFr* 34; *GórnRozm* D3v; *Calep* [991]a; *GórnTroas* 42; *GrabowSet* G3; *KochAp* 10; *KochFrag* 28; *WyprPl* A3v; *WujNT Matth* 14/23 [2 r.], *Mar* 6/47, *Luc* 9/36, *Act* 15/34; Ale nieprzychodź fámá/ niech záraz przy tobie Piękne Grátiie będą *WitosłLut* A4, A3v [2 r.]; *SkarKaz* 314b; *GosłCast* 39.

W zdaniu bezpodmiotowym (23):

~ Celownik (21): Miłościem bywa nędznemu/ Cierpieć nędzę nie fámemu *BierEz* L2v, L2; *BielKom* G4; *GliczKsiąż* A2; Nieieft dobra rzetz tżłowiekowi fámemu być [Gen 2/18] *KrowObr* 220v [przekład tego samego tekstu *KrowObr* 220v, *BibRadz*, *BielKron* 1v, *RejPos* (3), *RejZwierc*, *CzechRozm* 16 (2), *WerKaz*], 220v; *Leop Eccle* 4/10; *BibRadz Gen* 2/18; *BielKron* 1v, 80; *RejPos* 42, 100v, 149v; *RejZwierc* 1v; *CzechRozm* 16 [2 r.]; *WerKaz* 282; *ArtKanc* V2v; *SkarKaz* 633a; Tefzno mię fámey domá *CiekPotr* 31; nic nie [= nie ma] fzkodliwśzego/ Sámému bydź chorému/ y nic tefkliwśzego. *GosłCast* 39.

Biernik (2): *Diar* 77; PYtafz nietefznoli mię ták lámégo fiedźić *KochFr* 56. ~

W porównaniach (6): Iedno tu fama iako pień Czałem fiedże [!] przeż czały dzień *RejJóz* F3v; iedno thylko łam fie wierci iáko kozá od łthádá odrážona *RejZwierc* 90v, 29v, 141; *CzechRozm* 179; á iednáł łam iáko owcá ziednym towarzyszem/ bez broni y przyiaćioł [...] ná ich óstre želázo fzedł. *SkarŻyw* 374.

Połączenia: »sam bez, przez [kogo, czego]« (2:1): Owczé łamy przez iagniáth wyganiać na pole *FalZioł* IV 1d; *OrzRozm* H3; Ieden [*Melchisedech*] łam bez potomłtwá/ drugi/ to ieft Aaron/ z potomkámi y z rodzáiem nástępuiącym. *SkarKaz* 156a.

»sam tylko« [szyk 6:5] (11): thwyerdzi yfch nykth przinym nyebel alye thełko łfam tho łprawował *LibMal* 1552/166v; *StawPieś* A3; *GliczKsiąż* L3; *BibRadz* 2.*Mach* 8/35; *BielKron* 32; *RejZwierc* 90v; *BudBib* 1.*Mach* 13/4; *SkarŻyw* 452; *StryjKron* 662; Wyrozumiał iż mizerny żywot iego być miał/ [...] ieśliby był ná łwobodzie łam tylko przebywał *ArtKanc* N11; *LatHar* 273.

»sam (...) z [kim]« (10): *BierRozm* 7; *RejJóz* G7v; Zołtáwiwfzy Moizefz włytek łud zá gránicámi gory Synái/ tylko łam z Aaronem przez gránicę wefzli ná gorę *BielKron* 32; Pánie miły kaž włyftkim wyniść áby tylko łam łemną zołtał *HistRzym* 36v, 21; *SkarŻyw* 374, 452; *KochFr* 82; cięższy [zał] *Pyrrhá* miála/ Gdy łamá z mężem ná świcie zołtála *Górntroas* 67; Y muścić dla téy woyny kościół łtać pułtkámi/ A ia łam niezfór będe odpráwiał z wróblámi. *WyprPl* Cv.

Zwroty: »sam zosta(wa)ć (a. ostać (się))« = *relinqui a. remanere solum (ipsum)* *PolAnt*, *Vulg*; *solitarium se facere* *PolAnt*; *ipsum (solum) manere* *Vulg* [szyk zmienny] (56): Liłzká gdy karmi łzukála/ Z iámy byłá wybiezáła. Liśiętá łámy w iámie zołtały *BierEz* Mv, N4v, Ov, P4; *OpecŻyw* 31, 33v, 65, 176; *OpecŻywSandR* nlb 2v; *HistJóz* C3v; *FalZioł* IV 21c; *BielŻyw* 50; *RejKup* d7; *RejWiz* 34, 46; *RejFig* Aa6v; *RejZwierz* 33, 117v; ieftem podobien wroblowi ktory łam zołtawa ná dáchu [*sicut passer solitarius super tectum*] *BibRadz* Ps 101/8, 2.*Mach* 8/35; *OrzRozm* C4v; *BielKron* 15v, 100, 156; *RejAp* 105v; *HistRzym* 105, 129v; fáłszywe Proroki [...] do Zboru wálzego gromádzicie/ ábyście trzey álbo czterzey łámi we Zborze nie zołtáli. *WujJud* 118v; *BudBib* Gen 32/24, 1.*Mach* 13/4; *HistHel* C3v, C4; *SkarJedn* 249; Y wkrotkim czáście włytki pomárły [...] łamá zołtála Bázyliíffa. *SkarŻyw* 179, 320, 368, 452; *KochPhaen* 9; *KochPieś* 32; *KochWr* 34; *Phil* F3; *Górntroas* 45, 67; *LatHar* 167; *WujNT Ioann* 7/9, 8/9, 12/24[25], *Rom* 11/3, 1.*Thess* 3/1; *KmitaSpit* B2v; *PowodPr* 9; *SkarKaz* 120a, 609a; *CiekPotr* 56; Pokić fię dobrze wiedzie moc przyiaćioł będzie/ Leć ieżli fię pochyniefz łam óstániefz wśzędzie. *CzahTr* H4v; *SkarKazSej* 669a.

»samego zostawi(a)ć (a. ostawić); sam zostawiony« = *relinquere solum* *PolAnt*, *Vulg*; *relictus solus* *Vulg* [szyk zmienny] (10;2): mariá/ profila go aby ie łamé nieoftawil/ ale iá s łobą wziął. *OpecŻyw* 14v, 81, 97v, 176; *Leop Dan* 10/8; *BudNT Ioann* 8/19[29]; *CzechRozm* 17, 236v; Niemam ci zacz dziekować/ móy miły doktorze/ Ześ mię łámégo z gośćmi zołtawił w komorze *KochFr* 82; Byłeś [*Panie Jezu*] [...] powrozy iako łotr zwiázány/ łam tylko w rękách nieprzyiaćielłkich zołtawiony *LatHar* 273; *WujNT Ioann* 8/29, 16/32.

Wyrażenia: »sam jeden (a. jedyny, a. jedurny)« = *solus* *PolAnt*; *ipse solus, unus* *Vulg*; *in solitudine* *Modrz* [szyk 17:3] (20): *BielŻyw* 156; *MurzNT Matth* 14/23; *GliczKsiąż* A2; Iedurny łam ieft człowiek/ á drugiego niema/ áni łyná/ áni brátá *Leop Eccle* 4/8, 11; *Incomitatus*, Bez sług/ bez

towárziŧtwa/ Sam yediny. *Mącz* 61a; *HistRzym* 105; *ModrzBaz* 77; *KochOdpr* D2; Trzy latá nápuŧtyni ŧam ieden przeŧiŧ *SkarŹyw* 471 *marg*, 57 *marg*, 86, 165, 235; *KochPieŧ* 19; *GórnrOzm* Dv; *Calep* [991]a; *WujNT Ioann* 6/15; *WitoŧLut* A3v; *SkarKaz* 609a.

»sam osobno« = *singularis, seorsum solus* *Vulg* (4): A gdy ŧam byŧ oŧobno/ pytáli go ċi co przy nim byli [...] *BibRadz Mar* 4/10; wŧiáŧ Ieŧus Piotrá y Iákubá y Ianá: y wwiodŧ ie ná gorę wyŧoká ŧámy oŧobno *WujNT Mar* 9/2[1], *Mar* 4/10, *Luc* 9/18.

»sam pustopas« (1): iáko on zubr odyniec co go od ŧiebie ŧtádo wybije/ iŧ iedno ŧam puŧtopás chodŧi/ á ŧadnego ŧpoŧku z inemi ŧwierzety nie vzywa. *RejZwierc* 88v.

»sam ŧzczegulny« = *ipse solus* *Vulg* (3): *LibMal* 1554/187; Ieŧus tedy [...] wŧedŧ ŧáŧię ná gorę ŧam ŧzczegulny. *Leop Ioann* 6/15; *WysKaz* 47.

Szereg: »albo (nie, i) sam albo (ale, i) z [kim]« (5): *RejWiz* 54; iuŧ theŧ ŧobie w ciepŧey izbie wŧiedzieŧ/ álbo ŧam álbo s przyiacielem. *RejZwierc* 111v, 107v; ieŧli ieŧt cáŧy Chriŧtus w chlebie/ [...] tedy táŧ nie ŧam ieŧt/ ále z vcŧniámi ŧwoimi *CzechRozm* 265, 199.

Przen (7) : á ná mieyŧce dobrej á weŧoŧey myŧli/ wchodŧi w nas ŧlá/ á ŧmęthna/ á ieŧzcze nie ŧámá/ ale przywiedzie s ŧobá wŧzytki niedoŧtátki *GórnrDworz* H5v; *SkarJedn* 393.

Przysłowie: Y nie bez przyczyny oná przypowieŧć miedzy ludŧmi proŧtemi powŧtála: Iŧ nieŧzczęćcie nigdy ŧámo nie chodŧi. *RejAp* 135.

a) *O towarzystwie w postaci własnych myŧli* (4) : Ktorzyćiem ŧiedzą z kŧięgámi/ Nie mogá być nigdy ŧámi: Aŧe kiedy w ċiŧbie ŧiedzą/ Táŧ dopiero ŧámi będą *BierEz* P4; *BielŹyw* 110; Wŧzákŧe y ták nie byŧ ŧam/ ábowiem miaŧ z ŧobá/ ktory w ŧobie miaŧ (rationem) rozum ŧwoy. *CzechEp* 254.

αα. *O większych skupiskach w izolacji od innych* (2) : nie (maŧz) wrot/ áni zatwory v niego/ ŧámi mieŧzkáią. *BudBib Ier* 49/31; A ŧiedzimy [my, Polacy] w pokoju przes dawny czás ŧámi. *MycPrz* I [D].

ββ. *Sam na sam (o dwóch uczestnikach)* (62) : ále młódŧzy brát Lech obaczywŧy tho zábiŧ go gdyŧhá ŧámá byŧá ná łowie *BielKron* 340v.

Połączenia: »sam(y) a sam(y)« = *we dwie osoby; na osobności* (3): ŧluzelem panv temv przeŧŧ dwye lyeczŧe, y czáŧtom ŧnym ŧam a ŧam yezdziel *LibMal* 1545/103v; Ieŧliby zgrzeŧyŧ brát twoy przećiw tobie/ nápomniŧ go ŧam á ŧam *CzechEp* 29; *CiekPotr* 10 [2 r.]; [Witoŧt samy a samy z moskiewskim Wasylem traktują koło pokoju *StryjPoczq̃t* 343 *marg*].

»sam z samá« = *sam na sam (o kobiecie i mężczyźnie)* (1): Ut maneam solus cum sola, Abych zoŧtaŧ ŧam s ŧámá. *Mącz* 207a. [Cf **IX.** »sama z samym«.]

[»sam z samem«: Solum ŧolus conveni. Samem ŧie z ŧámem ŧŧedŧ. *TerentMatKę̃t* Q2v.]

ααα. *O walce w pojedynku* (53) : Potym ŧie powabili [Aleksander i Porrus] ná rękę ŧámi czynić *BielKron* 126; powabiŧ ná rękę Debreás Skánderbegá ŧam ŧnim czynić *BielKron* 252, 126, 215, 248v [2 r.].

Połączenie: »sam a sam« (24): vmowiŧ tak aby ŧie ŧam á ŧam z Frinonem hethmanem Atenŧkim biŧ za wŧzytkie woŧŧka *BielŹyw* 12; wywabiŧ go ŧam á ŧam Philokletes ná rękę *BielKron* 59, 58 [2 r.], 60v [2 r.], 65v [2 r.], 101v [2 r.], 105v [2 r.] (20); Monomachus, Hárcownik ten który ŧie ŧam á ŧam potyka. *Mącz* 230c, 49d [2 r.], 498c [2 r.]; Niechŧe poydzye ŧam á ŧam z Thomáŧem zápáŧy *PaprpPan* S3v, D [2 r.], H3 [2 r.], R2 [2 r.], Tv [2 r.], T2v [2 r.] (18); *StryjKron* 210 [2 r.].

β. [Bez mieszkańców, pusty: I]Akożci łámo liedzi [sedat solitaria] miáfto/ ták ludne? BibRadz Thren 1/1.]

γ. Bez pomocy, samodzielnie, o własnych siłach (180) : Więc oracz gdy się náczeł/ Nádzieie w pomocy nie miał: Kazał łynowi sierpy wziąć/ Muśiwá łnac iuż łámá żąc. *BierEz* O, M4v, N, N4v, O, Pv, S3v; tak iij go [*dziecię Jezus*] trudno bylo nolitz/ a łámo niemogło dlá łwé młodości choditz. *OpecŻyw* 30v, 158, 177; *FalZioł* IV 17a, 18a; *WróbŻołt* gg5; *RejPs* 171, 219v; *LibLeg* 11/43v; wloczil [go] po yzbye thak dlugo ałch mv łzyą yakofz łcham wydarł. *LibMal* 1545/102v, 1548/140v; *SeklKat* N3; *RejRozm* 398; *RejKup* z8, Aa, cc6v, dd4, ee4, ee7v; *KromRozm III* M2v; *Diar* 27; *BielKom* B8v; *GliczKsiąż* D7, K; *LubPs* O4, ff2 marg; *GroicPorz* fv; *SeklPieś* 30v; *KrowObr* 209 [2 r.]; *RejWiz* 2, 52; *Leop Num* 11/14; Concilium nam nietrzebá/ my łámi dobrze wierzymy *OrzList* e4v; *RejFig* Cc; Ow mu drogę powiáda/ boby łam nie tráfił *RejŻwierz* 115; *BibRadz Ex* 18/18, *Num* 11/14; *OrzRozm* T3; *BielKron* 28, 211, 260v, 313v, 348, 357; *Prot* A4, Ev; *SienLek* 163v; *RejAp* BB6; *GórńDworz* S8v, Ll6; áczci tu ták piłano/ áby káždy łam mógl wyrozumić [...] *GrzepGeom* B4; Ale łam iáko práwy Bog po śmierci łwey z grobu wítał *RejPos* 107v, A6, 30, 67v, 68v, 81 (18); *BiałKat* 26; *HistLan* D3; *KuczbKat* 415 marg; chciałem cię prośić byś mi tych drew pomogła ná ramię záłożyć/ ále iuż nie thrzebá/ bom łobie iuż odpoczyńał/ záložę łam. *RejŻwierz* 170, 74, 106v, 254, 259; *WujJud* 114; *BudBib Deut* 1/9[10]; *Strum* G3v; A ták iż też on ániół wybáwiał Izráelá od włzech iego nieprzyaciół [...] / gdy ziemię obiecáną pośiadał przeto wybáwicielem iest názwany. Aby Izráelczycy nie mniemáli/ żeby łie łámi od łwych nieprzyaciół wybáwili. *CzechRozm* 57, 1v, 119v, 147; [mówią baby, tj. położne:] nietákcie łą niewiáłty Hebreylkie iáko Egipłkie: vmieią ony łamy łobie bábić/ á niłzi [= *zanim*] przychodziem do nich/ rodzą. *SkarŻyw* 477, 30, 52, 56, 490; wielkim pędem iáko z gory oná wodá włecz bieżála/ która ácz łamá chybko łzła ná doł/ ielzczę ią wiátr tym tężey gnał *StryjKron* 26; *CzechEp* 182, 197, 258; PRořzono iednéy wielkiemi proźbami/ Nie powiem o co/ zgádniecie to łámi. *KochFr* 23, 51, 61; *KochPieś* 52; *PudłFr* 31; *ArtKanc* F14; *KmitaPsal* A4v; *KochProp* 16; *GostGosp* 60, 62; *KochFrag* 29; iefli wąpfiř żebyś łam miał dořtác odpulřczenia ciężkich grzechow łwoich/ vżywayże przyczyńcow/ vżyway pomocy kořciołá *WujNT* 212, 314; *PowodPr* 34; *SkarKaz* 81a, 242a [2 r.], 242b [4 r.], 383b marg, 385a, 457b; *CiekPotr* 40; *GosłCast* 38; Tá rodzicow pozbywłzy w młodości/ Rządziła łie łamá w łtáteczności. *PaxLiz* A4v, C; Podáł kupę łtrzáł zwiázáných/ y łamáć ie káždemu łynowi kazał. Czego gdy vczynić nie mogli: on pojedynkiem káždą łam przełomił. *SkarKazSej* 676b, 660b; *KlonWor* 9; *SzarzRyt* D4v.

Z rzeczownikiem (12): ták iż łámi Mámaluchowie włzytko wołko Arábow odpędziłi *BielKron* 456, 254, 410; iákoby Bog łam nie mógl niczemu łprořthác bez iákich pomocnikow. *RejAp* 86; *GórńDworz* Z5, Ff8; *WujJud* 95; Trázybulus on męžny by łmiał z nimi łtoczyć/ Przyrzekam iż łam Woyciech łmiałby go vkroćić. *PaprPan* Y2; *ModrzBaz* 110v; *SkarŻyw* 599; *BielSjem* 8; Kiedyby łámo Pogáńřstwo známi woiowáło/ á nie ręká Bołka przemožna w nich/ mniefbyłmy łie łękác mieli. *PowodPr* 12.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (2): nie zdało się nam przystojno samem co imo radę WM tym podawać *Diar* 40; Iż łámemu przyrořzeniu człowieczemu niepodobna po ták długim y wielkim

przez vbiczowanie krwi wylaniu/ krzyżá dźwigác [...]: dokláda tego y tym to zámyka/ iż to było mocy Bołkiey á nie człowieczey. *CzechEp* 183.

Połączenia: »sam (...) bez, (o)krom, opócz, przez [kogo, czego]; sam ... imo [co]« (14:4:2:1;1): *Diar* 40; *KrowObr* 10; Iełli [*Baal*] był bog/ Ínádnieć fie łam pomści krom was. *BielKron* 50, 254; *RejAp* 54v, 86; *GórnDworz* Ff8; gdyż nigdy łam łoby [..] żadney rády opócz twey święthey łálki ni w czym dáć nie mogę. *RejPos* 202v; *WujJud* 95; *Strum* C2v; *CzechRozm* 122; *ModrzBaz* 110v; *SkarŻyw* 213 *marg*; Bog mi łam bez mego o tym myślenia/ práwie niewiem iáko naprzod ie [wędzidło] do vřt włożył. *CzechEp* *3v; *OstrEpit* A2; *WujNT* 267; *SiebRozmyśl* E4. Cf »sam bez pomocy«.

»tylko sam« (2): *KrowObr* 144v; áby oni z tobą nořili brzemię ludu tego/ á nietylko ty łam. *BibRadz Num* 11/17.

Wyrażenia: »sam jeden« (2): *GrzepGeom* B; iż Turkowi folgować trzebá/ bo temu/ Kroleřtwo naywięřsze łámo iedno nie wydoła. *GórnRozm* M2.

»sam bez pomocy, krom pomocy« [*szyk* 4:1] (4:1): gdy krom pomocy uetrzech leczyech łama przeř pyąthnařczye řtopyenyow ueřła *PatKaz III* 112; *GliczKsiąř* O2; *RejZwierz* 78v; *CzechRozm* 36; ktore [*zwierzęta*] [...] łkoro fie vrodzą á trochę podchowáią: potrzeby řwoie łámy bez pomocy opátrzyć łobie mogą. *SkarKaz* 633a.

Przen (11) : łama fie rzecz dobra chwali. *FalZioł* +2v; *RejKup* f2; *KromRozm II* q4; *GliczKsiąř* B2; Krzywdy ktore fie wiernym dzieią łámy przychodzą przed obliczność Bożą *BibRadz I* 3a *marg*.

Z rzeczownikiem (6): *LubPs* Y4v; *RejWiz* 78v; *BielKron* 290; á łámá řpráwiedliwość woła á vpomina Pána ná pomřtę złořliwych *RejAp* 61v; oczy łáme/ iáko pewni od řercá pořłowie/ řilá řpráwić mogą *GórnDworz* Cc4, Gg3.

đ. Bez pośredników, bezpośrednio (3) : Niewiem tedy dla czego Świętych o tho prořić mam: co mnie [...] dáć Pan wřzyřtkich ónych/ przez którego řye świętymi řtáli/ może: ón řye łam o to każe prořić *BiałKat* 151; IZ fie łkárzyli Pořłowie Ziemiřcy/ żeby řzláchtá z Wielkiéy Pořłki [...] byłá oćiążoną przedawániem řoli Pruřkiéy: któregořmy [...] řtániřłáwowi Gráiořłkiému [...] pozwolili/ prořząc [...] żebyřmy łámi řzláchćie z Wielkiéy Pořłki/ řoli Pruřkiéy zá pieniádze ich dodawáli *SarnStat* 389, 373.

ę. Bez rozkazu, bez zachęty, bez przymusu, dobrowolnie (188) : *BierEz* C4, N2; Y chciał fie za tymi řlowy łám polořytz na on krzyř/ ale onij řolniérze/ gwałtem go na krzyř porzucili *OpecŻyw* 138v, 125v; *FalZioł* IV 24b; *March*³ V7; iż wielekroć ona łama řzukała tych ktorymby dobrze vczynić mogła *WróbŻółtGlab* A2v; *LibLeg* 10/147; *RejPs* 86; *ComCrac* 20v; *RejJóz* C8v, O8v; řnać by fie łám rychley vznał Kiedy byř mu nieprzekazał [*lege*: nie przekazał]. *RejKup* n2v, Q, Xv; *KromRozm I* E2v; *KromRozm III* D2v; że się nas poddanych řwych wiernych rozmiłować raczysz iřcie nie z nawodu niczyjego, jedno sam i z miłości naszej przeciw osobie WKM naszego MP. *Diar* 76; *DiarDop* 99; *BielKom* D2v; żeby teř rodzicom nye godziło fie dzyatek řwych káráć/ [...] gdyby dzyatki łáme dobre były/ s przyrořdenya dobroć á řtáteczność miłowały. *GliczKsiąř* F6, D2; *GroicPorz* dv, ee3; *KrowObr* 58v; *RejWiz* 164v; *Leop* 2.Par 26/20; *RejZwierz* 68v, 105; Y vczynił pokoy z mieřzczány w Betřurze ktorzy łami wyřzli z miářtá *BibRadz* 1.Mach 6/49; ořkoczón ze wřzech řtron od Lántgráfá y innych/ muřiał łálki prořić/ y dał fie łam w więźienie *BielKron* 224, 119, 165, 176v, 200v, 203v (11); *Corrigere seipsum*, Sam fie vznác/ vbaczić. *Mącz* 350b, 92c, 394d, 461b [2 r.]; *SarnUzn*

D3; *SienLek* 14v; *RejAp* 23; *GórnDworz* Hh7v; *HistRzym* [89]; do vbożuchnych nędzniczków nie prołzony łam przychodził *RejPos* 243v, 21, 23v, 30 *marg*, 133v, 143v *marg*, 145; *BiałKat* 171; *HistLan* D2v; *KuczbKat* 205; Bo ácz łie trefi czálem thák fláchetne przyrodzenie/ kthore bez włzego przymużenia [...] do cnoty á do dobrich obyczáíow łámo łie pociągáć będzie. *RejZwierc* 18v; Gdyż y gość wdzięczniejszy czo łam s chući á z miłości przydzie do kogo *RejZwierc* 167, 25v, 40v, 43v, 62, 143v (12); *WujJudConf* 67 [2 r.]; *BudBib* 2.*Mach* 7/10; AByś obaczył każdy/ iáko łam w dobrowolne potępienie idziełz *SkarJedn* 325; Antoniná łámá przyłzłá do Sędziego. *SkarŻyw* 444 *marg*, A5v, 235, 306, 478; *CzechEp* 16, 388; *NiemObr* 129; *ReszHoz* 116; *BielRozm* 31; *ZawJeft* 39 [2 r.]; *GórnTroas* 71; *WujNT* 748; *SarnStat* 215; *PowodPr* 60; *SkarKaz* 313b; *CiekPotr* 17; *CzahTr* H2; *GosłCast* 27.

Z rzeczownikiem (3): Namowy od krola nie czekali: Sami panowie o to prołili/ Aby łina Krolem wczinili. *KlerPow* 9; *BielKron* 272; żeć y łámi Drukárze tych odpułtow moc niezliczoná do modlitw nabożnych/ dla pożytku łwego/ przyczynili *LatHar* 287.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (1): niewiem iełli s czyich plothek/ czy łie iey ták łámeý zdáło widzieć/ we mnie iákás odmianę *GórnDworz* C5v.

W połączeniach typu: »sam (...) z łwego ..., łwym ...« (10:6): vdał łye nye łam łwą wołá/ ále zá obyáwyenim bołkim/ do Hyeruzálem *KromRozm II* t2v; *KromRozm III* I7v; *RejWiz* 133v; *Leop Num* 16/28; że nie rádzi łámi z chućj łweý ludźie vznawáią łię być grzełznymi *BibRadz* *6v; iż ten Pan bez wołania/ bez nárzekánia wielkie⁸⁰/ łam z dobrotliweý łálki łwoieý okázáć to raczył/ iż [...] *RejPos* 221v, 70 [2 r.]; *BielSpr* 42v; *CzechRozm* 88v; *ModrzBaz* 44; Izem niesam z łwego podobania ale zroskazania ICesarłkieý M iechac y łłuzyc musiał *ActReg* 159, 126; *OrzJan* 108; *WujNT* 748; gdy łię łam łwoiá popędlivołściá iáko chćiwy czárt miece ná bliźniego *SkarKaz* 313b.

Połączenie: »sam bez [czego]« (2): á nikomu nigdj nic winien nie zołtał/ á s káždym łie łam bez práwá/ bez przymużenia [...] y rozładził y połtánowił. *RejZwierc* 35v; *PowodPr* 84.

Wyrażenie: »sam dobrowolnie (a. z dobreý łweý woli(-ej), z dobreý wołá), sponte« = *sponte (sua)* *Modrz* [szyk 40:12] (51:1): *OpecŻyw* 138v [2 r.]; *WróbŻółt* mm8v; *RejPs* 46v, 84v; tham od mamky thálch dzyeweczka łáma dobrowolnye zanył łchła *LibMal* 1544/88, 1552/168; *RejJóz* E6; *GroicPorz* hh2; *RejWiz* 169v; *BibRadz* I 301a *marg*; *BielKron* 21v, 60, 349, 357, 399v; *RejAp* 9v; Iż náłz Pan Kriłtus ták vmiłował kołcioł łwoý/ iż łie łam dla niego dobrowolnie wydał *RejPos* 153, 3v, 69, 87, 147v, 243, 327v; rozebrawłzy łie łam dobrowolnie pokłęknał ná plácu/ czyńże kácie co małz czynić. *RejZwierc* 92v, 71, 267; *BielSpr* 48; *WujJud* 191v; *RejPosWstaw* [21³]v; *CzechRozm* 119; *ModrzBaz* 31, 44; *SkarŻyw* 402 *marg*; *StryjKron* 757; *PaprUp* Kv; Atoć to Bog wie łam ich discursi naktore oni łami sponte nawiedzaiác mię napadali. *ActReg* 185; *OrzJan* 13, 108; *LatHar* 217; *WujNT* 108; *SarnStat* 67 [2 r.], 822, 1061, 1152, 1190; *PowodPr* 60; *VotSzl* Dv; do ciemnice onéý Sam włzedł/ włzedł z dobreý wołá *GosłCast* 74, 73; *PudłDydo* A3v.

αα. *O zwierzętach* (13) : *FałZioł* IV 27a; *LubPs* R6v; Równie łie z námi dzyeie/ by łecie z muchámi/ Gdzye im miodem námaże/ tedy łazá łámy. *RejWiz* 168, 44, 47v; *Vertragus*, Wyborny polny pies któri łam nołi zwierz do domu. *Mqcz* 485c; do ktorego [okrętu Noego] źwirzát y ptakow [...] nápułzczał/ bo łie łámy przedzdyگی ciłnęły do niego *BielKron* 5; *RejPos* 257; *Strum* H4v; SAMy do łweý obory woły rołpułczoné Przybiegły z gór *KochFr* 105.

Z rzeczownikiem (2): Ribitw gdi niem [solą amoniaku] lieć pomaże: łamy riby do niey idą. *FalZioł* II 23; *SienLek* 182.

Wyrażenie: »sam dobrowolnie« (1): A łnadźby y łamy ty owieczki dobrowolnie by ią [wełnę] łtrząłły s łiebie *RejPos* 189.

ββ. *O naturalnej śmierci* (7) : *BielŻyw* 55; Iedni mární pobici/ drudzy trućinami/ Rzadko kiedy włłyłzył/ by pomarli łami. *RejWiz* 172; *BielKron* 191, 242v; *BiałKat* 141; *SkarŻyw* [407]; Ná koniec/ pełen wieku/ y przyłtoynéy chwały/ Sam łye prawie położył/ iáko kłos dołtały. *KochTarn* 78.

ξ. *Bez pozwolenia władzy nadrzędnej, samowolnie* (30) : *RejJóz* N5; łwowolnye bez ołobliwego rołkazánya przełožonych kołcyelnych/ łami łye wskazánye y ine łprawy á połlugi kołcyelne wćyepyáýą. *KromRozm III* I6v, F2v; Iż o Paná niedbamý/ á co tám dzyálamý/ Włzytko łobie łwowolnie łami wymýłlamý. *RejWiz* 184v, 189v; Ale co rzeką ci nędznicy ktorzy łobie łami owłzem iefzcze nád wolą łwięta łego/ á nád łrogie zázakázanie łe^{go}/ wymýłłaią dziwne wymýłły á wynaláłki łwiátá tego *RejPos* 180v, 180v *marg*, 189v, 200v, 235v, 280; *WujJud* 146; *CzechRozm* 195; [heretycy] wzgárdziwłzy przełožone łwoie/ łami łobie niebo otwarzáć chcą *SkarJedn* 20, 34, 46, 49, 50, 53, 54, 374; *SkarŻyw* 412, 536; *CzechEp* 49; *ActReg* 40; *WujNT* 31; Sámi bieželi/ mowi P. Bog/ á iam ich nie połłat *SkarKaz* 241a, 206a *marg*, 240a.

W połączeniach typu: »sam swym ..., od swego ...« (2:1): á nye yáko v tych nowych kácyrzow/ gđzye łwyeccy łami łwą mocą tákye vrzędý káplánłkye podawáýą *KromRozm III* Kv, I6; á ono łami od łwey głowy y áffektow łwoich [...] rádom łeymowým przełżkody y zamiełżki/ iákie mogą/ czynią *SkarKazSej* 694a.

η. *Bez jednego rządzącego, suwerennie* (17) : *KrowObr* A2v; iefłi Krol do Polłki z Litwy nie przyieđzie/ rádzić o łobie łami bęđziemy *OrzRozm* C3v; PO wygnániu Tárquiniulá [...] vłtáwili Rzymiánie áby łami Rzeczpołpolitą łprawowáli *BielKron* 104v, 197v, 281v, 341; Swietcy widząc ich [duchownych] nierząd w rzeczy popráwili/ Iełi łye łami kázác *KochZg* A3v; *WujJud* a3; *MycPrz* I B3v; Lecż pod tym słowem/ piłáne Práwo ábo Státut/ zámyka łię y tá vchwałá/ ktorą łamo połpołłtwo łobie łtánowi *ModrzBaz* 5, 3v; *SkarJedn* 377; *Calep* 304a; *SarnStat* 65; *SkarKazSej* 666a, 690a.

Połączenie: »sam bez [kogo]« (1): Ale go [biskupa] połpołłtwo łamo bez káplánow nye obiráło *KromRozm III* I7.

θ. *Bez obcego przeciwnika, między sobą* (4) : *Leop* 2.Par 20/23; Ale kiedy nie bęđzye iuż nikt walczył z námi/ Vżrzyćie přętko záleb iż poydzyemy łami. *RejZwierz* 6v; acż łie náłzy přećiw iemu [Solimanowi] zbieráli [...]/ ále nic nieuczynili/ zwłáłzczá gdyż łami Krześciánie łpołu walczyli/ to iefł Cefarz z kłiąžety á z krolém Fráncułkim. *BielKron* 259; *PapřPan* K3.

ι. *Bez ingerencji ludzkiej, samoistnie, w sposób naturalny; o obiektach nieżywotnych, elementach natury, rzeczach i zjawiskach, rzadko o ludziach; sponte (sua) Miech, Mącz, Modrz, Cn; ultro Vulg* (164) : přećżze to źiele/ O ktorým iefł pracey wiele: Nietáko mi přętko włchodži/ Iáko co łie łamo rodzi. *BierEz* C, Cv, H4v, K, M2, Sv; *OpecŻyw* 51; *FalZioł* III 38b, IV 8a, 8d, 15a, V 25 (8); *GlabGad* D7, G5; *MiechGlab* 77; A gdy łie to łtánie tedy łamo niebo iáwnie wyzna y okaże łpráwiedliwołć *RejPs* 74v, 27, 50, 78, 87; *RejRozpr* I4v; Bo miłółcz z czałém przyplýnie A z czałém też łama zginie *RejJóz* D4v, E2 *marg*, L5; *RejKup* y4; *KromRozm I* O3v; *KromRozm III* G6v; Bo

kiedy s przyrodzenia krew będzie gorąca/ [...] Wnet fie lámá zápali *RejWiz* 117, 35 [2 r.], 56, 91v [2 r.], 180v, Cc4v; *Leop Act* 12/10; *RejZwierz* 40, 84v, 139; *BibRadz* *3v; Wzyęli potym Ieremiałzá á włożyli do iezyerzyłká błotnego Helchiałzowego/ áby fie tám lam zadusił *BielKron* 95, 3, 33v, 48v, 75v, 77v *marg* (15); *Mqcz* 85c, 298c; Abowiem wízelka zła rzecz lámá fie borzy *SarnUzn* G7; wízelkye kroleństwo niezgodne lámo vpádníe *SarnUzn* G7, [G2]v; á dác im [*pijawkom*] ták długo ftać poki lámy nieodpádną. *SienLek* 110v, 46v, 48v, 149, Yyy; iáko przed tą wielmożnością mury fie lámy pádály á obalály *RejAp* 16, 22v, 122, 146, 173v; iuż im tho ták lámo płynie/ iż cokolwiek poczną/ ludziom ná nie s podziwieniem pátrzyć miło. *GórnDworz* E5, E7, Fv; *RejPos* 68, 83, 175, 217v, 218v, 285v, 338v [2 r.]; *BiałKat* 316; *GrzegŚm* 48; ále kto do tego przyczyny nie da ífcie miecz lam nie vderzy *RejZwierc* 71v, 39v *marg*, 64v, 81v, 120, 128v (12); *BielSpr* 73; prawdá iednego Powízechnego Kościoła Rzymłkiego lámá fie broni. *WujJud kt*, 1; *WujJudConf* 17; *HistHel* C; *BudNT przedm* b3v, b5, c4; *CzechRozm* 233v; *ModrzBaz* 5v, 116; *SkarJedn* 149; *Oczko* 33v; *KochPs* 53; vroda twoiá lámá Cię kroleem czyni *SkarŻyw* 188, 517 [2 r.]; *CzechEp* 56; Kiedy w bęben przybijáią/ Sámy nogi práwie drgáią. *KochSob* 57; *GórnRozm* C3, H4; Automata – Zegarek lam chodząci. *Calep* 119a; *GostGosp* 84, 102; W nędzy łápác pomocy/ w íczęściu przydzie lámá. *GórnTroas* 37, 13; *GrabowSet* K4; *OrzJan* 69; *WyprPl* B2; *SarnStat* 388; *SkarKaz* 205a, 485b [2 r.]; Idź rowno z wodą/ lámá Cię ná grzbiecie Poniešie Wiłłá *KlonFlis* E3, C2, F4v, G [2 r.], G2v, G3; Więc też nie lámá [*ziemia*] rodzi: ále ią pomnaża Bog/ niebo/ fłońce/ y čás *KlonWor* 79.

Z przymiotnikiem (1): ábowiem sftąpił ogień od Pána y ftrawił wízytki ofiáry y tłuściości ktore były ná ołtarzu. (*marg*) Ofiárá lámá zapálna. (–) *BielKron* 38.

W połączeniach typu: »sam (...) z (a. od) swego ..., swym ...« (8:2): Bo zięmia/ lama s fwęgo pochopu [*Spontanea*] owoc przynoši *MurzNT Mar* 4/28; Przetni zyemię nápoły/ iużci fie nie zgoi/ Ni fie lámá fwą mocą iuż nigdy nie fpoi. *RejWiz* 113, 102v; *RejZwierz* 6, 112v; *Continua motio*, Vítáwiczne/ Wieczne á bez przeftanku rużzanie lámo z fwey mocy *Mqcz* 103d, 296c; *RejZwierc* 141v; Bo w roftérku/ álbo lámá od fwych sił rzecz póspolita vpáść muši [...] álbo [...] *KochWr* 20; *JanNKar* C3v.

Połączenie: »sam (...) bez (przez) [czego]« (9): *BielKron* 301v; *RejAp* 128; dzwony lámy bez żadney ręki/ ludzkiey dzwoniły. *SkarŻyw* 546; Bo fie tá [*tj. wiara*] lámá z okazania Bogá [...] / bez ofobliwych y długich fzkolnych wywodow pokaże. *CzechEp* 56. Cf »sam bez prace(j)«.

Wyrażenia: »sam dobrowolnie« [*szyk* 3:1] (4): *GrzegRóżn* G4; przeto cokolwiek fie tám vrodzi żywności to z rzek wilkość ma/ nie z lámých dobrowolnie [...] ále z przyprawą ludzi *BielKron* 267; A on báłwan dobrowolnie lam padł ná zięmię/ y fkrufzył fie *RejZwierc* 202v, 159.

»sam bez (przez) prace(j)« (5): *BielKron* 8v, 89v, 141v; ftárác fye oto áby fpał: w tym fpáníu lámo to [*tj. ta dolegliwość*] zginie przez pracéy. *Oczko* 31v; Ziárno gdy kto wšieie/ Sámo roście bez prace *KlonWor* 77.

»sam z siebie« (1): Bo fie [*chmiel*] lam z lámego siebie ná káždy rok sieie *KlonŻal* C2v.

b. Bez kogoś a. czegoś określonego [*w zasadzie w mianowniku, wyjątek znaczący*] (89) :

a. Bez określonych osób, pod czyjąś nieobecność (33) : Zoraw [...] Prozno w mišie nos omaczał. A líżká lámá łeptála *BierEz* N3, F2, M3v; *HistAl* G6v; Mam ia inłzych fpraw doficz/ fufłzczie ie

[szaty] tam łami *RejJóz* D6v; á iž nie wŕthąpił był z zwolenniki łwoimi Iezus w łódź/ ále że łie łami zwolennicy iego byli przewieźli w łodzi. *Leop Ioann* 6/22, *Luc* 10/40; *BibRadz Luc* 10/40; Tám pięć dni mieřzkáli czekáiąc Ianá krolá Czeřkiego ktory łie był ná pomoc obiecał przyiechác. A gdy nie przyiechał/ ruřzyli łie łami *BielKron* 372, 103v, 107v, 210v, 320, 374; [do karczmarki:] Day s konwią náleiem łami. *RejZwierc* 235v, 150v; Iuž łie tám łami z Miřtrzámi łwemi o tym diřputuyćie y zgadzayćie iáko chcećie. Myć tych [tj. obrazów] zá media [...] nie mamy *WujJud* 208; *BudNT Philipp* 2/12; ácz częřto Iudžine potomřtwo w niewoley bywało/ iáko napierwey ze wřzyťkimi inřzymi Izraělczyki w Egipcćie/ á potym łámo z Beniámitczykámi w Bábilonie *CzechRozm* 167, 170; *PaprPan* C3; *SkarJedn* 66; Bárnábář Páwłowi fię z tey drogi wymowił/ [...] á Páweł S. mogł łam tę pořługę ná ktorą řzedł z inem ktorym towarřyzem odpráwić. *SkarŻyw* 537; *PaprUp* F2; *ActReg* 130; gdy łam Vrzędnik/ á łług Páńłkich do łiebie nie ma/ náznáczyć Włodárzowi drugiego podřtáwká/ áby tego dogłádał *GostGosp* 108; *WujNT Luc* 10/40, *Ioann* 6/22; *SarnStat* 841.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (2) rzekli iey: Páni řlachethna náwiedza ćię Kryřtus z Apořthoły łwymi ofiáruy łie im/ rzekłá: niemam męžá domá przetho mi łie nie godži łamey *BielKron* 420v [idem] *WerGořc* 218.

Połączenie: »sam opocz, przez [kogo]« (1:1): zeszli się księža biskupi do KJM sami opocz Rad inych. *Diar* 56; *SarnStat* 302.

β. Nie mając czegoś, nie posługując się czymś (9) : idźcieřz gdzye łie nápieracie łami wřzyřcy/ tylko dobytek wářz áby zořtał wřzytek. *BielKron* 29v; ták iž muřieli wmiotác w morze zbroię dla ćięřzkoći naw/ y łami wyřkákowali w wodę nieprzyiáćiele. *BielKron* 460, 16v.

Połączenie: »sam (...) bez, okrom [czego]« (4:2): bo łami bez żaglow pływáią tylko wiořły. *BielKron* 450; *GrzegRóżn* E3v; *BielSpr* 36; *WujJudConf* 80; áby teřz łamy o Pánu łwym wiedzieli: okrom práwá ná ich řercách nápiřanego *SkarŻyw* 260; [Kmieć ma mieć] Dla rąbienia drow řiekery/ řwider/ y inne řtátki iemu potrzebne: ále teřz y łam bez tych iáko Pánu/ ták y łobie robić nie może. *GostGosp* 30.

γ. Bez czegoś, zwłaszcza bez tego, z czym zwykle się łączy lub z czym stanowi jedność [okreřla rzeczownik w różnych przypadkach] (39) : Ktore rzeki w morze płyną/ By obroćił řtroną inną: By łámo morze zořtało/ A wnie nic nieprzybywało. *BierEz* D4v; *FalZioł* I 94c, V 116v; *RejKup* aa8; *RejWiz* 145; *RejZwierc* 137v; ilko ono męřtwo zda łie więťřze kiedy řkromnořć ieřt przy nim: tylko teřz záię řkromnořć przy oney řierdzitořći/ řile/ á męřtwie/ dobrze łie więťřza widzi/ niřby ták łamá byłá. *GórnDworz* I5v, Mmv; Tá k tey tákowé dwie Figurze bywáią pomierzóné łácno. Može teřz łamá [tj. jedna bez drugiej] Kwádratowa Figurá być pomierzaná *GrzegGeom* F2v; *RejPosWiecz*² 91; *Grzegřm* 35; *RejZwierc* 110; Lecř trudno długo ma trwác łamo oďřzczepieřństwo/ ábj fię do niego kácerřtwo nie przymieřzáło. *SkarJedn* 159; Pomázánie ořtátnie Oleiu S. kłáda ná vmarłe/ y tego Sákrámentu nád łamym bezduřznym ćiałem vřzywáią. *SkarJedn* 347; žiołá łámé wyřáwřzy/ álbo w chuřćie/ álbo ták łámé/ ćieřło przykłádać *Oczko* 33; *SkarŻyw* 384; Ieřczce [oliwka] áni gáłázek/ áni liřtków rodząc/ Sáma tylko dopiro řzczupłym prątkiem wřchodząc *KochTr* 6; *CzechEp* 184; *WerGořc* 255; *GórnRozm* K4, N; Cnotá choć dobrze łamá bęďřie/ chwalebna ieřt *KochCn* B3v; *WyprPl* B; Ná krzyžu łámo Bořtwo w ćiele fię táilo/ Tu ćłowiećeřństwo z Bořtwem oczom fię zákryło. *LatHar*

386; *WujNT* 787 *marg*; Tá wiára nie lámá wípráwiedliwia/ ále rodzić y przyczyniác sobie innego towárzyftwá cnot ś. musí. *SkarKaz* 348a, 348a *marg*; *GosłCast* 3.

Połączenie: »sam (...) bez, krom [czego]« (7:3): Gdy ziele Pięćperłth ftłuczefz łamo krom korzenia [...] *FalZioł* I 102d; *BielKron* 126, 260v; iefli chcefz wiedzić iáko wyfoka lámá łzpicá iefł bez wieże/ zmiérz iá połpołu z wieżą/ á potym ošobno zmiérz wieżę *GrzepGeom* P2v; Sákráment łam bez rzeczy iefłci widoma á pozwirzchnia ošobá chlebá y winá *WujJud* 257v; *CzechRozm* 236; *CzechEp* 49; Bo poprawdźie łámego fercá/ krom ciálá/ Niebaczę żebyś iáki pożytek miálá. *KochFr* 42; /cz/ łamo bez punktu, znaczy tóż co z punktem *JanNKar* E2; *SkarKaz* 3b.

Wyrażenie: »pod samym niebem« = *pod gołym niebem* (1): ktorzy nie zázwdy pod dáchem albo pod Namiotem/ ále pod łámyim niebem nawykńá legác *BielSpr* 2.

δ. Bez udziału ludzkiego a. boskiego (8) : Nie przydawać temu łtrachu kto łie tak y łam boi. *RejJóz* C6; *RejPos* 52v; *WujJudConf* 224; *Strum* G2v; widzieli nadedrzwiami komorki iego/ krzyż złoty na łámyim powietrzu wiłzący. *SkarŻyw* [474]; Samiż Apoštołowie [...] chore oleiem pomazowali: [...] y pewnie to wiedzieli/ że łámá oliwá ciężkich chorob nie leczy. *LatHar* 648; ieśli ci ludzie nie łą z Bogá: tedy zá czáfem łámi wftáńá y wyginá *PowodPr* 55; Armatá by nawięłtza łámá iuz vchronić. *Strudná ma CzahTr* H2.

c. Bez niczego [zwykle określa rzeczownik w różnych przypadkach] (149) :

α. Bez dodatków, czysty (127) : *Mymer*¹ 41; a ktoby niemogł łámego łoku pitz dla gorzkołtzy/ tedy moze ay [*lege*: ji ‘go’] otzukromatz *FalZioł* I 1b; warzże thi rzeczy w wodzie á w winie/ albo w łámyim winie áże dopołowicze *FalZioł* I 26a; ziarna tego ziela wylupiwiłzi łmaż ie łamy w panwi/ á gdy łie dobrze zagrzeiá a przyłmażá wybierz á na chułtę wkładz *FalZioł* I 62c; Ale lepiej gdy iá [*wodkę lawendową*] w winie pije niłzi tak łamę. *FalZioł* II 7c, [*7], I 1c, 4c, 12a, 15d (70); Czemuż od łámego wina barziesy głowa boli nił niż od roztwarzanego. *GlabGad* G8v, G8, G8v [3 r.], I6; A iedno drugim przedłię musí łie miárkowác/ Bo by nie tho/ włzytkoby mułiáło łie płowác. Bo by melánkolia łámá pánowálá/ Pewnieby prętko głowá káżdá ofzálálá. A gdyby łámá flegmá theż zołtác mułiá/ Pewnieby thá káždego prętko vdułiá. *RejWiz* 117v; miał Sálomon [...] tarczy dwie łcie s łámego złotá *BielKron* 78, 214v, 375v, 410; *Mqcz* 32b; LEkarze łtárzy/ ku przepułzczeniu żywotá/ dawáli chorym łamę wodę ciepłá pić *SienLek* 38, 56, 59v, 62 [2 r.], 66v, 68 (18); *RejZwierc* 21v; á ci/ ktorich wentrikuł dobrze wypurgowány chćiwie wodę przymuie/ [...] nic nie miełzáiác niech łamę pijá *Oczko* 20v; Cerotum Santalinum iéy dáć/ álbo łámé/ álbo vnguento Rołato/ cum łucco Abłintij [...] rozczyńiόνé *Oczko* 26, 26, 31, 32, 38.

W przeciwstawieniu: »sam ... z [czym]« (9): Też gdi łoku czebulnego wpułciłz w vcho s łokiem bożego drzewka, albo łámego, tedi ołtrzi mdły łłuch *FalZioł* I 27d; Naprzod [*olejek*] Rożany nalepłzy/ potym Fijołkowy/ łamy albo z biálkiem á z wodką rożaná zmiełzawłzy. *FalZioł* V 41, II 5b, III 3d, V 75v; *GlabGad* K2v; kthorym [*bydłu*] krew pułzczáiácz/ łamę [*tj. krew; per se*] y theż z iągłami żrą. *MiechGlab* 22; *SienLek* 155v; wiédz/ że wpićiu lékárłkim/ częłto bárzo vżywáiá cieplicznych/ ázwłáfczázá łiárczánych wód/ czáfem łámych/ czáfem z przyłádá *Oczko* 19.

Połączenia: »sam ... krom [czego]« (1): Czemu téż czáfem/ łámá poléwká dobrze ocukrowána zdółác moze/ y krom máńny. *Oczko* 35.

»telko, jedno, jacy (...) sam« [szyk 5:1] (4:1:1): albo theż iedno łamy prochy ftharwfzi ie wpuć w nos trochę *FalZioł* I 75d, I 97a, 99c, 149a, V 69; A gdyby łye komu Wątrobá zápalilá/ má žiela chłodzące iádác/ [...] tylko z łámym octem *SienLek* 89.

Wyrażenia: »sam czczy, czysty« [szyk 1:1] (1:1): Zywe łrebro tzcżemi flinami łamemi bywa gałzono *FalZioł* III 35c; GOłáb iefth ptak barzo chędogi/ żadnego łcirwu ani plugawey rzeczy nie pożywiaiáczy, telko łamo czyłte ziarno. *FalZioł* IV 21a.

»sam prosty« (1): przyłol oney wody w ktorey chczefz moczyć takowe rzeczy, richley wymokną niżli w łamey prołtey wodzie *GlabGad* I7v.

β. Bez innych (2) : z takowych gruzek wiele łie kolery mnoży [...], á to gdy łame bywaiá pożywane, włzakoż po inłzey karmi nie łá tak łzkodliwe *GlabGad* I5, G6.

γ. O zapisach liter i słów, też o wymowie dźwięków, także o słowach: osobno (14) : Bo téłz łama [litera i] może całé łłowo vczynić *MurzOrt* Bv; Bo tho łámo łłowo łtan prze łię nic pewnego Nie znáczy/ áż rzecz pewną przyłáczyłz do niego. *GrzegRóżn* N3v; K temu λατινος nie przez ει, ále przez łámo ι ma być piłáne *WujNT* 870, *przedm* 13, 15, 24; *JanNKar* E4v; *JanNKarGórn* Hv.

W przeciwstawieniu: »sam ... z [czym]« (1): że przedłię v przes kropki kłádá na poczátku łłów/ choc łámo a nie zdrugá literá má być wymáwiáno *MurzOrt* B3.

Połączenie: »sam ... bez [czego]« (1): Iákoż niewiem/ ábo łámo Adon/ [...] bez przydátku ktorego z tych imienia/ iáko Iehowy/ ábo Elohim ábo Adonáy/ ábo Sábáot/ mogłó być náležione *CzechEp* 301.

Zwrot: »sam stać« (4): *MurzOrt* B2; Ale tám nie bes przyczyny to he iefł przydano áni też ták łámo zgółá łtoi/ lecz ie iefłczé łłowko drugie vprzedza *CzechRozm* 134; *JanNKar* F2; *JanNKarOrz* F3v.

δ. Bez poddawania zabiegom, bez obróbki, w stanie naturalnym (4) : Wezmi korzenia łłazowego [...] á ofkrob trochę z wierzchu á pothym rozmocz w miedzie [*lekarstwo na wywołanie miesiączki*]. [...] Też korzeń łam wyłokie⁸⁰ łłazu/ s wieprzowem ładłem łłłuczony á przyłóžony na wrzod twardy: miękczy gi *FalZioł* I 81b, I 33b, 35d.

Wyrażenie: »sam surowy« (1): że wodá kámienna [...] własność włobie tákowá máiáca/ że iéy áni zboże/ áni chmiél/ áni wárżenie wyrzucić niemoże: á co ktoby iefłczé łámę łłurówá pić chćiał? *Oczko* 23v.

ε. W oderwaniu, jako taki (2) : iż to ciáło w ktorym piękność widzi/ nie iefł przyczyná/ á poczátkiem oney czudności/ y owłzem piękność (biorąc iá łámę) iż nie ma ciálá/ [...] wiele thym tráci *GórnDworz* Mmv.

Wyrażenie: »sam szczyry« (1): więc tę chęć ktorá będzie miał ku vpodobánemu ciálu/ niechay [...] odeimie od ciálá/ á przyłóży iá ku łámey łłczyrey piękności *GórnDworz* Mm3v.

B. W znaczeniu zbliżonym do 'tylko'; solus *Miech*, *Vulg*, *HistAl*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*, *Cn*; *ipse* *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*; *unus* *Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *Cn* (3812) :

a. I nikt, nic poza tym [w zasadzie określa rzeczownik (też zaimek) w różnych przypadkach] (3316) : Bo cześ z mnołtwá nie pochodzi/ Práwać łámá cnotá rodzi *BierEz* K4v, O3, Rv; Dáy mi [...] ku tobie ienżes łám iefł práwdziwá mądrołtz s czyłtym vmyłlem przyłtz *OpecŻyw* [123], 2v, 3, 6 [2 r.], 6v [2 r.], 9v (17); *PatKaz* I 3v [2 r.], 17v; ten łam łczáłny yefłth kto krom zmazy złofłczy yefł

PatKaz III 141, 96, 125v, 129v, 137v, 139v, 150, 151; *TarDuch* B5; niektóre też [wódki bywają] s
famych zioł/ niektóre z zioł y s kwiatem/ niekthore z łamego kwiecia/ niektóre z łamego korzenia/
Niektóre też ze wżego półpołu *FalZioł* II 1c, II 1c [2 r.], IV 10d, 30a, 38a, 45c; *BielŻyw* 31; łamemu
człowieku dała [natura] ramiona y barki *GlabGad* D3, C3v, H, O7v; *MiechGlab* 76; *WróbŻółt* C4,
Ev, 43/5, 61/2, 3 (14); *RejŁas w.* 70; tobiechmy łamemu z grześfyli od ciebież łamego miłofierdzia
łfukamy *RejPs* 63, 34v, 56, 76v, 93v, 99v (11); *RejRozpr* K4; *SeklWyzn* 2, a3v, D [2 r.], e4 [2 r.],
e4v, f4, g3 [3 r.]; *SeklKat* D2v [3 r.], D4 [3 r.], E3, E4v, F [3 r.] (25); *RejKup* k3, bb7v; *HistAl*
H4v, I8v; Wyele ich teraz mowi o łamym odpuśczenyu grzechow/ A o pokućye nic/ álbo mało
KromRozm I I2, B2v, D3v, E2v, H2, O; abyście [...] łtego się łame⁸⁰ chrześciany być nierozumieli/
że co z Euangeljiéi rozumiécie *MurzHist* R4v, A3, C2, F2v, K, R, T2v; *MurzNT* 3v, 21 [2 r.], 28v,
81 [2 r.], 126 (10); *KromRozm II* d3v, f2, g3v, k4, k4v (9); *KromRozm III* A8, B2v, B5v marg, F3v,
I7 (24); *BielKom* G5v; A ty to [...] wolności nasze na tym samym zawisły, iż ani WKM ani żaden
i przedtym i potym krol stawić a uchwalać co na nas bez nas nie może. *Diar* 60, 25, 40, 66, 82 [2
r.]; Bárwę s kthorą fye vrodzili aż łamá łmyerć rozedrze *GliczKsiąż* B2, E7v, F5, P6v; Nyeche cye
łamego wiecznym tu obrońcą mamy. *LubPs* I, B4v marg, B6 [2 r.], C3 [3 r.], D4v [2 r.], E3v (75);
GroicPorz a2, hhv; Ieśli łam męłztzyná iełt tżłowiek/ tzyli też y niewiáłtá iełt tżłowiek? *KrowObr*
202v, C3v, 12, 13, 41v, 51v [2 r.] (44); *RejWiz* 146v; Páná Bogá twego będziefz fie bal/ á iemu
łamemu będziefz łłużył *Leop Deut* 6/13, *Num* 1/50, *Ps* 85/10 [2 r.], 99/3, 145 arg, *Sap* 11/22 (12);
OrzList g4v, h2v; Gdyż doczeńne nábycie/ łpołu s ciálem ginie/ Sáma łławá pocźciwa/ tá ná wieki
łłynie. *RejZwierz* 134; Tho przekłętwo łamego Kainá perłony fię dotyka Ale przekłętwo Adámowe
ná ziemię iełt przeniešione. *BibRadz* I 3b marg, *3, I 26b marg, 103c marg, 113c marg, 2.Reg 17/2
(27); *OrzRozm* F3; Pogrzebioná Rachel ná drodze idąc do Bethleiem/ tá łamá miedzy przyrodzonemi
Abráámovymi nie otrzymała pogrzebu. *BielKron* 16, 26, 44, 46, 83, 127v (18); *GrzegRóżn* B4v,
C2, C2v, C3v, D2 (21); *KochSat* B4; W téyci łaméy [tj. zgodzie] nádzieia/ że fye przy łwobodzie
Swéy dawnéy zołtoicie *KochZg* B; Omnes eius curae in te consumuntur, Wfziłtki łwe łtárania ná
cię yednego kładzie/ o cię fie łamego trolzrze. *Mącz* 432d, 81c, 96d, 174b, 372d, 397c; *OrzQuin*
F4v, G2, G2v [2 r.], O3, O3v (12); *SarnUzn* A4v, B2v, D7, E2v [2 r.], E6v [2 r.] (16); *SienLek*
108v; *LeovPrzep* B3; Pátrzayże iż tu nie mowi im łamym [tj. Bogu, Synowi i Duchowi Św.]/ ále iemu
łamemu niechay będzie czeń y chwałá *RejAp* 7, 4v, 7, 16v marg, 37v, 38v marg (14); iżby iedno
krolestwo było ludzi łákomych/ [...] drugie krolestwo łamych márnotrawcow: [...] czwarte/ łamych
gniewliwych: piąte [...] *GórnDworz* C6v, C5v, D3, G3, I6v, M2 (28); *HistRzym* 132v, 135; zefłę
tobye táki narod/ ktory fie tylko pocźnie ze krwyé á s pokolenia łamey bialey głowy. *RejPos* 270v, 3v
[3 r.], 7, 12v [2 r.], 14, 27v (36); *RejPosWiecz*² 91, 91v, 94 [2 r.], 94v [2 r.], 95v marg; *RejPosWiecz*³
99 [6 r.]; *BiałKat* d2 [2 r.], 86, 93v, 183v, 201, 265v, 321; *BielSat* C4v; *GrzegŚm* 3, 21, 28, 48,
64; *KuczbKat* 15, 215 [2 r.], 230 [2 r.], 280, 355 [2 r.], 400; *RejZwierc* 72; *BielSpr* 71; Piłmá nie
łamego ále y Kościoła łłuchác potrzebá. *WujJud* Nn, 30, 46v, 51, 53v [2 r.], 56 (28); *WujJudConf*
53 [2 r.], 53v [2 r.], 58, 59v, 72 (11); *RejPosRozpr* b4 [4 r.], b4v, c4; *RejPosWstaw* [21²], [21²]v [2
r.], [21³]v, 22, 111, [143²]v; Iż Pápiez łamym Słowiánom dopuścił Ceremonie łpráwować ięzykiem
iych włáfnym *BudBib* b4v marg, *Deut* 4/35, 8/3, 2.Reg 17/2, 3.Reg 8/39, 4.Reg 19/15 (11); Nie

rzkań łami Pánowie/ Ale y między chłopcy naydzie tego bárzo wielé. *Strum* P3v; *BiałKaz* E3, F3 [2 r.], F3v [2 r.], G, G2v; *BudNT Ioann* 14/11[12], *Rom* 7/25, 16/30[27]; o twej tej obronie niemáfz nic w nowym Teftámenie: ná którym łamym Chriřtíanie przeřtawáf máfá *CzechRozm* 232v, 1, 2v, 3 [2 r.], 3v [2 r.], 4v [2 r.] (117); *ModrzBaz* 8v, 29v, 39, 40v, 45v (15); iż tá łamá řtolicáf [tj. Rzym]/ iednořci kořcielney [...] řtrořem/ powodem/ y obrońcáf ieft. *SkarJedn* 148; [w ofierze mszy] Chleř tylo á Wino z wodáf mieřzáfne/ ná ofiáfę kłáfř řię ma. Nie łámo Wino/ nię ['] łamá Wodáf ále oboie zmieřzáfne. *SkarJedn* 317, A3v, 2 [4 r.], 3 [3 r.], 14, 22 (22); á co iefzcfze zemną řřcfřcie myřli pocřzynáf/ ty łam wieřz/ moj pánie. *KochOdpr* Bv; *Oczko* 2, 5v, 6v, 7, 9, 28v; A cokolwiek ludři gubi/ To łámo twé vcho lubi. *KochPs* 78, 9, 80, 149, 184, 206, 208, 215; do ktorego [sakramentu] wřzywáfia idáf/ dzieř przed tym włamym chleřie á wodzie pořřiláf *Skarřyw* 160, 1, 14, 46 [2 r.], 50, 68 (53); *MWilkHist* D4v; *StryjKron* 125, 642 marg; iż temu wiáfry dáf niechce/ cfzemuby łámemu [tj. tylko temu] wierzyć mial *CzechEp* 106, *4v, 6, 7, 10, 18 (135); *CzechEpPORz* **3; ále tego Chriřtus nie przydáf/ co zowiemy *exclufiuam particulam*, *Sámemu* ábo *Tylko NiemObr* 37, 7, 10, 32, 34, 36 [2 r.] (20); *KochFr* 13, 18, 39, 132; *KochDz* 105; Nie łamá od przyřciáfł/ ni od máfki z łonáf/ W opcf kráfie Helénáf morzem wnieřionáf. Nie ieden Menelaus o řonę řye wáfřil *KochMuza* 27; *KochPhaen* 5; *ReszPrz* 17, 52, 64, 78; *KochPieř* 29, 34, 39, 44; KOmum ia kwiateczki rwáfł [...] ? Tobie miły nie inřzemu/ Którýř łam mił řercu mému. *KochSob* 60, 60; *KochTarn* 78; Tá tego łamá godná/ by řye iey kłániáfli Wřzyřcy *PudłFr* 71, 29, 71 [4 r.], 74 [3 r.], 75; *ArtKanc* B20, D4, E6, E20v, F3 (21); *GórnRozm* Fv marg, G4v, N2; Sprawco okřáfłey řiemie Boře práwy/ Sam řpráfwiędliwy/ łam dobrym łáfkwáf *ZawJeřt* 17; niechcf przywodřic [...] zadnych ratyi swych puszcza řię nasamę łáfę *WKM ActReg* 108, 26, 168; *Calep* [738]a; *GostGosp* 26; *GostGospSieb* +2v; *GrochKal* 7; *Phil* I3, N, O2; Tyř [Hektorze] mur był/ łámém Troiánin řtał tobáf *GórnTroas* 14, 18, 32, 63; ktore imię [Lach] [...] Ruř przedřię łamá záfřzymáfł: y nie Polaki nas/ ále Láchy [...] zowie. *KochCz* B2; Iuř řłowáf záf nic/ y obietnic zbytek/ Sam zyřk/ ofoby/ y godnoř cukruie *GrabowSet* Y2, D2v, E4, I4v, N2, O4, V4; *OrzJan* 13, 34, 44, 45, 46 (11); *OstrEpit* A2v; żadnego pořytku znáfcfnego z czyřtáfia łámego nie odnieřiefz. *LatHar* +3v, 87 [3 r.], 93, 164, 254, 279 (20); *KořakCathOkuń* A2; *Kořakřřcfřł* C3v; *RybGęřli* C3v; Táf ieft Káftholicka wiáfraf/ przez ktoráf łámę dzieř řię wřzyřkie cudáf *WujNT* 72, przedm 2 [2 r.], 9, 13, 18, 26 (139); *WysKaz*)(3, 7, 21; *JanNKar* C3; Zacnoř y praerogáftywáf koronowáfia Króla, łámému Arcybiřkupowi Gnięznienřkiému należy. *SarnStat* 169, 69, 118, 188, 350, 469 (13); *SiebRozmyřl* F4v; *WitořLut* A2v; *GrabPospR* K2, L3; *Kmitařpit* Cv, C5; *PowodPr* 5, 35, 79; nie máfř táf řęki Bořey ále łamá ludřka *SkarKaz* 242a,)(2v, 3b, 4a, 41a, 44b (50); *Votřzl* A4, C2v; *CiekPotr* 33, 83; *CzahTr* B4, G4, I2v; *GostCast* 7, 19, 35, 57; *SkarKazSej* 669b, 671a, 673b, 679a [2 r.], 682b (12); Gdyř wodáf ludřiom rzecř nieuchodřona/ Sámy to rybom wloř ieft przyrodřona *KlonFlis* C2v; *KlonWor* 50; *PudłDydo* [B5]v; *SzarzRyt* B2v, C3v.

Z elipsq zaimka (87):

~ *W mianowniku* (55): bo ona boga ublagáf a yřz řyáf narodřyl łama zařluzyla *PatKaz III* 130v, 129v; *MiechGlab* *4; dla cfzego łam mam řyć z boleřciáf/ widząc řmierć táf macedonow iáfko y Perřow? *HistAl* H4v; *KromRozm I* N4v; *KromRozm III* G7; iżby On [był] chwáfł i wyznawan sam *Diar* 49; *BielKom* A4v; Nawyzřzy nád wřzyřtkimi łam w narodřiech páfnuie. *LubPs* X, D3, Ev, F4, Mv marg,

M3, S6, aa3v; *SeklPieś* 20; *KrowObr* 155, 166 [3 r.]; *Leop Num* 11/17; Przecz tak łam fiedźifz/ á lud włytek od poránku aż do wieczorá łtoi przed tobą? *BibRadz Ex* 18/14, *Ex* 10/11, 1.*Reg* 2/3, *Iob* 28/23; *OrzRozm* N4; Smieią łie oni s tego/ máiąc zá to iákoby łámi mieli vmieć y wiedzieć łłowo Boże *SarnUzn* G6v; *RejAp* 39; *RejPos* 68; *BiałKat* 3v [2 r.]; *RejZwierc* 47; *BudBib Esth* 14/11; *BudNT Apoc* 15/4; *CzechRozm* 19v, 20, 60v; *ModrzBaz* 25v; *CzechEp* 321; o którym [*Serwecie*] pifzą/ iż łię dla tego tylko národził/ áby nie łam był náprośnieyfzy y náplugáwfzy *Lutherus ReszPrz* 79; *KochPieś* 26, 47; Sámám go [*wieniec*] łwą ręką wiłá/ Sámá go będę nošilá. *KochSob* 64; Oná łtałá wełóło łámá miedzy niemi: Sámá łzy łwé łtrzymáłá: łámá nie płákáłá: Co inłza okoliczna ómá łudzi džiałáłá. *ZawJeft* 47; *GostGospSieb* +3v; *GrabowSet* N4; *LatHar* 578; ná głowie iego wiele koron/ máiąc imię nápiłáne ktorego nikt niewie iedno łam. *WujNT Apoc* 19/12, s. 723, 724, *Apoc* 15/4; *SiebRozmyśl* F3; *SkarKazSej* 670b.

W innym przypadku (32): *SeklWyzn* e4; *KromRozm III* M5v, Q2; Ktorego [*Boga*] w nas včźciwość/ chwałá cześ łamemu *BielKom* B2v; Dijabeł dopuści mieć Kryłtułá iednatzá/ ale nie łámego. *KrowObr* Rr3, 61v [2 r.], 69 [4 r.], 138 [4 r.], 159, 208v *marg* [2 r.], 220, Tt4v; Ktoregoš [*Abrahama*] vmiłował/ á łámemuš tylko oznaymił wolá twoię. *BibRadz 4.Esdr* 3/14; *BudNT Apoc* 19/12; *CzechRozm* 42v; *SkarJedn* 78 [2 r.]; dla czego wierząc w człowieká páná Chriłtułá/ nie w łámego tylko wierzymy/ ále wierzymy w Bogá oycá iego *NiemObr* 118, 39, 49; *OrzJan* 45 [2 r.], 108; *CiekPotr* 38. ~

Anakolut (1): gdyłz iedno wtobie iełt łama nadzieia náłła [*tj. w Tobie samym jest nadzieja nasza*] *RejPs* 88v.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: »sam ... inszy (*a. in(n)y*, ((*kędy*) indzie(*j*), zinađ (*a. skądinađ*)), drugi« (98:5): *BierEz* Cv; *OpecŻyw* 183v; *FalZioł* IV 50a; Cze^{mv} v łamey niewiałti cice łą na pietłiach [!] Gdyž v inłzich zwierząt łą na żywocie. *GlabGad* D6, C3, E3; *MiechGlab* *4; iż z ynáđ włpomożenie niemoże być iedno od łámego bogá. *RejPs* Ff7v, 61v, 70v; że nie iełt inłzy nad Iełuła łamego/ přes ktoregoby kto mogł zbawienia dołtać *MurzHist* S2, C2 [2 r.], Q2v, S4; *MurzNT* 28v, 76; iż v nich łámych/ á nye gđzye indzye yełt prawy á prawdziwy kołcyoł boży. *KromRozm III* B6, A6v, Cv, N2v, Q2; *Diar* 86; *GliczKsiąż* D2; *LubPs* X6, Z3v; *KrowObr* 44v, 68v, 69 [2 r.], 87v, 158v, 201v; *BibRadz* I 346; Krolowie inłzych rzeczi włzech obfitołć maia/ Samey prawdi tam do nich namniey przinałzaia. *KochSat* C; *OrzQuin* F4v, S4v, T3; *RejAp* 9v, 54v, 71v, 88, 141v; nie ktora ina przyczyna czynilá iá tak powłcięgliwą/ ále to telko łámo/ iż cznotę miłowálá. *Górndworz* Aa5v, G4, G6, I7, Ee4v; *RejPos* 134v, [219], 233; *BiałKat* 3v, 143v; iżby łie tho nie tylko iemu łámemu/ ále y inym rozłicznym łtanom y Rzeczypółpolitey przygodziło. *RejZwierc* 138v; Iełzczeby nic by tylko łam był tym łáłiádem/ Ale nam drugim [*tj. sąsiadem*] groži bárziew niżli grádem. *RejZwierc* 246v; gdyž nie inłzemu Apołtołowi/ iedno łámemu Piotrowi/ owieczki łwe zlecił y poruczył. *WujJud* 125, 53v, 58v, 98v; *WujJudConf* 72; *CzechRozm* 13v, 36, 42v, 53, 85 (14); nie iac łam gániác mu tho ini. *Paprpán* Ff3v; *ModrzBaz* 18; *Oczko* 2; do Biblijey łie łamey zániechawłzy inych/ vdam. *SkarŻyw* A4v; *CzechEp* 76, 242, 274, 276, 418; *NiemObr* 37, 77, 102; *KochMRot* A4; Tobie to wolno łámemu/ Ale wierę nie inłzemu *KochSob* 61; *ArtKanc* I4v; *ZawJeft* 47; *ActReg* 21; *OrzJan* 91, 108, 115; przy bytności inłzych Apołtołow/ iemu łámemu owce łwe poleca *WujNT* 390, 425, 461, 724; *SarnStat* 71, 797, 1026; *GrabPospR* K4; *PowodPr* 78.

»nikt (nic, niskąd) ... sam« (49): tak iijz nitz iedno łamo miłofierdzie przyciągnęło go/ aby wspomogl nałycenijm ty ludzie. *OpecŻyw* 52v, [57]v, 59v; bo niskąd nikt nienaydzie wśpomżenia iedno od bogá łamego. *RejPs* 190; *RejKup* m7; *MurzNT* 91; *GliczKsiąż* P6v; Iż niko^{mv} (grzechu) iedno łamemu Pánu łprawować łie mamy *LubPs* R4 *marg*, X6v *marg*, aa *marg*, bb6 *marg*, cc2v, ii; *BibRadz* II 64c *marg*; *Mqcz* 319c; *SarnUzn* G6v; *RejAp* 9 [2 r.], 38v *marg*, 55v *marg*, 91v, 156 (13); bo chcą áby łamo telko dobre/ bez niczego złego było ná łwiecie *GórńDworz* H8, C8v; ábowiem błogofławieńftwá niłkąd nie należało łzukać/ iedno od łamego Pána. *RejPos* 150, 40, 304v, 317v; *KochList* nlb 2; *MycPrz* II C3; *BudNT Matth* 17/8; *CzechRozm* 49; ktorých łzkoł niech by łię oni łami wyznawali być Miłtrzámi y Oycámi/ á nikogo do nich niepułzczáli *ModrzBaz* 14; *SkarJedn* 36; *SkarŻyw* 41, 383; *ArtKanc* Q5v; *GrabowSet* E4v; Lecz o onym dniu y godzinie nikt niewie/ áni ániółowie niebiełcy/ iedno łam Oćiec. *WujNT Matth* 24/36, *Matth* 17/8, *Apoc* 19/12; *PowodPr* 61.

»nikt (a. kto), żaden in(n)y (a. inszy (nic in(n)ego (a. inszego), nigdzie(j) indzie(j)) ... sam« (43:27): *WróbŻółt* B7v, E3; *RejPs* 80v, 109, 141, 146v; *LibLeg* 11/82; *ConPiotr* 33v; *SeklWyzn* ktv; abyłmy [...] wnym łamym á nie wżadnym ynim łtworzeniu iego włzyłtkę nadzieię náłłę pokładali *SeklKat* D2v, V, V2; *RejKup* k3v; *KromRozm* II i3v, x4v; *Diar* 85, 95; *GliczKsiąż* C4, C8; A on łam nikth iny wydárł nas z mocy ich [nieprzyjaciół] *LubPs* V6v, H3, Q2v *marg*, S4 [2 r.], T2 *marg*, Z6 *marg*, ff3 [2 r.]; *KrowObr* 190, 213v [2 r.]; *OrzQuin* S2, T3v; *RejAp* 9v, 16v, 154v, 156, 182; cnotá/ ktorą obieramy tho czo iełł dobre/ [...] nicz inego nie będzie/ iedno łamá prawdziwa vmieiętność *GórńDworz* Ff4, E5v; kthory nic inłzego nie wyznawa/ nic inłzego łobie ná pomoc nie bierze/ iedno to łamo imię łwięte iego Iezus. *RejPos* 300v, 33v [2 r.], 88, 89, 115v, 126 (18); *RejPosWiecz*² 95v; iż też tylko w łamym Bożym Kościele á nigdzie indzie náyduie łie chwala prawdziwa *KuczbKat* 80; *RejZwierc* 137v, 205; *BielSpr* 47; *RejPosWstaw* [143⁴]v; *BiałKaz* F3; *CzechRozm* 187; *SkarŻyw* 202; *NiemObr* 81; iż łamá [Maryja] tey łálki/ ktorey żadna inna nie záłłużyła/ dołłála *WujNT* 194, 890.

»sam ... samowtor« (2): Iż Iezus Chriłtus iełł prawdziwy Bog y żywot wieczny. To iuż nie łam oćiec Bog prawdziwy/ ále łamowtor [tj. z drugim] *CzechRozm* 146v, 146v.

»sam ... wiele (a. wielka liczba)« (8): *BierEz* Q3; A czom tu położył iż ten M(istrz) był dobry człowiek to łłowo nie tylko iełł mnie łamego/ ale iełłth żywych ludzi barzo wiele ktorzy łwiętołc iego żywota wyłłce wychwalaią *WróbŻółtGlab* A4; *MurzHist* Q2v; Gregatim sentiuntur morborum genera, Niemoc nigdy łamá ná człowieka nie przydzie ále wiele ych rázem. *Mqcz* 149d; *RejZwierc* 47v; Pyłłal łie od nich/ czemu by tho iemu łamemu połłal Alexánder/ poniewałz wiele iełłth Athenieńczykow. *Phil* I3; *SarnStat* 797, 1067.

»wszyscy, (a. wszy(s)tek itp., a. wszel(a)ki) (inszy a. inni), każdy (inszy) ... sam« [szyk 49:44] (88:5): *OpecŻyw* 82, 145v; bo włzyłtkye łzwyáte panny to myaly yłz ych żądano czyelełnye dla ych czudnołzyczy ta łama to myala yłz nigdy pożądana bycz nyemogła *PatKaz* III 109v; *BielŻyw* 43; *GlabGad* P2v; *RejPs* 171v, 182v; *SeklWyzn* e2v; *RejJóz* C5v; *SeklKat* Y3v; iako by to iem łamem a niewłzyłtkiem mowic przyżwoitá była *MurzNT* 43v; *KromRozm* III I5v, M5v, M7v [2 r.], N, N2; *GliczKsiąż* H4v; *LubPs* I; *GroicPorz* a2; *KrowObr* B [3 r.], C2, 201v, 202v, 210v; *Leop* Gen 7/23, 4.Esdr 8/7; Y wczynił thák Bog oney nocy/ iż tylko łamo runo [vellus tantum] było łuche/ á włzyłtká ziemiá przypádlá rołą. *BibRadz* Iudic 6/40, Ex 18/14, Iudic 6/39, 2.Reg 13/33; Dał theż Iozeph

káždemu z nich po ízácie pocźciwey/ ále Beniáminowi lámemu pięć ízat *BielKron* 17v, 114v, 124v, 200, 219v, 327v, 341v; Nie rozumieyże tu przez wzminkę Cefárńską iżby to tylko lámá ofobá Cefárńka ná tym zależała/ ále rozumiey iż káżdá zwirzchność kthorakolwiek íeft tobie od Páná Bogá twego [...] náznáczona/ tá íeft Cefárzem twoim. *RejPos* 252v, 16v, 34v, [310]; *KuczbKat* 125; *RejZwierc* 67v; Wízyfcy byli s tego wefeli w Rzymie/ [...] tylko łam ímućien był Metellus *BielSpr* 43v; Coⁿfefsionifte z lámym Epiphániusem niż ze wízytkimi Doktormi trzymáć wolá. *WujJud* 50v *marg*, 51v, 87, L14; *WujJudConf* 260v; *Strum* R2v; puściwízy wízytłko ná ítronę/ ná lámym łowie Bożym/ ktore íeft fundámentem/ [...] przeftáwáią. *CzechRozm* A3, A5v, 37, 42, 78, 89v (12); *SkarJedn* 10, 107, 377; *KochOdpr* A4; Przetofz to co dziś fię w lámych zakonách y kłáźtorách zołtáło/ wízyfcy íednym íercem czynili. *SkarŻyw* 535, 493; *CzechEp* 24; *NiemObr* 38, 39, 96; *KochPieś* 19; *KochSob* 59; *AtrKanc* I11; iż náłáł/ áno ine źwierżetá wízytłkie łá dobrze opatrzone/ íedno człowiek łam nagi łtoi *GórńRozm* N2, E2v; *KochWr* 19; *GórńTroas* 70; Względem grzechow mych/ íam łam íeft złośliwy/ Á káždy ínfzy w świećie ípráwiedliwy *GrabowSet* A4v; *OrzJan* 115; *WujNT* 50, 375, *Rom* 16/4, s. 726; *WysKaz* 30; Nie chce P. BOg wízytkim rozumienia táíemnic łwoich otwárzáć/ ále lámym łtárfzym. *SkarKaz* 80b *marg*, 606a; *VotSzl* Fv; Mniema by wízyfcy ślepi íedno on łam wíđzi *KlonWor* 58.

»żaden (a. żadny) ... sam« (48): íuż niemám żádnęgo ktoby mie pocieíłyl tys łam mé pocieíffeníjé tylko byl. *OpecŻyw* 143; *GlabGad* D8; *RejPs* 128v; yłzbi nyemyal woley ny do dzyewky ny do wdowy ny do zadnego łthworzenya yedínie do łłamey Luciey. *LibMal* 1544/85v, 1554/194 [2 r.]; *KromRozm II* bv; *LubPs* H3; *KrowObr* C2, 12, 51v, 55v, 56 (11); Aleć łam wízytłko gáńnie/ żádnemu nic nie da. *RejWiz* 167; *LeszczRzecz* A2; *BibRadz Eccli* 45/15, *Philipp* 4/15; *BielKron* 214, 218v; *SarnUzn* H4v, H5; *RejAp* 52v, 108; Gdyż Dawíd tego żádnemu zyołku áni drzewku nie przywłáłzcza/ íedno łamey łwíętey mocy á opátrznóści Páná tego *RejPos* 304v, 293, 304v; *RejZwierc* 199v; *WujJudConf* 96; *BudNT Apoc* 19/12; *CzechRozm* 47v; *ModrzBaz* 43; *SkarŻyw* 504; *LatHar* 295, 594; *WujNT* 164, *Luc* 18/19, s. 314, *Act* 11/19; *SarnStat* 379; Któréy [píosnki] żáden nie vmié/ íedno oni łami *SiebRozmyśl* L; *SkarKaz* 548a, 607a.

Połączenia: »sam (...) bez (przez), (o)procz, (o)krom [kogo, czego]« (21:7:3): *GórńDworz* H8, *RejPos* [236]; że pod ofobá chlebá łámo cíáło bez krwi być miáło. *WujJud* 179, 99, 109; *CzechRozm* 76, 164, 208, 208v, 213v, 239v, 266v; *ModrzBaz* 45; *SkarJedn* 175; co pobożny y wierny chwalcá Boży z łámego łłowá Bożego procz płotek wymyślonych łáčno poznáć móże. *CzechEp* 212, 120; *NiemObr* 74; *KlonŻal* D4; *Calep* 361a; *LatHar* 514; Sámá wíára nie plátna bez vczyńkow. *WujNT* 21 *marg*, 4, 292, 340 *marg*, 430, 563, Cccccc2, Cccccc3v; tedy od tego czáfu zárázem lichwę [...] máią łtráćić: á ná głównéy łummie łáméy króń wízelkich lichw máią mieć dofyć *SarnStat* 259; *SkarKaz* 351a; *SkarKazSej* 686a.

»chyba [= oprócz] samego« (2): Czemu miedzi wíłzemi źwierżetá łamice ciefze głófi miewáią niżli łamci (chiba łamey krowy) *GlabGad* C8; *GórńDworz* Ee4v.

»jedno (a. jeno) (...) sam« [szyk 104:7] (111): Gdyżem nie łam íedno táki/ Ktorzy máią niedoíłátłki. *BierEz* O3, Q3; *OpecŻyw* 148v; *RejPs* 38v, 45, 81, 91, 102v (8); *SeklWyzn* Ev; *RejJóz* A7, Pv; *RejKup* k2, Qv; *KromRozm III* B5v; *Diar* 95; *DiarDop* 113; *BielKom* F3v; Gdyż łie íedno tobá łámym w łrołkach łwych mufzę ciefzyć *LubPs* Q2, I [2 r.], O6 *marg*, Q2v *marg*, Y3, Z3v (11); *KrowObr* 80v;

RejWiz 46v, 89, 101; *BibRadz Gen* 42/38, I 48c marg, 2.Reg 13/33, *Eccli* 39/1; *BielKron* 297v; *RejAp* 38v [2 r.], 49, 50, 50v, 54 (18); pokazałeś nam w.m. czoś/ czego niewidzi iedno łámego w.m. oko *Górndworz* X2v, O3; Ale łtali zázwdy mocno przy łczyrey łwiatłóści/ ktora iedno oná łámá oświeca kázdego człowieká ná ten łwiat przychodzącego *RejPos* 339, 31v, 34, 70, 116v, 218 (25); *HistLan* A3v; Bo to co łie mnie sftáło/ iedno mnie łámemu łzkodzi *RejZwierc* 81, 101v, 195v [2 r.]; *WujJudConf* 57; *CzechRozm* 14, 34v; *SkarJedn* 44; *CzechEp* 170, 174; *KochSz* A3; *ArtKanc* I4v, I11; Czy to iedno w łamey Polłcze łli łię náyduią ludzie? *Górnrzm* Cv, N; *ActReg* 42, 76; *OrzJan* 10, 111; *WujNT przedm* 2; *JanNKar* B3v; *SarnStat* *4, 530, 1204, 1230.

»jedno tylko (a. tyło) (...) sam« [w tym: jedno tylko sam (20), tylko jedno sam (6), jedno sam tylko (2)] (28): *HistJóz* B2v; Na ktory jedno sam tylko porządek oglądając się przodkowie naszymy zostawili to nam byli tak rządnie *Diar* 69; *DiarDop* 112; *LubPs* aa3, ff3; *KrowObr* 14v, 56v, 60v, 64, 201v, 210v; *KochZuz* A4; iedno tylko łam Noe [*tantum Noach*] z temi pozostał/ ktorzy z nim w Arłze byli. *BibRadz Gen* 7/22, 4.Reg 7/7, *Ez* 14/16, 20; *OrzQuin* V2v; *RejAp* 188v; tylko iedno łámo łłowo Páńłkie to będzeye trwáło ná wieki. *RejPos* 302v, 49, 133v, 212, [219], 255v (9); łż Chryłtułá Bogiem wierzyć y zwác nie káże/ iedno tyło Oycá łámégo. *BialKat* 178v.

»(o)procz, (o)krom, nad (...) samego« (31:15:5): *PatKaz I* 10; łże włzytci ludzie z przyrodzenia łą grzełzni procz łámego pana Iezufa. *WróbŻółt* E; *SeklKat* T2v; *MurzHist* S2; *MurzNT Matth* 17/8; *GliczKsiąż* G6; *KrowObr* 10v, 114, 185, 213, 214v, 215v; *Leop Act* 27/22; *RejPos* 189v; *KuczbKat* 40; *WujJudConf* 59, 72v, 121v; Ktoby tedy/ ktorego łńzszego nád tego łámego Bogá Izráelłkiego [...] łobie zmyłłłł [...] *CzechRozm* 13v, 22, 50v, 51, 52v [2 r.], 71v (11); *KarnNap* F4; *SkarJedn* 347; vcźniowie Chryłtułowi okrom łamych Apołtołow vćiekáli/ rozbieżeli łię daleko *SkarŻyw* 536; *CzechEp* 38, 104, 108, 219, 286, 287 [2 r.], 414; *CzechEpPORz* **4; *NiemObr* 33, 156; nie miey innego/ Bogá opocz łnię łámego. *ArtKanc* M2v; *ActReg* 170; *WujNT* 217, *Apoc* 9/4; *SarnStat* 71, 883; *SkarKaz* 636a; *CzahTr* C2v.

»tylko (a. tyło) (...) sam« [szyk 493:261] (754): *MetrKor* 34/134v; *BierEz* O4v; *OpecŻyw* 37v, 56v, 82, 133, 143, 145v, 149; *PatKaz I* 13; *PatKaz II* 82v; *HistJóz* D3; Delphin thełko łam z rib/ w łobie nie ma żółci. *FalZioł* IV 33d, [*7]v, I 76d, IV 6b, 10a, 18c, V 3, 65v; *BielŻyw* 43, 71, 109; *BielŻywGlab nlb* 11; Bowiem łą niektore zwierżeta ktore łie kołciami karmią tilko łamymi. *GlabGad* A7, A2v, A3v, A7v, B, C2v (15); *WróbŻółt* B7v, I6v; *WróbŻółtGlab* A4, A5v; *RejPs* 38v, 70v, 73, 80, 182v, Ff5v; *LibLeg* 11/82; *ConPiotr* 30v; *HistAl* H8 [2 r.], K2v; *MurzHist* H3v, Q2v, V; *MurzNT Matth* 12/4, k. 56, 91 [2 r.], 126; *KromRozm II* bv; *KromRozm III* O7v; *LibMal* 1554/190v, 194 [2 r.]; *Diar* 27, 53, 70; *DiarDop* 103, 107, 112; *BielKom* D6v; *GliczKsiąż* H4v, K3v; *LubPs* N2v [2 r.]; *GroicPorz* a2, a2v, p4; Krzyżu wierny miedzy włzyłtkimi/ Drzewo iedno łłáchetne/ [...] łámoł ty tylko było godne nołć łwiatá zapłátę *KrowObr* 162, A4, A4v [2 r.], B [6 r.], Bv, B2 (151); *Leop Gen* 7/23, 41/40, 4.Reg 7/7, *Sap* 17/20, 1.Cor 14/36; *OrzList* F4; *LeszczRzecz* A2, A5; *BibRadz* *2v, *3v, *4, *4v, *6v (20); *OrzRozm* D2 [2 r.], L3; Pirrus gdy wzyłł łkárby Prozerpinie/ vtonł ná morzu/ tylko łámy łkárby náleziono. *BielKron* 25, 37v, 40, 46, 114v, 127 (34); *GrzegRóżn* A[3], B, B4, C2v, C4, G, I2 [2 r.]; *KwiatKsiąż* F2v, G3v; Ut sua unius in his gratia esset, Aby yemu tylko łámemu zá to dziełkowano. *Mącz* 436a, 110c, 319c; *OrzQuin* A2v, F3v, G4v, M4v, S3v; *SarnUzn*

A4v, D4 [2 r.], G7v, H4; *SienLek* 86, 142v, Vuu; Ieſzcze kthemu nietylko łámo zácmenie rzeczam ná ſwiećie ſzkodzić będzie: ále łye przyłączy łkutkom złączenia wielkiego czwártolátneho. *LeovPrzep* D3; *RejAp* 2v, 4v, 9, 17, 17v (12); *GórnDworz* D4, E4v, E7, G5, H8 (15); *HistRzym* 101; Pan tylko łámam [*lege*: samá] łwą mocą złamał kłiążę łwiátá tego. *RejPos* 80 *marg*, 16v, 54, 63v, 74, 80 [2 r.] (19); *RejPosWiecz*² 91v, 93 [2 r.], 94v; *BiałKat* d2, 143v, 378v; *BielSat* D2; *KuczbKat* 80 [2 r.], 100, 115, 125, 185 (14); łtáteczny á pocźciwy człowiek záuždy łie ma więcej mądrości niżli tylko łamey rołtropności dzieżyć y vczyć. *RejZwierc* 145v, 3v, 47v, 56v, 114v, 138v [2 r.], 205; *BielSpr* 6, 39, 43v, 60; *WujJud* 50, 53v *marg*, 54, 69, 87 (11); *WujJudConf* 38v, 53, 82, 93, 95 (8); oddzyełę s tego ducha ktory w tobie iełt/ á położe go miedzy nie/ áby oni s tobą nołili brzemię ludu tego/ á nie tylko ty łam. *RejPosRozpr* c2v, b4; *RejPosWstaw* [41²]v, [110²]v, [143⁴]v; *BudBib Ez* 14/20, *Tob* 4/20; *Strum* A3; chcąc ſię cziełżyć/ nie tylo im łámym [*Zygmunt Stary synem*]/ ále tełz y potomłtwem/ łniego/ [...] *BiałKaz* I4, G4, K2; *BudNT Matth* 17/8; *CzechRozm* A5v, 2v, 4v, 5v, 8 (59); *PaprPan* Ddv, Gg; ácz niektorzi zacni ludzie łámym tylko dowćipem przyrodożonym/ niemáiąc w łobie náuk/ zwieltą łławą mądrze łobie w łprawách pocźynáli *ModrzBaz* 129, 3v, 9v, 19v, 29v, 33 (27); iż tylo Piotrowi łamemu ten przełożeńłtwá Páłterskiego przywilej łłużył *SkarJedn* 78, 3, 14, 43, 53, 107 (12); *KochOdpr* A4; *Oczko* 1v, 2, 2v, 14v, 15v (9); Bo to więc bywa połpolicie/ kto łię łamey tylo náuki rozmiłuię/ á łkrufzenia łerdecznego zápomina. *SkarŻyw* 202, 3, 21, 165, 178, 225 (14); *MWilkHist* G2; *ZapKośćier* 1580/14; *CzechEp* 10, 24, 27, 32, 38 (33); *NiemObr* 14, 33, 37, 45, 49 [5 r.] (18); *KochFr* 104; *KochEpitCat* 111; *ReszPrz* 9, 24 [6 r.], 26, 32, 40 (16); *WerGość* 256; Zwiąłkę Małżeńłką łamá tylko łmierć targa. *WerKaz* 284 *marg*, 284, 304 *marg*; *WisznTr* 11; Tylko nam łámym żonam to korzenne pićie/ Wolno będzie łzynkowác miedzy łobą łkryćie. *BielSjem* 23, 11, 29; *KochPam* 83; Iuż włzyłcy łnfzy náząd przyiecháli/ Którzy niełczęłnéy Troie dobywáli: łam tylko łamá bez mężá zołłtálá *KochPieś* 19; *PudłFr* 42, 55; *ArtKanc* H15v, T12, V2v; *BielRozm* 26; *GórnRozm* C3v, E2v, Fv, K4; *KochWr* 19, 23; *PaprUp* E3, F2v, F3v, G2v, H4v, I4v, K; *ActReg* 19, 154, 170; *Calep* 943a; *GostGospSieb* +4 [2 r.]; *Phil* G2v, N4; Ták to łerce włpániálé [...] we włzytkim wołłku płác wzrułżyło. Sam tylko ten nie płákał/ którego płákano *GórnTroas* 70; Polaká Łáchem tylko łamá Ruś miánuie. *KochCz* Bv; *GrabowSet* B4v; *KochFrag* 48; *OrzJan* 24, 39, 48, 56, 57 (14); *WyprPl* B; *LatHar* 95, 118; *KołakSzczęłł* [D]; *WujNT* 38, 43, *Matth* 12/4, s. 50, 64 (21); *WysKaz* 21, 30, 44; *JanNKar* C4v; *SarnStat* 59, 532, 894, 977, 1045, 1067, 1100; *SiebRozmyłł* D, L; *KmitaSpit* A4v; *PowodPr* 17, 27, 34, 57, 61, 71, 79; Nie málz v krolá nád mię wietłze⁸⁰/ y krolowa Hełter mnie łámego tylo ná vczłę wezwálá *SkarKaz* 83b, 4b, 81a, 158b, 159b, 208a (14); *VotSzl* Fv; *CiekPotr* 38; *SkarKazSej* 659a, 666a, b, 669b, 670a, b, 673a; *KlonFlis* C2v; Przedáie ná Gálery, gdzie tylko łmierć łamá Kończy nędze y żywot v łrogięgo Chámá. *KlonWor* 30; *ZbyłPrz* A3v.

»wyjáuwszy sam« (1): Nemo id dixit praeterquam Cicero, Nikt o tym nie piłáł króm álbo wyyáuwszy łam Cicero. *Mqcz* 319c.

Fraza: »sam (Pan) Bog wie« [*szyk zmienny*] (20): A łkryte łą tego przyczyny/ Sam ie Bog wie á nie inny. *BierEz* Cv; Iż takowe łny bywaią ale nad przyrodożenie ktorich przyczynę łam Bog wie. *GlabGad* L4v; *RejŁas w.* 28; *RejJóz* Pv; *BielKron* 269, 398; Aczkołwiekci tego przyłcia łam Pan Bog wie rok *LeovPrzep* [K]; wiełz to Pan Bog łam iełłize tho będzie zá wdzyćczne przyięte od niego. *RejPos*

350; *BielSat* D4v; *WujJud* 139; A máietność zoftanie łam to bóg wie komu. *KochTr* 23; *KochDz* 109; *BielSen* 15; *KochPieś* 10; *BielRozm* 31; Co dálej/ będzie łam to Bog wie. *GórnRozm* M3v; *ActReg* 169, 185; *SiebRozmyśl* F3, H3v.

Wyrażenia: »sam goły, nagi; sam a goły« (13:1;1): *GroicPorz* hh4v; ábyście [...] wtych máłfkarach niefzukáli thego/ co w łamym Kryšťufie nágim maćie *KrowObr* 107v; *BielKron* 448; *KwiatKsiąż* H2; *RejAp* 128v; że ia thu łamey goley fkromności nie kładę/ ále z godnością poľpoľu złączoną *GórnDworz* L2; *RejPosWiecz*² 94v; ponieważ y wy lżyćie y znieważaćie pobożność Krześciánfką/ gdy łamey á goley wierze włprawiedliwienie y żywot wieczny przypifuiecie *WujJud* 109v, 37v, 100, 110v, 233; *WujJudConf* 37; ktore [człowieczeństwo] bez człowieká nic nie ieľt/ iedno łamo gołe názwifko. *CzechRozm* 27; *ModrzBaz* 95v.

»sam jeden(że)« = *unus* *Modrz* [szyk 16:11] (27): ktora [kwartana] nie telko z łamey iedney Melankolijey przychodzi *FalZioł* V 3; *SeklKat* V; *Diar* 53, 75; *GórnDworz* H4, Ii2; *RejPos* 272v, 293, 294v; *KuczbKat* 275; ábowiem łam ieden był Hánnibál táki/ kthory Alpes [...] przechodził *BielSpr* 43v; *WujJud* 121; *CzechRozm* 42v, 60v, 128v; Tákiego [urzędnika]/ ábo po wľzytkim świece nie máľz áni było [...] ábo łam ieden ieľt Rzymfki Biľkup. *SkarJedn* 102, A3v, 28; *ModrzBaz* 45; *SkarŻyw* 269; *KochPhaen* 10; *ActReg* 170; Y łamże [tj. czy sam?] ty ieden maľz z nas triumph odnosić/ A my ćiebie z pokorą powinnifmy znoćić? *GórnTroas* 25; *OrzJan* 37; *SarnStat* 152; *SkarKaz* 156b marg; IEdenże łam był *Polycrates* łrogi [...]. Ten tylko nie znał po niey [fortunie] krzywdy żadney *CzahTr* Bv.

»sam jedyny« = *ipse* *met* *Mącz* [szyk 5:2] (7): *BielŻyw* 98; *RejKup* m7; *Mącz* 174b; *RejPos* 101v, 148v; *CzechEp* 414; A to łamo iedne dobro ieľt/ ktorą iedną rzeczą [!] błogosławionym fie zľtawa człowiek [!] to ieľt Cnotą. *KołakSzczęśl* C4.

»sam szczygulny« (1): Yákoż tedy ten może być pożyteczny ludzyom/ [...] kthory w kącey domu oycá łwego okoľo łámego łfczygulnego preceptorá fie báwi álbo para. *GliczKsiąż* K5.

»sam szczyry« (9): iż żadną iną rzeczą włprawiedliwieni być nie możemy/ iedno łamą łfczyrą łáľką á dobrotliwoľciá Páńfką. *LubPs* H3; *BibRadz* *5; *BielKron* 198v; *GrzegRóżn* C4; *Prot* D2; *RejPos* 16v, 88, 130; áćżby tho káždy y bez poľtráchow/ y bez przykľadów/ thylko s łamey łfczyrey cnoty był powinien wćzynić *RejZwierc* 56v.

»sama wiara« = *tylko wiara* (*a nie uczynki, daje usprawiedliwienie przed Bogiem*); *zasada protestantyzmu* („*Sola fide*”), *przedmiot gorącej polemiki ze strony katolików* (możliwa też interpretacja jako *znacz. I.1.B.b.*) [w tym: wypowiedzi katolików (126), wypowiedzi protestantów (11)] [szyk 131:6] (137): *RejKupSekl* a7v [2 r.]; *Diar* 70; Przes łamę wiárę bywamy zľtzeni [s] pánem Bogiem. *KrowObr* Tt3, 56, 56v, 57v; *RejPos* 212; *KuczbKat* 80 [2 r.]; A then błád o łamey wierze włprawiedliwiáiącey nie dopiro/ ále iefczće zá Apoľtoľow náľtał *WujJud* 103v, 96v, 98v [2 r.], 99, 100v, 101 [2 r.] (24); *WujJudConf* 96; *RejPosWstaw* [143³]; *CzechRozm* 78, 223; ponieważ ich wćzyćie/ iż doľyć ná wierze łamey/ wćzynkow dobrych nie potrzebá. *ReszHoz* 140; iż nie łamá wiárá włprawiedliwia y zbawia/ ále wiárá z nádzieią y z miľością złączona *WujNT* 551, 21, 25 marg, 27, *Matth* 7 arg, s. 31 [2 r.] (95); *SkarKaz* 312a, 347a.

»sam ze wszystkich (*a. wszystkiego*), sam między wszy(s)tkimi, między inszymi sam« [szyk 6:4] (5:2:3): Czemu człowiek miedzi infzymi zwierćeti łam ma wľzy okrągłe. *GlabGad* B8v, B, C2v;

KromRozm III Fv, M3v; KochPhaen 10; Sam ze wżytkiego łtworzenia/ Człowiek ma śmiech z przyrodzenia: Infzy włzelaki żwierz niemy/ Nie śmieie łye iako chcemy. KochSob 59; GórnTroas 63; OrzJan 50; iż iemu łámemu [tj. Piotrowi] ze wżytkich Apoštołow imię odmienił. WujNT 307.

α. Pojedynczo, jednoosobowo; jeden (jedyne) a nie więcej (czasem o dwóch w opozycji do reszty) (305) : *Aż ieden mąż łtárszy rzeczē [na weselu złodzieja]/ Szalenie się wełelić: Wiele złego łam podziálał/ A coż gdy będzie dzieci miał. BierEz M2v; Bom łam nie iełt/ ale iá i ociec ktory mię połłał MurzNT Ioann 8/16; BielKron 88; OrzQuin R3; CzechRozm 61; Ow też obyczay/ że ieden zákupie iaki towar po wżytkiem Pánłtwie/ áby łam przedawał/ á ztąd wielki zyłk miał/ trzebá zniłzczyć ModrzBaz 34; SkarŻyw 599; StryjKron 6; ZapKóścier 1584/[49²]; vżywayże przyczynćow/ vżyway pomocy kóścioła/ ktory fię zá tobą przyczynić może/ y otrzymać zá cię/ czegoby tobie łámemu Bog nie dał. WujNT 212, Ioann 8/16, 16/32; SkarKazSej 676a.*

Wyjątkowo w pl (1): że té dwie rzeczy [tj. *pokój i wojnę*] łámé przed was położono/ á nic trzećiego OrzJan 15.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (2): *ALeć papieżowi Rzymskiemu iełtze máło było vżywać thákowey pychy łámemu KrowObr 34v; Bo niegodzi fię nikomu łámemu mieć práwá w łwoiey mocy [unum enim alique leges habere] ModrzBaz 101.*

W opozycji do liczebnika (głównego lub zbiorowego, wyjątkowo zaimka liczebnego) (31): *KromRozm I O; GliczKsiqz K4; Nuż też iako owieczká drugiego bogáci/ [...] Wełná/ nabiał/ iágniátko/ á zá dwoie łámá Słtanie/ kiedy potrzebá przydzye ná iey páná. RejWiz 56; Leop 3.Reg 18/22; RejZwierz 72; Ten [Numma] łam ieden s łiedmi krolow Rzymłkich łwá śmierciá vmárł. BielKron 101; iż w nim [w łloniu] łámym mieła iełt iako w piáci Báwolech BielKron 452, 84v, 165, 354, 374, 427v, 433; Profzę cię coż to zá Bog z wykłádu twoie⁸⁰? Kthory łam ieden będąc Trzech zámyka w łobie GrzegRóżn N; RejPos 244v; Vchowa [matka] dzieci dwádziełcia będąc łámá iedna. HistLan A3v; HistHel B4v; CzechRozm 16, 42 [2 r.], 180v; Vpádli [...] ty czterzy Pátryárchie: á łamo fię Ieruzálem/ to iełt Rzym łtoliciá Piotrá S. [...] zołtála SkarJedn 167; KochOdpr D3; Oczko 3v; Co by ósmiom było dołyc/ to łam ziadł SkarŻyw 164; Tákże fię y tu mowi o Antychriście/ to iełt o zwierzchnóści Antychriłtow Papieżow Rzymłkich) iákoby ieden łam był/ chociaż ich wiele miało być y było CzechEp 356; nie łam wráca [szatan]/ ále áż wziáwłzy do łiebie łiedmi inłszych duchow CzechEp 359; NiemObr 37; Co nie łam podiáł łzkodę/ lecz okrętów Tyłsiác rozbitych widziáł GórnTroas 67; LatHar 76; SzarzRyt D4.*

W opozycji do liczebnika typu „samowtor” (7): *Ale tego ia żáluię/ iż nie łam/ ále łámo łiódz z Zóną y z Dziećmi zgináć mam OrzQuin Y3v; UstPraw F4v; OrzRozm R4 [2 r.]; BudNT przedm a4; PaprUp H; Czym łie ia to wyżywie? łiáć ná koń wyńdźie. Iełli táb zrok zmiełzkamy/ ná mię ná łámégo/ Wyńdźie wiécý/ nierzkáby ná łámowtórego. WyprPl C2v.*

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: *»sam ... drugi, inny« [w tym: jeden sam (3)] (3:1): RejPos 230v; A ták iż nie wżyłtko iednołtáynie do iednego mowi/ áni iednego łámego nád inłze przekłáda CzechRozm 42v, 104v; SkarJedn 63.*

»siła ... sam« (1): przeto łiá tych łpołobow iełt/ ktoremi łie od niej odbłádzamy/ á telko ieden ten łam iełt/ ktorym człowiek łwey powinności dołyc czyni. GórnDworz Ii6.

»sam ... wszytcy (*a. wszyscy, a. wszytek*)« [*w tym: sam jeden (9)*] (15): mowy [*lege: mówi*] bierzcie/ iedzcie/ piycie wżiŕczy/ mowy wżiŕczy/ rozumiey zeć kxiac̃ [!] ŕam nie ieŕt wżiŕczy *SeklKat* Y2v; *DiarDop* 103; *BibRadz* 3.*Esdr* 4/10; bo wżythy nań/ á on ŕam ze wżytkimi czyniŕ. *BielKron* 354, 439; Extra te unum omnes culpamur, Króm ciebie ŕamego wżiŕtkim nam wynę dáya. *Mqcz* 112b, 311b, 448c; *RejAp* 194v; *CzechRozm* 42v, 106; On Achan ŕam przeŕtapiŕ przykazanie Boże/ á ná wżytkich ŕię gniew iego obáliŕ. *SkarŻyw* 504; *NiemObr* 39; *ArtKanc* O5; *Phil* S3.

Połączenia: »sam ... bez [*kogo*]« (1): Nie ták iednego Bogá [*wyznawamy*] iákoby ŕam tylko był bez Syná y Duchá S. *WujJudConf* 23.

»jedno sam« (6): *BielKron* 84v, 85; ktory [*Lot*] iedno ŕam s kilkiem oŕob zoŕtaŕ miedzy wielá tyfiácmi ludzi zginętych w gniewie Páńŕkim. *RejPos* 244v, 244; *HistHel* B4v; *ZbylPrzyg* A4v.

»tylko sam« [*szyk 10:5*] (15): ten ktory w ŕzkole myedzy zgromádenyem yákyem żakow/ ŕtudentow/ vczy ŕie/ rychley będye co vmyaŕ/ niź then kthory doma tylko ŕam/ álbo myedzy dwyemá od Bákararzá częgo ŕlucha. *GliczKsiq̃z* K4, K4, K6; *BielKron* 433; *RejAp* 158; *Górndworz* Ii6; *KuczbKat* 335; *WujJudConf* 23; *CzechRozm* 42 [2 r.], 53, 137, 143; kilká gŕow ieŕt przedŕię Zábitych/ ten ŕam ieden tylko poimány *KochOdpr* D3; *SkarŻyw* 383.

»sam (...) z [*kim*]« (5): *Leop* 2.*Tim* 4/11; *RejPos* 244v; Tedy Iozue ŕam ŕię z iednym Kálebem zaŕtawiŕ przećiw onym towarzyŕzom boiáźliwym *SkarŻyw* 500; *WujNT* 187, 2.*Tim* 4/11.

Wyrażenia: »sam jeden(że)« = *unus Modrz* [*szyk 42:29*] (71): *PatKaz* III 150v; *KromRozm* I O; *KromRozm* II q3; *Leop* 3.*Reg* 18/22; *RejZwierz* 72; *BibRadz* *4v; *OrzRozm* Mv; gdy ŕam ieden czárt nie może zwieŕć człowieká/ idzye po towarzyŕze gorŕze niźli ŕam *BielKron* 25v, 20, 101, 159v, 186, 427v, 433; *GrzegRóżn* N; *KwiatKsiq̃z* H3v; *RejAp* 158, 193v; że then człowiek ktorego miŕuiemy/ zda ŕie nam ieden ŕam ná ŕwiece *Górndworz* C4, X8, Gg2, Ii6; *RejPos* 194v; *HistLan* A3v; *KuczbKat* 335; iedenże ŕam był ktory iuź miał być dziedzicem kroleŕtwa onego *RejZwierc* 34; *WujJud* 26v, 219v; *BudBib* *Deut* 1/12; *CzechRozm* 16, 26, 42 [3 r.], 137, 180v, 181; że nieieŕt żaden ktoryby ieden ŕam [...] moĝŕ wżytkiey Rzeczypoŕpolitey doŕyć vczynić *ModrzBaz* 24v, 25v; *Oczko* 3v; Ná tey drodze vyrzaŕ á ono páŕterze krzywdę czyniá nieiákim biaŕym gŕowom/ [...] y ŕam ieden oburzyŕ ŕię ná ony łotrzyki *SkarŻyw* 479, 491, 504 [2 r.], 598; iáko z wiáry zepŕowác moĝę monárchiá (to ieŕt/ iednego ŕáme⁸⁰ pánowanie) *CzechEp* 247, 179, 356 [3 r.], 386; Bom ia ŕam ieden zoŕtaŕ z téy drużyyny *KochFr* 27; *LatHar* 76; *SkarKaz* 550a; *CiekPotr* 7; *SkarKazSej* 667b, 690a [2 r.]; Ktorego [*Kochanowskiego*] lutnia/ y gŕos báŕŕamowny Nie zginie z laty/ y nie chybia celu/ Sam ieden z wielu. *SzarzRyt* B4. Cf »sam ... drugi«, »sam ... wszytcy«.

»sam pojedynkiem« (1): Tenże teź do Gálatow piŕząc/ przypomina Iákubá/ Piotra y Ianá [...]. Abowiem nie ŕamego Piotrá pojedynkiem/ ále trzech liczy *NiemObr* 37.

»sam ze wszech, miedzy wszemi« [*w tym: sam jedyny (3)*] = *solus ex omnibus, unus omnium* *Mqcz* (3:1): sola piscum, Sáma yedina miedzy wŕzemi rybámi. *Mqcz* 401c, 401c, 503d; iź ŕamego tylko [*Jezusa*] ze wŕzech potomkow Dawidowych [...] vprzedziŕo/ nie tylko to co Izáiaŕz przy Acháŕie powiedziáŕ/ ále teź [...] *CzechRozm* 143.

Szeregi: »sam albo z inemi« (1): [potwierdziliśmy wszystkie prawa] przez Króle/ Pány/ y Książętá/ którzy przed námi byli/ y Królestwu iáko fámi álbo z inémi [tanquam Monarchae sive Tetrarchae JanPrzyw 41] w Królestwie pánowáli/ [...] dáné y dárowané *SarnStat* 941.

»sam albo jeden« (1): Herefis nie vrodziła się nigdy fáma álbo iedná. *BiałKat* 126.

»sam i (a) jedyny« (3): iż to imię [Jehowa] [...] lámemu tylko á iedynemu Bogu Oycu należy *CzechRozm* 53, 22; *CzechEp* 287.

αα. *O Bogu jedynym* (173) : *KromRozm II* o3; *LubPs* dd4; *GrzegRóżn kt*; Pátrzaycie zem ia ieft fáma/ á nie máłz inego bogá okrom mnie. *SarnUzn* D3v, D4v; *RejPos* 347; *KuczbKat* 100; *BiałKaz Fv* [3 r.]; *BudNT przedm* d3v, 1.Tim 6/16; Ponieważ z niego lámego wśyftko to/ iáko z iednego nieprzebránego źródłá/ wypływa *CzechRozm* 187, 6, 20, 64v, 65v, 124; *CzechEp* 107, 147, 190, 236, 239 (9); *KołakSzczęśl* A2v.

W połączeniach szeregowych (6): *GrzegRóżn* G2; Sámemu/ Iedynemu/ Prawdziwemu niewidomemu y nieśmiertelnemu Bogu/ niechay będzie wieczna część y chwałá *GrzegŚm* [67]; *CzechRozm* 5v, 41; *CzechEp* 269; *NiemObr* 97.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: »nikt (iny) ... sam« (3): Wierziż zecz njkth niepomóże Ieno ten lám jediny Pan *RejKup* f7v; *RejAp* 120v, 191v.

»wiele ... sam« (1): chociaż było y ieft wiele fynow Bożych: tego iednego/ lámego/ włafne^{go}/ iednorodzonego: zdawná obiecánego Mefyafzá: Páná/ y głowę wśytkich fynow Bożych vpátruie y wyznawam. *NiemObr* 97.

»(żaden) inszy ... sam« [szyk 9:1] (10): ktory w Bogá iednego y lámego niewierzy/ ale łobie infze Bogi zmyfla *KrowObr* 41v; *GrzegRóżn* M4v; gdyż nam pífmá żadney infzey głowy kołciołá tego [...] nie vkázuia/ iedno iednegož lámego Páná y Miłtrzá Kołciołá tego *RejAp* 77; *CzechRozm* 3v, 39v, 174, 202v; *CzechEp* 269, 283, 284.

Połączenia: »jedno ... sam« (3): iż iedno ten ieden lám był błogóśławiony Pan á zbáwiciel náłz *LubPs* B; *RejPos* 240. Cf »tylko jedno ... sam«.

»opócz samego« (2): poniewálz iemu [Jezusowi] wśyftko ieft poddano/ opócz lámego iednego Bogá *CzechRozm* 25, 4.

»sam tylko« (6): A tákże ine pífmá thákie wśytkie o iednym Oycu lámym telko rozumieią. *SarnUzn* H; *CzechRozm* 13, 202v, 284, 288; *ReszPrz* 90.

»tylko jedno ... sam« (1): [Bóg każdego napomina] aby tylko iedno iemu lámemu iednemu flúżył *RejPos* 217v.

Wyrażenia: »jeden(że) sam« [szyk 32:21] (53): *LubPs* B, gg5v; *BielKron* 200v; iż ieden ieft fáma prawdziwy Bog nawyżłzy Oćiec/ z ktorego wśyftko *GrzegRóżn* C4v, C4v, E3v, E4v [2 r.], Fv, F3v *marg* (12); *SarnUzn* G5, H; *RejAp* 72, 77, 120v, 191v; bo pan Bog fáma ieden/ wśyftko to czo widzimy/ y tho czego nie widzimy rzádzi y ípráwuie. *Górndworz* Gg; iż lepiej ieft wierzyć wftáwam oycow fwiętych/ niżli iednemu lámemu Kriřtuřowi. *RejPos* 197v, 217v, 220, 240 [2 r.], 293, 301v; *WujJudConf* 55; *RejPosRozpr* c3v; *HistHel* B; Bo Bogá lámego iednego ípráwy rozdzielne być nie mogá *CzechRozm* 13v, 3v, 4, 13, 16, 25 (10); Wiem ci ia o nim y znam iednego láme^{go}/ ktoremu nie zbrániam się flúżyć *CzechEp* 249, 128, 129, 239 [2 r.], 282; *NiemObr* 111, 127; OD Bogá/ nie od

łczęścia/ ia czekam pomocy/ Bo ón y mnie / y łczęścié/ łam ieden ma w mocy. *PudłFr* 30; *ArtKanc* H7v; *SkarKazSej* 678a.

»sam jedyny« [szyk 60:7] (67): *RejKup* f7v; [...] przez Syná łwego/ ktory iełt iedyny łam Połrzednik do niego *GrzegRóżn* L3; ábyłmy wedle łtárożytyney/ y iuż przyrodzónéy POLłzce Wiáry/ łámégo w Tróycy Świętéy iedynégo Bogá [...] chwalili *OrzQuin* X4v; *RejAp* 120v; OBietnic rozlicznych łámégo iedynégo Bołtwá/ iełt ná rozlicznych mieyfcach wiele nápiłánych *RejPos* 1v, 150v, 160; *RejPosRozpr* b4 [2 r.]; Wyznánie o łámym iedynym Bogu włzech rzeczy łtworzyłcielu. *CzechRozm* 3v *marg*, 4, 7v *marg*, 9v, 10, 11v (23); Czyłm wlytkim łwiádecstwo łię iáłne wydáie/ náłzemu wyznániu/ o iedynym/ łámym/ prawdziwym fundámenćie zbáwienia náłzého *CzechEp* 270, 52, 73, 86 [2 r.], 147, 188 (31); *NiemObr* 37, 119; *ReszPrz* 90; *SkarKaz* 636a.

Szeregi: »jeden i (albo) sam« [szyk 10:1] (11): *KrowObr* 41v; przyłtěpuiemy do Oycá kthory ieden iełt/ y łam náwyłłzy Bog *GrzegRóżn* B, K, Lv [2 r.], L2; To iełt żywot wieczny áby cie poználi łámégo/ álbo iednego/ Bogá Oycá prawdziwego *SarnUzn* F3; *CzechRozm* 19v, 34v; *CzechEp* 130; *SkarJedn* 21. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

»jedyny i sam« [szyk 7:3] (10): Pierwłza rozmówá/ o iedynym y łámym Bogu włzech rzeczy łtworzyłcielu *CzechRozm* 1, Av, A2, 3v [2 r.], 36, 70v; *CzechEp* 34, 208, 216.

b. *I (a) nic więcej, nic większego; wystarczy to* (447) : *OpecŻyw* 14, 46v, 62v; *PatKaz I* 4; *PatKaz III* 102v, 114; Też łama wonia Lukowa czini to iłz węże y niedziwádkowie vciekaią przed nią. *FałZioł* I 101d, [*7]v, I 110a, II 1c, III 16d, 26a, V 17b, 58v; *GłabGad* Gv, G2; *RejPs* 47v, 213v; *RejJóz* F3, L5v *marg*; *RejKup* i5v; *KromRozm I* I3; s łtáli się dobrą ziemią/ przes łamo łérdecznę przyięćie łłowa bożégo *MurzNT* 66, 33v, 56; *Diar* 67, 71 [2 r.], 87; *GliczKsiąż* I3v; *LubPs* 14; *GroicPorz* q3; *KrowObr* 56v; *RejWiz* 107, 111v, 112; *Leop Sap* 11/21, 18/25; Sámo przezwiłko [*Daniłowicy*] znáczy/ iłz łą nie Anglicy. *RejZwierz* 81v, 21, 59v, 75, 134; *BibRadz I* 3a *marg*, *Rom* 15 *arg*; A táć iełt oná pierwłza Regułá Práwá Cefárlkiego [*że wola księcia jest prawem*]/ dla kthorey łámey brzydzą łye Polacy Práwem Cefárlkim *OrzRozm* L4v; powiedáią bych był bogá łowilzá łyn/ ále thá ráná łamá vkázuie mię być człowieká łmiertelnego. *BielKron* 126, 244, 255, 402; Bo to dziewczka od matki za tełtáment bierze/ Ze cnotliwa niebędzie łiedzieć przy włzeteczney: Za co łamo/ Bog łwiadek/ godne łławy wieczney. *KochSat* B2; *KwiatKsiąż* B3v, F; *SarnUzn* B3, B7; *LeovPrzep* a2; *RejAp* AA2v, 161v; bo kiedyby łilá/ á dużość łamá płáćilá/ był by záwdy żołnierz kthory łie biye/ w więłłzey wadze/ niłz Hetman ktory łudzie przywodzi. *GórnDworz* X6, C8v, D6, F7, K2v, L2 (12); Tu nie trzebá przedłżáć dowodzác długo/ bo y łam wzrok to vkázuie/ iłz káty té [...] ieden drugiemu łą równę *GrzepGeom* E2, E2v; *RejPos* 33v, 92, 127, 153v, 183v (12); *BiałKat* 76, 311; *GrzegŚm* 44; *HistLan* E; *KuczbKat* 265, 395; *RejZwierc* 51v, 63v, 98, 103v, 131 (8); *RejZwiercTrzec* Aaa2v; *BielSpr* 31v; *WujJud* 1v, 61, 123v [2 r.], 136v, 166, 221v; *WujJudConf* 221v, 241; *BiałKaz* B2v; A onobys imo łie pułcił/ gđzie łie nam y od łámégo podobieńłtwá złey kthorey rzeczy włtrzymawác kážą. *CzechRozm* 253, 21, 23, 26, 29v, 35v (17); *PaprPan* Q2v, Gg, Hh3; *ModrzBaz* 2, 6v, 9v, 18v, 57 (14); Skąd dobrze znác możelz czytelniku/ iáko łobie ći Oycowie przełóżeńłtwo y przodkowánie Świętey łtolice Rzymłkiey vważáli: iłz ná łam łiłt Celełtyná Papieżá/ iáko łtárlłzého łwego/ Nełłtorá Cárogrockiego Błłkupá potępiłi. *SkarJedn* 116, 6, 25, 47, 110, 186, 254, 345; *KochDryas* A2 [2 r.]; iłz prágnieniu

fen sam pewném lékárftwem iest *Oczko* 31v, 7 [2 r.], 10v, 11, 14, 28v, 34, 34v; A Cefarz fię bárziew gniewem zápálaiąc/ lwá przywieść kazał/ ktorego fię łamego ryku lud przelękl *SkarŻyw* 553, A4, 3, 16, 68, 75 *marg* (25); *KochTr* 19; *MWilkHist* L3; *StryjKron* 56 [2 r.]; on Setnik będąc pewien o mocy Chriřtułowej/ iż mogł łámym łłowem vzdrowić łługę iego/ mowi do niego: [...] *CzechEp* 278, 49, 53, 154, 162, 166 (15); *CzechEpPORz* **3; *NiemObr* ktv; *KochFr* 22; *KochSz* A2v, C; te łáme počátky [...] tey to Lutherłkiey álbo kácerłkiey wiáry/ mogą ich fałřz [...] pokázác *ReszPrz* 54; *ReszList* 147; *KochPieř* 34; Náyduie łye w reyeřtrách łtárych (iř ná ten czás to łámo przypomnię) wielé vřłánié krolewłkiégo łoża łtało *KochWr* 28; *ZawJeřt* 6; *ActReg* 133, 134, 139; *GostGosp* 22, 32; *GostGospSieb* +2; *GrochKal* 6, 24; *Phil* C4; *GórnTroas* 40; *KochCz* A4v; *GrabowSet* C3, I4; że téř nieprzyiaćiel boi fię nie mniéy łámégo imięniá/ iáko y bróniéy iego [króla polskiego] *OrzJan* 62, 61, 80 [4 r.], 129; *LatHar* 3 [2 r.], 109, 129, 140, 186 (18); tem [różnice] ia wřzędy opuřcił folguiąc krotkořci/ prze to łámo że łá máłey wagi. *WujNT przedm* 18; Sámo dotknienie Pána Chriřtułá/ ábo ktorey rzeczy iego/ niemocy vzdrawiáło. *WujNT* 135, *przedm* 37, s. 11 [2 r.], 22, 31, 47 (24); ięřli kto w nim łámym [tj. grzechu powszednim] vmrze nie póyđzie do pieklá. *WysKaz* 15, 40; *JanNKar* A2v; *JanNKarGórn* G4; CAPVT VI. [...] o pohámowániu złych vczynkow niektorych potáiemnych/ ktore w myřli á w łámey woley zořtáią *SarnStat* 714, 76, 83, 195, 351, 910 (11); *PowodPr* 5, 18, 30, 39, 68 (8); máła zelżywořć ábo łámo rozumienie o niey/ choć iey nie máłřz/ do furyey nas przywodži. *SkarKaz* 314a, 39b, 43b, 81b, 157b [2 r.], 159b (22); *VotSzl* D3; *CiekPotr* 27; *GostCast* 46; *PaxLiz* D3; Sámy męřoboyřtwá/ y krwie łášiedzkiey vřtáwiczne bez kárnořci rořlewánia/ potępić to kroleřtvo mogą. *SkarKazSej* 704a, 670b [3 r.], 672b, 675a, 688a, 690a (12); *SapEpit* A4; *KlonWor* 31; *SzarzRyt* C2v, C3.

Z przymiotnikiem (1): A tych duřze ktore w vczynionym grzechu řmiertelnym ábo w łámym pierworodnym řchodzą/ záraz do pieklá idą *SkarJedn* 273.

Z liczebnikiem (1): Iř dni lat nářzych w łámych lećiech řiedmdřięřát [tj. nie więcej niř] *WerGořć* 263.

Połączenia: »sam ... bez, okrom, procz, przez [kogo, czego]« (2:1:1:1): *MurzNT* 78v; *GroicPorz* a2; *KrowObr* 56; Bo ięřli kogo do niego odnieřiono/ iż [...] ktory Chřeřciáнин/ ábo ołtarz pogáńłki obalił/ [...] ábo ofiáry rozmiátał: tedy ie/ ná łámo odnieřenie/ bez wywodow y przeřwiáďczenia [!]/ zábijác kazał. *SkarŻyw* 130; Co y z łámey łobowey Hiřtoryey/ procz inřzych piřm/ káđdy łácno obaczy *CzechEp* 143.

»jedno (...) sam« (6): *FalZioł* I 137d; *RejPs* 97; *SeklKat* N3v; *RejPos* 253v, 346; Abowiem nieprzez iákifřkolwiek grzech ále iedno przez łámę niewiáre álbo Niedowiářtvo z Kořciołá Bořego ludzie wypadáią. *WujJud* 138.

»tylko (a. tylo) sam (...)« [szyk 17:15] (32): *OpecŻyw* 102 [2 r.]; Teř řok koryandrow wnos puřzczony krew zářtanawia z nořa albo tilko łáma wonia czyni to. *FalZioł* I 28b, I 31d, V 66; *BielŻyw* 145; *GlabGad* G2; *HistAl* I8v, K8v; *MurzNT* 78v; *KrowObr* 55v, 56; iż tylko łámem weyzreniem twoiem mořeřł mię wniwecz obroćić. *BibRadz* I 276b *marg*, *4v; *OrzRozm* A2v; *BielKron* 200v; *GórnDworz* Cc5v; *HistRzym* 6; rořprořřzył pyřřne thylko łámym pomyřleniem řercá řwoiego. *RejPos* 304, 206, 213, 221v, 345v; *WujJudConf* 80v; *BudBib* I 279b *marg*; Słyřłáem o tem/ że ná łámy tylko

okrzyk Turkow przyciągaących/ niektóre obozy były odbieżane *ModrzBaz* 116, 66v; *SkarJedn* 159; *KochFr* 13; *KochFrag* 21; *WujNT* 416; *GosłCast* 13.

W charakterystycznym połączeniu: *sam ... okazuje itp.* (39).

Wyrażenia: »sam jeden« [szyk 3:3] (6): *RejPos* 206, 213, 221v; *RejZwierc* 107v; *CzechRozm* 198v; Cze⁸⁰ fámá iedná Wielkanoc ielt świádkiem między infzymi. *CzechEp* 381.

»samo przyrodzenie« = *ipsa natura* *PolAnt*, *Vulg* [szyk 16:2] (18): Prawo Przyrodzone ielt/ do kthorego fámó przyrodzenie bes żadnego czyiego poštánowienia wiedzie. *GroicPorz* a2; *RejWiz* 37, 148v; *BielKron* 26; *KwiatKsiąż* B3; *GórnDworz* H3, N8, Gg; *KuczbKat* 365; Nie fámó li) przyrodzenie vczy wás/ iż mąż iesli włófy zápuści fromota mu ielt *BudNT* 1.*Cor* 11/13[14]; *CzechRozm* 251; *ModrzBaz* 44; *SkarŻyw* 263; Sámó przyrodzenie okázuie/ Iż mąż zenie záwždy rofkázuie. *BielSjem* 6; *KochProp* 16; *KochPij* C2; *WujNT* 1.*Cor* 11/14; *SkarKaz* 385a.

»sam rozum« = *ratio ipsa* *Modrz* [szyk 18:10] (28): *BierEz* Cv; na kamieniu á na ofełkach złoto prawe i frzebro poznalż ale dobrych ludzi fám rozum dofwiadcza. *BielŻyw* 11; *KłósAlg* Av; *GliczKsiąż* C7; *BielKron* 232; *RejAp* 126, 176v; ábowiem/ fám nas tego rozum vczy/ iż z dobrych/ dobrzy fie rodzą *GórnDworz* D3v; *RejPos* 235; *RejZwierc* 154; *CzechRozm* 100, 193; *ModrzBaz* 27v, 70, 106; *SkarJedn* 54; fámci to rozum pokázuie/ Ze fie fzkápá nim rubłzy/ prędzéy sfátiguié. *WyprPl* B3; *KołakSzczęśl* C4 [3 r.]; *PowodPr* 39; *SkarKaz* 313a, 382b [2 r.], 453a; *SkarKazSej* 657a, 669b, 678b.

»sam szczyry« (1): wfzyłtki od nas oddalił. Náfze złości niepráwości/ z fámey fzczyrey łáfkáwości *ArtKanc* Q19v.

»sama wiara« [cf s. 53b uwaga przy tymże wyrażeniu wznacz. a., tu: 'jest wystarczająca'] [szyk 11:1] (12): Tać fámá wiara/ kiedy doftatecznie wierzymy/ [...] vłprawiedliwia nas przed panem bogiem *SeklWyzn* b2v; *SeklKat* N3v; że pán [...] tilko za fámą wiarą okrom iéi wfelakich záflug przyimuie *MurzNT* 78v; *KromRozm* III F6; *KrowObr* 55v, 56 [3 r.], 56v marg; *BielKron* 198; *RejPos* 235v; *WujNT* 193.

c. Nie licząc innych, przykładowo o jednym z kilku obiektów, często z podaniem odnośnych liczb; *dumtaxat* *Miech* (49) : Bo iuż fámó więzienie dofyc frafunku ma A cięśfze gdy go fobie iefzcie kto przyczynia *RejJóz* I5; Włzytkich [...] wylicza Heziodus Poetá trzydzyełci tyfiąc. Sámých Iowifzow powieda być Tertulianus trzy ftá. *BielKron* 24; byćco by co czynić z fámym Budzyniem niżli by mocy Turekie przyfzły rátowác ich *BielKron* 311, 77, 292v, 375v, 409v, 412; gotowáli vbiory ozdobne Roznych kftáktow/ ktorých fnadż y fámey roboty/ Nie zmogłby Tágus pláćić hoyny w krułzec złoty. *StryjWjaz* Bv; *Oczko* 7v; *SkarŻyw* 477; dwádzieściá tyfięcy y ieden fámých dzieweczek álbo pánienek bez mężnych náliczyli *StryjKron* 370, 145, 457, 597, 747; [...] onych ftárych błędy/ iefli ktore prawdziwie były (iáko nie wátpię iż niektóre były/ álem tego pewien/ iż przed się Papiefskie fámý wfzytkie ony przebrály) *CzechEp* 97, 63, 129, 193, 311; obaczy iáko niezliczona fummá z fámey ziemie Niemieckiey (nie wfpomináiąc infzych pańftw) do Rzymu wynofzoná byłá. *NiemObr* 164; *ReszHoz* 134, 139; *ReszList* 167; *ActReg* 182; *OrzJan* 127; *WujNT* 563; *WysKaz* 29; obráchuyże iáko káždego znich kofztuią fzáty fámý cudzoziemfskie/ ktore ná niem widziłż *GrabPospR* N4, L3, N; *KmitaSpit* A4v.

W połączeniu podkreślającym wyodrębnienie: »sam ... inszy, wiele inszych« (1:1): To pewna że więcey w tym łámych mieście [tj. Rzymie] ná vbogie pieniędzy wychodzi/ niżeli wielu inšzych półpołu miałt *ReszHoz* 133; *GrabPospR* N4.

Połączenia: »jedno sam« (3): gdzie iedno łámych kościołow łto y czterdzieści łpálili *BielKron* 371; *RejPos* 266v; *WujJud* 134.

»sam ... okrom, (o)procz [kogo, czego]« (4:3): *MiechGlab* 34; Krol Zygmunt [...] woyłko łwoie ogládał/ kthorego miał pięć tyłiac łámych Polakow okrom Litwy/ Ruśi/ tákież Tátar *BielKron* 406, 30v, 414; *RejPos* 266v; á zaż tego Papież nie vczynił? á zaż nád łámych Friderikiem procz inšzych tey łztuki nie wypráwił. *CzechEp* 411; *ActReg* 162.

»sam tylko« (2): Arcibiłkupá álbo Metropolitá Nowogrodzkiego łkárbnicę [...] włzelkim rodzáiem bogactw przez wiele lat zebráných napełnioná złupił/ á łámego tylko Złotá/ Srebrá/ Pereł/ Kámieni drogich/ y Kleinotow trzy łtá wozow wywiozł do Mołkwy z Nowogrodá *StryjKron* 658; *ReszList* 160.

Wyrażenie: »jeden sam« [szyk 2:1] (3): iż iednych łámych dziewek pobráli [*Tatarowie*] dwádzieściá tyłięcy *BielKron* 365v; Ale/ nie báwiąc łię dłużej inšzych wyliczániem/ łam ieden Sylwefter wtory/ łtanie zá włzytki w tey mierze *CzechEp* 424, 421.

C. Własnym udziałem; ipse Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, JanPrzyw, Cn; solus Vulg, PolAnt, JanStat, JanPrzyw; ipsemet JanPrzyw (3480) :

a. Określa wykonawcę lub nosiciela stanu (3414) :

α. Osobiście, nie przez wyznaczoną osobę (zastępcę, przedstawiciela), we własnej osobie (119) : *LibLeg* 7/31v, 98, 11/75v; *LibMal* 1548/145; Otworz otworz ielt kto wdomu Niechczelły łam kazy komu. *RejKup* e4; *Diar* 64; *GliczKsiąż* N4v; KTo łobie Rzeczniáká iáwnie od Vrzędu vprośi/ iuż łam przed Sądem mówić nie ma *GroicPorz* e2v, aa, nn2; iż tām bywa półpolicie Namiełthnik/ kędy łam Pan obetnzny być niemoże. *KrowObr* 10; *UstPraw* A2, A2v, C2v, D3v; niechay łam Krol w bitwie niebywa *OrzRozm* G3, S4v; kthorzy áni ná łłuzebne chćieli poboru łłozyc/ áni łámi iechác ku potrzebie tákiey. *BielKron* 403v, 89, 111, 205v, 213v, 219 (12); *KwiatKsiąż* Mv; *Mącz* 493b; by nie było w Mieście Kátá/ mułiałby łam Burgmiłtrz wieśić złódzieiá *OrzQuin* X3, X3; *GórnDworz* R6v; *RejPos* 281; tym półłom iuż czoby łámi łprawowác mieli to im poruczáiá *RejZwierc* 36, 36; *WujJud* 85v; ieden [sposób wojny]/ gdy łamá łłáchtá półpolitym rułzieniem ná woynę iedźie: drugi/ gdy żołnierze zá pieniądze náięci woynę łłuzá. *ModrzBaz* 119, 32v, 95v, 120v [2 r.], 124 [2 r.]; *SkarJedn* 302; *CzechEp* 332; *GórnRozm* H4; *Paprup* L3v; *GostGosp* 150 [2 r.]; Piłárze mogá mieć Podpiłki przy łobie, ále łámi liłty podpifowác máiá. *SarnStat* 563, 91, 153, 245, 246, 321 (25); *KmitaSpit* A4v.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (4): ci ktorym thám było rołkazano ábo być łámych/ ábo vffy łwe półłác nieprzyłozyli łie pilno ktemu *BielKron* 306, 106v; *Strum* P3; Klucznik lećie łák y łpási/ wod/ od złódzieyłtwá/ ma łtrzedz. A gdy łámemu trudno/ przez párobki/ piwowáry dworfkie/ álbo kogo do tego łpofobi wiernego. *GostGosp* 58.

Wyrażenia: »sam oblicznie« (2): tákowému liłtowi ma byđż ták wierzono/ iákoby łam Wożny oblicznie łtánáwłzy [personaliter stetit *JanStat* 525] zeznał. *SarnStat* 576, 324.

»sam osobą sw(oj)ą (a. naszą), w osobie swej« = *nos persona nostra, per se, (solus) personaliter JanStat* [szyk 14:2] (14:2): *MetrKor* 38/286, 40/810; *ZapWar* 1550 nr 2666; *Diar* 81 [2 r.]; ku

ktoremu [*pospolitemu ruszeniu*] gdybyśmy się o gwałtownym nieprzyjacielu ośtyłzeli/ łami osobą nąłzą przyedziemy. *UstPraw* K3, K3; ná co Ie⁸⁰ M. Książdz Biskup Poznański łam osobą łwą/ á drugich Biskupów połłowie zwolili *SarnStat* 198; bo ná ten czas będzie mógł [*sędzia a. podsędek*] ná mieyłce łwé inégo záládzic. Ale gdzie tych przyczyn nie będzie/ łami w osobách łwych będą powinni byđz [*interesse personaliter sint astricti JanStat* 456]. *SarnStat* 911, 117 [2 r.], 562, 717, 914, 1157, 1181.

»sam z osoby swojej« = *we własnym imieniu* (1): y przysięgami łpólnými káždy ták z Pánów Rad/ iáko y łtánów inych/ ták łami z ofób łwoich iáko y z á té od których tu z mocą zupéłną przyłłáni byli/ [...] to vmocnili y vtwiárdzili. *SarnStat* 1027.

Szeregi: »sam a(ł)bo [*kto*]; nie sam ale (jedno) [*kto*]« (3;2): iz łámego Papieżá niebyłó iedno połel *BielKron* 236, 398; Ná co łami álbo łprawcy ich [*ipsimet, vel factores eorum JanStat* 69] [...] ná komorách przysięgę powinni czynic będą *SarnStat* 399, 859, 872.

»(ani) sam, (a(ł)bo, ani, (a) nie) przez [*kogo*]; nie przez [*kogo*] ale sam; przez [*kogo*] a nie sam« = *per te aut quemvis alium Modrz* (15;1;1): *MetrKor* 38/286; Przeto Krol ye⁸⁰ M. [...] to nam raczil rołkazacz abismi łamy łtobą yednály a nieprzes połli *LibLeg* 11/76; Aby ktorzy łwey rzeczy łprawowác [...] álbo niemogą/ álbo theż łami łpráwic nieumieią/ przes inłze łprawowác/ y łpráwiedliwóci łwey dochodzić mogli *GroicPorz* e2; A gdy rok czwarty przydzye/ tákowy ma łam álbo przes Prokuratorá łtánąc *UstPraw* G3; *BielKron* 212v; *ModrzBaz* 21; *CzechEp* 332; Y teraz Krol łłzpański woyny w Niderlándzie łkończyc nie może/ iz ią przez Hetmány a nie łam wiedzie. *GórńRozm* A2; *GostGosp* 58; iz ten miełczánin/ który w mieście [...] miełzka/ á rołą łam/ álbo przez łwégo zagrodniká/ álbo oraczá [*solus, vel per suum hortulanum, aut agricolam JanPrzyw* 16] robi [...] *SarnStat* 351, 53, 427, 563 [2 r.], 893, 895, 1181.

β. Własnym działaniem, własnymi siłami, z własnej inicjatywy; często: własnymi słowami (2371) : Miłtrzu możeli być/ By mógł ieden morze wypic? Rzekł Xánt/ czemuby nie wypil/ A y łambych to wczynil. *BierEz* D4, B3v, D3, D4v, E3, E4 (10); *OpecŻyw* 36, 39, 49, 70v, 112 (10); *ForCnR* B3v, D3v; *ZapWar* 1524 nr 2335, 1531 nr 2540, 1550 nr 2666, 1558 nr 2686 [2 r.]; *MetrKor* 40/813, 818, 821, 61/223v; *PatKaz II* 25v; *PatKaz III* 148, 148v; Ze on wielką pilnołcz czini o tym: Aby iego poddani w pokoiu byli: Bý łie iedno łami k temu prziczinili. *KlerPow* 4; Abowiem doctor mądri richley może obaczýwłzy przyczýnę łam łwoią bacznóci[á]: vżytecznie poradzić *FalZioł* V 28, V 36; w łwey rzeczy żadny łam łędzią dobrim nie może być *BielŻyw* 76, 30, 73, 88, 110, 148; Tamże łam krol Władziłław (bo żaden kapłan z Zmodzłky [.] mowy nie vmiał) napirwey ich pacierza potim kreda nauczył *MiechGlab* [90], 6 [2 r.], 18; *BierRozm* 20, 23, 24, 25; *KłosAlg* D3v; Abowyem dwori náłche łzam [*lege: są*] thak vbefłzpyeczone yłz nyeynaczey łzam [*lege: są*] yeno yakobiłłmi łzamy wnych byly. *LibLeg* 11/160, 6/115, 7/98, 10/60v, 63, 68v (17); *RejPs* 54, 110; *ComCrac* 16v, 19; *RejRozpr* F3v; *ConPiotr* 30, 32v; Item Bolyanowy kłzyądza biskupyemv sluzebnykowy zupicza czerwona vkradł thą łłam łchodzil *LibMal* 1548/139v, 1544/78, 86v, 87, 91, 1545/97 (32); *Rejłóz* D6 [2 r.], Ev, F4v, K2, N6v [2 r.]; Grzełłá rodzicy gdi łamy daia prziczinę gniewu/ albo nie połłufłłłłtwa dziatkam łwoym *SeklKat* H3, K4v, Q3, Z2; *RejKup* d5v, e4, h3v, k5, m7v (12); *HistAl* E8v; *KromRozm I* D4v, K2v; *MurzHist* A4, L4, N2, Q3v; *MurzNT* 21, 28v, 78v, 226 marg; Džił/ nyełłócye/ w łmyech yá [*klátwę*] łoby łudzye obraczá; A łnadż my duchowni łami do tego przyczýnę dawamy. *KromRozm II* m, n3,

fv, x3v, yv; *KromRozm III* B7, C3v, M5v, Q; *Diar* 38, 39, 60, 61, 87; *DiarDop* 102, 105, 109, 112, 113, 114 [2 r.]; *StawPieś* A4v; *BielKom* C2, F7; aby łámá żywiłá to dzyecyę/ á mámce nye dawálá *GliczKsiąż* D4v, D5, D5v, E3, I2v, N4; *LubPs* F2, H4, L4, Mv, N5v (13); *GroicPorz* m3v, m4, f2, t2, cc2v (9); *KrowObr* 3, 30v, 45v, 105v, 126v, 167 [2 r.]; *RejWiz* 27v, 72, 80, 82, 91 (8); Atália chcąc łámá Krolowác/ zbiłá łyny Krolewkie *Leop 4.Reg* 11 arg, *Num* 32/17, 32, *Sap* 19/2, *Ez* 2/5, 2.*Mach* 12/30 (9); Gdy ięft łyn álbo brát godny ku woynie/ tedy łyn zá oycá/ brát nierozdzyelny zá brátá woyną łłużyć może/ tylko niechby był ták wypráwion iákoby iá łam oćiec álbo brát łłużyć miał. *UstPraw* D3, Bv, D2, D2v [2 r.], Ev, E2 [2 r.] (11); *RejFig* Bb8v; Muśiłz ty być łyn iego/ boś podobien k niemu/ A ták kiedy łam przydzie/ dam odpowiedź iemu. *RejZwierz* 30v, 14, 24v, 61, 64, 133 (9); Abowiem thák mowi Pan Bog/ Oto ia łam łzukác będę owiec łwych *BibRadz Ez* 34/11, *4v, *Gen* 4/23, 43/9, *Ex* 5/21, 18/19 (27); kthorzy zwiedzieni/ y záślepieni od Kácerzow/ w iáwny vpádek y łámi ośleń idą *OrzRozm* A4, G4v, Hv, Q2, T3; Cefarz Kárzeł będąc w Rzymie ná wielki czwartek/ łprawował wielką wieczérzą Páńską/ ná ktorey XII vbogim łam nogi vmywał *BielKron* 191, 3, 6, 12v, 20v, 26v (98); *GrzegRóżn* E3; *KwiatKsiąż* Hv, O4, O4v, P3; Coniurationem nascentem non credendo corroboraverunt, Nie wierząc álbo nizacz nie máyac włzczináyącego łie buntowánia łami ye niewiernością álbo niedbálftwem łwym pośilili. *Mącz* 357b, 16b, 77c, 88a, 162a, 163b (11); *OrzQuin* D4, X; *Prot* D3; *SarnUzn* H5v; ięfli łam może trzec łye płótnem czyłtym lepiej niżby go kto inny tárł *SienLek* 92; *RejAp* 5, 78v, 85; Kámmá wziáwłzy czarkę z napoiem/ kthory przed tym łámá przypráwiłá/ wypiłá połowicę *GórnDworz* Y6, Cv, F7, G6, L, N4 (14); *HistRzym* 22v, 26, 36, 73v, 123, 126, 127; tożem tho káždemu wiernemu łwemu opowiedzýł/ iż go tám czáfu łwe^{go} chcę mieć/ gdzye łam będę *RejPos* [279], A5v [2 r.], 9, 24, 39, 43v (44); *BiałKat* 261, 341; Nie závády cudzołiemcom/ tego łie zwierzayćie/ Sámy tey włzyłtkiey łpráwy/ pilnie dogłádayćie. *BielSat* N, D; *KwiatOpis* B, D2; Acz prawdá żem poczęści ięft przyczýną łámá/ Iż łie to rozerwánie sftáło miedzy námá. *HistLan* Dv, ktv, C2v, C3, E2v; *KuczbKat* a2, 235; Sámicłmy łobie krzywi w vkroceniu żywotá. *RejZwierz* 156v marg, 6v, 34 [2 r.], 50v, 73, 79v (16); gdy małz czynić łam czynń niezwierzay łie wielom *BielSpr* 36v, 46v, 47, 51, 59v; *KochMon* 22, 26, 30; *WujJud* a6, 124, 125, 127v, 134 (8); *RejPosRozpr* b4v; *BudBib* c3, *Gen* 32/6, 18, 20, *Ruth* 2/14 (9); *HistHel* [A2]v, B4, B4v, C4v, Dv [2 r.]; *MycPrz* I B3v; *Strum* B3, C2, K3v, K4v, Q2; *BiałKaz* H4, I2v, K3v; iego pytayćie/ łam o łobie powie. *BudNT Ioann* 9/21, *przedm* d3v, *Act* 18/15, *Gal* 2/18, li8v; *StryjWjaz* A4, C3; Lecż prófzę cię czytay łobie łam to co tám dáleý łtoi *CzechRozm* 7, 6v, 9 [2 r.], 9v, 12v, 19 (45); *Paprpán* B2, B4, C3, M, S (8); ktorzi ácz łámi niekrádną/ áni zábijáią [*qui a furtis ac caedibus abstinentes*]/ ále drugie do złóđzieýftwá/ y do mężoboyftwá pobudzáią. *ModrzBaz* 66v, 11, 11v, 20v, 24, 31 (15); *SkarJedn* 56, 127, 295, 363 [3 r.], 375, 378; *KochOdpr* A2v; *Oczko* A4; *KochPs* 72, 133; Po wielkich pracách [...] łkończył łzcześliwie tego wieku w kłáźtorze in Valle de Castro/ ktory łam był zbudowál. *SkarŻyw* 575, 2, 20, 28, 30, 57 (80); *MWilkHist* F4, H3, Lv; Gdyłzmy napyerwy yęłdzeli do zyczimyna Raycz tę brutkę ná łmyę Katarzinyę. y ya łzam pomagal raycz *ZapKóścier* 1585/60, 1580/17, 1584/43, 45v, 46v, [49²] [2 r.] (11); co ięfli ty łam [...] Rycerłkiey dzielności wodzem będziełz/ łtániec to Xięłtwo zá włzyłtki zołobná Cefárłtwá y Krolełtwá połtronne *StryjKron* 667, A3v, 125, 215, 230, 240 [2 r.] (28); Christus łam á nie kto inłzy miásto niego krolowác muśi.

CzechEp 328 *marg*, 10, 18, 24, 25, 26 (29); *CzechEpPORz* *3, *3v, **4v; *NiemObr* 4, 25, 26, 42, 113 (8); *SAM* pannę ściłkałz/ łam fię zákázuielz/ Sam w vcho łzepcelz/ łam/ Páwle/ cáłuielz/ Włzytkoś łam zábrał/ áni fię dałz pożyć: A ielzche by cię do frálzek niewłóżyć? *KochFr* 30; *KochDz* 109; *KochMarsz* 155; Nie łmiem łie bez was [muzy] puścić ná tę wodę [...]. Wy łamy nawę/ y żagle łpráwuycie *KochSz* A4v, A3v; *KochWz* 138, 139, 142; *ReszPrz* 44, 64; *ReszHoz* 126 [2 r.], 133; łam naprzod [papież]/ á potym iego włzyłtek Senat [...] przez onę branę przelzedł *ReszList* 145, 166, 167 [2 r.], 171, 172 [2 r.]; *WerGośc* 251; Aza nie łtychamy/ [...] iáko żoná/ gdy mężá bijá/ łamá go łobá záłtáwia? *WerKaz* 304; *BielSjem* 10, 19, 36; *KochSob* 71; *KochTarn* 78; *PudłFr* 69; *ArtKanc* A10, E14, I20v, K20v, L10v (10); *BielRozm* 23; Kto chce áby wieżę wysiedział głównik á folgi od vrzędz nie miał/ musi łam z nim siedzieć. *GórnRozm* Cv *marg*, B2, C2, C3, Dv, D2v (9); *KochWr* 24; *Paprup* A2, B4, D, F, Gv (10); *ZawJeft* 22, 41; *ActReg* 23, 24, 31, 39, 43 (25); *GostGosp* 36, 46, 60, 106 [2 r.], 108 [3 r.] (14); *Phil* E4, L2, N3, P3; *GórnTroas* 26, 57, 67, 69; *KochCzJan* A2v; *PANie*/ modłá fię zá mná/ nie łam prołz ciebie *GrabowSet* K3v, S; *OrzJan* 58, 59, 120, 122; Sáma to z Albertułem domá przypráwiwá. *WyprPl* B, A3, B; *LatHar* +6v, 195, 258, 648; *KołakCath* A4v; A ták łami byli przyczyná dobrowolney y zátwardziały niewiáry łwoiey. *WujNT* 139, *ktv*, 57, 67, 296 *marg*, *Ioann* 5/20 (25); *WysKaz* 40; *JanNKar* D2v; Ale Státut zwano té práwá, póki ie łtárzy królowie łami łtánowali *SarnStat* 48, 17, 40, 104, 129, 143 (35); *SiebRozmyśl* B, H, H3v, K2v, K4; *ZapMaz II* G 97/89v; *GrabPospR* L4v, M3; *KlonKr wstęp* A4, k. E; *KmitaSpit* B3v, C4v, C5v, C6; *PowodPr* 6, 25, 53, 71, 83; *SkarKaz* 41b, 156b, 279a, 381b, 457b [2 r.] (9); *VotSzl* D2; prołz żebyś Sam w tym do niego połzedł, łam prołł, łam ziednał. *CiekPotr* 27, 2, 5, 25, 27, 35 (12); *CzahTr* E, Gv; *GosłCast* 13, 17, 23, 33, 39, 46, 62; *PaxLiz* C2 [2 r.], D4, Ev; Nie Turcy v nich [Węgrów] kościoły popułtołzyli/ y wielkie biskupłtwá pogubili: ále oni łami. *SkarKazSej* 683a, 663a, 679a [3 r.], 690a, 697a *marg*; Izem tedy [...] dla vciechy pływájących po Wiśle/ nápiłá tego Flilá pływájąc też łam po teyże rzece do Gdańłká *KlonFlis* B, A2, A3v, D3v, H2; *KlonWor* 31; *PudłDydo* A2v, B4v; *SzarzRyt* C2v.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (12): Sámemu się z dobroci nie łądzić. *BierEz* Mv; *MurzNT* 21; *UstPraw* I3v; *BielKron* 216; Ci tedy tákowi ludzie s przyrodzenia łá niewolniki/ y pożyteczniey to im ielł w iármie chodźć/ niż łamym rołkázowáć. *GórnDworz* Gg3v; Ale powiedz mi kto/ co ielł leplłzego/ łamemuli młócić/ czyli v młockow łtać á dogłędáć áby dobrze wymłacáli? *RejZwierc* 164v, 155, 164v; *CzechRozm* 246; *CzechEp* 25; *SkarKaz* 552a; *CiekPotr* 76.

Anakolut (1): Hey hey wierez to czyłty Pan Sam za łobá już łkazał łam *RejKup* aa2v.

Wyrażenia: »sam dobrowolnie (a. z dobrá wolá), sponte« [szyk 2:2] (3:1): A do vbogich á do nędznikow nigdy nie prołzony łam dobrowolnie chodźł *RejPos* 255v; nigdy miłtrzá ná tákı żywot niemáiąc/ zdołrá tyle wolá łam fię ná on trudny łtan pułcił *SkarŻyw* 570; *CzechEp* 49; Pan moi rad by się wto wdał sam sponte ale iz go oto niezadaiał ogládać się musi *ActReg* 185.

»sam ((z) sw(oj)á) głowá« = *ipse per se* *JanStat* [szyk 6:1] (7): [cesarz turecki] prziciagnał sám s łwá głowá y smoczami azewłzitkymy zyemyamy swimy, a wipedzil mye spanłtwa mego *LibLeg* 10/62; *ConPiotr* 33v; *BielKron* 312v; *BielSpr* 51; vderzył ná łwitániu z wielkim okrzykiem ná kółz Tátárłki/ gdzie łam Carz głowá leżał. *StryjKron* 270; *SarnStat* 424; *CzahTr* H2v.

»sam mocą sw(oj)ą« (4): *KromRozm II* gv; ácz to nie on [*kapłan*] łam mocą łwoią/ ále Pan Bog [...] mocą łłowá łwego niewidomy^m obyczáiem łprawuie. *WujJud* 180; *CzechRozm* 103v; Corkę Hufankaffanowę [...] iednemu ktoremukolwiek z Synow Cázimierzowych zá żonę podawał/ á w połágu Grecią y Conftantinopole obiecował/ ktore łam Hufankaffan mocą łwoią y ręką zbroyną miał Turkom wziąć *StryjKron* 652.

»sam obecnie« (6): A JKM aby raczył sam obecnie ku temu czasowi być *Diar* 29; *MycPrz II D*; *SkarJedn* 192; *SkarŻyw* 518; *LatHar* 198; żeby [*rotmistrze poruczników*] przyjmowali/ łami obecnie miełzkáiąc przy Rotách łwych. *SarnStat* 434.

»sam oblicznie« (2): Abowiem Alexander gdy chce s kim walczyć nie łle panow áni kłiążąt łwych/ ále łam oblicznie [*ipse*] przyłtępuie ku bitwie *HistAl E*; *BielKron* 374.

»sam oczywiście« [*szyk 2:1*] (3): Bo gdys łam był ocziwiłczie Tedycz też dotłukli ciłczie *RejKup P*; *RejPos* 9; *GosłCast* 33.

»sam osobą sw(oj)ą, z osoby swej« [*szyk 15:1*] (14:2): *MetrKor* 34/134v; Tham ony łamy ołobamy łwymy wolny bendą od cziągnienia na wojnę alye miałto łiebie ynłłe wyprawiać maia *ConPiotr* 30v, 32v; *GórnDworz Kk4*; *RejPos* 266v; *CzechRozm* 160v; *KarnNap F2v*; iáchał łam ołobą łwoią Agapet Papiełz do Konłtántynopolá *SkarJedn* 134, 267 [2 r.]; *SkarŻyw* 88; *StryjKron* 406; Ilekroć w piłmie ł. okázuie łię Anioł/ ktory [...] vczynki bogu włafne łam z ołoby łwey czyni/ tedy [...] *CzechEp* 261; *NiemObr* 171; *ReszPrz* 45; *SkarKaz* 117b.

»sam ręką sw(oj)ą (a. (jakoby) rękoma swemi *itp.*), przez swe ręce« (29:1): ielłize bi syą thez ku thei Cedulye znal, ktorą łam Kroliowiei iey.m. przez swe włafne rące dal [...] *MetrKor* 61/223v; *PatKaz III* 143; Ktorąto groblą za ktorám mogł być przełpiechen/ łborzyłem iá łam iako by rękoma włafnemi/ gdym łię Chriłtuła i iego łwiątołci odprzyłiákl *MurzHist Lv*; iž byłá Pentyzylea łámá łwą ręką cžtherzech mężow v Troiey zabiłá *BielKron* 320, 153v, 160, 319v; *OrzQuin X3* [3 r.]; *RejPos* 354v; Snadź Duch Páńłki nie ty łam rękoma łwoimi/ Mężnie nieprzyiácioly łwoie biyal nimi. *PaprpPan A4v*; *SkarJedn* 118, 135, 192, 392; *SkarŻyw* 80, 491, 519, 529, 559; *StryjKron* 335; *CzechEp* 15, 173, 264; Samem łwą włafną ręką tę winnicę grodził *KochPieł* 14; *KochSob* 64; *OrzJan* 13; *CiekPotr* 73; ktoryłmy [*list*] łami ręką łwą podpifáli/ y pieczęcią náłzą zápieczętowác kazáli. *SarnStat* 1014.

»ustnie, ułty łwymi sam« [*szyk 2:1*] (2:1): á gdyž [*Seneka*] z nim [*łw. Pawłem*] vłtnie łam mowić niemogł, tedy łniemu cžłto łiłti piłal *BielŻyw* 142; *LibLeg* 7/99; Włore [*połózenie, łj. łezę*] łam *X&langb;iqdz&rangb*; *K&langb;anonik&rangb*; vłty łwymi y Kołciół iego Rzymłki łwierdzi. *CzechEp* 310.

αα. *O Bogu i Chrystusie; też: własną mocą, z włafnej woli; singulariter Vulg* (1233) : łi łam myli łanye [...] bądz obrońcą łim *BierRaj* 17v, 19v; Ręką bołką ty łam włádáłs *OpecŻyw* 177, 48, 171, 175, 177 [2 r.]; ty łam miły łanie łefu broń mię od łieprijációł łoich. *WróbŻolt Y2v*, 4/10, 64/7, 67/36, 70/20, 73/16 (10); *RejPs* 48, 73v, 95v, 123, 129; *SeklWyzn D*, d4, e2v, e4, g3; *RejJóz B5*; *SeklKat L*, N4, N4v, T2v, X2, Y, Yv; Czo nędzny łłowiek winien był To on włłtyłko łam wypelnił *RejKup S*, m7, m8, bb6; *RejKupSekl a7*; *MurzNT A4*, 76; Bog ci kołcyół zbudował/ y rząd w łim łtánowił/ y łam go dołżira *KromRozm III G2v*, A4v, G2v [2 r.], I5, K7v; *StawPieł* A4, A4v; *BielKom*

G6, G6v; *GliczKsiąż* A2v, D3v, P2; Dopirko już poznamy że ten wśfechmocny Pan/ Pomázáncá fwoyego wyfluchác raczył łam *LubPs* E4, B5, C, C2 [2 r.], C2v, C3 [2 r.] (218); *SeklPieś* 19, 20, 32; Gdzie thu iufz będzie/ on Báránek Boży/ który łam głádzi grzechy *KrowObr* 81v, Av [2 r.], 46, 59, 139, 220v, 235; *RejWiz* 86, 113v; Pan Bog wálz kthory iełt wodzem wálłym łam lie będzie zá was pothykał. *Leop Deut* 1/30, *Deut* 1/38, *Ios* 24/17, *Iudic* 5/8, 1.*Reg* 20/8, *Iob* 9/8 (13); *BibRadz* *7, *Ex* 14/14, I 96b marg, *Deut* 9/3, 31/8 (16); *BielKron* 19 [2 r.], 132v; *GrzegRóżn* E4, F3v; *OrzQuin* E2, L, Z2v; *SarnUzn* A4v; *LeovPrzep* F2v; *RejAp* 1v, 2, 17v, 37v, 46v (8); A on ciebye łam łzuka/ łam do ciebie przyść obiecuie *RejPos* 144, A4v [2 r.], 3v, 20v, [36]v, 41 (114); *RejPosWiecz*² 91v [3 r.], 92v, 93v; *BiałKat* 28v, 76 [2 r.], 141, 261, 306, 323v; *KwiatOpis* D; *GrzegŚm* 35; *KuczbKat* 285, 365; *RejZwierc* 206v, 255v, 265, 265v, 266; *RejPosRozpr* b4v; P. Chriřtus łam głową Kołćiołá będąc Piotrá głową wczynił. *WujJud* 122v marg, 122, 124, 149, 221, 236; *WujJudConf* 147v, 148, 243; *BudBib Ps* 4/8[10], *Is* 63/10; *HistHel* C2; *MycPrz* I [A]3, [A]3v [2 r.], A4 [2 r.], Bv; *BiałKaz* E2v, F4v, G4v; *BudNT Hebr* 2/14; *StryjWjaz* A3v, C4; Ano Bog tymi łłowy nie co innego Moyżelřzowi łlubował/ iedno to/ iż łam z nim iść chciał *CzechRozm* 17, 2v, 3v [2 r.], 4v, 5v, 9 (50); *PaprpPan* B2, G4; *KarnNap* A2 [2 r.]; *ModrzBaz* 68, 124v; *SkarJedn* 203, 313; *Oczko* 1, 1v, 9; Ale co łam vráđzi/ co łam połtánowi/ To wiek podawać będzie wiekowi. *KochPs* 45, 5, 6, 9, 28, 35 (25); *SkarŻyw* 25, 36 [2 r.], 135, 193, 263 (11); *MWilcHist* F2v; Ach wśzechmocny Boże/ [...] Ktory łam myłli ludzkich w łkrytościach doznawałř *StryjKron* 522, 160, 522, 667, 712; *CzechEp* 8, 26, 58 [2 r.], 73, 74 (41); *NiemObr* 6, 70, 71, 97, 145; *ReszPrz* 76, 113; *BielSen* 16; *KochPieś* 17; *ArtKanc* A12v, A13v, A14v, A15 [2 r.], A19v (86); Pan dáie Krole ziemiom/ á łam niemi rządzí. *KmitaPsal* A5v, A2; *PaprpUp* D3v, Fv, Kv; *ZawJeft* 9, 13 [2 r.]; *ActReg* 171; Weś łtyr/ łam Pánie/ łodki vtrapioneý *GrabowSet* R, B4, C, D2 [2 r.], F2v, F3v (19); *KochFrag* 50; *OrzJan* 106 [2 r.]; *LatHar* 14, 15, 30, 95, 143 (16); *KołakCath* C4; *KołakSzczęśł* A4v, B4, C2, C4v; *RybGęśłi* Dv, D2v; Obácz/ iż Chriřtus názwany iełt Bog/ łam pánuiący. *WujNT* 835, 115, 175, *Ioann* 4/2, s. 318, *Ioann* 6/6 (15); *JanNKarGórn* G3v; *SiebRozmyśl* [A3]v, B3, B3v, B4v, Dv (15); *PowodPr* 5, 11, 14, 30, 57, 80; Bo on od poczęcia łwe⁸⁰ miał włzytkę mądrość/ będąc łam mądrością wieczną *SkarKaz* 45b, 2a, 2b [3 r.], 118b, 156b, 157a [2 r.] (20); *VotSzl* F; *CiekPotr* 39; *CzahTr* A4, [D]v, F, F3, G4 [2 r.] (9); *GosłCast* 19, 54, 57, 69, 72; *SkarKazSej* 660b, 686a, 689b, 702b, 707b; *SapEpit* [B2]v, B4; *KlonWor* 82; *SzarzRyt* A3v, C4.

W połączeniach typu: »sam (...) z (a. według) swego ..., swym ..., przez swego ..., w swym ...« [szyk 22:6] (19:7:1:1): Ktory łam zwielkiem podziwowáníem łprawił włłytko według łweý woleý *RejPs* 202v; Abowiem to łwięte Bołtwo [...] Samo [z] łweý dobrotliwołczy Mnie wywiedłó łteý srogołczy *RejKup* ee2v, o7v; *KromRozm III* L3; *GliczKsiąż* Hv; wyrwał ye z vćilkw ich możnołcyą łwoią łam *LubPs* I2, B5v, E3v, F4, Z3v, aa, bb6v, ee2v; Dayże nam łam z łálki łwoieý náłř wśzechmogący Pánie takie myłli á łercá náłře/ iżbychmy [...] *RejPos* 267, 224, 240v; *BiałKat* 28v; *CzechRozm* 5v, 86v; Sam z chęci łweý zátłumił/ y zátárł ich złołci *KochPs* 117, 8, 39; *NiemObr* 97; TYś nas raczył łam łtworzyć Boże w łweý możnołci. *ArtKanc* I7v, H16. Cf »sam bytnołcią śwą«, »sam swemi rękami«.

Wyrażenia: »sam bytnołcią śwą« (2): iáko tu łłyłřylř w teý Ewányelieý/ iż przy teý łpráwie łam bytnołcią łwą łwiętą y z mátką łwoią/ y z zwolenniki łwemi być raczył *RejPos* 43, 88v.

»sam oblicznie« (4): A chociaż łam teraz oblicznie ná nas nie woła/ ále Proroczy iáwnie á wftáwicznie ná nas wołáią *RejPos* 197v, 336v, 352; *RejZwierc* 130.

»sam oczywście« (7): nie tylko przez pílmá/ nie tylko przez Proroki ábo przez Anyoły/ ále łam oczywście sftápić raczył/ áby był tego nędznego człowieká ták łpráwił y poftánowił *RejPos* 329v, A4v, A6, [77]v, 196v, 239; *NiemObr* 30.

»sam swemi rękami« (1): wiódł ié pułtyniámi Áż do kráiu/ który wziął łam łwémi rękámi. *KochPs* 118.

ααα. Powołanie się na własne słowa Boga lub Chrystusa (wyjątkowo Maryi) dla potwierdzenia prawdziwości (322) : Bowiem to on łam wyznawa iż łą pod możność iego położony wśfytki okrągłości fwiátá *RejPs* 162, 121v, 154v, 178; *SeklKat* D4v, E3v, P3v, T3v; *RejKup* k2v, m7v; *RejKupSekl* a4; Yákoż łam o tym łwyadłfył mowýc: Yam yeft drogá/ prawdá/ y żywot. *KromRozm II* b2v, c2, e4v [2 r.], f2, f3, f4 (10); *KromRozm III* B5v, D4, K5, N5v; *GliczKsiqż* D7v, F; *KrowObr* 3, 10v, 42v, 43, 48v (12); *SarnUzn* B5; gdyż nam to łam głośno obiecować raczy: Iż iefli będziecie łłuchác łłowá á vpominánia moiego/ łkárbow y dobrodzieyfthwá z ziemie vżywác będziecie. *RejAp* 59, 8, 17 [2 r.], 46v, 63, 108v (18); Iáko nas y łam vczył w oney pośpolitey modlitwie náłzey/ ábychmy [...] o to go próšili/ áby łie we wśzytkich łpráwach náłzych záwždy dzyálá wola łwiéta iego *RejPos* 46, 2v, 3v, 7v [2 r.], 8, 9v (135); *RejPosWiecz*² 91, 92; *RejPosWiecz*³ [97]; *BiałKat* 3v, 43v, 91, 98v, 303v, 341; *GrzegŚm* 30; dla ktorego [człowieka] iż on wśzyłtki rzeczy łtworzył/ łam świádectwo dawa. *KuczbKat* 315, 175; *RejZwierc* 2v, 10, 11v, 40v, 41 (11); *WujJud* 44v, 237; *WujJudConf* 17v, 28, 46, 54, 130v; *BiałKaz* D4v, E2, F3, F4; A záłz Bog nie iefł Bogiem włzego ciálá iáko łam mowi o łobie. *CzechRozm* 74, 22, 32, 33, 37, 53 (14); *SkarJedn* 45, 56, 58; *SkarŻyw* 125; *CzechEp* *3, 18, 117, 118, 179 (10); *ReszHoz* 117; *WerKaz* 282; *ArtKanc* A10, L2v, L8, L10v, N17; *PaprUp* L2v; *LatHar* +8, 193, 200, 379, 484; Ták Syn Boży [...] ná wśzytkim iefł rowny y podobny Oycu. Przetoż y łam mowi: Zem ia iefł w Oycu/ á Oćiec we mnie. *WujNT* 753, 546, *Hebr* 13/5; *WysKaz* 8; *SiebRozmyśl* [A3]v, H2; *SkarKaz* 4b [2 r.], 6b, 117a, 207a [2 r.], 242b (15).

W charakterystycznych połączeniach: sam mówić (36), obiec(ow)ać (13), obwieścić, (p)okaz(ow)ać (4), opowiedać (opowiedzieć) (39), (p)oświadczyć (świádectwo da(wa)ć a. uczynić) (26), oznajmić (2), potwirdzić (4), powiedać (powiedzieć) (116), przestrzegać (2), przypomnieć, rozkaz(ow)ać (6), rzec (9), (na)uczyć (5), upominać (4), wspominać (4), wykladać (wyłóżyć) (9), wysławi(a)ć (2), wyzna(wa)ć (zeznawać) (12), zakazać.

Wyrażenie: »sam usty sw(oj)emi, przez usta swoje, słowem swym (własnymi słowy)« [szyk 32:1] (30:1:2): *RejKup* Y; *GliczKsiqż* H; *LubPs* H3; *KrowObr* 23v; iefli Pan wśzędý nye hánbi á nie przeklina tákiego nabożeńłtwá/ ták łam przez wftá łwoie/ iáko y z dawná przez Proroki y przez Apołtoły łwoie. *RejAp* 27, 193v; Acż máłe dzyatki/ ktore łą krześciánłkich rodzicow porodzone iuż wnet łą ná łálce Pánłkiey/ gdyż łam to wśty łwemi potwirdzić raczył/ iż tákich iefł kroelstwo niebiełkie. *RejPos* 153, 9v, 53v, 85, 104, 135 (23); A tho rozwiázánié od grzechów iáko iefł w kościele chrześciánł(kim) potrzebné/ [...] Chryftus łam łłowem łwym iáłnie okázuie *BiałKat* 166; *CzechRozm* 260; *LatHar* 378; á iżeś to łámá błogofławionémi wśty łwémi wyználá/ iż dla twoiéy wielkiéy pokory/ náłázłás táką łálkę v páná łwégo *SiebRozmyśl* G3v.

ββ. O działaniach podmiotów nieosobowych (wyjątkowo) (13) :

ααα. O zwierzętach (4) : then ptak aczkolwiek mięsem żyw, wżakoż łam żadney rzeczy nie zabije *FalZioł* IV 27a; Lew on co go kiedyś karmił łkoczył wnet do niego/ żwirzeta rozgromił/ łam podle niego mocno go broniąc łtanał *RejZwierc* 98v; *KlonŻal* A4; *KlonWor* 60.

βββ. O pojęciach, tu traktowanych antropomorficznie (9) : *BierEz* Cv; *Górndworz* Ff5v; bo by też [...] niechciał chęci do zdrowia á pokrzepienia go przyłożyć/ chorobá [...] łamá do tego włtawicznie ciśnie. *Oczko* 1v, A4v, 8v, 30, 33; łalká niełkończona Twa/ niech mię łamá broni *GrabowSet* N2; Żywioły otoć włtępuia/ Słyszac głos twoy łami się coś mowić gotuia. *KołakCath* B3v.

γ. Łącząc różne funkcje (17) : Starošta bendancz łam klucznikiem bral [myto] czo potim pan dachno na krolia ie⁸⁰ m. obroczył *MetrKor* 59/281v, 57/120; *BielKron* 211; Tyrannis, Gdzie tylko yeden wedle woley łwey nie wedle łprawiedliwości pánuye/ który łam y łprawem y królem y łprawiedliwością yełt. *Mącz* 308b; *WujJud* 236; *CzechRozm* 95; gdyż on łam iełt Bogiem/ y łam Pánem/ y łam łtworzyćielem/ y łam oycem *CzechEp* 238; *PaprUp* L2 [3 r.]; gdy koždy/ łam będąc łwych imion y rzeczy pánem/ łamże też łzacować będzie máietność łwoię włana *OrzJan* 124; *SkarKaz* 158b; on łam [*Leander*] był ieý dárem/ On był y łodzią/ onże y towarem/ On łam był Szyprem/ y Pánem y połtem/ Flifem y wiołtem. *KlonFlis* C3.

δ. Własnymi myślami, opiniami, uczuciami (695) : *BierEz* D3; łamy czo naliepiey bedzieczie rozvmiecz tak sprawvjcie sye tam *LibLeg* 11/21v, 10/67; A wierz mi froga to kazń kto łie łam frałue Kiedy iaką włzetecznołcz iawną na łię czuie *RejJóz* L5v, D5, E3; Iedno łię łam dobrze rozmyłł A powiecz mi łwą ptawą [!] myłł *RejKup* ł3v, ł3v, n5, ł7v, ee6v; *KromRozm I* L; Boć to łam czuie że mię pán co godzina to wiecyi zatwardza *MurzHist* H, T; *KromRozm II* v v; *Diar* 35; *DiarDop* 119; nád człowyeká nyeumyeyetnego nic nyemálz nyelprawyedliwłłego/ gdi to co łam baczy tylko chce aby było dobrze. *GliczKsiąż* I3v, P5; *LubPs* bb5v, cc4; *KrowObr* 108, 123, 194v; Mamy takye rołkołzy takie krotochwile/ Zebyś y łam rad pátrzał wierz mi ná to mile. *RejWiz* 66, 39; *Leop 2.Mach* 15/39; Sam ty wiefz w łwoim domu iakoś łie zachował. *RejZwierz* 9, 3, 90; *BibRadz Ier* 29/23; bo łie tego nápieriaią czego łami rozumieia iż nie łamy *BielKron* 109; Prawdę mowie/ czili nie? uznycie to łami *KochSat* A3; *LeovPrzep* b4v; Prorsus oblitus sum mei, Pławiem łie łam zápamięcał [!]. *Mącz* 256d; Byś wiefział co tá Exequucya Włrłzawłka vmię/ y łambyś łye iey łękał. *OrzQuin* A4v, E3; *Prot* Dv; *Górndworz* Aa2v, Cc8; *HistRzym* 23; A iakobyś tho y łam ináčzey oładził? *RejPos* 74v, 128; *WujJud* 7v, 35v, 78v, 127; Abowiem łami od Bogá iełtełcie náuczeni/ abyłcie iedni drugie miłowáli. *RejPosWstaw* [21²]v; *BudBib Dan* 13/43, 1.*Mach* 13/3; *HistHel* D3v; *MycPrz II* B2v; *WierKróc* A2; *BiałKaz* Cv, Kv, L; Rozładzze to łam prołze cię: komu tu przyłtoynieý wierzyć *CzechRozm* 54, 77v, 83v, 117v, 150, 224v (9); *PaprPan* G, Q3v, Cc2v; *ModrzBaz* 66, 140v; *KochOdpr* B4; *SkarŻyw* 40, 69; *MWilKHist* B; *CzechEp* 180, 265, 360, 362; *CzechEpPORz* *; *KochMuza* 28; *PaprUp* C3v; O Poselstwa y sam wiefze rzecz bydz potrzebną *ActReg* 98, 102, 124; *OrzJan* 75; *LatHar* 699; *WujNT Act* 4/19, 24/8, 1.*Cor* 10/15, 11/13; iakołmy z łkarg [...] poddánych náłzych wyrozumieli/ y My łami pewnym dołwiadczeniém tegołmy dołzli *SarnStat* 901 [*idem*] 904; O Boże ty łam wiefłz krzywdę mą zelżywą. *KmitaSpit* B3; *PowodPr* 39; *SkarKaz* Oooo2a; *CiekPotr* 71; OTołz to mieý namilłzy

Czytelniku dobrze/ Zrozumiały czyn [*lege*: czyn] łam w tym rozładek mądrze. *CzahTr* [D]v, C3v; *GosłCast* 73.

Zwrot: »sam (za)chcieć« = *ipsum velle Vulg* [*szyk zmienny*] (42): *ListRzeż* w. 14; *BierEz* B2v, F4; *Iam* [...] szwamy thełz thakyełł chcą przyacielem bicz yako y łzwalzem oyczem yełly szamy bandzieczie chczyecz *LibLeg* 7/68v; *RejPs* 123, 168, 204v; *SekłWyzn* D; *RejKup* y2v; *MurzHist* M3v; *KromRozm III* N6; *GliczKsiąż* P7; *LubPs* E; Pan nie krzyw/ gdyżeś łam chcyał do złe⁸⁰. *RejWiz* 134v *marg*, 130v, Dd; *Leop Cant* 2/7; *BibRadz Cant* 2/7; *BielKron* 45v, 202v; Chce nas Bóg zabić/ bo my chcemy łami zginać *OrzQuin* Z2v; aby y ci ktorzy go nieznaią/ [...] mieli go za thakiego/ za iakiego łie mieć łam chcy GórnDworz L8; *RejPos* 260; *RejZwierc* 87, 111v; *WujJud* 91; *CzechRozm* 104; *SkarJedn* 375; *SkarŻyw* 473; Stárołtę my námowimy łako żywnie łami chcemy. *MWilkHist* D3v; *ReszPrz* 104; *ArtKanc* P3v; *PaprUp* I3v; *GrabowSet* S4; *WujNT ktv*, *Mar* 3/13, s. 139; iż oyćiec máiąc łyny/ gdy po mątce ich drugą żonę póymie/ nie będzie powinien (wyiawłży żeby łam chćiał [*nisi forte velit sponte JanStat* 558]) przerzeczonym łynom łwym części dziedzicznę náznaczyć *SarnStat* 588 [*idem*] 631; *SkarKaz* 489b; *SkarKazSej* 702a; Za tym miecz w łię wraźiwlży: dułżę wnet połłalá/ Do piekielnych namiotow/ k[ę]dy łamá chćiałá. *PudłDydo* [B6]. Cf »sam chcąc«.

Wyrażenia: »sam chcąc« [*szyk* 5:2] (7): *RejJóz* B5; alem iá braterłtwem iego [*Chrystusa*] łam chcąc wzgardził *MurzHist* O2v, R2v; [*Adam*] Nic nie bacząc Przykazania Owocu vkułł/ Prawie łam chcąc nieopátrnie w łidle łye włowił. *StawPieś* A3v; *SkarŻyw* 337; będziełżze ty mnie zárzucał to zwycięztwo/ którém ia chcąc łam podał nieprzyacielowi? *OrzJan* 29; *ArtKanc* N11.

»sam słowy swymi, przez słowo swoje« (1:1): ná I.M. dumę o Aniele z ktorego czyni łyná Bożego odpowiem [...]. vczynię to nie łam łowy łwymi/ ále iego Kátholiki łowy mnichowłkimi *CzechEp* 262, 249.

αα. Powołanie się na autora jakiejś opinii (często dla potwierdzenia stawianych mu zarzutów lub podkreślenia sprzeczności) (230) : iełli tak działálz/ łako mi to łam powiadałz: Tedy [...] *BierEz* B4v; *OpecŻyw* 134; *PatKaz II* 29; *LibLeg* 7/8v, 11/68v; Ale daymy im pokoy/ Sámeo Lutrá przed łye weźmmy. Piłłe wkłyęgach de ábroganda miłłá/ Iż [...] *KromRozm I* H4, H[3]v, N; Ale go pan Bóg od tego wybawił/ [...] iako to łam potem/ przed kaznodzieią Bafilełłkim powieđał *MurzHist* V3; *KromRozm II* d2, d2v; Abowim [*kacerze*] káždyey rzeczy piłłmem/ á (yáko łye łami buca) łowem bożym podpiráya *KromRozm III* A4, B6, D4, H2v, N4v; *LubPs* E4v; *GliczKsiąż* D8v; Tu łami łwiadtzyćie [...] náprzećiwko łumnieniu łwemu/ iż w pierwlzym kościele pod dwiema ołobomá/ tá Swiátość od wiernych byłá przyimowaná *KrowObr* 206, 18v, 27, 34, 36v, 70 *marg* (21); *Leop Gen* 26/16, 1.*Thess* 1/9; *OrzList* a4v; *BibRadz* *4v; *OrzRozm* T; Acżkolwiek [*landgraf*] wielkie przewinienie vczynił/ y karanie więłtze záłłużył/ iáko rzecz iáwna iełł y łam nieprzy tego/ włzákże [...] *BielKron* 229v, 16v, 196v, 199, 253v; *GrzegRóżn* C; łami téż Kácérze/ Páńłtwo Polłkié nie zowá Kłięłłtwem/ áni Woiewóđłłtwem iákim: ále go zowá Krółłłtwem Polłkim *OrzQuin* I4v, X2v; *SarnUzn* C8v [2 r.], F5v, G6; ktory [*św. Paweł*] bywał záchwycon/ tak iáko łam piłłze/ áż do trzeciego niebá *RejAp* AA2v, 128v, 176v, 195v; *HistRzym* 97v; A włzytkę cześć y chwałę/ vcźmy łie połpołu stá pánną/ thák iáko łie tu łamá opowiedáć raczy/ przywłáczczáć Pánu Bogu łwoiemu. *RejPos* 304v, 112, 230, 231v, 261v, 318; *BiałKat* 346; Gdzie Augułłtyn S. iáko łam piłłze/ to tylko opifuie/ co

właśnie grzechem ieft *WujJud* 63v, 3v, 7, 11v, 89v, 127, 218v, L12v; *WujJudConf* 50v; Co ieftli mnie wierzyć niechcą/ niechże wždy łamych tłumaczow Brzełkich pośluchaia. Ták oni w Przedmowie do czytelniká píszą. [...] *BudBib* b3, b3, *Num* 14/28; Wiem że świeże á mniefze błędy oni to drukarze (iako mi łami powiedáli) łtarych kšíąg napráwili *BudNT przedm* c6; co łie tknie Chriftuś/ ten koniecznie nie ná to przyśzedł/ iákoś łam łłowá iego przypominał/ áby był zakon płowáł *CzechRozm* 91, 4, 4v, 13v, 17v, 18 (19); Ná nim [*koncylium florenckim*] co y iáko łię działo/ wśzytko po Grecku od Grekow łamych dołtátecznie wypifano ieft *SkarJedn* 267, 19, 76, 86, 128, 130 (17); ktora [*matka*] gdy źdruǵą [!] vczeńnicą łwoia przybiegła (iako to łamy wśzytkim powiaǵály [...]) [...] owo znieba światłość przyśzła *SkarŻyw* 589, 28, 89 [2 r.], 249, 277, 537, 544, 570; rzekł ie/ zem ia ciebie Heleno obrał/ iákoś mi łamá obiecála łobie zá małżonkę ná Cefárłtwo Greckie *StryjKron* 125, A6; był [św. Paweł] potwarca/ bluźnierca y prześładownikiem/ iáko łam wyznawa. *CzechEp* 49, 12 [2 r.], 15, 22, 31, 35 (50); *NiemObr* 20, 49, 53, 61, 102 (8); *ZapKościer* 1584/50; *ReszList* 182, 184; On Tyran pułnocný łtrony [*tj. car moskiewski*]/ Którému/ iáko łam mniéma/ Świat ták wielki równia nie ma *KochPieś* 44; *GórnRozm* D4v; *PapUp* F2v, Iv; *ActReg* 14; *OrzJan* 115 [2 r.]; *LatHar* 377; *WujNT przedm* 10, 11, 12, 13, 14 (23); *SarnStat* 101; tegoć nam nowa Ewángelia w Krześciánłtwie náplodziła: iáko łami przedni Miłtrzowie ie/ ná to nárzekáia. *PowodPr* 42, 36; *SkarKaz* 3, 384a, 417a; potka cię to coś dopiero łam mowił. *CiekPotr* 80; *PaxLiz* B3v; Powieǵacie łami: iż nie máłz pánłtwá/ w ktorymby bárziew poddáni y oracze vciśnieni byli *SkarKazSej* 704a, 688a.

W charakterystycznych połączeniach: *sam* mowić (14), *oznajmić*, (*na*)*pisać* (26), *powieǵać* (*powieǵzieć*) (25), *nie przeć* (7), *przypominać* (*przypomionąć*) (3), *świadczyć* (*świadectwo dawać*) (13), *twi(e)rdzić* (4), *uczyć* (2), *wspominać* (9), *wykładać* (9), *wyznawać* (*przyznawać*, *zezna(wa)ć*) (48), *znać* (7).

ββ. Potwierdzenie opinii własnym zdaniem (62) : *ForCnR* C3v; A iednak inaczey łami nie możemy zeznać Zech my mu wiecznie nieprawi *RejJóz* P2, K8v, N3; Tak yeft yako mowiłs pewnie Tak ya y łam widze yawnie *RejKup* v5v; *KromRozm II* n2v, r4v; dobrze temu rozumiemy, że tego tak czasu trawienia od nas WKM wdzięcznie przyjmować nie raczysz, czego i sami chwalić nie możemy. *Diar* 64, 86; *GliczKsiąż* B2, F7v; Myecz moy mnye nye wybáwi włłák tho łam dobrze znam *LubPs* Mv, K3, L, T6v, Y6v, aa2v (9); *RejWiz* 79v, 88, 122; *RejFig* Aa4; *RejZwierz* 135; *BielKron* 334; *KochSat ktv*; *SienLek* 193; A co ludzi złych záwždy ieft y bywa ná łkaranie thákiew złych/ iáko to iuz y łami wiemy/ iż tym źwirzétom y liczby nie máłz. *RejAp* 132; *GórnDworz* L6v; *RejPos* 6, 72v; *BiałKat* 301; łamá dobrze czuię/ Ze nie wcześ gdy łie stáło głupłtw łwoich záłuię. *HistLan* Dv; *KuczbKat* 355; Pátrż iáko łpráwiedliwość záwikłaná mamy/ Ze nigdziey tákiew nie máłz/ łami wyznawamy. *RejZwierz* 244, 182, 240; *BielSpr* c2; *WujJud* A4v; Baczę to y łam iż ták być muśi *CzechRozm* 102, 2, 13, 21, 68, 138, 204v, 217v [2 r.]; *SkarJedn* 16; *StryjKron* 707; *ArtKanc* Q3; Zbytnia Wolność nie dobra ieft/ znam ia to łam *GórnRozm* B3v; *GrabowSet* E3, F2v; *WyprPl* C2, C2v; *PowodPr* 85; *GosłCast* 34, 35; *SkarKazSej* 704a; *KlonWor* 74.

W charakterystycznych połączeniach: *sam(i)* baczę (14), *widzę* (*widamy*) (10), *wiemy* (4), *muszę* (*musimy*) *zeznać* (*wyznać*) (7), *znam(y)* (12).

γγ. Potwierdzenie opinii wyrażanej przez autora wypowiedzi, przez odwołanie się do opinii (wiedzy i doświadczenia) innej osoby, zwłaszcza adresata wypowiedzi (218) : *ForCnR* D3v; *Czo v k.m. sam* wyesch jako sye wyelye slego wzyemy nałchey sthalo *LibLeg* 10/63, 6/190 [2 r.], 191v, 10/62v, 67, 155, 11/141, 170v; *March*² D4; *RejŁas w.* 9; A obacz że to y łama w tey łzaloney głowie iż on [Bóg] każdą cznotliwą fwoią miłą zowie *RejJóz* E6, B6, Dv, D2v, D5v, F4v (15); *RejKup* e4v, g5v, I, i2, k7v (15); *Diar* 27, 40, 71; *DiarDop* 99; *BielKom nlb* 7; Raczyłz to łam dobrze wyedzyeć žecyem ya łłuffkã twoy *LubPs* bb5, L2, ee3v, ee5; *KrowObr* 2, 139; *RejWiz* 16, 110 [2 r.], 124, 126, 193; Bołmy brácia nigdy nie byli w mowie pochlebni/ iáko łami wiecie *Leop* 1.*Thess* 2/5, *A3v, *Gen* 31/6, 4.*Reg* 4/1, *Act* 2/22, 1.*Thess* 1/5, 2/1; *RejFig* Bb3; Bo káždy kto z rozmyłem/ łwe rzeczy łtánowi/ Iełli kiedy żałował/ niech to y łam powie. *RejZwierz* 132v, 21v, 80v, 103v, 135, 137v, 141, 143v; *BibRadz Ps* 39/10, *Is* 48/6, 1.*Thess* 2/1; *BielKron* 234; *KwiatKsiąż* M3v; *Mącz* 315b; *GórnDworz* F3, T8; A ták rozeznay teź to łam káždy nędzny człowiecze/ iełli nie fiedziłz podle drogi iáko łlepy *RejPos* 68, 74v [2 r.], 106v, [219]v, 265v, 288v; *RejPosWiecz*² 93v; *BielSat* B4v; Pewniebyś miły oycze y łam tho pobaczył/ Z iáką bychci ochotą w domu łwym łłżyłá *HistLan* D2v, D2v; Ano by łie obaczyli [...]/ zeználiby łami by łie temu dobrze przypátrzyli/ iż dáleko oni łepłszych/ poćciwłszych/ y wełłłszych krotofil vżywáią *RejZwierz* 144v, 122, 122v [2 r.], 138v, 172, 235; *KochMon* 35; *WujJud* 7, 11v, 56v, 127, 127v (10); *BudBibKaw* A3v; *HistHel* B2 [2 r.]; *Strum* H4; *BudNT Act* 20/34; Aprzeto baczyć to y łam możelz/ iż złe tych prorocłw žydowie vżywáią *CzechRozm* 117v, 27v, 39, 44, 53, 56v (28); (*nagł*) Kuropátwowie młodzi. (–) MOgłby te Kuropátwy názwác Orlikámi/ Ich cne łpráwy poznawłzy zeznacie to łami *PaprPan* G4v, B4, E2v, E3, M3, N (11); *SkarJedn* 332, 333, 340; *KochOdpr* A2; *KochPs* 59; *SkarŻyw* 428, 491; TErazby zemną zygrywác łię chćiálá/ Kiedyś niebogo łobie podłtárzáłá. Day pokóy/ prze bóg/ łamá baczylz łnádnie/ Ze nic po ćierniu/ kiedy róža łpádnie. *KochFr* 6, 44, 46, 56, 64, 118; o co idzye/ łami wiecie. *KochSz* A4; *WerGość* 236; *KochPieś* 7; *PudłFr* 8; *ArtKanc* P4v; *BielRozm* 6, 14; Teras iáko iełł/ włzak łam dobrze widziłz: pomiełzáłó łię włzyłłko *GórnRozm* M3v, A, I2; *KochWr* 37; *PaprUp* Lv; *ActReg* 102, 109, 110, 114, 116, 124, 159; Nie trzebá mi ná łzáléńłtwo ich dowodów wiele: niechay łami powiedzá/ iełli włzyłłko pomniá/ co łie wczorá džíáłó. *KochPij* Cv; *GrabowSet* D2v; *OrzJan* 22, 34, 89, 96, 100, 116; *LatHar* 381, 492; *KołakCath* C4; *WujNT Act* 2/22, 20/34, 24/11, 25/10, 1.*Thess* 2/1 (8); mam zá to/ iż to łami przyznacie/ że ták iełł iáko mowię. *WysKaz* 14, 16, 39; *KmitaSpit* B4v; *CzahTr* L; *GosłCast* 63; *PaxLiz* C4, Ev; *SkarKazSej* 659b, 660a; Támci łię kupiec błáka/ tám łwe zdrowie Wáży dla zyłku/ y łamci to powie. *KlonFlis* Dv.

W charakterystycznych połączeniach: (jako) sam (dobrze) (o)baczysz (48), powiesz (6), poznasz (5), przyznasz (5), rozumiesz (3), ujrzysz (3), widzisz (26), wiesz (55), zeznasz (rozeznasz, wyznasz) (23), znasz (23) (też: możesz, musisz, raczysz + inf).

δδ. Uwydatnia osobistą reakcję emocjonalną mającą zwrócić uwagę na niecodziennność sytuacji (35) : Dziwuię łię y łam te^{mv} czemu łie ták bárzo łtaram oto doczełne dobro *RejPs* 72v; Wierę łie y łama włtydżę łz cie takim dutkiem widżę *RejJóz* E6v, C2, K8, N4v, N6v; A yakoź to czełky [lege: ciężki] Bálwán Niewierził bych temu y łam *RejKup* bb8v, b5, h2, v8v; *DiarDop* 108; Człowiek káždy rołłtropany/ nie rad błáznów widzi/ Gdzye ye łłýłzy mowięcy/ łam łie zá nie włtydzi. *BielKom* B8v;

Snadźbyćcie pátrząc ná to zumieli fie fámi. *RejWiz* 170v, 169, 190v; *RejZwierz* 17; *BielKron* 125v; Semetipse pertaesus talis epistolae principio, Sam fie ulitował álbo fromał zá tákowy początek lištu fwego *Mącz* 438d; *Prot* B; *RejPos* 191v, 316v; *Strum* P4; *CzechRozm* 112v, 212; bo też y fam fię iuż był grzechem fwoim zbrzydził *SkarŻyw* 440, 126, 167, 462, 544; *StryjKron* 255; *KochFr* 5; co gdy wytrzeźwiawłszy zrozumiał co zbroił/ fam też chciał od záłości y włtydu vmrzeć. *WerGość* 238; *PowodPr* 77; prożno go potępiác mam/ gdyż fię y fam takiego vpadku boię. *SkarKaz* 279a, 458b.

W charakterystycznych połączeniach: sam się bać (4), (z)brzydzić (4), (wy)dziwować (dziwić) się (7), (za)wstydzić (wstydać) się (12).

ε. Własnym doświadczeniem (często jako wzmocnienie prawdziwości przekazywanej treści) (212) : *BierEz* D3v; iużci nám fwiadkow niepotrzeba bołmy fámi z iego vft bluznieniję fłyśfeli *OpecŻyw* 116v, 51; *FalZioł* I 97c, V 4, 89v; *BielŻyw* 41; *MiechGlab* 64; *BierRozm* 4; *WróbŻółt* 34/22; *LibLeg* 11/55v, 137v; *RejPs* 52; *LibMal* 1544/93; *RejJóz* D4v, D6, N4; *RejKup* m6, n4v; *MurzNT Ioann* 4/42; którą [klątwe] yáko łobyte ftárzy á práwi dobrzy krzełciyánye ważyli/ nye tylko w ftórych dżeyoch czytamy/ ále y fámi ponyekąd pámyętamy *KromRozm II* m, c2v; *Diar* 33; *DiarDop* 108; *GliczKsiąż* O3v; *ZapWar* 1558 nr 2686; *ZYd* [...] Krzełciániną o cudzą krzywdę niemoże winowác/ ále o fwoię którą fam cierpi/ fkárzyć może. *GroicPorz* h4, x2v, x3v; Bom fie y fam nápatrzył dziwnych figlow iego [świata] *RejWiz* 177v, 5v, 39, 48v, 127v, 157, 168v, 188v; A widziałem ia Dániel fam tho widzenie: ále mężowie kthorzy byli przy mnie nie widzieli *Leop Dan* 10/7, *Deut* 1/31, *Ios* 24/22, 4.*Esdr* 5/2, *Luc* 22/71, *Hebr* 2/3; *RejZwierz* 123, 135; *BibRadz Ier* 7/11; y ty zá to fam weźmiesz fwą zaplátę/ gdyś tu ná fię dał znác ich wyłtepek. *BielKron* 105, 202v, 392v; Co trudno człowiek poiąć ma zproštey rozmowy/ Mułi tam przy tim fam być *KochSat* [C2], A3; *KwiatKsiąż* M3v; Ipsa re experire propediem, Doznałz fam tego co dzień. *Mącz* 279a, 3c, 21b, 65b, 167a, [267]b, 279a, 378c; *SienLek* 256v; *RejAp* 63; iż vmieią to co widzieli/ ábo fłyśzeli/ ábo fie im fámyim przydało kiedy/ ták foremnie to przełożyć/ że z ich fłow zda fie tym co słucháią/ iákoby fámi teraz ná to pátrzáli *GórnDworz* N8, Lv, P4, Aa7v; *HistRzym* 23 [2 r.]; *RejPos* 112v, 147; Przeto to mówię: bom y fam miełzkał miedzy nimi/ y tegom pewnie świádóm. *BiałKat* 121; *HistLan* C, F5; *KuczbKat* 275; A wielekroć y fámi tego doświádfzamy/ Gdy niefzczęście przypádnie iáko nárzekamy. *RejZwierz* 248; *BudBib* c3, 4.*Reg* 19/11, *Ier* 32/24; *MycPrz* II B; abowiém fye mnie fámemu przydawáło/ zem théz muśiał náwozić co Stawárze wybráli *Strum* O2, O4, R3; *BiałKaz* L2; *BudNT przedm* b6; Y pámiętam ia máło nie włyftkie ty tytuły/ ktoreś tu przywłáfczył Iezufowi Chriřtuřowi: bom też o nich y fam czytał *CzechRozm* 12, 10, 31v, 44v, 185v; *PaprPan* A4, B4, Hv, Lv, M2 (10); *KarnNap* A2v; *ModrzBaz* 13v, [16]v, 24, 45, 115v, 128v, 135v; *SkarJedn* 87, 108 [2 r.]; *KochOdpr* B3; *Oczko* A4, 25v; Męczeńřtwo S. Theodorá Hetmáná/ położone v Metháphrařta/ ále ieřt piřane od Augará iego piřárzá/ ktory fam był żywym świádkiem. *SkarŻyw* 187, 28, 30, 97, 99, 100 (15); *MWilkHist* L2v; iż Czytelnik iákoby tám fam był włyftko řnádnie s pracey nářzey obaczyć może. *StryjKron* A3v, A3v, 11, 26 marg, 46 marg, 155 (15); *CzechEp* 16, 191, 406 [2 r.]; Chriřtus nie řwiecki pokoy fwoim obiecuie/ ále táki/ iákíe⁸⁰ fam řkofztował *NiemObr* 9; Sámi fię tego rękomá dotykamy/ iáko wielkie láko^mřtwo řercá ludzkie poliáďło *ReszPrz* 72; *WerGość* 232 [2 r.]; *WerKaz* 277; *ZapKořcier* 1585/59v; *GórnRozm* F3v, G2v; *KochWr* 39; *PaprUp* F3v, F4v; Ale widziałřś to fam/ czyć piřał

kto iny? *ZawJeft* 12; *ActReg* 58, 171; *GrochKal* 25; *Phil F*; *KochCzJan* A2v [2 r.]; *OrzJan* 73, 75, 117; *LatHar* 604, 721; Wy fámi iefteście mi świádkámi/ żem powiedział; Nie ieftem ia Chrístus: ále iżem pořłan przed nim. *WujNT Ioann* 3/28, *Luc* 1/2, 22/71, *Ioann* 4/42, *2.Cor* 13/2, *2.Petr* 1/16; *SkarKaz* 45a, 118a, 419b; *CiekPotr* 35, 62, 90; Srogim zowię nielzcześnie bom go łam łprobował *CzahTr C*, Fv, K3v; *SkarKazSej* 691b.

W charakterystycznych połączeniach: *sam być* [przy czym, gdzie] (16), *dořwiadczyć* (*dořwiadczać*) (16), *dotknąć* (*dotykać*) (3), *dozna(wa)ć* (*uznać*) (25), *obaczyć* (6), *obecnym być*, *oglądać* (3), *pamiętać* (2), *patrzeć* (*patrzeć*) [na co] (12), *poczuć*, *przypatrzeć* (*przypatrować*) się (8), *skosztować* (5), *być świadkiem* (*świadek*) (9), *być świadom* (8); *samemu się przyda(wa)ło* (3).

Wyrażenia: »sam własną eksperjencyją« (2): iákom łam włáfną experientią y bytnością poczęści tego żegłowania łkořtował Roku 1574. *StryjKron* 395, A6.

»sam oczyma (swemi a. własnymi) (a. okiem swym (a. swoim)), na oko« = *ipse oculis suis* *Vulg* [szyk 16:3] (10:9): *GliczKsięż* C4v; *Leop 3.Reg* 10/7; Wielką moc tákich przykładów w Hiřtoriach mamy/ Y fámi tego ná oko częřto doznawamy. *KochZuz* A2; *BibRadz Ier* 42/2; wřzák o tym mařz y pílmá y przykładów wiele/ y częřto łie temu łam oczymá łwemi przypátrzyć możelř. *RejPos* 67, 197, 248, 265v; *MycPrz I* B4v; *SkarŻyw* 496, 599; *MWilkHist* L2; A ten podobno Herb [...] iam łam tymi włáfnymi oczymá widział Roku 1575. *StryjKron* 120, 777; *ReszPrz* 26; *OrzJan* 35; *WyprPl* A4v; *GosłCast* 58; Ot łam trudnořć iey braćie/ widziłř iák ná oko *PaxLiz C*.

»sam oczywiście« (2): ále máłoby mnie wam o tym trzebá powiádać/ gdyż to fámi oczywiście widzićie. *BielKron* 244; *CzechEp* 54.

»sam w swe uszy« (2): bom to y łam z vřt niektórych z nich řlyřzał w łwe řřzy/ że łie wolą pogány niř żydy [...] názywáć *CzechRozm* 98; *CzechEp* 54.

b. Okreřla odbiorcę: kogoř, komuř osobiřcie (16) : thedy bandzieř Cefá(rza) ye^{go} M bandziely moglo bicz samego prořzil aby [...] *LibLeg* 7/35v; co by iednák nie było gdyby mię *auditor* moy domá łámego wyřłuchał/ y zemnie łámego řye po prořtu wywiedział/ ná czym rzecz moiá wřzytká łtoi *OrzRozm* V; *GórnDworz* R5v; Do ktorego łámego [...] Bog łam ty řłowá rzekł/ wedle duchá: Tyř iefť řyn moy *CzechRozm* 46; *ModrzBaz* 143; *SkarJedn* 63; *SarnStat* 581; A v nas w Polřzcze/ nieogłádia łie nic ná to co źle/ co niepobořnie/ [...] iedno to wřzyřtko dobrze/ gdy kogo łámego niedotyka. *PowodPr* 65; Cobyř ty teraz rzekł, gdybyř łámego Skárbká vyřrzał *CiekPotr* 72.

a. Do rąk własných (6) : yeřřly mv y [lege: ji, tj. list] kaza řchamemv Czeřřarzowy oddacz *LibLeg* 11/135; *GórnRozm* K4; NA nieořiadłégo ma byđ kłáđzión pozew w Párochiiéy gđzie miał ořiadłóřć/ [...] áłbo táł gđzie przemieřzkiwa/ áłbo téż y w ręce iemu łámému może byđ dan *SarnStat* 756, 514, 526, 1283.

2. Ze względu na pozycję społeczną obiektu: wyodrębnia osobę powszechnie uznawaną za znaczniejszą od innych; *ipse* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*; *solus* *PolAnt*, *Modrz*, *Vulg*, *JanStat*; *ipset* *Miech*, *Modrz*; *idem*, *ille* *Modrz* (2022) : *ForCnR* Ev; A to łama panna marya mouy *PatKaz II* 25v, 24v, 28v, 29, 46, 67v; *PatKaz III* 98v; tedy kapłani Polřzci, á nawięcey łam krol [...] łud pořpoliti pacierza y członkow wiary nauczali *MiechGlab* 87, 10, 49; *LibLeg* 8/133v, 11/156v; *RejJóz* K, K5v, Mv; Lepiey byř řnac łobie pořtał Nis byř y łámego dořtał. Papieza pořpolu zrzyłmem *RejKup* k4v;

ábowień y oni łami bogowie [...] imię náfze chwałą y zálécáią *HistAl* C3v; *KromRozm I* D, D2, D4v, E2, M3, M3v; *LibMal* 1551/164v; *MurzHist V* v; *KromRozm II* c2v, d2v, n3, o, t2, v, v v; *KromRozm III* G3v, G8v, H4, I3, L6, N5; czynią to nye tylko ludziom łtanu niłkyego/ ále y łámym pánom zacnye záołóńem. *GliczKsiąż* H7, E, G8, H4, I6, M5, O7; *LubPs* Z3, dd4; y łamby Sędzia milczał/ gdyby do niego nierozumnym łęzykiem mowiono. *GroicPorz* L3v; *KrowObr* 14v, 19v, 21, 21v, 166v [2 r.] (9); *RejWiz* 71; *Leop* *B2; *RejFig* Eev; *RejZwierz* 62v; *BibRadz I* 274, 3. *Esdr* 4/15, 2. *Petr* 2/11; Nie iest we włyłtkim Papiełtwie żaden/ áni łam Papieź/ áby on o łobie ták hárdźie kazał *OrzRozm* H, M2; Tákież łóźnicá iey byłá/ iż Sálomoná łámego w tym przewyłłzálá *BielKron* 178, 69v, 124, 188, 199, 211v (11); Archetypae nugae, Práwie tákże powiełci/ yákże mogły być od łámego miłtrzá wymyłłone. *Mącz* 14d, 496c; *RejAp* 8, 49, 140v, 153; *GórnDworz* I6v, Ii8v, Mm7; *RejPos* 16v, 272v; *WujJud* 149v, 178; *RejPosWstaw* [143²]; *BudBib* b2, c2, *Gen* 44/18; *BudNT Luc* 20/42; *StryjWjaz* B4v; iż y łami Apołtołowie nie záołłdy cudow czynili *CzechRozm* 188v, 38, 39v, 75v, 85v, 104 (16); S łynow Pryámułowych żaden ták nie łłynął/ Y łam Hektor *PaprPan* A4, I, L2 [2 r.], M, M2, M3v (14); A przetoź łami Filozofowie/ *Plato*, *Ariłtoteles*, y wiele inłłzych o Rzeczáchpółpolitych y o práwach wiele nápiłáli. *ModrzBaz* 129v, 37, [41]v, 58, 88v, 130v; *SkarJedn* 87, 136, 149, 262, 289, 324; *KochOdpr* B3v; włyłcy [...] byli iemu pólłłłzni/ y łam Biłkup bárzo łię nań ogládał *SkarŻyw* 172, 31, 47, 59 [2 r.], 82, 90 (18); Włzakże y łam Sigimundus Herberłstein wylłzey w opiłániu Miálta Moskwy ták mowi [...] *StryjKron* 91, 61, 380, 385, 462, 652; Wełmimyż teź przedłię z iedno ábo ze dwie łwiádełtwá łámego Ezáiałzá Proroká *CzechEp* 284, 147, 154, 227, 228, 276, 282, 318; *NiemObr* 27, 46; *KochEpitCat* 111 [2 r.]; Niechay go łławny Phidias łam łeie ze złotá *KlonŻal* D4, B2v [2 r.]; *KochMuza* 27; *ReszPrz* 71, 95; *ReszList* 173; *BielSjem* 5; dwiemá y łam Herkules nie zdoła. *KochPam* 86; Włcey nam łłułłzy wierzyć łámey Máryey prawđziwey/ niłłi roćie Żydowłkiey fáłłzywey. *ArtKanc* F14; *GórnRozm* N2; *ActReg* 21, 59, 181; *Phil* L4, Q; *GórnTroas* 58; *OrzJan* 37, 118, 120; *OstrEpit* A3v; *LatHar* 67, 120, 122, 125, 234 (12); *KołakCath* B3v; *KołakSzczęł* C2; *RybGęłł* C2v; Lecz przećiw temu wymyłłowi/ łą nie tylko włyłcy Doktorowie: ále y łam Ian S. *WujNT* 306, *przedm* 9, s. 5, 7, 22, 124 (39); *WysKaz* 29; A ielłi óń pan [łługi, który popełnił przestępłtwó] oblicznie o to żádány łpráwiłłiwołci niezechce vczynić: tedy łam Pan zań [za łlugę] bęđie odpowiađać powinien *SarnStat* 506, 252, 773, 915, 1097, 1276; *WitołŁut* A2v; *PowodPr* 31, 38; *SkarKaz* 41b, 121b, 204b, 484a, 552a, 607b; *GosłCast* 16; *SkarKazSej* 685b, 692a [2 r.]; *KlonFlis* A3; *KlonWor* 22; TV on napiękniefzy kwiát páńieńłkiey młodołci/ Ktořemu y Helená/ y łamá w pięknołci Wenus rowna nie byłá/ łeży pochowány *SzarzRyt* D2.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (1): Niebełpieczna rzecz łámemu Xiążęćiu pod Zamek chodzić. *StryjKron* 411 marg.

Okrełła rzeczownik nieosobowy z przydawką dzierżawczą = rzeczownik nieosobowy + „samego ...” (2): áby nic przećiwko práwam niemogłó być waźno/ áni łámo rołkazánie Krolewłkie [= rozkazanie samego króla; *ne mandatum quidem principis*]. *ModrzBaz* 100v; gdy powiełć y porządek tego przedziwnego náwrocenia z łamych vłłt tego to Apołtołá włyłzem [= z ust samego apostoła] *SkarŻyw* 79.

A. O Bogu i Chrystusie (i wyjątkowo Duchu Świętym) (cf też I.1.C.a.β.αα.) (1707) : A ty poglądaj iako łam idzie iedyny krol nieba ij ziemie/ bofymi nołłkami/ bez cząpki. *OpecŻyw* 38v, 182; *PatKaz II* 67v; *KrowObr* 179v; *Leop Ps* 86/5; *BibRadz Rom* 8/26; *GrzegRóżn* D2, D3v, L, N4v; *SarnUzn* A4v, H5; iaka to iełt powaga łłow Pánłkich/ kthore pochodzą od łámego Bołthwá *RejAp* 5v, 20, 32v [2 r.], 196v; náółtatek on łam napewniełzy połł á Prorok iełth połłan do nas *RejPos* 197v, 78, 121v, 132, 145v, 148v, 151; *KuczbKat* 80; *BudBib Ps* 86/5; *BudNT* 1.*Tim* 6/15; Cżemu Bogá Oycá nazywałł łámym rzeczy włzyłłkich y niebiełkich y źiemłkich łtworzyłcielem? *CzechRozm* 9, 19v, 55, 203; *ModrzBaz* 143; *SkarŻyw* 67; *CzechEp* 197, 236 [2 r.], 255, 294; *NiemObr* 110; *ReszPrz* 82; *LatHar* 141; *KołakSzczęłł* B4v, C4v; iákoby to kłámłtwo y zdrádá słálá łię łámemu Duchowi ł. *WujNT* 416, 300, 374 [2 r.], 1.*Tim* 6/15, *Hebr* 10/15, Ccccc2; słáláł łie oná piekielná łtudnicá/ z ktorey dymy náłmrodlıwłze bluzńierłtw łámey Troyce ł. Niebo zárażáły *PowodPr* 12, 4, 6, 33; *SkarKaz* 117a.

Z okolicznikiem (a. dopełnieniem) zawierającym zaimek „swoj” [w tym: *sam Bog itp.* (17), *sam Chrystus itp.* (3)] (20): Nych yą łam Pan vtwirdza mocą Bołtwą łwego. *LubPs* E4, M3v, T4v; mądrego Mowcę/ łam Pan Bog z wielkieu łafki łwey między ludźmi połtawił *OrzRozm* Q4v; iako grom/ ktory łam Pan włty łwemi iálnie iuż ná nie wywołać raczył *RejAp* 194, 37v, 109, 135v; *RejPos* 69, 88, [154], 180; *CzechRozm* 209; *KarnNap* C4; Ten Zbor łam Chryłtus pálcem łwoim nápiłał *SkarŻyw* 300, 25; Trzeciego dnia łam mocą łwą fię Iezus włkrzełł *LatHar* 523; *WujNT* Yyyyy4; *SarnStat* 265; *SkarKaz* 209b.

Określa rzeczownik nieosobowy z przydawką dzierżawczą = rzeczownik nieosobowy + samego Boga (12): Nádzieię fwą pokłada vpełną wboгу [...] á profi zoľoby świętych/ áby był włámey opiece iego. *RejPs* 64v, 48v; iáko ty [*księgi Biblii*] ktore fą práwie z fámego podánia Páńlkiego *BibRadz* *5v; *RejPos* 157; A iefliż ták w wielkiéy wadze było błogofławieńftwo Prorockie [...]: což rzeczymy o fámym poświęceniu Bożym *BiałKat* 283v; *CzechRozm* 264v; *SkarJedn* 278; z mocy Oycá y Syná pochodzi Duch S. moc fámę Boftwá máiący. *SkarŻyw* 393; *WysKaz* 27; *PowodPr* 22, 37; to prawdziwa Ewángelia/ do ktorey fámá ręká Bozka przyftępuje *SkarKaz* 241b.

W połączeniu szeregowym (1): Wyznamam vřty y chwałę [...] Iednego/ łámego/ prawdziwego/ mądrego/ żywego/ á nieśmiertelnego Bogá CzechRozm 3v.

Wyrażenia: »sam (Pan) Bog (a. Bog Ojciec, a. Pan), Jehowa« = *Deus ipse Vulg, PolAnt, Modrz; solus Deus Vulg, Modrz, JanStat; Dominus ipse Vulg, PolAnt; Dominus Deus ipse, Dominus solus ipse PolAnt; idem a. ipsemet Deus, Deus optimus maximus Modrz; solus Dominator et Dominus Vulg* [szyk 765:383] (1142:6): *OpecŻyw* 36, 38, 187; *PatKaz I* 5v; Oto łam bog prorokoual o tey myley panny przyłzczyu *PatKaz II* 55v, 55v; *PatKaz III* 116 [2 r.], 151; *FalZioł V* 32v; *BielŻyw* 111; *WróbŻołt* 49/6, 61/2, 88/19; *RejPs* 69v, 106v, 137v, 139v, 144 (8); *RejRozpr A3; SeklWyzn C, c3, c4, d4v; RejJóz E6; SeklKat I3v, I4v, K2v, K3 [2 r.], N2v [2 r.], V4, X2v; Bo łam Pan Bog otym mowy iż łnac laczniewy wielbładowy. Przez ygielne vcho wynić Nis bogaczowy wniebo wnić. RejKup g6v, k7, l8, n7, o7v, q8v, Y; KromRozm I D3v, D4, I3v, N4v [2 r.], P[2]; MurzNT 8v, 11; Toćby byli vcznyowye nád miłtrzá/ co yełt przeciw łlowu łámego Páná. KromRozm II f, c2v, c4v, f4, gv, h3v (15); KromRozm III B4v, B5v, B8v, C7v, C8 (32); Pan Bog łam małżeńłtwo połłánowił BielKom G2v, C2; GliczKsiqż*

B3 [3 r.], C4, C7v, D6v, F7 [3 r.], G8v, H3; *LubPs* [B]2v *marg*, E4, G2v *marg*, G3, G4v [2 r.] (53); *GroicPorz* av, aav; *KrowObr* B2v, B3, C4, 8, 10 (24); To wŹytko niebo rzădzi á Płányety iego/ Bo im moc tá nádána od Pána łámego. *RejWiz* 136v, 132v, 177v, 184, 189; *Leop Deut* 18/2, *Esth* 16/18, *Is* 35/4, *Ioann* 5/44; *LeszczRzecz* A6v; *RejZwierz* 105, 123; *BibRadz* *2, *2v, *6, I 2b *marg* [2 r.], *Gen* 24/50 (20); *OrzRozm* D3v, G3, I, N4, Q4v; *BielKron* 43, 113, 128, 155v, 183 (12); *GrzegRóżn* B3, D2v, D4v, L3v; *KochZg* A2; *OrzQuin* I4, T3v, Y3v, Z, Z2v; *SarnUzn* Dv, D2v, F5, G8v, H5v; *LeovPrzep* I4v; ále łnadz y łámego by Pána przedályby mogli *RejAp* 44v, AA2v, AA5v, BB6, 3, 6v (41); *GrzepGeom* A3v; *RejPos* A4v, B, 2 [2 r.], 2v, 6v (91); *RejPosWiecz*² 91v, 92v, 95 [2 r.]; *BiałKat* 6, 54, 133v, 146, 190v (8); *GrzegŚm* 1, 31; *HistLan* Cv, Ev; *KuczbKat* 9, 80, 100, 115, 165 (13); *RejZwierz* 8v, 34v, 51, 53v, 63v (12); *WujJud* 19, 30 [2 r.], 38v, 41v, 46v [2 r.] (35); *WujJudConf* 77v, 87v, 99v, 163, 246; *RejPosRozpr* b3v [2 r.], b4, c [2 r.], cv [3 r.], c2 [2 r.], c3; *RejPosWstaw* 21v, 22 [2 r.], [41³]v [2 r.], [143⁴]v; y (łam) Iehowa káiał łie že vcŹynił krolem Saulá nád Izráelem. *BudBib* 1.Reg 15/35, b3v [2 r.], 1.Par 26/30, I 309a *marg* [2 r.], *Is* 2/11, 17, 1.Mach 3/22; *HistHel* C2, C3v; *MycPrz* I B4; *BiałKaz* B3, Ev, E2v, E4, F (17); *BudNT przedm* c4, 1.Thess 3/11, Ii8v, Kk8; Troycá/ ielt wymyłem ludzkim/ Bogu łámemu y łłowu iego łwiętemu bárzo przeciwnym. *CzechRozm* 14v, A5v, 3 [2 r.], 5v [2 r.], 6, 7v [2 r.] (192); Prętko cie o to łkarze łam Bog z wyłokołci. *PaprpPan* Gg, Dd2v; *KarnNap* B2, B2v, C3v, F, F2; *ModrzBaz* 15v, 26v, 30, 49v, 60 (17); *SkarJedn* 13, 23, 30 [3 r.], 46, 49 (14); *Oczko* 9, 11; To miałto bóg łam nawyłŹyzy budował. *KochPs* 130, 48, 69, 71, 98, 130, 191 [2 r.], 212; Zwycięłtwá od łámego Bogá włzechmogácego prołił małŹ *SkarŹyw* 566, 25 *marg*, 82, 98 [2 r.], 99, 101 (39); *SkarŹywBog* 357; *KochTr* 18; *MWilkHist* F2, L; nie przełtályby byli burŹyć/ gdyby ich Pan Bog łam był nie łkarał *StryjKron* 677, 6, 335, 532; *CzechEp* 7, 10, 17, 28, 31 (89); *KochJez* A4; *NiemObr ktv*, 21, 68, 69 [2 r.], 70 (16); *KochEpit* A3; *KlonŹal* D4v; *KochMRot* A2v; *ReszPrz* 4, 9, 19, 31, 44, 108; *ReszHoz* 137, 138; *WerKaz* 279, 282, 303 *marg*; *BielSen* 9, 19; *ArtKanc kt*, A19, B6, B6v, H18v (12); *GórnRozm* K4; *Paprup* F4v, Iv; *ZawJeft* 12, 14, 22; *ActReg* 32, 107, 116, 147; *Phil* I2; *GórnTroas* 22; *GrabowSet* G2, K; *KochFrag* 52; *OrzJan* 31, 107, 118, 132; *OstrEpit* A3; *WyprPl* A3v, C3v; *LatHar* +8v, [+11] [2 r.], 75, 192, 243 (9); *KołakCath* B4, B4v; *KołakSzczęł* B3v, B4, B4v, C4v; *RybGęłli* D3v; Y łam Pan tyle teŹ dni połcił ná pułŹczy *WujNT* 15, 8, 11, 16, 22, 38 *marg* (55); *WysKaz*)?(3v, 11, 24 [2 r.], 34 [2 r.]; *JanNKar* A4v, C; *SarnStat* 158, 554, 561, 789, 790, 795; *SiebRozmył* [A2]v, F3, K3v; *PowodPr* 3, 10, 24 [2 r.], 27, 30 (23); *SkarKaz* 2b [2 r.], 5b, 6b [2 r.], 80b, 118b (31); *VotSzl* B2v; Bog mię łam Chowa, y opieka łię mną. *CiekPotr* 81, 15; *CzahTr* H2; *GosłCast* 11, 15; *PaxLiz* B3v, C; *SkarKazSej* 665a, 673b, 678b, 681b, 684a (15); *KlonFlis* D3v. Cf *Z okolicznikiem*.

»sam (Pan) Chrystus (Mistrz a. Syn BoŹy), (Pan) Jezus (Chrystus) (a. (Pan) Jezus (Chrystus) Syn BoŹy), Syn (BoŹy) (a. Mistrz (a. Mesyjasz) Syn BoŹy), Zbawiciel, Mistrz« = *ipse Iesus*, *ipse Filius PolAnt*, *Vulg*; *solus Dominus Iesus Christus PolAnt*; *Christus ipse Modrz*; *ipse Christus Iesus Vulg* [szyk 435:46] (344:68:47:21:1): *OpecŹyw* 35, 44, 45v, 48; Aboczyem łam łyn bozy mouy rołkołzy moye łą przebyuacz wczyłtey dułly *PatKaz II* 36v; *PatKaz III* 128, 136; *LibMal* 1544/83v, 84v; *SeklWyzn* a4, Cv, c3, Dv, d4v (10); *SeklKat* F4v, I2, I3v, Kv, K2 (22); *KromRozm I* B4v, E2, Fv, F4v, L[3] (8); *MurzHist* S; *MurzNT* 18v, 81, *Ioann* 4/44; Myeli dobrze ná pámyęci [...] łámego pána Yezu Kryłtá

przykazánye/ iż im nye piśać/ ále vczyć á kázác rofkazał. *KromRozm II* h2, fv, g, h3v, kv, m (11); *KromRozm III* E6v, H5v, I5, Mv, P6v, Q, Q2; *GliczKsiąż* D3v, G6, G8v, O8; A iż nas Pan Kriřtus řam á nie vczynki zakonne záchowywáią y řpráwiedliwemi czynią. *LubPs Lv marg*, R3v, T5 *marg*, V2v, aa3, aa3v *marg*; ná ktorých Synodziech/ ony vbogie Apořtoły/ y Kryřtuřá řámego/ kácerzem być ořadzili *KrowObr* 41v, B4v, 5v [2 r.], 6, 9v, 13v (34); A řam zbáwiciel nářz powiádac raczy. Záprawdě wam powiádam/ że [...] *Leop* *A3v, *A3v, 1.*Cor* 15/28; *OrzList* h2v; A gdy mu wřzytki rzczy poddáne będą/ tedyć tež y řam řyn będzie poddan temu który poddał wřzytko *BibRadz* 1.*Cor* 15/28, *7, I 313d *marg*, 363d *marg*; *GrzegRóżn* C2, D2v [2 r.], I, Kv, K2; *OrzQuin* K2v, L3, N; *SarnUzn* Fv; *LeovPrzep* F; *RejPos* 21v, 38, 87v, 89, 89v [2 r.] (9); *RejPosWiecz*² 90v, 91, 92 [2 r.], 92v, 93, 94v, 95v; *RejPosWiecz*³ 96, 98; *BiałKat* d2, 78v, 86, 136, 143v (10); *Grzegřm* 11; *KuczbKat* 85, 115, 150 *marg*, 230 [2 r.], 280, 390; *WujJud* 40v [2 r.], 45v, 56v, 57v, 62v (27); ále tež y wierze nářzey/ y Kryřtuřowi řámemu dzieie řie vblizeńie. *WujJudConf* 207, 8, 30, 71, 83, 98 (13); *RejPosRozpr* b3v, c; *RejPosWstaw* [143³]v; *BiałKaz* Ev; *BudNT przedm* a3v, *Iudae w.* 4; tedy toż poznać możeř z vřt řámego Iežuřá řyná Bożego *CzechRozm* 49v, 4, 5v, 8v, 9, 9v (52); *ModrzBaz* 52v, 59, 64v, 67v; *SkarJedn* 11, 30, 41, 45 [3 r.], 65 (10); *Skarřyw* 62, 75, 98 *marg*, 174, 194 (11); *MWilkHist* I3v; muřiałbym řię pierwey řam z řynořtwá Bożego wyzuć. O ktorým ono ták řam Meřyařz řyn Boży mowi: [...] *CzechEp* 8, 17, 21, 24, 28, 33 (71); *CzechEpPORz* **3v; *NiemObr* 21, 33, 36, 44, 50 (12); Sam tež zbáwiciel płáczáce řlawi řzczęřliwemi *Klonřal* A2v; *ReszPrz* 17, 30, 70, 83; *ReszList* 168; *ArtKanc* H15, I20v, K, O3, P4, Q5; *KochWr* 22; *LatHar* [+10]v, 75, 120, 329, 511; *Kolakřzczęřl* B2, B2v, C4v; *WujNT* 187, 201, 237, 287 [2 r.], *Luc* 24/15 (54); *WysKaz* 13, 26, 32; *PowodPr* 5, 27, 30; Sam Pan Iežuř żywo řię řtáwi y vkázuie nie iednemu/ ále rozmáitym. *SkarKaz* 207a, 1b, 44b, 118b, 121a, 156b (19). Cf *Z okolicznikiem*.

Szereg: »sam, (i) prawdziwy (a. prawy)« (11): abyciebie poznali řámego prawdziwego Boga (*marg*) być řámem práwdřiwem bogiem (–) *MurzNT Ioann* 17/3; *KrowObr* 107v; Otořz baczyć możeřz káždy/ chwałę ktorářmy powinni Pánu nářzemu/ iáko řámemu/ y práwemu Bogu. *BiałKaz* Gv, E2v; Ale to mowi o tymże BOgu Oydu řámym prawdziwym *CzechRozm* 146v, 3 [3 r.], 4; *CzechEp* 34. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

B. O osobie (istocie) wyróżniającey się negatywnie (38) : iż áni řam ten Hetman tych ludzi tego řwiátá [tj. *szatan*]/ áni oni řami ktorzy řá iáko řřtrumetá złořciwych řpraw iego/ nic nie vmieią áni mogá przeciřwko mocy Páńřkiey *RejPos* 26; Zali tákíemu nie ieřt od Boga řiedńkroć więřřze karáńie náznáczóne/ niř Káinowi řámemu? *CzechEp* 59; od iákich Miřtrzew/ tá nowa náuká wyřřlá/ iż od řydów/ Turków/ kácerzów/ od řámego piekielnego Lucyperá *ReszPrz* 91, 52, 53; hey dla Boga Wołóřka á Multańřka to řprawa bela/ řam Tiberius cum Elio Seiano quem ad řummam potentiam prouexerat *PaprUp* L2.

Wyrażenia: »sam antychryřt« (6): gdyř oni z Turkámi/ z řydy/ z Heretykámi/ Aryuřzem y Sábelliuřzem/ y z řámym ná koniec Antykryřtem řpiknęli řię *GrzegRóżn* C4v; *CzechEp* 353; A iedná przednieyřza głowá beřřiey/ ktora vmárwřzy zmartwychwřtáńie/ ieřřci řam Antychriřt *WujNT* 868, 716, 837, 864.

»sam szatan, diabeł, czart, bies« = *ipse satanas PolAnt, Vulg; diabolus ipse Modrz* [szyk 22:4] (16:5:4:1): *KromRozm I* L[3]; *MurzNT* 111; *KrowObr* 190; Ale ná taką chorobę/ kthorą łam czárt łpráwuie/ iuż żadnego zyela w ogrodzyech nie naydzye. *RejPos* 205; *WujJud* 90; bo (y) łam łzátaⁿ przetwarza łię w ániola swiátłē⁸⁰ *BudNT 2.Cor* 11/14, *Mar* 3/26; *CzechRozm* 229v; Bo gdy Bog zá námi wálczyć będzie/ tedy włzytcy nieprzyiáciele/ y dyabli łámi ná óltátek/ cofác mułzą *ModrzBaz* 128; *SkarŻyw* 567; *CzechEp* 150 [2 r.], 205; *ReszPrz* 10; Tu macie [...] opifaná prawdziwą chrześciánłką miłość/ w tym to Mieście [tj. Rzymie]/ w którym to wy Kácerze gorzey niż łámega biefá w nienawiści macie *ReszHoz* 135; *WerKaz* 303; *LatHar* 579; *WujNT* 27 [2 r.], 51, 208, *2.Cor* 11/14, s. 838; ná kłtałt iuż nie ludzi ále łámych Szátánów/ Bogá miáłto pochwalenia złorzeczą. *PowodPr* 48, 61; *SkarKaz* 241a.

3. Ze względu na intencję komunikacyjną autora wypowiedzi: z różnych powodów autor zwraca uwagę na dany obiekt (4625) :

A. Ten a nie kto inny (to a nie co innego); *ipse Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat; ipsemet Modrz* (670) :

a. Z rzeczownikiem osobowym (359) :

α. Wyodrębnia osobę z jakichś powodów na to zasługującą, zwykle z racji jej nadrzędnej pozycji społecznej (zdanie przedstawia czystą informację i w odróżnieniu od znacz. 2. rzeczownik wyróżniony w tekście mówionym nie byłby wymawiany ze szczególną intonacją wyrażającą szacunek) (262) : [wiewiórki] Táko łobie vrádziły: Iżby vpadł dąb podkopác/ A ná źiemii żołádz zbierác. Aż łam wiewior co łtárfzy był/ Mocno im tego to bronił *BierEz* O4, R2v; *PatKaz III* 149v; *MiechGlab* 44; czo łzye nam y poddanem náłchem za lyekkołcz y Za łkodi [stały] od łchamego pana Voyewodi y od poddanych yego. *LibLeg* 11/159v, 10/97v, 153v; *LibMal* 1543/68v, 1544/88v; *ConPiotr* 30v; Wźdycz nam wolno rok odłózićż Aż do łámega łędziego Nam naznaczony odniego *RejKup* x8v, Aav, cc5v; A toż małż Credencyą bożą z zupełną mocą/ zá którą tak małż wyerzyć połłom yego/ yáko łámemu Pánu *KromRozm II* gv, c2; *KromRozm III* F5v; *DiarDop* 113; nye tylko iż łámi rodzicowye by pánowye łie łferzą/ ále też y timiłż piorkámi łyny łwe obtykáýą *GliczKsiqż* F2v, A2v, B6, F7, G8, Hv (15); *LubPs* X2v; *KrowObr* 64v, 201; *RejWiz* 167v; Y przypáłáli ieden káždy miecze łwoie/ ták że też y łam Dawid przepáłál łie mieczem łwoim *Leop* 1.Reg 25/13, *3.Esdr* 2/10, *Iudith* 6/13, *Hebr* 11/11; Iełliby łam Káłztellan chorował/ thedy mieyfce łwoie może człowiekiem godnym ółádzić. *UstPraw* D2v, D [2 r.]; *BibRadz I* 346, *Ier* 46/25, *Ion* 3/6, *Matth* 10/25; *OrzRozm* K3v; Soliman wdzięcznie połły przyiáł y czełtował ie pod namióthy/ łámi Thurcy ná źiemii iedli *BielKron* 313v, A5v, 58, 83v, 91, 167 (45); *KwiatKsiqż* A3; owo Biłkupowi téż łámemu co łye dołtánie ná tym poświáćániu Ófiáry. *OrzQuin* M2, O2v; *SarnUzn* E3v; mamy w kłięgách o żenie/ y o łiołtrach Mitridatowych/ ktore mnief łie łmierci bały/ niż łam krol Mitridates. *GórnDworz* Y3v, S8, S8v, Y3v, Hh7v; *RejPos* 213v; *BiałKat* 18v; *KuczbKat* 235; że naydziełż czáłsem dołthátecnieyłżego chłópá we wśi niż łámega páná. *RejZwierc* 111v, 93; włzákże ma być wiefłza Legia/ to iełt/ łame Woyłko/ niż pomocnicy. *BielSpr* 11; *KochMon* 22; *WujJud* 201; gdyż tám tylko Wikárius bywa/ gdzie łámega Páná y Princypálá niemáłż. *WujJudConf* 124v; *BudBib Is* 44/11, 56/11, *1.Mach* 3/37, *2.Mach* 7/12; ktore [księgi] Apółtołowie łámi/ álbo iych vcźniowie/ piłáli. *BudNT przedm* c7; *CzechRozm* 93v, 105, 126v, 186v, 213, 238v;

PaprpPan Gg2, Hh3v; ztąd niekończące domowe łromoty: ktore gdy wšzytcy łasiedzi baczą/ łámem gołpodarżom ábo niewiádomo bywáią/ álbo [...] *ModrzBaz* 53v, 2, 29v, 48, 90v, 93; *ModrzBazStryj* ¶2v; To fię więcey w potomkách piotrowych/ niŹli w łámy m S. Pietrze [...] pokazało. *SkarJedn* 82, 138, 192, 378; *SkarŻyw* 59, 372, 507, 573; ná plácu ich też wielkość poległa/ á łam Carz ledwo w máłey družynie vciekł *StryjKron* 270, 129, [150], 165, 305, 308 [2 r.] (28); między wielą dziwnych/ złych/ okrutnych nieprzyaioł ludu onego Bożego Izráelłkiego/ nie wiem żeby łam Antyoch w tym wšzytkim nie przodował. *CzechEp* 368, 9, 32, 110, 260, 326 (12); *KochJez* B2v; *NiemObr* 29, 121, 132; *ReszPrz* 28, 49; To wšzytko co łámi łláhcicy męŹczyźnie czynią/ to łláhcianki biały mgłowam pielgrzymkom czynią *ReszList* 172; *BielSjem* 4; Wšzytka łye do roboty czeladź rzućila/ y łam Pan *KochPieś* 18; *PudłFr* 67; *ArtKanc* R18v; *BielRozm* 23; *GórnrRozm* A2v, D2; iakosię Tatarki zdiecni doma rządzą kiedy Tatow [!] samych doma niemaią *ActReg* 168, 72, 102, 120, 124, 126 (11); *GostGosp* 18, 30, 50, 128, 148; *KochFragJan* 4; zaž oštátki źemie Węgierłkiéy/ y łam Piotr Wołofzyn wálŹę Kró: M. nieupomináią? *OrzJan* 86, 80, 95, 107, 136; *LatHar* 77, 120, 347; ázaž nie łłufznief wierzyć/ że fię ábo łam Epiphánius/ ábo ci ktorzy go przepiłowáli/ w tym omylili *WujNT* 603, 27, 56, 403, 416, *Hebr* 11/11; Zá Piłárza Stároftá łam reŹponduie. *SarnStat* 489, 162, 302, 385, 487, 511 (25); *KmitaSpit* A4, B3, B3v, C3v; Potym zásię oštátnią á nád inŹe wyłtáwną część iego [okrętu] ošiada łam Zeglarz *PowodPr* 2; *SkarKaz* 518b; *CzahTr* L3; *PaxLiz* A4v; iákie z takiego niezbożnego y okrutnego práwa/ łzkody chwały bozkief/ y ludźiom łámy m náłtápiły. *SkarKazSej* 700b, 671b, 698a; Gdy z cudzego pieniádze worká wywácháią/ Cygánki fárbowane: á Mużowie łámi/ Báwią fię roztruchárłtwem *KlonWor* 7; *SzarzRyt* C2v.

β. Osoba, a nie to, co z nią związane (39) : ábowiem kto pilen zakonu páńłkiego/ ten pilen y páná łámego. *RejPs* 177v; *RejKup* bb8; *LubPs* Q3v; *KrowObr* 54v; vderzyli ná woylko Skánderbegowo poráźili mu pięć thyłiac niepołpolitych rycerżow/ áž łam ledwo vciekł *BielKron* 252; *GrzegRóżn* N3v; *RejAp* 113; wielka grubość iáko w łámych ludziech/ tak y w ięzykach była. *GórnrDworz* F4v, C; *KuczbKat* 435; Obraz Krolewłki/ á łam Krol/ iedno łá: kto tedy cźci obraz iego/ łámego Krolá w nim cźci *WujJud* 46v, 171v, 172, 188v, 244v; *WujJudConf* 51v; Boby nie teraz dopiero [antychryst] vpáść był mušiał/ po zešciu Apołtołłkim/ ále iefzcze zá łámych Apołtołow *CzechRozm* 184v, 72v, 110, 177v, 213; *ModrzBaz* 22v; *SkarŻyw* A3, 393; *CzechEp* *4, *4v; *NiemObr* 164; *ReszList* 181; Gdzie niešmiertelnych rzeczy krąg fię toczy/ Gdzie wielkość licźby wdźięcznošci rozlicźnych/ A znáć iáki łam Pan/ rzeczy tak šlicźnych. *GrabowSet* X; *KochFrag* 47; *WujNT* 456; *JanNKar* C4v; Gdyž wolne ciáło/ iáko łámo przedáyne nie iefł: tak też prace/ fátygi y modzele iego nie máią być náięmne ábo przedáyne. *KlonFlis* A2v.

Z elipsą rzeczownika określanego; funkcja zbliżona do zaimka anaforycznego (cf D.): on sam (5): *RejKup* bb8; łłiŹchalem głołŹ yego Alyem łámego nyewydzyał *LibMal* 1554/189v; Ci záłię Azenagi złych y łzpátnych obyczáiow/ bo też łámi łzpátni *BielKron* 449v, 328v; kthorego [ciála] iuž áni ná iednym páłczu przycźnić nie moźymy/ iedno iáko iefł łámo odmienne/ także też y przyrodzenie odmienne [...] w łobie nošić muš. *RejZwierc* 155.

γ. Cały człowiek (a. zwierzę), a nie część ciała lub produkt (30) : [...] yáko Sylánioná y Párrázyuła/ kthorzy kompleksią álbo twarz álbo też łámego Thezeuła málowali. *GliczKsiąŹ* N8; *RejWiz* 158; A

łámego báráná w kęfy z rąbawłfy/ głowę/ członki/ y łoy iego łpalil ogniem *Leop Lev* 8/20; *RejZwierz* 88v; *Cochrea*, Zółwiowa skorupá *Aliquando*, Sam żółw *Mącz* 58c; *ModrzBaz* 51v.

Z elipsą rzeczownika określonego; funkcja zbliżona do zaimka anaforycznego (cf D.) (23): Po pięci
iaiecz [echynusy, tj. jeżowce] miewaią ktore łą gorzkie barzo/ á łam iełt iadowity *FalZioł* IV 34a, IV
25d, 40a, V 17b, 31; *RejPs* 50; *BielKom* E5v; Máterija tych ryb [wielorybów] ielzche od początku
łtworzoná iełt/ ále łáme piętego dnia potym były łpráwione. *BibRadz* I 1c marg, *Dan* 11/6; bo łnich
kázdy białe zęby ma á łámi czarni *BielKron* 443v, 90v; *SienLek* 70; *GórnDworz* E8v; iż żadny bez
woley [...] iego nigdy zginać nie może: á nie tylko łam/ ále y łamniełfy włos z głowy iego. *RejPos*
286; Záplotłfy w ploderhuzy nogi y łam pádnie. *RejZwierc* 241v; *WujJud* 204v; *Strum* Q2v; Tenże łift
grzybieniowy/ [...] ielłi wwodłie prołtý włtáwiemy/ á nogi/ ábo łámego w wánnie omyiem/ rzecz
będlie pomocna *Oczko* 32; Przy Wadze [gwiazdozbiore] gołen tylko iego [Kłęczenia, tj. Herkulesa]
połylkawa/ Sam wılząc głową ná dół/ w morzu oczekawa Ná Niedźwiádká *KochPhaen* 21, 3, 7, 8;
KlonWor 75.

Wyrażenie: »sam wszytek« (1): Abowiem łłufte albo wielkiew głowy/ albo łamo dziecię włzytko
wielkie/ czyni cięłzkóć j trudnoć rodzenia. *FalZioł* V 17b.

đ. Właściciel, a nie rzeczy posiadane (28) : kony pańłki yako y [lege: ji ‘go’] pan sam ołzaczyve
nazaloby thak ma bycz mv czena *LibLeg* 6/118v; *KrowObr* 35v; Iuż ná poły pieniądze ná poły
podułłká/ Ołzácuyze zacł łtanie łámá páni dułłká. *RejWiz* 58, 11v, 162v; *RejZwierz* 103; *BibRadz*
I 43c marg, *Ez* 34/10; obleł mu [serbskiemu despotowi] zamek Smederow/ ktorego dobył/ łyná
iego wził z łkárby wielkiewi/ á łam Dełpot vćieł z żoną do Węgier *BielKron* 241, 379v; *BudBib*
Gen 44/3; *StryjKron* 230, 497; Száblá przy boku/ łam páchołek trzézwi *KochFr* 105; *KochWz* 140;
Stádá igráią przy wodłie: A łam páłtérz siedząc w chłodłie/ Gra w piłczákkę prołte piełni *KochPieł*
34 [idem] *KochSob* 70; *GostGosp* 24; włzytko bydló nie tylko do łytołci łwey [...] drapał/ y náwet
łáme páłterze. *Phil* R2; *CzahTr* L3; *KlonWor* ded **2v.

Z elipsą rzeczownika określonego; funkcja zbliżona do zaimka anaforycznego (cf D.) (7): A ktoby
iadł onę zdechlinę/ ten powinien vprác łzáty łwe/ á będlie łam nieczyłtem áż do wieczorá *BibRadz*
Lev 11/40; *BielKron* 37 [2 r.]; iáko ná then czás Biłkup/ vbrał łie był ohromnie/ w łzátę łzeroká/ á
bohátą/ bieret wielki rogáty łtárołwiecki/ łam też obwyłz/ iákoby ná máyełthacie łiedział *GórnDworz*
P; [dudek] czo y łam łmierdzi y gniazdo łwe zázwdy záplugáwi *RejZwierc* 52; *KochPhaen* 12.

b. Z rzeczownikiem nieosobowym: wyodrębnia element istotny, ważny, a nawet najwyższej wagi, w
danej sytuacji decydujący (311) : *OpecŻyw* 187; *PatKaz* I 3, 16v; Naprzod á náwięczeł małz obaczyć
iakiew iełt barwy vrina [...]. Drugie małz baczyć łamę wodnoć vriny *FalZioł* V [1]v, V 58v; *ZapWar*
1545 nr 2646; *MurzNT* 148v marg; *KromRozm* II p4; więcej by łudzie nálegali z bożałni a strachu,
aniż [z] sameł miłóci dobrego porządku Rzeczypospolitej. *Diar* 68; Przywyedzye go [...] nye tylko o
łłzkodę cyáłá yego/ ále y dułłte łámeł *GliczKsiqz* L5v, D5, E3, I2, K5, M4v, P4v; *BibRadz* *4v, *5v,
Gen 18/26, *Hebr* 9/19; *GrzegRóżn* G3v; *KwiatKsiqz* A4; Troia regio minoris Asiae [...]. Troia etiam
accipitur, Miáłto łámego miáłtá Troyańłkiego. *Mącz* 466c, 70a, 201a; *Prot* Dv; Bo łłtnóć [...] ma łie
iáko Słóńcze w zupełnołci/ ále Perłoná iákoby onego łłóńcá iáłnoć/ gorácoć/ y łamo centrum álbo
discus Solis. *SarnUzn* B5v; *SienLek* 75v; *RejAp* 152; *GórnDworz* Mm4; iż łam łzłó nie o dożywocie/

ále o lámę wieczność *RejPos* [36]v, 326v, 343v, 347; *BiałKat* 126; *HistLan* E3; *KuczbKat* 160, 315; Dionifiusz tak mowi: że ten był obyczay za Apostołow że mázano tego który fie krzcíł/ y lámę wodę krzeńną Krzyżmem polewano *WujJud* 167v, 136v, 164, 252; *WujJudConf* 14, 19v; *RejPosRozpr* c2v; *BudBib Ex* 24/10, *Iudic* 8/2; *Strum* C4; gdyby Zydowie Rábiny íwe/ á Pápánowie Oyce porzucíli/ á do lámego fie pílmá ś. vdáli/ tedyby pewnie nie tak mowili *CzechRozm* 69, 1v, 22v, 76, 101, 114v [2 r.] (15); iákoby máiętności ludzkie w więtfzey wadze być miály niżli láme gárdlá [tj. życie] *ModrzBaz* 28, 4v, 8, 27v, 30, 35v (24); *SkarJedn* 175, 227, 285; *Oczko* 18, 19, 39v; Tyś [...] írogim ímokóm w wodzie hárdé głowy íkruřzył [!]. Skruřzyłeś y lámemu łeb wielorybowi *KochPs* 110; Nie dufay temu íż lam kágániec mařz: ále ítrzeřz áby wnim gorzáło. *SkarŻyw* 279, 57, 364, 471; *StryjKron* 71; *CzechEp* 8, 15, 52, 108 [2 r.], 130 [2 r.] (18); *CzechEpPORz* **3; *NiemObr* 150, 178; *KochPhaen* 2, 24; tak íż áni śmierć lámá/ chęci mi ku wam nie nápfuie. *ReszPrz* 3, 4, 66; *ReszHoz* 139; *ReszList* 153, 180, 186; *BielSen* 5; Wířytká tu wieř śiedzi wkoło/ A w pořrzodku lámo czoło. *KochSob* 58; *ArtKanc* Q18v; *ActReg* 41, 44; *Calep* 11a, 569a; *GostGospPon* 169; *GrochKal* 20; *OrzJan* 121; *LatHar* +2, 67, 172, 250, 394, 580, 679; *KořakSzczęřl* B2; ktore [řeczy] gdyby fie z ořobná pířály/ tufę íż y lam řwiát nie mogłby ogárnąć křiąg ktoreby fie pířać mogły *WujNT Ioann* 21/25, *przedm* 2, 7, 8, 9, 20 (39); *WysKaz* 19; tak íż téř on íęzyk Lácińřki, [...] będąc przez té przychodnié nákářony, máło y z řiedliřkiem lámym nie zářináł. *JanNKar* Cv, B4v, C, C2v, C3; á piérwý y do lámého Máýdeburku áppellácię bywály. *SarnStat* 1279, 61, 147, 151, 456, 544 (17); Toř Páweł S. pokázuie bydř řnadř przećiw lámemu rozumowi *PowodPr* 41, 7, 11, 25, 26, 28 (16); Toř íeřt řłowo y mądroř iego/ co bořtwo y lámá ířtnoř iego. *SkarKaz* 486a, 205a, 244b, 314b, 381a, b (10); *CiekPotr* 55; *SkarKazSej* 670b, 681b, 697a; Sámá namędrřza míftrzyni nátuurá/ Vczy rzemieřłá dowćipnego gburá *KlonFlis* E3; *SzarzRyt* C2, D2v; [jako wszelaki majętności i krwi samy na koniec, tak pogotowiu i dział naszych nie szanowalibychřmy dla dobrego rzeczypospolitej. *ListyŻygmAug* 1570/570].

Wyrażenie: »w samy czas« (1): Tempori. Czu rechter tzeit Włamy čás *Murm* 14.

a. *Całość, a nie część lub produkt* (68) : Teř řok tego ziele vwarzony z winem/ albo lámo ziele vwarzone w winie á tego fie napiay, rzecz przyrodzoná pobudza paniam *FalZioł* I 24a; Teř nářienie makowe albo lámy makowicze řłhłuczóne z olejkiem rořanym/ przyłóř thego na řadzel bołaczy *FalZioł* I 103d; [...] dla wilkořci ktora więthřza w nářieniu niżli włamey marchwi. *FalZioł* I 105b; Polewka zmięřa iego [ořła] řýłam z řuchořci řkurczonym/ pomaga/ takř y lámo mięřo przyłóřone. *FalZioł* IV 4c, I 4c, 17d, 27a, 32d, 39c (39); Cřemu iaycza řibie to íeřt ykra, dłuřey nie vwreię y nie řtrawnieyřze řą niż łame řiby. *GlabGad* Iv, Iv; Sam řtolec onego máięřtatu był s Smáragdu/ á řciány iego s Topazioná *HistAl* M7v; *Leop Ex* 25/34, *Ez* 43/15, *Apoc* 21/18; Gieřłko s perlami. řekawi a řzamo czirzane [= *przetyskane?*]. *WyprKr* 105v; Będą nořić opony od Przybytku/ y lam Przybythek zgromáďzenia *BibRadz Num* 4/25, I 46a; *BielKron* 77; Chamaecyparissus, Cipres/ ziele álbo kwiat Cipreřłowy. Nam Cyparissus est ipsa arbor, Drzewo lámo Cipreřłowe. *Mącz* 50d, 439a, 455c; *SienLek* 73v, 106v; *RejAp* 183; będzie iáko on głóg przy drodze czo lam drapie/ á iágodá fie nicřemu dobremu nie godzi. *RejZwierc* 74v; Tylko jedłca zostały, a miecz sam skruřzony *KochMon* 32; *BudBib Ex* 37/20, *Ios* 17/8; bo íż ná kářdym kruřczu wodá zářrzana/ taką włářnoř z řiebie/ iáki íeřt kruřzec lam/ poda *Oczko* 6v, 13v; *CzechEp* 375; *KochPhaen* 23; *WujNT Apoc* 21/18.

Wyrażenie: »sam wszy(s)tek« (4): PSiliu^m ielt ziele liftu kołmate^{go} y łamo włzitko ziele kołmate *FalZioł* I 111b, I 59b; *HistAl* L2v; przetoż słułźnie [krzyż] świętym ielt názwany/ [...] nie tylko łam włzytek/ ále y częłtki iego *WujNT* 382.

B. Wyodrębnia osobę, której udział w danej sytuacji jest nietypowy, nieoczekiwany: wbrew temu, co można by przypuszczać, nawet on; ipse *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz* (57) : *RejKup* n4; *KromRozm* I G2; ták wywyłłafz moy łtan/ Iż fie też częłem dziwuye moy nieprzyaciel łam *LubPs* E2; *GroicPorz* e; *RejWiz* 69v; iż Aniołowie łami nie mogą pátrzyć ná iáłność Bożą. *BibRadz* I 356b marg; *BielKron* 398v; *GrzegRóżn* Hv; *Mącz* 336a; *GrzegŚm* 25; ktory [*Luter*] księgi Máchábeyłkie/ y owłzem y Moyzełzá łamego odrzuca *WujJud* 31, 107v, 210v; *BudBib* b4v, 2.Reg 17/10; *BudNT* przedm c7v; bo y łami Izraélczycy z łpołeczności drugich wyrzuceni być musieli/ iefliby zakonnego połtanowienia nie pilnowáli. *CzechRozm* 23v, 15, 101v, 183v, 185, 185v; *ModrzBaz* 61v; Cefarz kazał iá ná czterzech palách rośpiętą/ kiymi bić siedmiom żołnierzom [...]. A ona [*męczennica*] fie przedłię znich śmiała ták długo: áłz łami żołnierze prośili/ áby przełtác mogli *SkarŻyw* 21, 543; *CzechEp* 179, 261, 285, 404; Ná koniec y łam cieśłá/ ktory to miłtrował/ [...] Nie zówždy do wrót tráfi *KochFr* 107; *PapUp* F3; *GostGosp* 16; *GostGospSieb* +2v; *OrzJan* 16, 119; Iefli y łam Páweł S. nie był pewien o łálce Bożej y o łwym zbáwieniu/ [...] *WujNT* 600, 31, 35, 72, 342; *JanNKar* B3v, B4; *KmitaSpit* C3; Zeydzie fie w Polłzce priuatney perłonie przygánić [...] Vrzędóm/ Ziázdom/ Práwu/ y łámemu częłem zwierzchniemu Pánu *PowodPr* 85, 48, 76; *SkarKaz* 207a, 312a, 313a; Samby go ślepy poznał *PaxLiz* C4v.

Polączenie: »nie tylko ... ale ((też) i a. też) sam« (7): *WujJudConf* 48v; bárzoby głupia/ y nieprzyłtoyna byłá *Diálektyká*/ á nie tylko łłowu Bożemu/ ále y łámym Filozofóm przełciwna *CzechRozm* 140v, 95; *GostGospSieb* +3v; Niechętny tedy wam ielt ten zły nieprzyaciél/ nietylko Rzeczypółpolitéy wálzély/ imionóm wálzym/ y máiętności włzyłtkiéy/ ále téz y świętym łámym *OrzJan* 7; *PowodPr* 31, 63.

C. Ten, o którym mowa, wyżej wspomniany; służy podtrzymaniu lub przywróceniu ciągu narracji; ipse *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*; *ille* *Vulg*; *ipsemet* *Modrz* (355) : Stroni załzye Borzobothego. okazowano tho łzwyadeczłhwi y wiwodi yłch thi woli zidzy Zwoloch wignaly y zidzy ych wpółłcze y kvpczóm ynłchem y łchamem thełch Borzobathem poprzedaly. *LibLeg* 11/159, 4/26, 10/56v, 11/61v, 71; *BierEz* A4v; *OpecŻyw* 157v; *PatKaz* III 102; a był Iozef bárzo cudny [...]/ a łyedzýał na pozłoconym wozýe Faraonowym wktorym były łzłtyrzy konye byále/ vzdy albo wodze pozłocone/ a łam Iozef był obletzon wbyałá łuknię *HistIóz* B4; Iezu ktorys poddał człowiekowi włzitko/ á łamego człowieka thobie Bogu łámemu poddanego mieć raczył. *TarDuch* B5; *FalZioł* III 4a; bo mędrći wiedzą czego bogac[i po]trzebiuá, ale łami bogacze nie baczą cze[go im] niedołtawa. *BielŻyw* 57; gdyż ziemia ielt czarna przeto też y to czo z łamey ziemie pochodzi mułi czarne być. *GlabGad* F; Movy yłz then tho Zid łłoma o them wye, [...] vkradł thełz wthem kramye Cerwowey stuką plołthna Czarnego y stuką czwelichu płłrego, kłhore łámemv Zidowy przerzeczonemv [...] przedall *LibMal* 1551/159, 1543/70, 1544/80v, 88v, 92, 1545/96v (12); *SekIWyzn* E; *RejKup* d6; *HistAl* C2, D3; *KromRozm* I N4; *MurzHist* G; *MurzNT* 103v, 178v marg; *Diar* 73; *DiarDop* 98; Stoi ták w piłłmye/ że gdy fie yał łwyát płłowác/ [...] wthen częłs dopiro fie rozmáite rzeczy wedłóg połłłpku łwyátá łamego wynarzáły.

GliczKsiąż H2, B3, G8v, Hv, K3v [2 r.]; *GroicPorz* d; *KrowObr* 196; *RejWiz* 169; *Leop* 2.Par 36/4, *Iudith* 6/13, 2.*Mach* 4/42, 8/23, 12/24; *RejZwierz* 90, 129, 143; Rzekł potym Dawid do Ioábá/ y do wśzytkiego ludu który był przy niem/ rozdzieraycie odzienia wálze/ á opálźcie fię wormi/ y płączcie Abnerá/ A łam krol Dawid/ łzedł zá márámi. *BibRadz* 2.Reg 3/31, *Gen* 18/7, *Iudic* 9/44, 3.Reg 2/35; *OrzRozm* Lv, Q3; dla czego rozgniewał łie Cefarz/ kazał Sergiulá zwięzać á przywieść do Konłtántynopolá Zácháryałowi łwemu połłowi/ gdzieby był zábit Zácháryałow/ by go był łam Sergius nie obronił od łwoich dworzan. *BielKron* 167, 41, 46, 49, 57, 70v (46); [*wartogłowowie wymyślajq*] iże iednym z tych trzech oná [*istność*] być nie może/ Lecż káždy z nich z ołobná łam przez fię byc może Ale tá łłtność łámá może być wśzytkimi *GrzegRóżn* N3; *SarnUzn* B3v; Co widzimy w onych/ ktorým zbytnie łpánie/ álbo czucie w niemocy/ łmierć przywodzi. Aczkołwiek y łpánie łámo potrzebne/ ku łmierci łełt bárzo podobne *SienLek* 11; *LeovPrzep* A3v; *RejAp* 91v; *GórnDworz* O6v, S; *RejPos* 231v; *RejPosWiecz*² 93v; Bo iáki łełt żywot y iákie obyczáie tych ktorzy wyznawáią wiárę/ ták też o łámeý wierze y o łey dawcy/ to łełt o Pánu Bogu/ zwykło połpolłtwo głupie rozumieć. *KuczbKat* 385; *RejZwierz* 9, 110v, 126, 159, 258; *WujJud* 34, 71v, 111, 257v; ále iáwna tho rzecz/ że inákłze łą Canony Greckie y Łácińłkie/ y Greckie łámy niezgodne łą w wielu rzeczách wielkich *WujJudConf* 235; *BudBib* *Gen* 18/7, 2.Reg 9/13, 4.*Esdr* 11/24, *Bar* 6/40; *BudNT przedm* b2v, c7; Czemu nie tych włáfnych łów vżywa Máteufz, Proroká miánując ktorých łam Prorok vżywał. *CzechRozm* 125v marg, 7v, 47, 154v, 252, *v; *PaprPan* C4, K2v, O3, P4v, Aa3v, Bbv; ále ták mnimam/ że y te rzeczy trzebá pilnie obáczác [!]/ w ktorých fię przewyłżána [*lege: przewyłższania*] chęć báwi/ y łámá tá chęć łtáteczną ráda/ á dobrym rozłádkiem ma być rzádzoną. *ModrzBaz* 58, 27v, 34v, 42, 44v, 55v (10); *ModrzBazBud* ¶5; *SkarJedn* 57, 220, 329; *Oczko* 7, 10, 14; Oni mowią: Słepy niełełt ołwiecony: á łam łłpy wyznáwa/ łłz łełt zlecżony. *SkarŻyw* 567, 21, 91, 147, 179, 213 (13); wnet z oným woýłkiem gotowym/ ná Rechwoldá Płkowłkiego podnioł woynę/ ktorego poráziwłzy dobył Płkowá/ á łámego Rechwoldá y dwu Synow zábił *StryjKron* 130, 72, 81, 125, 190, 260 (14); *CzechEp* 17 [2 r.], 52, 57, 63, 71 (32); *NiemObr* 6, 49, 58, 143, 149; *ZapKóścier* 1584/[49²]; *KochPhaen* 18; Naprzod do pánien łłżebnych Krol biały Rozkazał/ ktore ná vłtroniu łtały/ Sam łie Krol bárzo do kátá nápiera *KochSz* Cv; *WerGość* 251 [2 r.]; *GórnRozm* I3 marg; *ActReg* 20; Po łmierci z nas nic/ nicém łełt łmierć łámá *GórnTroas* 31; *KochCz* B; *OrzJan* 109; *LatHar* 331, 381, 510; Iełłz tedy łwiátłlo ktore łełt w tobie/ cięmnostíą łełt: iákoż wielka bęđzie łámá cięmność? *WujNT Matth* 6/23, s. 11, 73, 300, 305, 306 (18); W Litwie wiele łch [*starostw*] pytay łie Oekonomiiéý w łáméý Litwie *SarnStat* 106, 60, 152, 289, 429, 524 (14); *Powod Pr* 38; Iełłz tedy/ mowi ł. Augułtyn/ przez łłwo wśzytko vczyniono y łtworzono: pewnie łłwo łámo vczynione nie łełt *SkarKaz* 486a, 208b, 420a, 484b, 579a; *CiekPotr* 44; *SzarczRyt* C.

Wyrażenia: »ktory sam« = *który* (3): á s tych pomocą zwycięzył Antyochus Selewká bratá/ ktory też łam Antyochus zwyciężon od Tátárlkich kłiążát. *BielKron* 128; *CzechRozm* 123; *ReszList* 180.

»on(że) sam« = *ille ipse JanStat* [*szyk* 12:4] (16): *BibRadz* 2.Reg 4/6, 2.*Mach* 4/42; *GórnDworz* Gg6v; Otho łłýłzyłz łż Pan vłeczył nęđznego á zelźłego człowieká: [...] nie łłýłzyłz áby go theż on łam nęđznik prołłł *RejPos* [226]v, 234v, 267; *RejZwierz* 200v; *CzechRozm* 46v; Co łż łełt/ łiáđłlo [= *wynika*] ná fundámenćie wynálálku á rozłádku rozumu náłźłego/ w vpátrowániu rzeczy

przyrodzonych thák bårzo ślepego/ tedy dofskonåle nic ftånowić [...] fye niemogło: åby nie co wiek/ å fnać nie co dzień/ w onychże fåmym rzeczåch/ odmiånå/ å rózny do vżywånia fpofoob/ nie mußål być fzukan. *Oczko* 2; *SkarŻyw* 69; Iż iåko zacnieyfzy ieft ten co buduie dom/ niż on fām dom/ który zbudowål *CzechEp* 289, 293, 312; *ActReg* 139; *SarnStat* 344, 1244.

»sam ten isty« (1): Item Hadkå woythka glynyarza czorkå na vyno themufz gowarzewfskiemv fchikowåla a profzila yey fåma tha yfta hadka otho *LibMal* 1545/96v.

»ten(że) sam« = *ten*, o kim mowa (być może niektóre użycia zawierają załączek rozwiniętego w późniejszej polszczyźnie znaczenia 'tożsamy') [szyk 35:8] (43): *OpecŻyw* 145; warz naprzod w winie korzeń piotruszczany å potym w tim fåmym winie pożiwaj thych prochow *FalZioł* I 113b; Item Mitrązankå kthora v thałchnyka myåfchkała thefch wodzila do Celnyka, bo yey fåma thałz mytrązanka profiła o tho *LibMal* 1545/96v, 1545/98v, 104v, 1553/172v, 173, 179; *Diar* 40; *LubPs* Z3; *GroicPorz* kk3v; *Leop* 2.Cor 7/8; *SarnUzn* E4; *RejAp* 152; *Górndworz* Ll2; *RejPos* 193, 301, 331, 339; *WujJud* 76; *CzechRozm* 52, 63v; A Agåpet Menę nieiåkiego [...] nå ftoлицę Konftåntynopolfskå [...] wfadził: Tåmże fām ten Papiełz [*tj. Agapet*] w Konftåntynopolu vmårł *SkarJedn* 135, 178, 258, 315; *SkarŻyw* 171, 390; *CzechEp* 36, 75, 147, 270, 300, 327; Więc y w to niewiérz/ åby w téy kråinie Medaea iåka/ y Circe niebyłå: [...] Tåk fię tu dobrze druga wyćwiczyłå/ Ze by tę fåmę/ co tåk bårzo flynie/ W niedżwiedziå Circę łatwie obróciłå. *KochFr* 88; *ReszList* 189; *KochWr* 19; *ActReg* 51; *WyprPl* Bv; *SarnStat* 1173; Z dobrego drzewå ten zły robak roście/ który to fåmo drzewo vczynkow dobrych pfuie. *SkarKaz* 352a, 244b; *SkarKazSej* 694a.

a. *Ten, kogo sprawa dotyczy, choć nie musi być poprzednio wyraźnie nazwany* (16) : Zålie theż cięfszkie rodzenie bywa iedennaftego kxięzyczå/ å tho dla niemoczy matki/ albo dzieciåtka fåmego *FalZioł* V 17d; *LibMal* 1544/86; *LibLeg* 11/160; A tåk błędna to tåka dumå o kołcyele y kåcyrfka/ å dawno od fåmego kołcyolå odrzuconå. *KromRozm* III Dv; *GroicPorz* a3v; *BielKron* 228, 300, 326; nå koniec y fāmå bialå głowå pod czas to poznać procz Prorokå może/ [...] ieśli fynem ieśli dziewczkå chodzi. *CzechRozm* 135; *ModrzBaz* 126; nikomu zgołå nie ieft wolno pfåterzå tego/ przekłådånia lånå Kochånowfskięgo/ bez dołóżenia fåmego autorå/ nå wtóre drukowåć *KochPs* [217]; iż Målżeńftwo ieft porzådne złączenie Mężå y Niewiålty. [...] A porzådne ieft rzeczõne/ gdy ieft wola ålbo zezwolenie oycå y måtki [...] y fåmey dziewczęcki. *WerKaz* 281; *OrzJan* 129; *PowodPr* 24, 45; *SkarKaz* 420b.

D. *W funkcji zaimka anaforycznego lub osobowego: on, ja, ty; ipse HistAl, Vulg, PolAnt, Mqcz, Modrz, JanStat, JanPrzyw; solus HistAl, Vulg, PolAnt, JanStat; ille PolAnt, Modrz; ipsemet Miech* (3470) :

a. *Ten, o kim mowa, główna osoba przedstawionej sytuacji; ten kto mówi, do kogo mówi* (2781) :

α. *W mianowniku* (1581) : *MetrKor* 34/134v; Tu mię pod fkålå niechaycie/ Såmi rzkomo zućiekaycie. *BierEz* P4v, B2, E2 [2 r.], L4v [2 r.], N3, Pv (13); PRzez ftrumięń Cedron gdy go wiedli/ fåmi po moftku fli/ a Iezufowi brnåtż kåzali *OpecŻyw* 107v, 1v, 13v, [27]v, 31, 49v (11); *ForCnR* B2v; yłz czo pyeruey o naymnyeyfzy grzech karål ten rałz zauyåtłze fām chcåcz ye odpufzczycz czyerpyål *PatKaz* III 130v, 146; *FalZioł* I 83c, IV 4b, 27a [2 r.], 29d, 41c (9); Przyiacielom nic lepfszego nie możem vczynić, iedno abyłmy im tego życzyli czo fåmi pożådamy. *BielŻyw* 90, 66, 69,

108, 109, 148; iż kto chce nieco komu dać muſi to ſam pirwey mieć. *GlabGad* E2v, G4, G5v, L5, M5, N3, P6v; *MiechGlab* 23, 26; *BierRozm* 25; *KłosAlg* Av, A2v, G2v; *KlerWes* A2; *LibLeg* 6/116, 7/42, 9/54v, 10/146, 150 (8); *WróbŻółt* Xv; *WróbŻółtGlab* A3; *RejPs* 16v, 90v, 130v, 205; *ComCrac* 22; Vzdę ſtrąci ſiodło ſtłucze Sam ſie miłę piełzki tłucze *RejRozpr* H2, A4v, B, B3v [2 r.]; *SeklWyzn* c3; *LibMal* 1545/105, 1548/143v, 1550/156 [2 r.], 1551/165v, 1552/167; Iuż nie czuię mamli duſzę Włzak ledwie ſie ſama ruſzę *RejJóz* B6, B5v, F3, K2v, K3v, M7, O3v, P5; kto wſgardza vbogiego/ będzie ſam wſgardzon *SeklKat* L4v, A3v, A4v, K3, N2, Y3, Y3v; *ZapWar* 1548 nr 2656; Sercze drzy głowa ſię chwieczie [!] Iużem też ſam zley nadzieie. *RejKup* f3v, c8v, d2v [2 r.], d3, f3v, h3v (24); *HistAl* F, F3v, G6v, H7; *HistAlHUng* A3v; *KromRozm I* B2, D, E2v, O [2 r.]; kto zdrowy ieſt łącno niemocné^{mv} radę dawá a ſam lekarza potrzeby niemá *MurzHist* P3, B, G, Tv; *MurzNT* 46, 56; *KromRozm II* gv, h3v, t4, v2; *KromRozm III* F2, G8v, L4, M4 [2 r.], M4v; *Diar* 40, 48 [2 r.], 49 [2 r.], 59, 76, 77; *DiarDop* 107, 112, 117; Iákiſ ſam ieſt tákich ſzukay *BielKom* D3, E3v, E6, F8v; Yeſli będzieyſz myęłzkał s chromym/ ſam ſie nye náuczyłſ chodzić. *GliczKsiqz* L7, Bv, B2v, B8, C8v, E (20); *LubPs* Ev, P5v, Qv *marg*, cc5v, dd5; *GroicPorz* d3v, f2v, l2v [2 r.], o2v, ee; y ſámi tzáruiećie/ y ludzi tzárowáć vtzyćie. *KrowObr* 87v, Av, B2, 4v, 12, 100v (12); A co inych dziwakow/ ktoby ie pámiętał/ Wiem że gdybyſ ie vſrzał/ y ſambyſ ſie lękał. *RejWiz* 161, 43v, 64v, 67, 77v, 88v (16); *Leop Gen* 22/6, *Ios* 24/18, *Eccli* 28/5, 1.*Mach* 5/43, 2.*Mach* 4/33 (8); *UstPraw* B, B4, D3v, K2v; Skoro weſzlá/ ták zárázem pánnny odeſláłá/ A ſámá drzwi co nalepyey zátárałowála. *KochZuz* A4; *LeszczRzecz* A5v; Sam niemiał nic/ á wiele potomkom zoſtáwił. *RejFig* Cc3, Cc3v, Cc8v, Dd5v, Dd6, Dd6v, Dd7v; Krol rzekł/ inákłzyłſ teráz/ á niſlis pirwey był/ Ten rzekł/ ſámeſ mię Krolu tákiego vczyńił. *RejZwierz* 23, 5, 19v, 33v, 41, 42v [2 r.] (10); Tedy Iudás y Sylás gdyż y ſámi byli Proroki/ dłuſgiemi ſłowy nápominali bráćią *BibRadz Act* 15/32, *5, I 3c *marg*, 5d *marg*, *Gen* 18/8, 22/6 (28); *OrzRozm* G3, N4, Pv, R4, R4v, T2v, V; Szoftego dnia Dyktáturę ſpuſcił Senatowi/ á ſam ſzedł záſię do roley. *BielKron* 120v; Wyſſymirus vmienił gonić krolá rozdzieliwſzy woýłko ná troię/ iedno do Dániey/ drugie do Szkániey/ á trzeciſ ſie ſam puſcił do Luciey. *BielKron* 339v, 6, 10v, 12v [2 r.], 13, 14 (172); *GrzegRóżn* A2, Bv, B2, B4v, D2, D4v, F4; *KochSat* ktv, C, Cv; aczkolwiek ſam niebarzo vczony był/ a włzakofz nad zwyczáy vczone ludzie ważył y miłował *KwiatKsiqz* F4; *Mqcz* 77c, 279c, 364d, 510a; vkaż im przyſzły vpadek/ do którego y ſámi idą/ y zá ſobą wſzyłtkę Koronę Polłką wiodą. *OrzQuin* Z3, F4, G2, H, K, Mv (9); *SienLek* 168, 190; *SienLekAndr* a2v; *RejAp* BB7, 3, 33v, 36v, 86 (11); kiedy pirwłza białagłowá ſámá zgrzeſzywſzy/ przywiodłá ná to oycá náłzego Adámá/ iż theż zgrzeſzyć muſiał *Górndworz* Y, D2v, G2v, G6, M [2 r.], M3 (21); *HistRzym* 5v, 25v, 31v, 80v, 107v, 115v; *RejPos* 2, 7, 9, 18v, 51v (46); *RejPosWiecz*² 92; *RejPosWiecz*³ 98v; *BiałKat* 108v, 166, 346, 358v; *BielSat* D4, [I4]v; *KwiatOpis* D2; *HistLan* B3v, C2v, E2v; *KuczbKat* 380, 420, 430; Bárzo podobien ku ſwini/ Kto prze ludzi nic nie czyni/ A ſam chce by przeń działáno *RejZwierz* 232v, 7v, 33, 37v [2 r.], 41v, 43 [2 r.] (34); *BielSpr* b2v, 27, 38, 43v, 45v, 56, 71v; Konie tedy i wozy rzędem poſtawili, A ſami w pole wyſzli *KochMon* 23, 22, 30, 32 [2 r.], 33; *WujJud* 9v, 11, 21v, 85v, 107v (10); *KochList* nlb 1; *RejPosRozpr* c2v; *RejPosWstaw* [41³]; *BudBib Gen* 18/8, 32/21, 22, 1.*Reg* 31/5, 3.*Reg* 17/19 (13); Támże ſłużkę zoſtáwił/ onego ſwoiego. A ſam ſie vdał w pułczną *HistHel* C3, [A2], B2v, C4v [2 r.], D2v, D3, D3v; *MycPrz* I B2, II B4v; *Strum* Cv, R2v; *BiałKaz* I3v,

L, L2, L4; O Homoufianiech lepak Epiphanius (áč y łam znimi trzymał) świadczy/ że [...] *BudNT przedm* b8v, *Ioann* 9/21, *Luc* 23/51, *Act* 15/32, 25/4, *Rom* 15/14 (11); *StryjWjaz* B2; A iżby też nigdy [...] walki przeciw nikomu nie podnošili: niechçali y ludu vtrácić: y łami ná walce zginąć. *CzechRozm* 255v, 1v, 9v, 11v, 13v, 28 (47); *Dvkás* ácz był Cefárzem lecz w tym bárzo błądził/ Iże żoná á nie łam ono páńłtwo rządzil *PaprpPan* Q2, A3, Cv, D, E, H2 (29); *KarnNap* Cv; tedyć to głupia rzecz/ chlubić fię tym żeś miał oycá dobrego/ gdyś łam zły *ModrzBaz* 57, 2, 7, 14, 17v, 21 (25); *SkarJedn* 31, 34, 48, 54, 79 (15); *KochDryas* A2v; że wilk owcę ná oštátek muš Porzućić/ á łam gdzie w łás łromotnie vćiecze. *KochOdpr* B, B2v, D2; *Oczko* 11v, 25, 34; *KochPs* 35, 48, 52, 53, 106 (8); Ktore gdy fię dowiedziály/ iłz ich oblubieńce ták vczynili/ łamy tefz dziewictwo łwoie Bogu połłubiły. *SkarŻyw* 76; pytá czyy to poczet? Powiedziano: Dunštáná oycá wielebnego. y łpyta: á łam gdzie ieft? rzekli: owo zá námi. *SkarŻyw* 511, A2v, A3, A4, 2 [2 r.], 3 [2 r.] (129); *KochTr* 15; *MWilkHist* C3v [2 r.], I2; Potym rozłóżywłzy żołnierzow łwoich [...] łam vymyłłł mieřzkác w Kijowie *StryjKron* 170, 6 [2 r.], 100, 122, 130, 140 (29); w czymem niełłufznie/ y łam zołobná/ y zaráz z bráciá moią ieft vdrápan y vłczypan *CzechEp* 9, *2v, *3v, 8 [2 r.], 21, 29 (48); *KochJez* A2 [2 r.], A3v, B2v, B3v; *NiemObr* 87 [2 r.], 94, 97, 107, 109, 115; Day im wdzięczne potomłtwo/ áby vćiefzyli/ Swé rodzicé y łami vczefzniki byli Tychże poćiech *KochEpit* A4, A2; Piiáné moje rymy/ bo y łam rad piię. *KochFr* 100, 7, 28, 30, 31, 32 (14); *KlonŻal* B, C3; *KochEpitCat* 110; *KochMRot* B4, C; *KochPhaen* 8, 10; *KochSz* A2, B3, B3v, B4v, Cv (8); *ReszPrz* 76; *ReszHoz* 117, 135, 137; *ReszList* 172; Abowiem ktory fię kocha w opilłtwie/ nie tylko żeby grzechu nie miał czynić: ále łám ieft grzechem *WerGośc* 204, 228, 241, 256; *WisznTr* 15; *BielSen* 9; *BielSjem* 4, 7; A wam więc nád ninieyłzemi zwiěřchność ieft dáná/ Ale y łami macie nád łobá páná *KochPieś* 46, 11, 20, 34, 35, 36, 45; *KochSob* 56, 60, 62, 66; *KochTarn* 77; *PudłFr* 27, 66 [2 r.], 67, 69; *ArtKanc* A16v, D13v, D19, F2v, F15v, K20, Q5v; *BielRozm* 5; Nie chwali nikt okrucieńłtwá/ chyba kto łam okrutny ieft. *GórnRozm* D2, B3, B3v, N3v; *KochProp* 8, 12; *KochWr* 31; *PaprpUp* Cv, Dv, F4, Gv [2 r.], I4v; Lud cał pozołtał/ y łameś ieft zdrowy *ZawJeft* 26, 11, 33; *ActReg* 7, 9, 24, 26, 56 (11); *GostGosp* 38, 56, 114, 128; *GrochKal* 7, 18; *Phil* M3, P2; *GórnTroas* 21, 49, 70; *KochCn* B4v; Czyli [Ruś] nas od wiary Látłkiéy/ to ieft Láciniłkiéy/ (bo łami łą Greckiéy) Láchy zową *KochCz* Bv; *GrabowSet* C, C4, D4, G4v, X3v; *KochAp* 5; Bo ten [Bóg] włzyłtek świat rządzil/ á łám niéma páná. *KochFrag* 41, 25, 29, 44; *OrzJan* 21, 32, 54, 56, 100, 113, 129; *LatHar* 55, 121, 157, 245, 300 (12); *KołakCath* A3v, Bv, B3, C2; *KołakSzczęśł* A2, B2, B2v; *RybGęśłi* B2; Y połławłzy do Mácedoniey dwu z tych ktorzy mu łłúżyli/ [...] łam ná czás pozołtał w Azyey. *WujNT Act* 19/22, *przedm* 7, s. 26, 67, 130, *Mar* 13/9 (39); *JanNKar* A4, C3v, D3; że iáko Pánowie Rády náłzé [...] w Powiećiech łwoich [...] pozywáiąc y łami pozwáni będąc [...] łprawowác y łądzić łie máią *SarnStat* 1063, 74, 265, 291, 434, 633 (14); *SiebRozmyśl* H4v, K4, K4v; *PowodPr* 4, 9, 14 [2 r.], 23 [2 r.], 46, 51; Przeto [...] od Bogá bárzo łkarány ieft. y łam łzyię złomił/ y łyny miecz nieprzyacieliłki poźárł. *SkarKaz* 44b, 84b, 156b, 243b, 279a, 314a (16); *VotSzl* A2v, C3; *CiekPotr* 15, 54, 65, 80; *CiekPotrSzym*)?(3v; *CzahTr* C, Cv, [D]v, G2, K4, L3, L4; *GosłCast* 26, 48, 65, 73; iefli nas odbieżyćie/ á zle o nas rádźić będziećie: my poginiem/ y łami zginiećie. *SkarKazSej* 665a, 657b, 664a, 665b, 667a, 669a [2 r.]; *KlonFlis* D4v, Ev;

SapEpit ktv; *KlonWor* 62; *PudlDydo* A2; Mnie tefz ktobie wyfláli Wieśniacy Co mędrfzego/ bo łami proftacy *RybWit* Cv, C2; *SzarzRyt* C3, Dv, D2.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (6): yfz mała rzecz yeft łamemu nyebładzycz a ynfchym y flouem y uczynkyem fkodzycz *PatKaz III* 148v; *KromRozm III* L3; befpieczniey mi fie widzi/ pomagác tego temu/ kthory tho naprzod wyrze/ niż łamemu być początkiem *GórnDworz* C; *KochPs* 141; Przyydzie mi klucze położyć/ łaméy precz iechác *KochTr* 7; *CiekPotr* 15.

W porównaniu eliptycznym (42): *BierEz* N3v, S3; *LibLeg* 11/167v; *RejKup* cc8; *MurzNT* 106 marg; tárznał fie ná dwu mężow fprawiedliwzych y lepzych niżli łam *BibRadz* 3.Reg 2/32, Ex 28/8, *Hab* 1/13; kazála y dworzánom fwoim w iednákich fźáciech chodzić iáko y łamá. *BielKron* 10, 25v, 299v, 301; *Mqcz* 336b; *SienLek* 42v; *RejAp* 176v; *HistRzym* 34; *RejPos* [77], 211v, 319v, 339; *RejZwierc* 104v; Y nálazł [*Appius*] do niecnoty wnet tákiego fwiádká/ Klaudiulá iák y łam tákiego nieftátká. *PaprPan* Gg3; ci frodze zránili iednego człowieká/ ácz nieták bogátego iáko łami/ ále przedsię fláchćicá. *ModrzBaz* 70v; *KochOdpr* A4v; *SkarŻyw* 36; *CzechEp* 400; *KochFr* 25; *GórnRozm* D3v, F2; *KochWr* 34; *GórnTroas* 40; podobien orłowi Który prędkim piorunem fluząc Iowifzowi/ Tákie potomftwo ná świát/ iáki łam/ podawa *KochFrag* 43; *OrzJan* 38; Tedy [*duch nieczysty*] idzie/ y bierze z łobá siedmi infzych duchow gorzych niż łam *WujNT Matth* 12/45, s. 98, *Hebr* 6/16; Bo mała rybka zie mnieyfzą niż łamá *PowodPr* 79; *SkarKaz* 3a, 488a, 516a, 519b; *CzahTr* G3.

W połączeniu współrzędnym z rzeczownikiem (a. »sam z [kim, czym]«) *wyodrębnia osobę (naj)ważniejszą w danym zbiorze (dotyczy też obiektów nieożywionych)* (87): podobno iij dál miefće komu fwietfkiému pirwfłé/ a łam z Zacheulfem niżej fiedziál *OpecŻyw* 62v; *MetrKor* 40/814; gdyfz then ktory fyą znyeuyafy narodzycz myal fadzycz ma wfzytko ftworzenye nyeflufalo aby albo yego matka albo łam wgrzechu byl nalezyon *PatKaz III* 89v; *FalZioł* V 18d; *SeklWyzn* D; *LibMal* 1547/134v; *MurzNT Matth* 12/3, *Mar* 2/25; *RejWiz* 182v; Będzie to miał/ thák łam iáko plemię iego przez potomne narody/ zá práwo wieczne. *Leop Ex* 30/21, *Gen* 7/14, *Deut* 17/20, 18/5, *Ios* 7/6, 2.Par 32/9 (15); ktory [*Jakub*] nam tę ftudniá dał/ z ktorey y łam pił/ y fynowie iego/ y bydłá iego? *BibRadz Ioann* 4/12, *Ex* 9/34, 18/18, 1.Par 27/32; zápalił mu zamek grom iż zgorzał łam z żoną y z dzyećmi. *BielKron* 102, 12, 15v, 45v, 64v, 146 (12); ácz [*złofliwy*] kęs do czáfu zákwitnie/ ále potym vfchnie iáko fiáno/ á w niwecz fie obroci y łam y ono zebranie iego. *RejPos* 81v, 197v, 240, 247v, 248, 248v, 264; drudzy nie tylko łami ále y konie ich we zbroi bywáli *BielSpr* 29; *KochMon* 30; Ale to co w ręku vrobią/ ieft przekłete ták łamo iáko y rzemieśnik iego/ on ifz ie vrobił/ á ono gdyfz fie ma wniwecz obrocić *BudBib Sap* 14/8, *Num* 21/33, *Iudic* 8/4, 1.Reg 18/27, 3.Reg 11/17, 4.Reg 5/15 (15); *CzechRozm* 135; A Zamek Iurdze Ruśinowi Stároście fwemu w obronę zlećiwfzy/ łam z Litwą fwoią ná mieyfcá befpieczne vftąpił *StryjKron* 572, 492, 517, 672; *GórnRozm* G4; *ActReg* 40, 102; *GostGospSieb* +2; iákobyście y łami z máiętnościami/ z żonami/ y z miłym potomftwem fwym nie zginęli. *OrzJan* 5, 61; *KołakSzczęśl* C3; Azaście tego nie czytáli co vczynił Dawid/ gdy łam łáknął y ci co z nim byli? *WujNT Luc* 6/3, *Mar* 2/25, *Ioann* 4/12, 53, *Act* 16/33; tylko łamoczwart nawięcéy chodzić ma/ to ieft łam z Prokuratorem/ á dwa przyjaciele. *SarnStat* 857, 103, 636, 1025, 1164, 1256.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: »sam ... inszy (a. in(n)y), drugi« [szyk 78:18] (62:34): Pátrz by inemu tego nie działał/ Czegoby łam nie rad widział *BierEz* N3, K2, M3; *PatKaz III* 148v; *TarDuch* B4v; *FalZioł* IV 25a; Czemu człowiek gdy widzi drugiego poziewaiąc łam też także ziewa. *GlabGad* C2v, D3v, I7v, M2v; *ConPiotr* 30v; *SeklWyzn* e3; *RejKup* aa8; *MurzHist* E3v; *Diar* 89; *KrowObr* 66v, 73; Bo gdy łie łam opátrzyłz zleczyłz y drugiego *RejWiz* 79, 34; *Leop* 2. *Tim* 3/13; *BibRadz* *2v; *BielKron* 459; *GrzegRóżn* [L2]; *Fingere ex sua natura caeteros*, Ták o ynłzych dzierzeć yáki łam yełt. *Mącz* 127c; *MączKoch* n1b 12; *OrzQuin* H; *SienLek* 159v; A włánie ie [*duchy nieczyste*] pímo żábami zowie/ [...] bo rzegocą iáko żáby/ máło dopufzczáiąc komu inłzemu mowić iedno łámy *RejAp* 137v, 39; *Górndworz* Q6v; *RejPos* 114v, 159, 338v; A iefliże łam czytác nie vmiefz/ więcz komu inłzemu kázác *RejZwierc* 173, 232, 250; łam zábłádzi/ y drugie w błáđ záwiedzie. *BielSpr* 27, b4, 13v; *WujJudConf* 227v; *RejPosWstaw* [143²]; tego czego łam nie ma y czym łam nie iełt/ inłzym wżycząc nie może. *CzechRozm* 64v, 135, 174v, 220, 251; *PaprPan* Y4v; *KarnNap* A3; A nietylko łámi piją/ ále y drugie iuż mdlejące do pićia wyzywáią *ModrzBaz* 52v; Bo iák póspolície bywa/ iż iáki kto łam iełt/ zá takie ma y drugie. *ModrzBaz* 66, 2, 27, [38], 54v, 58v, 67; *SkarJedn* 340, 372; iáko łam przyłtoyność/ y cnotę miłuielz Ták nie włtydu/ y fáłzu w drugich nie lubuielz. *KochDryas* A2v; Y ták vmárle ciáło proroká/ czyniło dzielności dułzne: famo vmárle było/ á drugie^{mv} vmárle^{mv} żywot dáło. *SkarŻyw* 279; Pímo S. obwinia tego ktory inym nieużycza/ co łam dármo od Pána Bogá ma. *SkarŻyw* 565, 47, 160 [2 r.], 292, 312, 544, 581; *CzechEp* 137, 251, 386, 405; *NiemObr* 102; *ReszPrz* 101; *ReszHoz* 116; *WerKaz* 276; *KochWr* 32; albo sami bądzcie Krolmi, abo inszym Sceptra daicie *ActReg* 102; *Phil* B3, I2; *KolakSzczeńł* C4; *WujNT* 212, 430; *JanNKar* A4; A to/ coby im było przeciwného/ áni łámi czynić bęđziemy: áni innym czynić dopuścimy. *SarnStat* 13, 137, 164, 261, 914; *PowodPr* 48, 66; *CiekPotr* 25; *CiekPotrSzym*)(3v; *CzahTr* C4v; *SkarKazSej* 669a.

»nikt, żaden ... sam« [szyk 9:4] (9:4): *FalZioł* IV 22b; Sam łędzić włzyłtki? á niebyć łam od żadnego łądzon? *KrowObr* 34; ktorych [*potraw*] żadny áni łámá ręką gołą nie dotykali *BielKron* 178; *RejAp* 16; *Górndworz* Ll7v [2 r.]; *CzechRozm* 249, 258; *CzechEp* 420; *NiemObr* 69; bęđzie łie tego wárował/ áby nigdy nikomu nie zálzkodził/ áni też łam nie dáł łie [...] ofzukać *Phil* D2; *WujNT* Zzzzz4; ábyłmy nikogoż nie ofzukiwáli iáko próci y vprzeymi: á łámi łię też ofzukać nie dáli *SkarKazSej* 662a.

»wszyscy (wszytkie, wszytko itp.) ... sam« [szyk 8:5] (13): wezwawłzy kłiążát łwych pírwłzy łam przełzedł/ potym go włzyłcy náłłáđowáli. *HistAl* E3v; *KrowObr* 224v; *BielKron* 126v, 254v; Myłzy wćieką gdy łámczyká włowilz/ á okleśniwłzy go puścilz/ włzyłtki rołpędzi/ y łam wćieknie *SienLek* 159v; Ale iáko ielth łam dziwny/ ták y dziwne łą włzyłtki łprawy iego *RejPos* 66v; *BudNT przedm* c2v; *CzechRozm* 179v; *PudłFr* 79; zmiennym łam nie bęđąc/ włzemu Mienić łię każełz *GrabowSet* Iv; Spráwiedliwość tá Cnotá iełt łámá włzyłtkich Cnot inych mátką *KolakSzczeńł* C4; *SkarKaz* 80a; *SzarzRyt* D2v.

αα. Dotyczy obiektów nieosobowych, w tym zwierząt (30) : *BierEz* R2; Czemu wino acżkolwiek łamo iełt gorącey naturi, włzakoż czyni niemoci zimne z zbytniego pożywania. *GlabGad* Hv, I7v; *GrzegRóżn* D4v, H2v; łámo [*słońce*] bęđąc nieprzemienne/ rozmáicie rzeczam niłłłzym wżycza. *SienLek* 30v, 139; *RejAp* 122; iż ołłá namniey łámá ołłtrą nie bęđąc/ żelázo ołłre czyni? *Górndworz* Kk3, D2, Kk; Obraz Bogá łkázuie/ lecz łam nie iełt Bogie^m *WujJud* 46v; *BudBib Sap* 14/8; dáleko

mniej z Greckich [ksiąg] godzi się Łacińskich poprawować/ gdyż łame łą fałszywse. *BudNT przedm* c6v, *Luc* 5/37; *ModrzBaz* 2, 5v, 8, 106, 114v, 126; gdzieby [ciało] miało być zámuloné/ á wodá w cielé zoftawfy/ áni lámá wyfzłá/ áni by z łobą plugaſtw wywodłá/ [...] *Oczko* 21v, 6v; iſz wpromieniu onym drzewo cále bez żadney odmiány zoftawáło/ á ogień trwał wnim wielki/ á łamo nic niegorzáło. *SkarŻyw* 479, 279; *PudłFr* 14; *Phil* P2; *GrabowSet* H2; wino nowe rozładzi łtátki/ y łámo wyćiecie/ y łtátki się zepfuia. *WujNT Luc* 5/37; *SzarzRyt* B3.

β. W innych przypadkach (w dzisiejszej polszczyźnie w tej funkcji nieużywanych) (200) : Oćiec pry corkę miłował/ [...] A ták gdy tylko z łámą był/ Poniewoli corkę zgwałcił. *BierEz* Hv, Hv, R3v; *OpecŻyw* 98, 135v, 183; *TarDuch* A4; Kawki nanię [sowę] walczą, á gdzie mogą iaycza iey też wednie wypiaia/ á gdy łamey iako mogą pożyć/ tedy iá oſkubą *FalZioł* IV 24b; *MiechGlab* 66; *RejPs* 55, Ff6v; *LibLeg* 11/[32²]; Co Cefarſkie to dáć iemu A co boże to dáć łámemu *RejRozpr* B2v, F3; *RejJóz* B6, H3v; *LibMal* 1547/128, 1553/179v, 180; *RejRozm* 403; *RejKup* bb2v, cc6; Sám Piotr na pytanie pańłkie odpowiedział/ łámemu téż pán mówi i obiecuié dáć klucze *MurzNT* 81, *Luc* 24/24; *KromRozm III* H2; *DiarDop* 113; Nie [= nie ma] lakárłtwá od biczá Bożego/ Vciekáy się tylko do łamego. *BielKom* C8; *LubPs* H3, ee2v; áby się Antykrytá/ y náuki iego fáłszywey wyſtrzegáli/ od łamego y od flug iego/ co nádaley wćiekali. *KrowObr* 50; *RejWiz* 84v, 169v; dobywał miáłtá: ktore dobywſzy wybił wſzyłtkie ktorzy w niem mieſłkáli/ y łámo zborzył *Leop Iudic* 9/45, *Ios* 24/8, 3.Reg 14 arg, 4.Reg 25/7, 2.Par 20/22, 32 arg (11); *UstPraw* Gv; *BibRadz Iudic* 15 arg, *Sap* 10/1, *Luc* 24/24; iáko [Makrynius] Kárákállę zábił/ ták też łamego Heliogábáłus Cefarz zábił. *BielKron* 151; [O Popielu pierwszym:] Pothym ácz nie łamego ále łyná iego [tj. Popiela wtorego] myłzy ziadły *BielKron* 342, 6, 21 [2 r.], 36v, 45v, 66v (58); *GrzegRóżn* L3; *RejAp* 17; *GórnDworz* C7, E2; A dwu rázem ten miłóſciwy Pan [...] tu vzdrowić raczył/ łyná ná ciele/ á łáme^{go} ná dułzy. *RejPos* 244v, 50v [3 r.], 111, 164, 227, 240v, 257v, 314; *BiałKat* 73v; *BielSat* D4v; *HistLan* D3v; *KuczbKat* 310; *RejZwierc* 204v; *BudBib* 1.Reg 23/5; *HistHel* ktv, D [3 r.]; *BudNT Apoc* 17/16, Ee6v marg; *CzechRozm* 30v, 251; Prętko twoia Wenerá zmieni ſwoie fołzki/ Wierz mi nie tylko łániey [= łaniej] zetrzełz łamey [tj. Wenerze] rołzki. *PaprPan* Ff4v, O, Cc, Gg4, Hh4v; *KochPs* 22; *SkarŻyw* 29, 131, 212, 310, 454, 485, 509; *KochTr* 3; *MWilkHist* I2v, I4v, Kv; *StryjKron* 537, 642; [Bóg] łupy iego [szatana] od niego odebrał y łamego/ chociaż był Kſiążęciem ſwiátá te^{go}/ precz wyrzucił *CzechEp* 205, 128, 129, 266 [2 r.], 274, 375; *NiemObr* 126; *KochFr* 111; *KlonŻal* B2; *KochSz* A4; *KochWz* 136; *WerGość* 237; *ArtKanc* A18, T14; *BielRozm* 32; azałz to wſzitko nieſzło zutrapionei połłki ádo łamei wolne wrota poganom tziniono *PaprUp* K2, F4v; *ZawJeft* 30; *KochFrag* 47; *OrzJan* 120; *KołakCath* B3v; kto otworzył oczy iego/ my niewiemy: łamego pytaćie [ipsum interrogate] *WujNT Ioann* 9/21, *Luc* 24/24, *Ioann* 9/23, *Apoc* 17/16; *JanNKar* Cv; [...] przy łłuchaniu Połłów Pánów połtronnych/ którym ták łámym/ iáko łługom ich [...] áby powinna vczćiwość czynił. *SarnStat* 16, 975, 1170; *KmitaSpit* B4v, C; O co ia pomłtę kładę ná Bogá moiego/ Y wſzyłtko ná rozłádek przypułzczám łamego. *CzahTr* B4; *PaxLiz* C2; *SzarzRyt* C2v.

W połączeniu współrzędnym z rzeczownikiem (a. »sam i z [kim])« wyodrębnia osobę ważniejszą w danym zbiorze (13): *BielKron* 348; Wnet iádowity krol bez wſzego rozmyłłu połławſzy po kápłaná onego/ zámordowác kazał y łamego/ y wſzytek narod iego *RejPos* 266v, 253v; *KwiatOpis* [C]2; Krol

Szwedłki máiąc žal s tego żełmy łámego ábo łyná iego zá Páná łobie nie wzięli/ [...] *MycPrz* II C2; *KochPs* 198; *StryjKron* 421; *ActReg* 55, 170, 182; Czego [...] ma łie wywiedzieć zaráz gdy przyiedzie przedawcá: á nietylko od łámego/ ále y od Kmiotkow co z nim ieżdżili. *GostGosp* 46; *SarnStat* 158; Złękł fię Piłat nieborak/ Cefarzá fię boi: A niewię/ iż łtwórzyciél iego przed nim łtoi. Niewię/ iż go Bóg Oyćiec przy łobie poładzi/ A łámego y z Zydy złá śmiercią zágładzi. *SiebRozmyśl* H3v.

γ. W połączeniach z zaimkiem (w różnych przypadkach; w układzie według kolejności osób zaimka: 1., 2., 3. osoba) (1000) :

»ja sam« = *ego solus* *HistAl*, *Vulg*; *ego ipse* *Vulg*, *PolAnt*; *egomet ipse* *Vulg*; *egomet* *Mącz* [*szyk* 109:2] (111): *ZapWar* [1519] nr 2247; *BierEz* B3v, D3; *OpecŻyw* 106v, 173v; ktorzi sluzebnynczi moy są tak godny wyari yako ya sam. *LibLeg* 11/69, 10/96v, 11/22; *RejPs* 206; *RejJóz* B3, G6, M5, M7v, N6v, O6; *RejKup* f5, f7v, cc4; *HistAl* L8v; I na mnie łamym bóg łwoi łąd okazuie i łprawiedliwość pełni *MurzHist* D4, E4v, Mv, Sv; *LubPs* [B]2, K4v, M3, S4v, Y6v, aa5; *KrowObr* 223; *Leop Iob* 30/16, *Is* 48/12, *Thren* 1/20; *RejZwierz* 27v; *BibRadz* Num 11/12; Ządáią Rzymiáne v mnie miłofierdzya teraz/ á pirwey go mnie łámemu wczynić niechcieli *BielKron* 109v; *KochSat* [C3]; Hic mihi quanto plus sapit, quam egomet mihi, [...] Dáleko lepiej moyę rzecz baczy y rozumie/ niżli ya łam. *Mącz* 368a, 100d, 174b, 215a, 232d, 290b; *OrzQuin* T; *Prot* C2v; *LeovPrzep* F4; *GórnDworz* D; *HistRzym* 31; Abowiem ktho was iuż w thym łłuchác będzie/ iákoby mnie łáme^{go} łłuchał. A kto wámi wzgárdzi/ iákoby mnie łámego wzgárdził. *RejPos* 234v, 68, 128, 144, 162v, 243v (11); *MycPrz* II A3v; *Strum* A4v; Lecż tułżę bráćia moi y łam ia o was/ że [...] *BudNT* Rom 15/14; *CzechRozm* 9v, 33v, 62, 73v, 107, 176v; *PaprpPan* N4v; *ModrzBaz* 1v; *KochOdpr* Bv, B4; wolno cię pułzczę/ gdy tylo przedemną łamym á dwiemá świádku/ wiáre Chrześciáńská odwołáż. *SkarŻyw* 75, 88, 98, 283, 428; *CzechEp* 53, 70, 127; *ReszPrz* 60; *WerGośc* 248; *KochPieś* 28; *GórnRozm* I4; *KochWr* 20; *ZawJeft* 20; *ActReg* 69; *GrabowSet* B, D4; *LatHar* 14, 50, 213; *RybGęśli* Dv; *WujNT* przedm 24, s. 374 [2 r.], *Act* 20/24, *Rom* 7/25, 9/3 (10); *JanNKar* F2; *PowodPr* 24 [3 r.]; Iam łam/ Iam ieft łam/ ktory gładżę złości twoie dla mnie. *SkarKaz* 347a; *CiekPotr* 46; *PaxLiz* Bv.

»my sami, sam« (*pluralis maiestaticus*) (26:3): wydżacz tho ysz mi mami sprzyaczielem náłchim Krolem polskim zachowanie dobre smialoscz thakowá wczinili bes woley náłchey wthargneli siie wpanstwo yego a thak nie Kroliowy polskiemv tho czynili alie nam samim panv swemv *LibLeg* 10/56v, 7/40v, 8/26v, 10/62v, 97v [2 r.], 11/63; *ModrzBaz* 58; A nam łámému o dobrá náłżé *iuxta praescriptum Statuti* czynić/ y onych dochodzić wolno záfwe będzie. *SarnStat* 138; niwczym nie deroguiác vrzędowi dobrze przez przodki náłżé vprzywileiowanému/ y przez nas łámego Conłtutuciámi obwárowánému [...] *SarnStat* 360; iż pámiętáiąc iáko łławnéy pámiéci Zygmunt [...] oyćiec náłż częłtokroć od poddánych náłżych/ w Koronie Polłkiéy ná Séymiéch y indzie nápominan był: y My łámi [...] prółzeni będąc/ od tychże poddánych náłżych [...] *SarnStat* 1003, 288, 416, 856, 1002, 1037 (21).

»my sami« = *nos ipsi* *Modrz*, *Vulg* (51): *RejPs* 29; *SeklKat* P3v; *RejKup* G; *MurzHist* Bv; *MurzNT* 78v; *KromRozm* III D2; *GliczKsiqż* B4v, D6; *KrowObr* 59v; Lecż nam łnadż miełzek nie krzyw/ mychmy krzywi łámi *RejZwierz* 110; *BibRadz* *5, I 136b *marg*; Iuż ci łye nam y łámym bárzo łprzykrzyły bluźnierłtwá tych káznodziey náłżych *OrzRozm* M3; *BielKron* 200v; *KwiatKsiqż* G4;

Mqcz 163a; *GórnDworz* D3v, F5; *RejPosWiecz*² 93v; *KuczbKat* 225; *RejZwierc* 159; *BielSpr* 72v; *BudBib* *Gen* 44/16; *CzechRozm* 212, 216; *ModrzBaz* 7, 66, 67v [2 r.], 103; *SkarŻyw* A4 [2 r.], 20; *MWilkHist* C3; *CzechEp* 55, 169, 214, 359; W nas/ w nas łamy y iest błogofławieństwo y nálze/ y Rzeczypołp: *GórnRozm* L2v; *OrzJan* 132; *LatHar* 177; *WujNT* 114, 2. *Cor* 1/4, s. 693, 2. *Thess* 1/4; *PowodPr* 73, 78; *VotSzl* B3, E2v; *SkarKazSej* 667a, 671a.

»ty sam« = *tu ipse HistAl*, *Mqcz*, *Modrz*; *tu solus Vulg* [szyk 131:11] (142): Nie żądamci dátku twego/ Iedno miły ciebie łamego *BierEz* R, K, K2v; *OpecŻyw* 41, 167v, 178, 183; *TarDuch* Dv; *BielŻyw* 51, 76; *WróbŻółt* 43/9, Q5v; *LibLeg* 10/58; *RejPs* 61, 65v, 66v, 133v; *RejRozpr* D4v; O cięć o łamego idzie *RejJóz* F3, F3, H3v, H7v; *RejKup* d6v, Rv, r3v; *HistAl* G5v; *BielKom* F3, F5; *GliczKsiąż* B3v; *LubPs* [B]2, I4v, N3, N4; *KrowObr* B2, 11v, 53, 69v; *RejWiz* 123v; *Leop* *Gen* 21/26, *Lev* 25/6, *Deut* 5/27, 1. *Reg* 20/8, 2. *Reg* 12/7 (8); *OrzList* c; *RejFig* Dd6v; *RejZwierz* 27v; *BibRadz* *Gen* 4/12, 1. *Reg* 22/18, 2. *Reg* 9/7, 13/13; *OrzRozm* C4v; *BielKron* 35, 123, 253v, 392v; *KwiatKsiąż* A4, Q2, Q2v; *Mqcz* 337a, 338d; *OrzQuin* G2v, Q3v, Z; ieflićby był tey drogi nie vkazał/ kędybyś był tego przekłęcia fwoiego/ y onych dekretow fwoich łrogich/ od Bogá Oyczá ná przodki twoie y ná cię ná łamego wydanych/ vchodźć miał. *RejPos* 146, 26v, 135, 166, 168, 172 (12); *BiałKat* 203v; *RejZwierc* A4v [2 r.], 41v, 42, 81, 90v, 211; *BudBib* *Bar* 3/3; Tylko cię profzē/ żebyś mi fie nie zbraniał/ ták do końcá iákoś począł/ vżycząc dárow tych/ ktorychci łamemu Pan BOg vżyczyć ráczył *CzechRozm* 224, 1, 202, 233, 265v; *PaprpPan* N4, Bb3v; *ModrzBaz* 48v, 52, 65; *SkarJedn* 185; Krolu iákom od młodości mey oycu twemu y tobie fłużył/ [...] łamym tobą świadcze. *SkarŻyw* 305, 112, 184, 334, 341, 481, 496; *MWilkHist* I4; *BielSen* 14; *KochPieś* 34, 39; *PudłFr* 32; Ale iáka iest teraz *electia* łam iey ty widzę nie chwalifz. *GórnRozm* A2v, C4, E4v, L2; *PaprpUp* F; *ZawJeft* 23; *Phil* C2, E2; *KochPij* C3v; *GrabowSet* Cv [2 r.], D2v, Iv; *OrzJan* 57, 105; łpytał go łtároftá/ mowiąc: Tyšli iest Krol Zydownki? Rzekł P. Iezus do niego: Ty łam powiádałz. *LatHar* 697, 164 marg, 589, 637, 668, 674 (9); *WujNT* *Luc* 24/18, s. 295 marg; *SiebRozmyśl* H4; *PowodPr* 5, 12; *CiekPotr* 22; *CzahTr* I2v; *PudłDydo* B4v.

»wy sami« = *vos ipsi Vulg* (36): wy fie łami łakomftwa wiaruiecie, á mnie czemu chcecie w to fidło wpleć *BielŻyw* 161; *LibLeg* 11/92; *RejKupSekl* a2v; *KrowObr* 76v; *Leop* *Deut* 12/7, 4. *Reg* 3/17; *BibRadz* 4. *Reg* 3/17, 2. *Par* 24/5, 28/10, *Gal* 5/4; was łamych ná fwiadki biorę/ żełcie dziś wybráli Pána łobie *BielKron* 48, 108, 205v, 401; Szpitale dla was ié łamych záłożyli. *KochZg* A4; *RejPos* 133; *WujJud* 13v, 91; *CzechRozm* 82, 82v, 172; *KarnNap* B3; *CzechEp* 352; Czyli to droższe łą rzeczy wálze [...] niż wy łami? *GórnRozm* E3v, D3, L4; *PaprpUp* Hv; *OrzJan* 19, 20; *WujNT* *Matth* 23/15, s. 146 marg, 291 marg, *Act* 20/30, 1. *Thess* 4/9; *SkarKazSej* 693a; *PudłDydo* B5v.

»on sam (oni sami)« = *ipse solus (ipsi soli) Vulg*, *PolAnt*; *is solus HistAl*; *ipsemet JanStat* [szyk 462:3] (465): yzbi na pothim kazdi wiedzial yz tho nye snyego samego ale spowiełci a poruczenya prethwiczowego viłflo *MetrKor* 61/224v, 26/62v, 59/77; *OpecŻyw* 2v, 63v, 77v, 181v; *LibLeg* 6/191, 10/97v, 11/88v, 90, 138, 156, 163v; *PatKaz* III 109, 126; *FalZioł* IV 2d, 19b, V 30; *BielŻyw* 162; *GlabGad* D3v; *KłosAlg* A2v; *RejPs* 48, 92v, 101; The pyenyadze na nym łamym wiludzill *LibMal* 1547/128, 1544/90, 93, 1545/96, 1546/117v, 121v (18); *SeklWyzn* a3v; *SeklKat* G4v, Y4; *RejKup* o7; *HistAl* L7; *KromRozm* I Bv, H2, K2v; *MurzHist* B3v, E3v; *MurzNT* A4, 31, 78v; *KromRozm*

II d, f4v [2 r.], *gv, x; KromRozm III H2, M7, N2v* [2 r.]; *Diar* 67, 69; aby jako nie oni sami tych błędów tu wniesli, aby też nie oni sami ich wykorzeniali. *DiarDop* 102, 110; *GliczKsiąż* B3, Dv, E7, H3v, L3v, L4v; *LubPs* G2, Kv, R3v *marg, Z2* [2 r.], dd6v (9); *GroicPorz* i4, ii2; *KrowObr* 69, 190, 224v; *RejWiz* 55, 61v, 160, 183v; A Iełłże więc zgrzełszy przeciwko thobie brát twoy/ idź/ łkarzże go łłowy miedzy tobą y onym łámym *Leop Matth* 18/15, *Gen* 1/11, *Lev* 25/26, *Deut* 5/29, *Eccli* 50/13, *Is* 10/7, *Ez* 16/49, 3.*Mach* 4/4; Srebroć mowić nie vmie/ by cie ołławiło/ Lepiey ábyć przyziaciół/ tákowych nábyło. Gdyż ono łámo milczy/ by oni mowili *RejZwierz* 35v; Y vřtáwił im Krol obrok ná káždy dzień z potraw łwych Krolewłkich/ y wino ktore przeń łámego było dawáne *BibRadz Dan* 1/5, *3, *4v, *7, *Gen* 14/15, *Deut* 18/5 (21); *OrzRozm* N, N3v, P2; *BielKron* 16v, 85, 100v, 115, 121v (15); Czálém też powiedáią że tá łřthność ieřt Boża/ czálém że nie ieřt Boża/ ále oná łámá Bogiem ieřt *GrzegRóżn* H2v, D3v, [D4]v, H3 [2 r.], K2v, O; *KwiatKsiąż* C4; Magnesia, Kráyiná Mácedoniei pogrąniczna Telfáliey álbo łnáđż yeřt yey łámei część. *Mącz* 204d, 174b, 192d, 339c, 432c; *OrzQuin* V v; *SarnUzn* Fv; *SienLek* 18; *RejAp* 31, 82, 126, 161, 177v; tego [dobrego króla] zdrowie zá cnotliwemi iego łpráwámi/ milřze/ y drořłřze záwdy v poddánych będzie/ niř włáne zdrowie ich łámych. *GórnDworz* Gg7, C2, E3, G6v, H4v, N3 (12); *HistRzym* 113; żadnego nie prořli o przyczynę do niego/ iedno prořtho łzli do łámego iego *RejPos* 206v; Thák iáko y o nim powiádáli o łámych [tj. o Chrystusie]: Iż oto buntuie ludzi *RejPos* 336, 34, 37 [2 r.], 44, 59v, 67 (35); *RejPosWiecz*² 93v; *BiałKat* 98v [2 r.], 125v, 133, 321, 363v; *KuczbKat* 35, 220, 245, 370, 410; *RejZwierc* 49, 115v, 145, 179, 192v, 204v; *BielSpr* 58; *WujJud* 53, 62, 100v, 116, 117 (8); *RejPosWstaw* 42; *BudBib* bv, b3, *Deut* 7/26, *Ios* 5/7, 2.*Par* 15/18 (10); *HistHel* [A2]; *Strum* I3v, P2v; *BudNT przedm* a4, c, k. li; *CzechRozm* 8v, 9v [2 r.], 13v, 24, 36 (56); *PaprpPan* L3, Q; *KarnNap* A2; pořtánowali práwo tákie iákie chćieli/ to ieřt/ łtráľzliwe łzołtyřom/ á iym łámych [sibi ipsis] nic *ModrzBaz* 99, 11v, 17, 21v, 32, 36v (15); *SkarJedn* 96; *Oczko* 24v; *SkarŻyw* 26, 27, 29, 115, 194 (13); *StryjKron* 61, 672, 697, 722; Iednáķe [Chrystus] wđdy człowiek ieřt prawdźiwy/ fyn człowieczy: o ktorym/ wedle iego łámego řwiádeřtwá Prorocy Prorokowáli *CzechEp* 295, 44, 61, 74, 82, 90 (23); *CzechEpPORz* **3v; *NiemObr* 97, 101, 108, 124, 157; *KochWz* 141; lecz mu fye ták zdáło: Ze nan łámégo řwiát był ieden máło. *KochPieř* 6; *ArtKanc* B3v, C17, D17, K10v; *GórnRozm* B3, Cv, Dv; *PaprpUp* C3, H, L2v; *ZawJeřt* 47; *ActReg* 9, 19 [2 r.], 24, 107, 109, 172; *Phil* N; *GórnTroas* 32; *OrzJan* 42, 63; iż nie tylko zá czálów S.Grzegorzá [...] Litániei vřywano/ ále y przed dwunařcią řet lat/ zá wieku błogofłáwionego Bázyliuřzá/ iáko řię o tym v onegoř łámego [...] doczyřařł. *LatHar* 172, 66, 192, 514, 560, 664; *RybGęřli* B; Gdyż tu łam Pan [...] wyrařnie powiedział: że řwięci zá łáľką y łpráwá iego więřłze cudá mieli czynić/ ániřli on łam czynił. *WujNT* 365, *przedm* 27, 41, s. 3, 44, *Matth* 18/15 (19); *SarnStat* 201, 237, 389, 648, 868 (19); *PowodPr* 14, 34, 37, 40, 41 (9); *SkarKaz* 122a, 162a, 206a, 381a, 579b; *CzahTr* K3v; *SkarKazSej* 669a, 678a, 692a.

~ »oni wszyřcy sami« (1): zrozumieli gdy by ich byli łami o to niekaráli/ że ich wřzyřłkich łámych Pan Bog káráć miał/ o rozerwánie iednořci řwiętey *SkarŻyw* 504. ~

»ten [= on] sam« = (ille) idem *Modrz*; *hic ipse Vulg* (41): Rzeķlá máťká [łiszka] bárdzo mądrze/ Dziatki gdy was kuľznierz podrze: Tenći łam was będzie łzácował/ Ktory lepřzy podgárdłek miał *BierEz* M2; *OpecŻyw* 60, 187v; *KromRozm I* P[2]; *MurzNT* 38v; *Leop* 4.*Reg* 25/23; *BibRadz Gen*

19/9; Otoż Krol náfz [...] ma przysięgę iáko iną modłę fwą/ wedle ktorey fpráwuie Koronę fwą/ tá iemu lámá vkázuie/ iefliże Polfká w mierze ftoi *OrzRozm* B3; przez ony trzy dni chodziłá kázda [*bogini*] z ofobná do niego/ áby iey przyfádził iábłko złote obiecuiąc mu/ Iuno moc/ Pállás rozum/ Wenus cudną żonę/ á tey famey iábłko przyfádził *BielKron* 21v; *Mqcz* 326d; *RejAp* 48, 173v [2 r.]; *GórnDworz* F5, Mm3; *RejPos* 343v; *BiałKat* 21; *CzechRozm* 107 [2 r.], 246; Są ktorzi fię z ftrony tego zdádzą być fpráwiedliwi [!]/ że nikomu krzywdy nieczyniá/ ále ci fámí nieodpieráią/ choćby mogli/ od drugich zádáney krzywdy *ModrzBaz* 57v, 57v; *ModrzBazBud* 6v; *Oczko* 24v; *SkarŻyw* 412; *StryjKron* 245; *CzechEp* 272, 386; *BielSjem* 8; á kto nieuftawa W kłopoćiech ná się dopufzczonych z niebá/ Ten fám wygrawa *GrochKal* 22, 23; *GrabowSet* V4; ci którés przed tym fobie zwał życzliwé przyiációły/ ciż fámí przeciwko tobie po turkach broń z płáczem podnořzą *OrzJan* 91, 38, 50, 65, 104; *WujNT Act* 24/20; *JanNKar* A4v; *SarnStat* [1281]; *CzahTr* L2v.

»to(ż), co samo« = *to* (20:2): *Diar* 67; *OrzQuin* S4v; bo też on kfiáże to fwiátá tego zwyciężył/ y precz z iego kroleřtwá wyrzucił/ tedy to fámó iáfnyim iefť fwiádecťwem iego duchownego á nie ćieleřnego kroleřtwá. *CzechRozm* 179, 30, 101, 134v, 161v, 214v, 239; bowiem był poiman od Pánów Litewřkich (co fámó Litwę z podeyrzenia przywiedzenia iego ná burzenie Podola wywodzi) *StryjKron* 617; *CzechEp* 211, 305; *ReszPrz* 25; *ActReg* 141; A iefli z lekárřtwá żaden nicżegoy fie inřzego nie fpodziewa/ iedno tego coby dla porátowánia zdrowia fłużyło/ gdyż dla tego fámego iefť pořtánowane/ ták s práwá nie ma też nic inřzego pochodzić/ iedno coby R.P. było pożytecznego/ gdyż dla tego fámego bywáią pořtánowane. *Phil* D3, L4; *WujNT Act* 24/15; *JanNKar* F4v; *GosłCast* 51; *SkarKazSej* 693a.

~ *Być może z elementem identyczności* (1): Lecż iefli *X(iqdz)* *K(anonik)* prawdźiwie przyznawa moc fłowu Boże^{mv}/ czemuż tym fámym nie walczy? *NiemObr* 19. ~

»tym, czym samym« = *wskutek tego* (o skutku natychmiastowym) (29:3): Bo to co na czas wfłtawa/ tedy tym fámym tytuł wieczności tráci *CzechRozm* 80, 15v, 18v, 36, 40, 69 (17); Bo tym fámym gdy to niebacźnie ćwierdzą/ frodze fię famiż potępiáią *SkarJedn* 13, A3; gdy Cefarz z czyiey winnice iágody fkuřł/ tym fámym iá fobie przyfádził *SkarŻyw* 88, 364; *CzechEp* 17, 116, 214, 241, 257, 335, 344; iż kto náíáchawřzy ná dom zábije/ ma fryřztu do Seymu/ to iefť do dwu lat/ czym fámym iufz wiele złoczińcá wygrał *GórnRozm* A4v; *GostGospSieb* +3v; która [*moc turecka*] złożona będąc z poimánców/ tym fámym ftrářzna fwiátu wfzyřtkiému *OrzJan* 34; *KlonWor* 17.

»wszy(s)tek sam (wszytcy sami)« [*szyk* 2:1] (3): Ná ten czás ty rořpráwy y myedzy pogány/ Iáwnye od wfřyřtkich fámym bywáły fřychany *LubPs* cc5v; poniewaź Turek iáko wielki iefť/ fám wfzyřtek nie gđzie indźiéy/ ále tu do Polřki mierzy *OrzJan* 109.

~ *W porównaniu eliptycznym* (1): Iefzczęć ten łotr fuka na mię Y na tę czo iey cznotę znam Ićie lepfza niż wfzyřtek fám *RejJóz* H3. ~

Z tytułem grzecznościowym w funkcji zaimka osobowego: »wasza, jego (krolewska) miłość (a. uprzejmość) sam, ich miłość sami« = *ty* (*wy*), *on*, *oni* [*szyk* 43:8] (42:8:1): bo czokolwiek przenie [*lege*: prze nią, *tj. jego córkę*] vcziny pan Voye^{da} przyaczielfkie^{go} tho Krol ye^{go} m. bedzie przymował yakobi to ye^{go} M. fámemv bilo vczyniono *LibLeg* 11/71; Księża też IchM, iżećie sami WM [*tj. panowie*] na osoby swe nic nie włożyli, tedy też i oni na się nic kłáść nie chcą *Diar* 83, 20, 25, 48, 49; *DiarDop*

109, 111, 113; *BibRadz* *2v [3 r.]; iż/ ile kroć kto w(asza) m(ilość) zle o białychgłowach mowiąc w(lyfzy/ tyle kroć niedobrze o łamym w(assej) m(ilości) rozumieć musi. *Górndworz* N, Nv, P3v, Z6v, Dd; Abowiem nie ielt to y I(ego) M(ilości) łamemu rzecz táyna/ co zá żywot wiedziemy *CzechEp* 406, *3, 342, 344, 382; *CzechEpPorz* *2v, *3, *3v, *4v; *WerKaz* 276; Co abys saṁ wṁ przed się wziąć raczeł barzo wṁ prosiemy. *ActReg* 13; Co wszystko dla zrozumienia lepsze⁸⁰ Vprzi [!] tez W. posyłamy tak pisanía X. Biskupowe⁸⁰ yktoreby samemu tez vp(rzejmości) W. mogły przysc na mysl *ActReg* 136, 14, 29, 70, 98, 163 (11); *GostGospSieb* +4v; *KochCzJan* A2v; [Bóg] z łalką tę taką w(łczyrość) przyimuiąc/ y W(aszej) M(ilości) łamey da łowicie to w(łzytko/ czego W.M. v Pána Bogá żądać [...] będziełz raczyłá. *GrabowSet* A3; *KochFragJan* 3, 4 [2 r.]; iżeby zá tym w(łzýy K(rólewskiej) M(ilości) łamému/ y koronie twoiýy/ pomoc/ obroná/ rátunek mógl przybyć *OrzJan* 133, 3, 7, 76, 134; *JanNKar* A4; *VotSzl* A2v.

W połączeniu współrzędnym z rzeczownikiem (a. »sam (i) z [kim]«) wyodrębnia osobę ważniejszą w danym zbiorze (każdy przykład jest równocześnie ujęty w odpowiednim połączeniu z zaimkiem) (78): *MetrKor* 26/62v, 59/77; *ZapWar* [1519] nr 2247; *FalZioł* V 30; zadnich trvdnošczy y lekkošczy ym łamim, y łlvgam ych mi łamy, y nałzi łinowye Czarowyczi, y vlani. Kniezy, y mvrli, niebedziem ym wirzadzacz. *LibLeg* 10/97v, 10/96v, 97v [2 r.], 11/156, 163v; *MurzNT* 78v; *KromRozm II* x; yáko on łam czynił/ á nye yáko mocárze tego łwyátá *KromRozm III* M7, H2; *Diar* 69; *DiarDop* 110; *GliczKsiąż* L3v; Ták iż ya łam iteż w(łlytki) moye ołiádłóšci/ Są záwždy ná w(łlem) ničzemne v twey oblicznošci. *LubPs* K4v, Z2 marg; y będziecie pić/ y wy łami/ y czeladz w(łłá/ y dobytki w(łłe. *Leop* 4.Reg 3/17, *Deut* 5/29, 12/7, 4.Reg 25/23, *Ez* 16/49; *BibRadz Gen* 14/15, *Deut* 18/5, *Iudic* 18/30, 4.Reg 3/17, *Ier* 41/7; *BielKron* 362v; iż nie tylko on łam y z oną małżonką łwoiá/ ále w(łzythki) okoliczne kráiny w dziwie onym zátráfnáć [!] łie mułiály *RejPos* 296v, 305, 306; *BiałKat* 98v; *RejZwierc* 192v; A ktoż im przyczynę dał do tego/ iedno w(łlz Luter/ y wy łami *WujJud* 91; *BudNT przedm c*; *CzechRozm* 126, 182; *ModrzBaz* 17; Z ktorých [uczynków] nie tylko Bogá oycá/ ále y onego łamego/ od Bogá być połánego/ poznać mogli *CzechEp* 141, 224; *KochWz* 141; *ActReg* 109; *OrzJan* 20, 133; *LatHar* 14, 50, 514; Y z nich zálię wybran (on łam [tj. Mateusz] z S. Ianem) áby był iednym ze czterech Ewángeliſtów. *WujNT przedm* 41, s. 3, 291 marg, 297, 374, 478, 508 marg, 1.*Cor* 9/6; y będziemy ie powinni zachować/ [...] wedle opifánia Przywileiów ták od nas łamych/ iáko y od przodków náłzych Królów Polłkich y Wielkich Książąt Litewłk. [...] nádányh *SarnStat* 1060, 237, 1002, 1026 [2 r.], 1060, 1061 (15); Podobni zášlepionym Zydom/ gdy vráđzili Chryłtułá zgłáđzić/ by łnadź Rzymiánie źemie ich y onych łamych nie pośiedli *PowodPr* 40, 14, 78; *SkarKazSej* 669a, 678a; *PudłDydo* [B5]v.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie (każdy przykład jest równocześnie ujęty w odpowiednim połączeniu z zaimkiem): »sam ... in(n)y (a. inszy), drugi« [szyk 14:9] (18:5): To czyn innemu czo łie tobie podoba łamemu *BielŻyw* 51; *GlabGad* D3v; *RejKupSekl* a2v; *MurzHist* Bv; *MurzNT* 31; thák tełz niechce [Bóg] ábyłmy łię mieli vćiekáć do ktorego łtworzenia inłzego/ okrom iego łamego *KrowObr* 69, 135v; Abyś y W(asza) K(rólewska) M(ilość) łam y ini mieli to czytáć y w tym łię ćwiczýć *BibRadz* *2v; *BielKron* 123; *KwiatKsiąż* A4; *OrzQuin* V v; *RejPos* 133; *CzechRozm* 96v, 176v; bo to álbo tobie łáme^{mv} łzkodzi/ álbo drugim *ModrzBaz* 52, 58; *SkarŻyw* 29; *CzechEp*

386; Awom ia fám y z drugimi/ á czego chcelz? *WerGośc* 248; *WerKaz* 276; *OrzJan* 104; *WujNT* 693; *JanNKar* A4.

»nikt, żaden ... sam« (1:1): Nie żaday złego nikomu/ by cię fámego nie potkało. *BierEz* K2v; á tam żydow niemogąc dobyć załadził ie gorami iż tam żaden niemoże ani on fám przeiechać *BielŻyw* 162.

»wszyscy, każdy ... sam« [szyk 2:1] (2:1): *SkarŻyw* 184; wiedz że nieprzyiacielá wśędzy mieć będzie/ gdyż wśyftłhkich o cię fámego ftaránie będzie. *Phil* C2; Studentóm/ Piłárzóm/ Drukárzóm/ Bibliopolóm/ Bedellufóm [...]/ Artykuły fpiłané [...] chować obiecuiemy: y onym łáfkę fwą okazać chcemy: y oné fámé y káždého z nich przy fwych práwíech [...] chować/ trzymać/ y bronić chcemy. *SarnStat* 201.

W połączeniu z zaimkiem osobowym, który może być zastąpiony zaimkiem zwrotnym, np. *mnie samego* = *siebie samego* (17): *OpecŻyw* 95v; przetoż toć dawam czo mam iednego mnie fámego *BielŻyw* 49; *KrowObr* 15 [2 r.]; Tene tibi, Miey fám dla ciebie. *Mącz* 446b; *HistRzym* 50; *RejPosWiecz*³ 98; *GrzegŚm* 21; *KuczbKat* 220; Z łáłki Bożey iełteście zbáwieni przez wiárę/ nie z was fámych *WujJudConf* 98; *BudBib* 2.Mach 7/18; *BudNT* 2.Cor 13/5; *SkarŻyw* 286; Toć vczynię nie dla ciebie ále dla mnie fámego *Phil* F2; *WujNT* 116, 2.Cor 10/12, s. 671.

Wyrażenie: »z osobna sam« (1): A iż tákim iełt nie tylko komu infzemu/ ále też y mnie zołobná fámemu. *CzechRozm* 176v.

αα. *On, a nie ten drugi, na miejscu tego drugiego* (zwykle o zajmowaniu czyjegoś miejsca, często przemocą) (69) : *BierEz* K3v; *MiechGlab* 39, 40, 73; powyiedz ktho rzeczi the vkradl theda czye pułzczymy A yefly nyepowyelz fám wthym zołtacz mvfłfych *LibMal* 1552/167; kthory [papież] Kryftulá wypycha s Kościołá S[wię]tego/ á fám fię wfpina na mieysce iego. *KrowObr* 13, 16, 38v, 40v, 160; *Leop Num* 21/35; *BibRadz Num* 33/53, 3.Reg 15/28; thedy Rzymiánie wypędziwłzy Kártáginfki lud/ fámí opánowáli Hifzpániá *BielKron* 279, 24 [2 r.], 40v, 83v, 88 [2 r.], 88v (34); *RejPos* 123; Nie dawno fie [mistrz] wyuczył/ iuż dom/ ogrod/ kupił/ A wżdy zayżrzy Sturárzom/ by fám ludzi łupił. *BielSat* C2; *RejZwierc* 49; *BielSpr* 69, 70; *BudBib* 1.Par 4/41; *MycPrz* II B4; A zá iedną pracą Młynarz przyżrzyć Sadzáwek/ żeby znich Ryb nie krádziono. álbo ón Młynarz fám będzie kradł/ bo mu blińko będzie. *Strum* I3v; *PaprPan* Pv, Hhv; *SkarJedn* 257 [2 r.]; *StryjKron* 170 marg, 597, 692; *CzechEp* 370; Białego piełzká wnet gárdłá pozbáwił/ A fám ná iego mieyfcu fie záłtáwił. *KochSz* B; *GórnRozm* B4; *KochProp* 8; *Phil* P4; *KmitaSpit* C2; Iuż tám fám miełzka, á nas wygnał precz. *CiekPotr* 81.

b. *Właśnie on (ja, ty), a nie kto inny (inni) lub nieważne, że może też kto inny: zwłaszcza on (ja, ty), a nie ten drugi (ci inni) uczestniczący w przedstawianej sytuacji* [zwykle w mianowniku] (689) : *BierEz* Ov; tobie nitz powotz [!] niemożemy/ ij fámí fie od ftrachu wielkiego pokryiemy. *OpecŻyw* 107, 76v, 138v; *PatKaz I* 11; *PatKaz II* 66v; ktoby komu oko wyraził aby fám obie ftracił. *BielŻyw* 7, 130; *BierRozm* 15; *RejPs* 58, 90, 93; Ná nas ná kmiecie wołacie A fámí fie ochylać *RejRozpr* Gv, E, E3v [2 r.]; *SekIWyzn* 2v; *RejJóz* H3; Niezabiay/ kto zabie ma fám być zabyt *SeklKat* I4, I3v, L4v; *RejKup* i3, Kv, p4; *KromRozm I* D3; *KromRozm II* x; gdyż w niczym [duchowni] nie są obwinieni, i owszem oni sami winują ty, ktorzy kościoły zburzyli *Diar* 58, 67; *BielKom* F7v; Mąż niemoże żony kárąć o cudzołóstwo/ [...] gdy też fám cudzołóznikiem iełt. *GroicPorz* 11, kk3; fłepi fámí będąc/ fłepe niebożátká zá łobą do pieklá wiedzieć. *KrowObr* 194v, 34, 131v, 193, 195v, 206v; A coźci

Pan będzie krzyw/ łameś krzyw nieboże *RejWiz* 134v, 124, 141, 160, 171, 187v; *Leop Apoc* 13/10; *OrzList* h; *UstPraw* A4; *KochZuz* A5; Ták kto chce kogo karác/ nie miey łam do roku/ Ani żadney mákuły/ ni pádzziorká w oku. *RejFig* Aa3, Bb7v, Cc3v, Dd5v, Dd8v; *RejZwierz* 42; *BibRadz* *4v, 4.*Esdr* 12/28, 2.*Mach* 5/9, *Act* 15/29; iákoż nas maćie vczyć/ gdyż łami nieumiećie *BielKron* 214, 21, 25, 59v, 108, 173 (14); *GrzegRóżn* A4, Bv; Ale ia co wtim ganie/ tego fię łam chronie. *KochSat* B3; *KochZg* A3v; *KwiatKsiąż* A; Atque ego qui te confirmo, ipse me non possum, Ale ya który ciebie ciefzę/ łam fię ciefzić nie mogę. *Mqcz* 19b, 456a; *Prot* A4v; *SarnUzn* G7, G7v; *RejAp* 20v; iż fię łam zna być nie ták godnym miłości/ iáko then/ kogo ma w podeźrzeniu *GórnDworz* Cc6v, E5v, M3, Ccv, Cc7v, Cc8v (13); A iefzcze tákich pánow łzukałz/ ktorycheś fię pirwey odrzeł/ ktoeś łam pirwey przeklinał *RejPos* 74v, 54, 54v, 178, 227v, 245 (11); więc mále złodzieyki łkázuie wieścić/ á łam fię nie baczy iż tyle troie vkrádnie. *RejZwierc* 148v, Av, 56, 63v, 91, 147v *marg* (14); *BielSpr* 19v; *WujJud* 16v, 212v; *WujJudConf* 209, 243; *RejPosWstaw* [41²]v; iáko możelz mowic brátu twemu. Bráćie/ niech wyrzucę pręt ktory w oku twem/ łam w oku twoie^m bierzma nie widząc? *BudNT Luc* 6/42; rádszey od nich morderstwo ćierpią/ niżby łami kogo mordować mieli *CzechRozm* 112v, 7, 30, 208, 241v; *PaprPan* A3, B2v, Gg3v; ácz gdzie co czynić każę á dołkonále czynienie przepifuię/ wiem dobrze/ że y łam dáleko od tákiey dołkonáłości ieftem. *ModrzBaz* 2, 34, 34v, 45v, 47, 74, 109v, 128v; *SkarJedn* 21, 154, 205, 348, 362; łpalćie go [tj. konia trojańskiego] ráczey/ Iefli łami od niego zgorzeć niechcećie. *KochOdpr* D2, B4, C2; *KochPs* 15; ktore łowá ták przyiáł/ iákoby ie Pan Iezus do niego łamego włásnie rzekł. *SkarŻyw* 55; chorym włytykiego dopuściłá/ y mięła iedzenia: ále gdy łamá chorzáłá/ łobie tego dopuścić niechćiáłá. *SkarŻyw* 142; Miał ten Iulianus bárzo zuchwále páchołę/ y pyłzne: iłz go ledwo łamego łłucháło *SkarŻyw* 212, 27 [2 r.], 46, 59, 76, 83 (22); Bo oni łwym włásnym píłmem/ náukámi y świádectwy Iezulá Pána rozwięzuia/ y oni go łami/ á nie my miełzamy. *CzechEp* 76, 36, 57, 82, 83, 90 (11); *CzechEpPORz* **2v; *KochJez* A3v; *NiemObr* 75; WYganiałz plá z piekárniéy: bá ráczey łam wynidź *KochFr* 39, 68; *ReszPrz* 105; *WerGość* 261; Mężá mego y mnie wykłádaćie/ A łamy fię k temu bárzo maćie/ Byście męże po łwey woley miały *BielSjem* 11; Łácno ćiefzyć chorého gdyłmy zdrowi łami *KochPieś* 39; *GórnRozm* B3v, F, I3v; *PaprUp* E2v; *ZawJeft* 18; *ActReg* 8; *Phil* M, P3, Q3; Páweł pierwey Chriřtułá w wiernych iego przeřłádował. [...] Ale potym łam dla Chriřtułá wiele przeřłádowánia ćierpiáł. *WujNT* Bbbbbb2v, *ktv*, s. 136, *Luc* 6/42, 11/46, s. 331 (13); *WysKaz* 12; *SarnStat* 627; *PowodPr* 5 [4 r.], 26, 32; Sámi nie będąc pořłáni/ pořylác nie mogą/ łami żadney mocy duchowney ná to nie wziáwłzy: dáć nikomu nie mogą *SkarKaz* 206a, 279a, 315a, 386a, 519a, 550b; *CiekPotr* 52; *CzahTr* D; *GosłCast* 23; *SkarKazSej* 668b, 703b, 704a; *KlonWor* 45.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: »cudzy ... sam« [szyk 4:1] (5): A gdy śmierći cudzey żądam/ Tákó nędznie łam vmieram *BierEz* K3; *RejZwierc* [238]; że oni ćzelnieyřzi Pánowie/ ná ktore to należało/ z Píłmá řwiętego żadnego rozłádku łami dáć niemogli/ powieřćiam cudzym wierzyć muřieli *ModrzBaz* 17; *SkarJedn* 187; *KochTr* 4.

»sam ... in(n)y (a. inszy), drugi« [szyk 54:32] (58:28): to yeřł nagorłchy kto nyetelko yřł łam zly ale y ynłche pogarłcha *PatKaz III* 149; *BielŻyw* 3, 53; *BielŻywGlab* nlb 14; *LibLeg* 7/69; *RejRozpr* A3; Niech wierę kto chce tonie kyedy łam wypłynie Zapomni wnet drugiego gdy łam na łwobodzie

RejJóz K4v; *RejKup* m4; *KromRozm I* A4v; *MurzHist* B4v; *KromRozm II* b, c4v; *KromRozm III* K8v; *Diar* 77; they fprawiedliwosci fám innych náutzam/ ktorám fám ieft wprawiedliwion *KrowObr* 206v, 230v; Bo gdy kto ine wzgárdzi/ też fám wzgárdzon będye *RejWiz* 188v, 14, 167; *Leop Lev* 24/20, *Is* 66/9 [2 r.]; A nikt infzy iedno ty/ fám fie ná tym mylifz. *RejZwierc* 133, 123v; *BibRadz I* 471b marg, 1. *Cor* 9/27; iz fám błazen/ ine także ma zá błazny. *BielKron* 81v, 16v, 68v, 123, 217v; *KwiatKsiqż* C2, L2v [2 r.], L3; *OrzQuin* X2v; *SienLek* 57v; *GórnDworz* C2v, Gg2, Ff8; rozmyflay tę fprawę Pána twego/ á wiare ludzi mało záfluzonych/ iz oni ni do kogo fie inego nie vciekali/ iedno do fámego iego. *RejPos* 207, 30, 78v, 124v, 184, 296v; *GrzegŚm* 4; *RejZwierc* 210v; *WujJud* 56v; *RejPosRozpr* c3v; Czego fám nierad widzilz nie czyniż tego drugiemu. *BudBib Tob* 4/16; *CzechRozm* 1v, 51 [2 r.], 89v, 112, 173v, 229, 247; A teraz iaka to ieft wielka rofpuftność/ że ty y o tey rzeczy infzym wftawę czynić chcefz/ o czym fám ná fię wftawy żadney mieć niechcefz? *ModrzBaz* 50v, 66, 101; *SkarŻyw* 598, 599; *CzechEp* 21, 24, 33, 58, 84 (8); *NiemObr* 33, 42; A nád chłopá chciwego Niemáfz nic nędzniefzgo: Bo ná drugiego zbiérá/ A fám głodem vmiéra. *KochPieś* 27; *OrzJan* 39; *WujNT Luc* 23/35, 1. *Cor* 9/27, s. 730; *SarnStat* 328, 767, [1281]; *KlonKr* A3; kto fám w piecu lega/ Tedy támże ożegiem y drugiego fięga. *CzahTr* C4v; *GosłCast* 70.

»sam ... wszyscy (wszystek)« [szyk 8:6] (14): tamże fám żywota ftrádám/ ktory wflytkim żywot dává. *OpecŻyw* 102v, 149v; nie możefz wflytkim pánować/ gdys thy fám od wflythkich wzgárdzon. *HistAl* E8, C2v; Wflytki od oblicza ich pogány odrzućil/ A zyemyę ich w dziedzictwo im fámym poruczył *LubPs* Sv, dd2v; *KrowObr* 9; *BielKron* 48v, 126v; *RejPos* 169; iz iaki fám kto ieft/ radby aby tácy wflycy byli. *RejZwierc* 83; *Phil* B3; *CiekPotr* 63; Zyczy sobie Gygefá onego pierścieniá: Zeby fám nie widomy/ wflytkich widział z cieniá. *KlonWor* 2.

Frazy: »(ani) sam (się) (nie) (o)baczy« [szyk zmienny] (15): *RejPs* 55; Y fámam nie obaczyła Gdy mię miłofcz zwyciężyła *RejJóz* D2, C6v; *LubPs* B6v; Bo ni fie fám obaczy kiedy w tę fię wpádnie. *RejWiz* 28v, 31v, 41v, 71; *GrzegRóżn* N4; Iákoż te głupie poftępki częftokroć bywáią czymśi pokrite/ iz ich ten fám nie obaczy/ kogo vwiodá *GórnDworz* I4; *RejPos* 297, 316v; *RejZwierc* 72v; *Strum* F, H4.

»sam za to nie stoi« [szyk zmienny] (5): Snadz za tę pańską łaskę nie ftoimy fám *RejJóz* P4v, D2v; *RejKup* I7; Znam fwe nieznośne złości/ znam y dobroć twoię/ Byś fię też chciał krzywdy mścić/ fám zá to nie ftoię *ArtKanc* P15; Iáko Spifka ziemiá powiádáią, że tym kłztałtem záflzá do Królów Polńkich: że fie tak wiele tego názbierało, że y fámá zá to nie ftoi. *SarnStat* 1273.

»(ani) sam (nie) wie, (ani) sam nie rozumie itp.« [w tym: sam nie wie, co, gdzie, jak itp. (53), sam nie wie, co mowi itp. (12)] = *nec satis scio* *Modrz* (96): A gdzie idziefz dobra głowo/ [...] *Ezop* rzekł/ tegoć niepowiem/ Bo idę gdzie ia fám niewiem. *BierEz* D3, D3, E4v; *ForCnR* D3v; *BielŻyw* 73; *RejPs* 215; *RejJóz* B8v, G6v, M; *SeklKat* Zv; Ieft y trzeczy fían na fwiecie Czo y fám niewie czo plecie. *RejKup* b7, i7, t3v; *KromRozm II* o2; *LubPs* F2, K2v, M4; iákoby on Káifáfz/ kiedy o Kryftufie prorokował/ á fám co mowił nierozumiał. *KrowObr* 200v, 51, 80, 115v, 181v; *RejWiz* 39, 140v, 160, 178v; *Leop* *B2; *RejZwierc* 141v; ten gdy fye ná kazaniu głofem rozwiódł/ [...] w zápaleniu/ co mowił nie záwždy fám czuł *OrzRozm* G2v; ábowiem co człowiek czyni/ niewie fám iefli źle álbo dobrze *BielKron* 158, 204, 262, 406, 436, 465v; *Quomodo sim affectus ipse non facile dixero*, Yáko

mi fie wodźy álbo co mi fie dzieye y íam tego nie umiem powiedzieć. *Mącz* [114]c; *OrzQuin* F4v; *Prot* C; *SarnUzn* F5v, F6; *RejAp* 31v; *RejPos* 23, 312v; *HistLan* C2, D; ízukam íełcze czegoś/ á íam nie rozumiem czego. *RejZwierc* 66, 62, 67, 98v, 210, 241 (9); *WujJud* 175v; *WujJudConf* 240v; *BudBib* b3; popi íą y byli głupi y íami nie rozumieią co chtë. *BudNT przedm* c5v, *przedm* b4; IVż íe dołyc mowiło/ o gadkách Zydowłkich/ ktorym oni íami w Tál mudzie íwym/ y w rozmowách końcá niewiedzą *CzechRozm* 176, 18v, 69, 84, 85, 85v [2 r.] (15); *ModrzBaz* 28v, 63; A rozum który w íwobodzie/ Vmiał mówić o przygodzie/ Dżiś ledwé íam wíe o íobie *KochTr* 18; *CzechEp* 10, 31, 32, 143, 148, 209, 342; Wiátrom rozumie/ praktykuie komu/ A íam niewidzi/ że ma kurwę w domu. *KochFr* 22; *KochPieś* 19; Bo w trołce człowiek zgrzybieie/ Piérwéy niż íye íam ípodzieie. *KochSob* 58; *PaprUp* C3v; *WyprPl* A4v, C2v; *WujNT* 89, 354, 508 *marg*; *SkarKaz* 44a, 158a; *CiekPotr* 65; *ZbylPrzyg* A2.

»((a)ni) sam (nie) (w)zwie« = *coś się stanie nagle, niespodzianie* [szyk zmienny] (48): bo ni íam zwiefz gdy wpádniefz/ á iuż nikt niebędzie áby cie kto wydrzeć mogł. *RejPs* 75v, 204v, 212v; *RejRozpr* E4v; *RejKup* b2; Bowyem ni íami zwyedzą kyedy w pyekło wpádną *LubPs* Pv; Abowiem ták fortuná íwe kołá obráca/ Ni íamá wzwie/ bo ílepa/ gdzye kogo námáca. *RejWiz* 100v, 28v, 35v, 91v, 101v, 131 (11); *RejFig* Bbv; *RejZwierz* 41v, 129, 130 [2 r.]; Nec opinantes assecuta est senectus, Opádlá ye ítárość íami nie zwiedzieli kiedy. *Mącz* 243c; *RejAp* 5v [2 r.], 37v; íż káždy niedońtátek iego/ áni íam wzwie/ íkąd będzie opatrzon iemu *RejPos* 44v, 39, 90, 138v, 162v [2 r.], 184 (14); *RejZwierc* B4, 37v, 72v, 83v, 160v (8).

α. *Właśnie on, a nie ten, o kim źle mówił lub któremu chciał coś złego wyrządzić* (95) : *FalZioł* IV 14a; aták wyelekroczył íche pan nasch lyfti [...] dawayacz yemv wtím znacz yzbi íye powłczyagnal tego pyczia [...] a on odpýłal do naschego pana lyft powyedayacz yzes sam ti gorłchi pyyanycza nyzly ya. *LibLeg* 11/60v; *RejPs* 92, 93, 163v, 208; Mnie nicż w tym nie winuycie bołcie íami krzywi *RejJóz* O4, H3v; (*did*) Sumnienie [imię postaci literackiej] zgola Plebana zowie mataczem. (–) [...] Wierzmy zecz to íylny matać [...] (*did*) Pleban íumnnieniu leż zadał. (–) Niemátay íama zla żono *RejKup* L, v2v; *HistAl* K4v; Táż íż wam ono przypifuyą/ co Pán náłz ku Licemyernikom mowił: Znifłczyłfycy przykazánye Boże dla podányá íwego. (–) Táż yeft: Przypifuyąc nam to ci/ ktorzy to íami czynią *KromRozm II* b3v; *DiarDop* 103; Ządánye pomłty nád niewiernemi/ áby íami w thym zońtáli czo zmyłłáią wiernem Pánłkim. *LubPs* Q3 *marg*, I3, N *marg*, R6, S3 *marg*, hh5v; *OrzList* b4; *KochZuz* A3; PAniey ieden powiedział/ álboś ofzálálá/ Ześ łeb íobie chuńtámi około zwiázálá. Tá rzecze/ íameś ízalon *RejFig* Bb2, Aa5; *BibRadz Ps* 34/8; íż ci zágubcy náłzych poćciwońci dalibog íami bez niey będą *BielKron* 320, 218v, 232, 402, 459v; W tym nic nie wąpiąc/ íż ci kthorzy tę wiárę Apofłolłką [...] o iednym Bogu Oycu/ y o iednym Synu Bożym/ y o iednym Duchu świętym/ kácerłką y niedońkonálą zową/ [...] żeć oni íami nie znáią [...] áni Oycá áni Syná *GrzegRóżn* K3v, B2, B4, C3, C4; *OrzQuin* Cv; *SarnUzn* D4, G7v; iáko Strángwiley á Dionifia vmyłłili byli o iego corce/ thák im theż kazał íámym czynić. *HistRzym* 26; *RejPos* 27, 225v, 322; *RejZwierc* 49v, 77v; *WujJud* 240v; *CzechRozm* 125v; Hipoteus on co íe o to pilnie kuńł/ By Achileśá zabił íam gárdło dáć muńł *PaprPan* L2v; A ci/ co mego vpádu ízukáią/ Sámi niedawno pomłtę odnieńc máią *KochPs* 90, 88; *MWilkHist* Ev; íż on íam tym íeft/ coby ná nas wewlec chciał *CzechEp* 343, 85 [2 r.], 88

marg, 96 [2 r.], [102], 142 (13); *BielSjem* 4; *Paprup* G4v; *KochFrag* 19; *WujNT* 332, 519; Bo czego fie my od nich obawiamy/ [...] mogłoby fie też od náfzych [...] onym fámym dżiadż. *PowodPr* 45; *CzahTr* K; *GoslCast* 63.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (1): Ktemu y to nie krzeczy zádawác komu niewšťdyliwą twarz: á fámemu fie niewšťdżić piáfć takie plotki pletliwe *CzechEp* 406.

W połączeniu podkreślającym wyodrębnienie: »in(n)y (a. inszy), drugi ... sam« [szyk 4:1] (4:1): Bo co ná innego ftoirfz/ Sam fie rychley w tym włowifz. *BierEz* Lv, K3 [2 r.]; *Leop Eccli* 27/29; *BibRadz Prov* 26/27.

Przysłowia: Iż fámí w ten doł wpadaia/ Ktory ná ine kopáia. *BierEz* K3; chytrze doł podemną kopáli/ A což yednák oni fámí támże powpadaáli. *LubPs* O3, B6v *marg*, C2, I3, bb3, ee2v; Ktory kopa doł drugiemu/ wpádníe fám weń *BibRadz Prov* 26/27, *Eccli* 27 *arg*; *RejZwierc* 201v; W tym fye dole potopili Który fámí kopáli *KochPs* 14, 10, 83. [Ogólem 13 r.]

Gdym ná inego fídło kładł/ Sámem w cięższe fídło vpadł *BierEz* K3; *RejPs* 209v; Bo fídła ktore ná myę byli poftáwili/ Sámí fie zá nogi fwe w nich máryne złowili *LubPs* C2, I3, bb3v *marg*; *Leop Eccli* 27/29; *BielKron* 355; Sámí źli ludzie vpádlí W fídle/ które ná mię kładli. *KochPs* 37, 14. [Ogólem 9 r.]

kto zákłada kámień bliźniemu fwemu/ obraźi fie fám ná nim *Leop Eccli* 27/29.

β. *Pokazuje sprzeczność między czyimiś słowami a czynami lub sprzeczność w postępowaniu lub słowach danej osoby (zwykle zespołu)* (85) : Oto fámá chromo ftylafz/ A wždy fie lekárką działafz *BierEz* L2v, A3v; Drugie prawo [Grekowie ułożyli] aby wżędi prawdę mowiono, a fámí iawnie łgali. *BielŻyw* 23, 23; *BielŻywGlab nlb* 10, 14; *GlabGad* M7; y czemu ti fmfiełz pouiedać fprawiedliwość moię (koment) Sprawiedliwość [Ps 49/16] to ieft Euangelia, czufz gdy ty fám tak nie czynifz *WróbŻółt* Q5; *RejRozpr* B4; Ták dáleko to [co Luter pisał] od onego/ co nam nálfy doktorowye powyádáyá y pokázuyá/ yáko dzyeń od nocy. (–) Y fámíe nyedawno ináczey mowili *KromRozm I* 14v, D3v, E3, H4v; *KromRozm II* y; *KrowObr* 113, 201; Izali my tego miłofnikiem Rzeczypośpolitey zwác będziemy/ [...] ktory ná Exekucyą woła/ á przeciwko Exekucyey wśzytko fám czyni *OrzRozm* A3; *BielKron* 25, 336v; *GrzegRóżn* I3; *KuczbKat* 325; LVter woyny niedopuścza/ ále iá fám rozzęga. *WujJud* 214v *marg*, 153 *marg*, 157, 207v *marg*, L14, L16v, Mm5v; *BudNT Gal* 6/15[13]; *CzechRozm* 64, 172, 186v; Ieśliżeś fám w iedzeniu y w pićiu fkromny/ á iáko pijáńftwu y obżyrániu drugich życzliwym być możefz? *ModrzBaz* 66v; *SkarJedn* 363; *SkarŻyw* 312; Francifcus Cardinal Weneckiey Armaty Hetman/ co miał Turkom przewozu morśkiego bronić/ fám práwie ich przewiozł w fwoichże okrętách *StryjKron* 602 *marg*; Księża Papieſcy przykłády piłmá ś. przywodzą, ále fie fámí wedle nich nie rządzą. *CzechEp* 100 *marg*, 66, 67, 80 *marg*, 83, 90 *marg* (17); *NiemObr* 92, 142, 166; PYtano Káznodzieie/ czemu to práłacie Nie ták fámí żywiećie/ iáko náuczaćie? *KochFr* 51, 21, 100; A iż niechcełz mieć pijánego fługi á fám fie vpijałz? *WerGośc* 261; *PudlFr* 18; *Phil* E4; *WujNT Gal* 6 *arg*, Yyyyy4v; Bo fzkáráda rzecz ieft/ y obłudnikiem pokrytym tákí ieft/ ktory fám złym będąc drugiego karze. *SkarKaz* 279b,)(3, 279b [2 r.], 514a, 635b.

W połączeniach podkreślających wyodrębnienie: »in(n)y (a. inszy), drugi ... sam« [szyk 11:3] (11:3): Mnodzyć kiedy inym rádzą/ Sámí w fwyh vcżynkoch błádzą *BierEz* F4, L [2 r.]; *GlabGad* N5; *RejKup* b5v; *BielKom* E3v; Chociać drugim y piłmem y wołaniem łáia/ Pátrzayże iáko fámí cícho

wydzieraia. *RejWiz* 106v; *BielKron* 25; *KuczbKat* 325 [2 r.]; *SkarŻyw* 571; iako flufznie [księza] infzych w to vbieraia w czym łami chodzą. *CzechEp* 165, 37; *SarnStat* 272.

»sam ... każdy« (1): iednego znam [...] przechyre, ktory łam nic dobrego iak žiw nie vczynił wřzakoř każdego chce obłaczować *GlabGad* P5.

E. W funkcji epiforycznej, tj. zapowiadającej dalszy tekst; ipse *Vulg*, *Modrz*, *JanStat*; solus *Vulg*, *JanStat* (73) : Sámi o tym [że modły do umarłych, tj. świętych, nie pomagają żywym] świadczą którzy teraz czuią/ za vmárle śpiewaiąc *GrzegRóżn* Ev; Ktoř łie moře przypátrzyć thákiemu łtworzeniu. Coř rozumieř o łamym co tho wřzytko łprawił *RejWiz* 113v; Bo dekret Páńłki ieřt iř zle nábytego nie tylko łam co zle nábył/ ále y trzeći dziedzic nie pożywie. *RejZwierc* 48v; *ZapKościer* 1582/29v.

Połączenia: »on [jego] sam« = *ten (kto)* (1): gdzie łą ci/ co łie to dźiwuią téy cźci tureckiey: dałby to Bóg/ áby ich łamych doználi/ co ie [tj. *Turków*] to chwałą. *OrzJan* 44.

»sam on [jego a. onego]« = *ten (kto)* (2): Których Dekretowi ieřliby łie łprzećiwił/ ten ktory ma byđż wykupión/ y niechćiałby zřtěpić z zařtawy/ przedřię łami oni z księgámi v ładu řiedzący [...] niech łkażą/ iř wykupno łie řtáło *SarnStat* 746 [idem] 919.

»ten(że), on(że), [onego(ż)] sam« = *ten (kto)* [szyk 38:2] (29:11): *MurzNT* 66; *LubPs* dd5; *KwiatKsiąř* G2v; *SarnUzn* C6; á Tyránnowie/ thychře łie łamych boia/ ktorym rořkázuią. *GórnDworz* Gg6v, Kk6v; *RejPos* 26, 235; *BiałKat* 96; *KuczbKat* 5; *WujJudConf* 35v, 246; *CzechRozm* 21v, 46v, 69v, [174]v, 185v; gdyř oni łami [illi ipsi]/ od ktorychełmy tego wyřtěpku křztałt wřięli/ łkroćili go/ á łzeyřzym vczynili. *ModrzBaz* 81v, 140v; *Oczko* A4v; *KochPs* 162; Iam (powiađa łam ten co nápiřał) łłyřał te łłowá w Sennie ná kázaniu iego *SkarŻyw* 460, 498; *CzechEp* 235, 354, 359; *ReszHoz* 138; nie tych ci to tylko grzech/ którzy tákie řwiádky wioda/ áni tych/ łamych którzy krzywoprzyřięgáia/ ále to grzech wřzyřtkiey Korony Polřkiey *GórnRozm* G3v, I; Miłą twoię gotowořć/ niechći ón [tj. Bóg] łam pláći/ Ná ktorego nagrodźie řaden nie vtráći. *ZawJeřt* 43; *Phil* G4; *OrzJan* 33; *WujNT* 615, *Col* 4/11; áby od tego cřáfu y nápotym záwřždy opiekun kářdy/ [...] liczbę przed łámémi témi *quorum intereřt*, wedle Inwentarzów czynił. *SarnStat* 585, 264, 902, 904, 1157; *SkarKaz* 550b.

»ten, on sam« = *ten ... (który)* [szyk 11:1] (8:4): *Leop* 4.Reg 25/23; Azař tego niebaczyćř z onego łámego mieyřćá ktore łie tu cześto w tych nářzych rozmowách przypomináło *CzechRozm* 119v, 21, 55, 234 [2 r.], 304; *ReszPrz* 26; *ReszList* 186; te łamy vczynki ktore ia czynię/ řwiádczą o mnie/ iř mię Oćiec pořłał. *WujNT Ioann* 5/36, *przedm* 17, s. 211.

»to, ono samo« = *to (co, iř itp.)* (12:1): A mořeřz tego piřmem řwiętym podeprzeć iř nářienie potomřtwo znáćy á nie ono łámo z cřego łie ludźie zácźynáia? *CzechRozm* 155, 70v, 135; *SkarJedn* 183, 272, 280; A dowodźi teř tey ořtáteczney gođżiny/ y tym łamym/ iř wiele Antychriřtow nářtáło *CzechEp* 354, 418; *ReszHoz* 135; y to łámo znákiem ieřt niewoley/ iř ták wielką zgráię dla obrony/ łwey chowác muřzą *GórnRozm* A4v; PRzełóżywřzy tedy powinnořć dobrego obywałéł y miłóřniká Oycźyny/ zořtaie to łámo do vkazánia/ czo ieřt przyczyną zguby y zniřcźenia pańřtw y kroleřtw/ á co ie w cáłořci y zupéłnořci záchowywa y pomnaża. *Phil* P; *GrabowSet* S2; teraz záprawdě cřás táki ieřt/ wřzyřtkiego řtaránia inřřęgo poniechawřzy/ do tego łámego łie rzućić/ iákobyřcie y łami z máiętnořćiami/ z řonámi/ y z miłym potomřtwem łwym nie zginęli. *OrzJan* 5.

II. *Tym będący* (65) :

1. *Prawdziwy, rzeczywisty – nie pozorny; autentyczny – nie przedstawiony metaforycznie lub symbolicznie; ipse PolAnt, Vulg (26) : acz bysię podobieństwo [o robotnikach w winnicy] łnac mogło rozumieć o iednychże robotnikach/ i o łamyi płacyi na tym świecie/ wżakże łnadniei przydzie rozumieć/ że pán Chrístus wtym podobieństwie mowi zprzodku o tych ktorzy chcą być łwą dobrocią zbawieni MurzNT 96; będąc prołtemi żakami kokofłá sie by kokofł łámá nád łwemi yáycy GliczKsiqż L6; KwiatKsiqż B4v; iż tá iełt pámieć łámá: która páná Bogá czyni miłosierného ludziém. BiałKat 273v; Tu naprzod przez gorę świętą nie rozumie łamey oney gory Syońskiey/ [...] ale rozumie zgromadzenie święte ludu bożego CzechRozm 113v, 192; Vżyway niepokalanego ciálá Páná twego w wierze zupełney: pewen [!] będąc iłz łamego báránká zupełnie pożywałz. SkarŻyw 119, 119 marg; Gdyż też zakon miał cień dobr przyłzłych/ á nie łam obraz rzeczy. CzechEp 367, 38, 309; LatHar 196; WujNT 330, Hebr 10/1; [Ktorego potem Bog Bogiem/ złáfi łwey/ vczyńił (marg) Mełzyałz człowiek łamy (–) BudArt N7].*

Wyrażenia: »sam istry« (1): Pobudowani [jesteście] ná fundámenćie Apołtołow y prorokow/ ná łamem iłtem podwęgielnem (kámieniu na) Chrístu Iełušie [existente summo angulari ipso Iesu Christo]. BudNT Eph 2/20.

»sam prawdziwy (a. prawy)« [szyk 3:1] (4): Ea demum est gloria quam virtus meretur, Tá yełt/ práwa łámá cnotá/ która cnotliwym záchowánien bywa ołięgniona. Mqcz 81c; CzechEp 136, 344; A táć iełt łámá prawdziwa łprawiedliwość/ ktora łię zowie/ łprawiedliwość z wiary y z Bogá. SkarKaz 310b.

»sam rzeczywisty« (1): Bo mánná byłá tylko figurá tego náłwiętlżego Sákrámentu/ [...] lecz ten Sákráment iełt łámá rzeczywíłta prawdá. WujNT 330.

»sam (a, i) szczyry« (3): SarnUzn C; A ták próżno łie kto ma gniewáć ná prawdziwe wykłádáćze piłmá łwiętego [...]. A Pánie Boże łkarz tego kthoby czo z wałni álbo z iákies zazdrości wykłádáć miał/ by łámo łczyre piłmo iáłnie á iáłnie o tym nie wołáło. RejAp 80v; SkarŻyw 26.

»sam (i) własny« (5): CzechRozm 19v; CzechEp 136, 198, 344; V nas także to miáłto málowane [tj. dekoracje teatralne] Lwowem Niechay będzie. ácz łam włáłny Lwow Poetá. Z murámi radby z podgor wyniołł y przełtáwíł CiekPotr 3.

2. *To, co jest treścią danego pojęcia, to, na czym coś polega (12) : KromRozm II r3; Diar 66; Abowiem gdyż łamego dobra cnoty/ y oblicza pocżćiwości/ niebiegli w rzeczach rozumem łwym poiáć ani ogarnáć niemogá KwiatKsiqż B2, A3v; ModrzBaz 3v; CzechEp 104; Trudno nagle porzućić miłóć zálstárzálá/ Trudno/ lecz łię iuż ná to vday myłłá cáłá. To łámo zdrowie twoie/ ná tym włzytko tobie KochFr 108; gdzie myłł/ która niebiem toczy/ Gdzie łámá pięknoć łwieći/ y kłztałty włzech rzeczy? KochFrag 23; Co dobrego á vcżćiwe⁸⁰ to rozumiemy być łámo dobre. KołakSzczęłł C3v, C3v; włzytko w nim [Bogu] iełt co iełt/ łámo w nim iełtełtwo. SkarKaz 485a; SkarKazSej 677b.*

3. *Ten, kto reprezentuje daną cechę w najwyższym stopniu, będący uosobieniem czegoś (23) : Facinorosus, Wielmi łilny złoczyńca/ Sáma niecnota. Mqcz [114]b; gdy człowieká zowiemy nie tylko grzełznym/ niełpráwiedliwym/ niemiłofiernym/ ále łámył grzechem/ niełpráwiedliwoćciá/ niemiłofierdziem/ łmierciá SarnUzn B8; BudBib Deut 33/28; A my nie będąc iedno prochem y ziemiá y łámá nikczemnoćciá/ czyniem łię rownemi włzytkim y nawyżłzym SkarKaz 84a.*

a. *O Bogu* (19) : Alem ia iefth nie tylko miłofierny/ ále też lámó miłofierdzie/ lámá dobroć y lámá Iftność *SarnUzn* C, B8 [3 r.], B8v; Owłzem lámym żywotem będąc/ y od życia ábo od bytności Iehowá fie nazywáiąc/ infzym też żywotá vžyczá *CzechRozm* 4v, 4v, 19v, 180, 217; *SkarŻyw* 589; *CzechEp* 283; *ReszPrz* 79; *KołakSzczęśl* Cv; *WujNT* 306; Wiará náłzá ná fłowie fie Bożym wípiera/ ktory lámá prawdá iefth *SkarKaz* 277a; *SzarzRyt* A2v.

4. *Personifikacja pojęcia* (2) : Bo cię płacze łam płacz nawet [...]. Záluie cię łam žal *IANIE KlonŻal* D4.

5. *To samo, to, czym coś jest* (2) : Rozmierzże czás lámym czáfem [*Metiens metire tempus in semetipso*] *BibRadz* 4.Esdr 9/1; *BudBib* 4.Esdr 9/1.

III. *Podkreśla zwrotność: łączy się jako element dodatkowy z czasownikiem lub zaimkiem, brak „sam” w zdaniu nie zmieniłby jego sensu [oprócz funkcji podkreślania zwrotności wiele użyć wykazuje nawiązania do którejś z funkcji wyróżnionych wznacz. I.]* (3527) :

1. *Z czasownikiem zwrotnym (tu umieszczono tylko jednostki mające odpowiednik niezwrotny ze składniq: kogo); teipsum* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Mqcz*; *seipsum* *PolAnt*, *Mqcz*, *Vulg*, *JanStat*; *semetipsum(-os)* *Vulg*, *PolAnt*, *Mqcz*; *vosmetipsos* *HistAl*, *Vulg*; *meipsum*, *nosmetipsos*, *temetipsum* *Vulg*; *nosipsos*, *semet* *Mqcz* (537) :

A. *Z czasownikiem właściwie zwrotnym: samego siebie* (470) :

a. *On siebie, a nie kto inny jego* (437) : *March*¹ A3v, A4; A bącząc fie [wosk] łam miękkiego/ Przyrodzenia bárzo mdłego: Więc áby tákież twárdym był/ W piec fie miedzy gárnce rzucił. *BierEz* Pv, I; *OpecŻyw* 98v; *ForCnR* Ev; *PatKaz* III 87v; Iefłłize za fłůzbę fwą odpłaty nieżądamy łami fie okłamawamy. *BielŻyw* 121, 8; *GlabGad* O8; Niechwal fie łam/ niechay cię kto inny chwali. *March*³ V2; *WróbŻołt* L7v, L8v, 61/10, 118/121; *RejPs* 57; *RejRozpr* D3v, G2, I4v; *SeklWyzn* c4v; A ty fie łam prawie dłazyłz Iż ty rzeczy lekko ważyłz *RejJóz* E3v, C6, D2, O2; *SeklKat* P4, Qv, T3, X4v, Yv; *RejRozm* 402; Mieymy fie na pieczy łamy. *RejKup* m2, f8; *KromRozm I* A4v, E3v, M4v; *KromRozm II* nv; łam fye nád nimi fędzyą nychay nyeczyni/ gdy go bog ná to nye wyłádził. *KromRozm III* L4, B7; *Diar* 70; *BielKom* F4; *LubPs* C2, ee2, ee2v *marg*; *GroicPorz* m4v; *KrowObr* 2, 4v, 51, 65, 66v; A ták wielki to rozum/ gdy fie łam rozłádziłz *RejWiz* 190, 8, 73, 90v, 94v; *OrzList* i; *RejZwierz* A4, 55, 64, 135; *BibRadz* *Lev* 11/43, *Ps* 34 *arg*, 41 *arg*, *Dan* 11/7, *Eccli* 1/29 (8); Widząc to Zámry/ vciekł ná zamek/ tám fie łam y z zamkiem zápalił y zgorzał. *BielKron* 83v, 83v, 97, 112, 154v, 215v, 237, 333; *GrzegRóżn* G2; *Consulere* *aliquid* *gravius* *in* *se*, Sam fie fzkodzić/ Káżyć. *Mqcz* 63c, 31d, 100a, 130c, 153c, 212c (16); *SarnUzn* G7, G7v; *LeovPrzep* G2v; Iuż fnádnie wiedzyeć możemy co mamy rozumieć przez fłóńce/ [...] iż nic infzego iedno Pan náłz ktory fie łam zowie iżem ia iefł fwiátłóść fwiátá tego. *RejAp* 63v, 29, 38v; *GórnDworz* D7 [2 r.], G6v, I5v, S4, T3v; *HistRzym* 23; *RejPos* 3v, 4, 7, 127v, 147 (13); *BiałKat* 98v, 271; *KuczbKat* 355; Zowie ie [ludzi dobrych] gronkami á łam fie zowie winną máćicą *RejZwierz* 130v, 13, 14, 54v [2 r.], 56v, 81 (19); *WujJud* 73, 234v, 245; *WujJudConf* 103, 242, 244; *RejPosRozpr* c3; *RejPosWstaw* 22; *WierKróc* A4v; *BiałKaz* B2, E3v; *BudNT* *Matth* 27/40, *Ioann* 21/18, *Hebr* 5/5; *CzechRozm* 30v, 49, 50v, 64v, 91; *PaprPan* Aa3v; *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 56, 119; *SkarJedn* 24, 163; *Oczko* 24v; *KochPs* 10; *SkarŻyw* 125, 224, 230, 358, 384 (8); *MWilkHist* L3v; *StryjKron* 66; *CzechEp* 7, 118, 307, 326, 327, 370, 420; w tymże roz.

II. pirwżego liŧtu/ [św. Paweł] łam ŧię wykłáda/ co przez podánie rozumiał *NiemObr* 77, 76, 77, 103, 121, 172; *KlonŻal* E4; *ReszPrz* 74, 87; *ArtKanc* L12v; *GórnRozm* Av; *GostGosp* 108; *Phil* M3 [2 r.]; *OrzJan* 101; *LatHar* 133; Gdyś był młódfzym/ łameś ŧię opáfował/ y chodźiłeś kędyś chćiał: lecz gdy ŧię łtarzeiefz/ [...] inny ćię opafze *WujNT Ioann* 21/18, s. 174, *Luc* 4/9, 10/29, 23/37, *Ioann* 8/54 (14); Kto będzie w zwádzie ránion, dopuści ŧię winowáycy ku przyśiędze twiérzácému, ze ŧię łam ránił, wywodzić *SarnStat* 621, 621 [2 r.], 1270 [2 r.]; *SkarKaz* 277a, 316b; *VotSzl* C3v; *CzahTr* D; *PaxLiz* C3; *SkarKazSej* 661b, 667a [2 r.], 693b, 694a [2 r.], 695a; *KlonWor* 52.

Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (1): Nie beśpieczno ŧię łámemu łádzć. *SkarKaz* 352b.

Przysłowie (tu z podmiotem nieosobowym): *ModrzBazBud* ¶5; bo káżdá dobra rzecz łámá ŧię dobrze/ ále złá/ źle záleci. *WerKaz* 291.

α. *O samóbójczej śmierci lub zadawaniu sobie świadomie bólu* (69) : Kot áby ie zásię łchytrzył/ Rzekomo ŧię łam obieśił: Aby to myfzy widziály *BierEz* K, N4; *BielŻyw* 105, 125, 133, 143; Radniey ŧię łam chćiał łpalić niźli by miał przyłć w ręce nieprzijiáciłkie. *MiechGlab* 54; *HistAl* N2; *GliczKsiqż* P8; *RejZwierz* 44v; W Greckim łtoi iż ŧię Iudałz łam z gory zrzucił *BibRadz* II 64d marg, 1.Reg 31 arg, *Tob* 3/11; od záłóści chćiałá łobie śmćierć zádáć/ á gdy iey tego broniono/ łámá ŧię vmorzyłá niechćac pić áni ieść. *BielKron* 127, 68 [2 r.], 75v marg, 104v, 112v, 114 (27); mortem sibi conscivit, Sam ŧię o gárdło przypráwił. Sam ŧię zábił. *Mqcz* 373a, 100d, 127d, 195d, 232b, 354a, 381c; *GórnDworz* Z6; *RejPos* 50, 115v; *RejZwierc* 42v; *WujJudConf* 9; *CzechRozm* 40; y gdy nárzekáiąc/ łámá ŧię bić y policźkowác poczęłá/ [...] ćiefzył [Bonifacjusz] iá łłowy iako mogł. *SkarŻyw* 496; *StryjKron* 220, 522; drudzy ŧię łámi niemłłofiernie bicźuiá *ReszList* 176; *WujNT Matth* 19 arg, 19/12, s. 80, *Matth* 27 arg, *Mar* 5/5, *Ioann* 8/22, *Act* 16/27; *SkarKaz* 382b; *CiekPotr* 42; *GosłCast* 36.

Wyjątkowo w innym przypadku (1): Skoro ŧię Wituł dowiedzyał/ ktore winnieyŧze nálezyono być/ tym ŧię łámył obieśić kazał *BielKron* 383v.

W charakterystycznym połączeniu: sam(i) ŧię zabi(ja)ć (pozabijać) (43).

β. *Z własnej woli* (40) : *OpecŻyw* 161; *PatKaz* III 108v; *BielŻyw* 148; łwięti máž Paulinus biłkup Nolanłki, łam ŧię dał w niemolá [!] [sese in servitute tradidit] za łina iedney wdowy vbogiej. *MiechGlab* 48; bo ŧię on łam zanas offiarował *SeklKat* Y3, Y3v; Iż łá wáláłfy/ ktorzy łye łámi trzebyá álbo wáláłfá dla krolełtwá nyebyełkyego *KromRozm* II x4v, r2v; Bowiem ten káplán Pan Iezus Kryłtus/ łam ŧię iełł wydał ofiárą wdzyęcźná zá nas *LubPs* Z2; *KrowObr* 20v; *Leop Gal* 1/4; Ale prołty łud Kmćiecy w wielkćey niewoli/ á łámi ŧię w nię przedawáią. *BielKron* 437; *GrzegRóżn* B3v [2 r.]; *Mqcz* 167b; *SarnUzn* F4v; *RejAp* 28; *HistRzym* 87v; *RejPos* 60; Wiedzćiefz o tym żeśćie ŧię łámi od tey łpółecźnośći łwiętych oderwáli/ y odłáczyli *WujJud* 137v; *WujJudConf* 244; *RejPosRozpr* b3v; *RejPosWstaw* [21³]v [2 r.]; *SkarŻyw* 91; *ArtKanc* B6 [2 r.]; Sam ŧię poniźył/ łłtawłzy ŧię połłufłzłnym áż do śmćierći *WujNT Philipp* 2/8, 2.Cor 12/15, s. 678, 742, 832, *Iudae* 19, s. 836 [2 r.]; *SiebRozmyśl* [M2]; *PowodPr* 54; *SkarKaz* 243b; *SzarzRyt* B3.

W charakterystycznych połączeniach (o ofierze Chrystusa): sam ŧię (wy)dać (podać) (9), ofiarować ŧię (7), poniźyc (uniźyc, zniźyc) ŧię (4).

Wyrażenie: »sam wedle swojej wolej« (1): ktora [złóśnica babilońska] ŧię vzłóciłá/ vpłłtrzyłá/ vperliłá łámá wedle łwoiej woley *RejAp* 158.

γ. O nieprzewidzianym skutku własnego działania: wbrew woli (94) : *BierEz* Lv; Mowi tu święty Ián zlotoufty/ iijż Pilát tymi flowy fám fie ołądził ij potępił *OpecŻyw* 131, 94; kto ią [krew] bezmiernie á nie potrzebnie pułzcza: fám fię żywota zbawia *FalZioł* V 61v; *BierRozm* 8; *RejJóz* F4, H7v; Bo fię tem yuż fám fıkazuge Kto Decretu nieprzimuye *RejKup* z3v, i5v, n3, r6v, x4v, x8, bb2v, dd2v; *KromRozm I* C3v; *MurzHist* P2; *KromRozm III* D5, E4v; *BielKom* Dv, E8; *RejWiz* 19 [2 r.], 38v; *Leop Prov* 6/3; *RejZwierc* 3, 22, 24, 138v; *OrzRozm* Fv; przewleczeniem wálki á niezgodámi wielkimi fámie Grekowie gdyby fie zwalczyli/ on [Amurates] by ná nię [!] fprácowane [...] vderzył *BielKron* 240, 85v, 196v, 201, 356, 417v; *KwiatKsiąż* L3; Suere aliquid capiti suo, Sam fie w yákie niefzczęście wpráwić. *Mącz* 433b, 14d, 32c, 35a, 67c, 79d (9); *OrzQuin* Ov; *GórnDworz* D4v, Ee4v; *RejPos* 225v marg; *RejZwierc* 245v; iefliby fálżywie przyśiągł/ przeklina fie fám/ y odeymuie fobie wfpomożenie Bořkie *WujJud* 61v, 9, 58, 125, 146v marg, 214v [2 r.], Ll5v, Ll7; *WujJudConf* 49, 125; *Strum* F3v; widzifz iáko fie ci flepi wodzowie fámie w doł głęboki wpráwuią *CzechRozm* 26v; *SkarJedn* 74, 161; *MWilcHist* H3v; *CzechEp* 249, 267; *ArtKanc* S4; *GórnRozm* M; *ZawJeft* 40; *WujNT* 529, 1.Tim 6/10; *SkarKaz* 352b [2 r.]; fám fię winnym czyni Kto fię gniewa *CiekPotrSzym*)(3v.

Z okolicznikiem przyczyny zawierającym zaimek „swoj” a. „twoj” (13): nie mogliých iego powiadania tak barzo zganić iáko fie on fám potępia mową fwoią. *BielŻyw* 73; *LubPs* C2, Kv; vřidliłes fie fám słowy vřth twoich *Leop Prov* 6/2; iáko też oni fámie fwemi fię fámołowkámie ábo řidłámie wiążą/ ktore mniemáią žeby ná niźlze [lege: insze] vcżynili. *GrzegRóżn* D2; Devincire se scelere, Sam fie dla złego swego vczinku w kaźń wpráwić. *Mącz* [497]b; *OrzQuin* Aa2v; *SarnUzn* D3v; *SienLek* 10; Sam fwym vporem narychley fie zdrádzi. *RejZwierc* 215v; gdyż fie fámie fwemi włánnymi řpráwami wydawáią. *RejPosWstaw* [41³]; *WierKróc* A4v; *CzechRozm* 134v.

W charakterystycznych połączeniach: sam się (o)sądzić (osądzać) (15), wydawać (4), z(a)wodzić (5), zdradzić (zdradzać) (14).

αα. Z podmiotem nieosobowym (4) : ktora [alkumija, tj. alchemia] fie iáwnie fámá w fwey nıkczemności wydawa/ gdy to obiecuie dáć z náuki/ częgo iey przyrodzenie broni *BielKron* 26, 362 [2 r.]; Dla tych tedy rořterkow y zaboyřtw wnątrzných pogáńřkich Tátářřkich/ gdy fię fámó złe biło/ wiele Xiążát Ruřřkich [...] iářzmo Tátářřkie [...] z řziy řwoich zřřucili *StryřKron* 416.

b. Siebie samego i jeszcze kogoś a. coś (3) : ćiefz że řię y fám y drugiego tym czym Pan ćiefzył Martę *BiałKaz* D2v; A nimby wořřko dořřzło, tymby fie fámó znędźiło, y ónby kray znędźiło ćiągnąc *SarnStat* 135; ktoremu fię zá to/ iř ich krwią řwoią odkupił/ fámie y wřzyřtko řwoie oddádzą. *SkarKaz* 456b.

c. Siebie, a nie kogo innego (30) : Lekářzu vlečy fie fám. *BierEz* L; *SeklKat* Q3; *RejKup* o6v; częgo iefli nie chcecie vcżynić/ będziecie fie fámie winowác/ gdy zwycięży Alexander. *HistAl* D8; *LubPs* aa6 marg, ddv; *Leop Luc* 4/23; iedno fię tylko fámie pářtyřze pářli nie pářác owiec mych. *BibRadz Ez* 34/8; dáli to ná wolą fámemu iednemu Biřřkupowi Iákubowi w moc/ iáko mąđremu á vczonemu/ kogo on chce miedzy imi wybrác/ y wybráł fie fám. *BielKron* 186, 126, 460v; *GrzegRóżn* O2v; *Mącz* 333b; Głupi kto iednego ćiefzy á fám fie ćiefzyć nie vmie. *RejZwierc* 151 marg; A řłufznieybychmy fie fámie winowác mieli niźli iř winuiemy przyrodzenie. *RejZwierc* 157, A6v, 74, 80; *WujJudConf* 117; *ModrzBaz* 81v, 88; Więc ia podobno z mnięřřym niebeřřpieczeńřtwem Grzeřřę: bo fám fie tráce

fwym wżeteczeństwem. *KochOdpr* B3; *SkarŻyw* 188; *KochTr* 25; Ich Mość bowiem Prąłaci/ łami się duchownymi zowią: á inżych wżytkich świeckimi nazywają. *NiemObr* 83; *BielSjem* 8; Ze co drugim chciał rądzić/ łam sye nie rątuie. *KochPieś* 39; *Phil* B4; *SkarKaz* 316b; *CzahTr* K4v.

B. Z czasownikiem wzajemnie zwrotnym: *jeden drugiego; invicem Vulg* (67) : *BierEz* S2v; [*Aleksander do Porrusa*:] Nie ieł ci to częłć kxiążęciu potracić z obu łtron ludzi tak wiele dla iednego abo dwu, przetoż się wespółu łama biwa *BielŻyw* 159; wēłzi w pułtynie wielkie/ gdzie było zimno á ciemność wielka ták iż się łami [*inter se*] ledwo poznawali *HistAl* Iv; obrocił ich miecze Pan Bog ná się/ iż się łami bili Moábitowie z Ammony *BielKron* [85²]; widano wielkie cudá na niebie/ ták iż się łamy komety łłukły/ tákież gwiazdy. *BielKron* 163v, 48v, 50, 54v, 64v, 117 (23); ták pomiełzanie mowią łami się łpołem nie rozumieją *GrzegRóżn* H2, C4; *KochSat* A4v; *Mącz* 192d; *Prot* B2v; iáko ony woyłká zwądziwży się/ łamy się porąziły *RejPos* 46, 16 [4 r.], 17, 50v, 264v, 334; Głodne to więc łáto czują/ Gdy się łami Krucy klują *RejZwierc* 235, 205v, 264v; *BielSpr* 65v; *WujJud* 132v; *BudBib* 2.*Par* 20/22, 2.*Mach* 12/22 [2 r.]; *MycPrz* I Bv; Zá czym też łami [...] wzajem [*ipsi ... mutuo*] się obwiniąją/ y obraniąją *ModrzBaz* 2; *SkarJedn* 24; *NiemObr* 121, 143; *WerGość* 232; Ale się wy podobno wolićie gnieść łami/ Włzędzie pełno ieł niezgod/ waśni/ między wámi. *BielSen* 12; *BielRozm* 5; *GrochKal* 14; *WujNT Gal* 5/15, s. 836; *PowodPr* 79; *SkarKaz* 241b, 275b, 382b; *SkarKazSej* 673b, 675b [2 r.]; *KlonWor* 10.

2. Z zaimkiem zwrotnym; *seipsum(-os) HistAl, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz, JanStat; ego ipse, semetipsum(-os) HistAl, PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; tu ipse, nos ipsi PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; tumetipse HistAl, PolAnt, Vulg; vos ipsi Vulg, PolAnt, Modrz; nosmetipsi Mącz, Vulg, JanPrzyw; vosmetipsi Vulg, PolAnt; se solum Mącz, Modrz; ego solus, solus tu PolAnt; egomet, nosmet Mącz* (2973) :

A. Z zaimkiem właściwie zwrotnym (2866) :

„Sam” w mianowniku (1273): *MetrKor* 34/134v; Widząc iże iuż vmrzeć miał/ Sam ná się tákó nárzekał *BierEz* K2v, N3, O2, O2v, P3, Q4v, Rv [2 r.], R2; *OpecŻyw* 1v, 2, 35, 63v, 94 (14); *ForCnR* D, D3v; *PatKaz III* 101, 113v, 148, 149, 151v; *TarDuch* C5; *FalZioł* +2v, IV 38b, V 26, 70v; Sam o łobie na obie łthronie miernie mowić małż *BielŻyw* 88, 31 [2 r.], 51 [3 r.], 61, 71, 77 (19); *BielŻywGlab nlb* 10; *GlabGad* B5, N6; *BierRozm* 25; *KłosAlg* B; *LibLeg* 7/68v, 10/154v, 11/41v, 75; *WróbŻółt* Ev, E6, M8v, N, 43/16 (9); *RejPs* 53 [2 r.], 54, 110, 120, 123 (9); *SeklWyzn* b4, b4v [2 r.], D, Dv, f4, g2; A gdy niemałż towarzyłża/ więcż łobie łam náłmiefzyć *RejJóz* C5, B6v, D2, D2v, N; *LibMal* 1546/110, 1547/126v; *SeklKat* H, I2 [2 r.], I2v, K2v, L2v (26); *RejRozm* 393; *RejKup* h3, h7, Iv, k4v, Mv (14); *RejKupSekl* a3, a3v, a5; *ZapWar* 1549 nr 2662 [2 r.], 1550 nr 2676 [2 r.]; *HistAl* Bv, E5, G2, H4v, L8, N4; *KromRozm I* B3v, C3v, I3v, Kv; łám przełwko łobie nie kto inży przełw ięmu/ łkargę połóżył *MurzHist* C3v, B2, D, G4, Hv, I (9); *MurzNT* A4, 10v, 21 [2 r.], 38v, 51 [2 r.] (10); *KromRozm II* b, d3v, e3, f4v, k2, t2v; *KromRozm III* B6v, G [2 r.], H5, I2, M (11); *Diar* 48, 69, 86; *DiarDop* 104; *BielKom* B3, B7v, B8v, Ev, F7v, F8v; Orator nye łam dla łiebye ma się orátoriey včzyć/ ále dla inłfych ludzi *GliczKsiqż* K5, A2, Cv, C5, C8v, D3 (16); żeć ten włzechmocny Pan/ Obráł łobie s podziwieniem łwiętego człeká łam *LubPs* B3v, C3v *marg*, N4, P6v, X4, Z2 *marg* (9); *GroicPorz* y4, ee; Będe się łpowiełáł náprzełwko łobie łam

Pánu Bogu *KrowObr* 159, C3, C3v, 4 [2 r.], 11v, 13 (32); *RejWiz* 14, 16v, 29, 44, 52 (14); Będziefz miłował bliźniego twego/ iáko íam íiebie. *Leop Matth* 22/39, *B4v, *Lev* 19/18, 34, *Ios* 24/21, *Iudic* 5/9 (17); *OrzList* b, d3v, e2, e3; *RejZwierz* 18, 20v, 55, 103, 108v, 115; o kimze tu Prorok mowi? íamli o íobie czyli o kim innym? *BibRadz Act* 8/34, *Gen* 22/16, 3.Reg 2/23, I 323c marg, *Prov* 9/12 [2 r.], 26/16 (20); *OrzRozm* C4v, D, F, F2 [2 r.], G3v (17); Plato [...] powieda być dużę nieiáką bytność íamá íiebie ruízáiąc *BielKron* 127v, 4v, 41, 51, 52, 61v (38); *GrzegRóżn* Bv [2 r.], B3 [2 r.], B4v marg, Hv, H3 (10); *KochSat* B, B4v [2 r.], Cv; *KwiatKsiąż* A3v, K3, L3v, Q2, Q3; *Convoluti* in semel dracones, Smokowie íami w íię wokoł skrażeni. *Mqcz* 507a, 14b, 25c, 33d, 62d, 69d (71); ábyímy íye przed tym á niżli budować poczniemy/ všiadízy íami z íobą poráchowáli *OrzQuin* I3v, A2, E3, F2, M3v, Nv (14); *Prot* D2v, D4; *SarnUzn* C, G6v [2 r.], G7; *SienLek* a4, 1v, 11, 56, 105; *LeovPrzep* H4; *RejAp* 19, 29, 59, 71v, 77 (14); bo głupi człowiek ofzukiwa íam íiebie/ á íam íobie íeít kłamcá *GórnDworz* Ee4v, D4v, Ev, E8v, F3v, F6v (34); kát co íeít między e.c. y c.d. obiemá Klinóm íeít ípólny/ y íam íobie równy. *GrzepGeom* N4v; Vštyízwáfzy to Domician/ rzekł íam ku íobie: [...] *HistRzym* 59, 13v, 14, 19v, 25v, 33 (9); A ták nic íie nie fráíuycie/ mowiác íami íobie: co będzemy íeíć/ ábo co będzemy píć *RejPos* 217, 7v [2 r.], 10, 15v, 30v, 39 (72); *RejPosWiecz*² 92v; *RejPosWiecz*³ 98; *BiałKat* d2, 1v, 16, 23v, 38v (16); *BielSat* G3; *GrzegŚm* 26, 46; Zyczyłábych íey tego iáko íamá íobie. *HistLan* C4v; *KuczbKat* 5, 65, 140, 170, 180 (10); íż człowiek nie íam íie tylko íobie rodzi iáko bezrozumne źwirzę *RejZwierz* 103, A2v [2 r.], 12v, 13, 13v, [28³]v (55); *BielSpr* 39v, 44v, 47v, 66; *WujJud* a6, 9v, 33v, 47, 47v (29); *WujJudConf* 23, 42v, 84, 177; *RejPosRozpr* b3v, c [2 r.]; *RejPosWstaw* [21²]v [2 r.], [21³]v, [41²], [41²]v, [41⁴]v, 42, [110²]; Dobrzeli czynísz że íię gniewałz (íam) ná íię? *BudBib Ion* 4/4, 2.Esdr 6/8, *Ier* 2/17, *Ion* 4/9, *Eccli* 24/40, 2.Mach 4/24, 9/18, 22; *BudBibKaw* A3v; *HistHel* B2v; *MycPrz* I [A]3, II A2; *Strum* P2v; *BiałKaz* B4v, C, Dv, L; *BudNT Rom* 2/14, 2.Cor 13/5; *StryjWjaz* A4; íż Bog iáko źiemię ták y niebá nie íam dla íiebie vczynił *CzechRozm* 124, Av, 1v [2 r.], 4v, 5, 7 (35); *PaprpPan* P; *KarnNap* D2v, D3, Ev, F4; íeíli kto íeít tákí/ coby okrom towarzysítwá ludzkiego żyć mogł/ á nikogo niepotrzebuiác íamby z íobą przeítawał *ModrzBaz* 3, 1, 3, 4v, 9, 17v (35); *ModrzBazBud* 5; *SkarJedn* 24, 32 [2 r.], 34, 162, 170 (10); O íobie niechay dzierży/ żeby ták był groźny/ Iáko íię íobie íam zda. *KochOdpr* Cv; *Oczko* 3v, 24, 34; ZEbyś poznał/ o iáką nas oni przodkowie náízy vtratę y íami íiebie przypráwili *SkarŻyw* 261, A2v, A3v, 29 [2 r.], 31, 32 [2 r.] (56); wyzei pomienionemu Grzegorzewi obiecuie pokoi wieczny íam od íiebie y przyáciol swych będących [tj. przyszłych potomków] *ZapKościer* 1580/6, 1579/1v, 2 [2 r.], 2v, 3v, 1580/4 (23); *KochTr* 21; *MWilKHist* E[3]; *StryjKron* 279, 442, 596; A k temu/ [papież] káże íię íam zá Bogá chwalić *CzechEp* 421, 7, 10, 18, 22, 29 [2 r.] (43); *CzechEpPORz* **3; *KochJez* A4; *NiemObr* 85, 95, 105, 115; Nie lutuiećie prac/ dzieći/ dobr/ y íami íiebie. *KlonŻal* A2v, A3v, C2v, C4; *KochPhaen* 22; *ReszPrz* 14, 17, 60, 61, 63, 64; *ReszHoz* 136, 137; *ReszList* 152; *WerKaz* 286; *KochPieś* 5, 10, 38, 46; *KochSob* 68; *PudłFr* 69; *ArtKanc* I19v, M3 [2 r.], N7, N8, P6, S16v; Ani Kśięítwá/ áni Kroleítwá/ áni Monárchiey nieprzyáciel nie íkáži/ ále íámo to íiebie kázde/ gdy čás íkáży [G sg od „skaż”] przydzie zepíuie. *GórnRozm* M2v, E3v, H3 [2 r.], I3v, N; *KochWr* 21, 22; *KochWrJan* 18; *PaprpUp* C4v, H2v, L2; *ZawJeft* 39, 43; *ActReg* 31, 40, 80, 161, 164; Secum – Sam zíobą. *Calep* 961a, 92a, 244b, 458b; *GostGosp* 28; *Phil* B, C2, D, D4, E4 (11); *GórnTroas* 54;

KochPij Cv; *GrabowSet* O; *KochFrag* 27, 47; *KochFragJan* 4; *OrzJan* 14, 41, 43, 61, 101, 123; *LatHar* 78, 103, 190, 216, 383; Cnotá łámá łobie iełt y pewną zasługą/ Sámá łobie nadgroda *RybGęśli* D3v; nie przyłzedłem łam od łiebie: ále iełt prawdziwy ktory mię połłał *WujNT Ioann* 7/28, *przedm* 7, 12, 27, *Matth* 16/24, 23/31 (94); *JanNKar* B2, D2; *SarnStat* *4v, 17, 389, 541, 753 (9); *PowodPr* 9, 23, 24, 26, 58 (9); Pan Bog w náturze tyło łwey/ to iełt łam w łobie vpodobánie ma *SkarKaz* 118a, 7b, 39b, 81a, 85b, 117b (35); *VotSzl* E2v; *CiekPotr* 18, 35, 48, 53, 71, 75; *CzahTr* C4, H, Kv, K2v; *GosłCast* 24, 34, 38, 67; *SkarKazSej* 658a, b, 660a, 666a, b [3 r.] (16); *KlonFlis* E2v; [*Judas*] Sam dał Sentencyą Ná łię *KlonWor* 31, *ded* **3, 31 [2 r.], 61, 70; *PudłDydo* B; *ZbyłPrzyg* B; *SzarcRyt* B4, C3v; *SzarcRyt*/Szarc nlb 2.

~ *Celownik* w zdaniu bezpodmiotowym (1): Dla ktorych [sławy, majetności, żywota] áni łie łámemu przez łie áni przez kogo inłzego/ áni też przez vrząd młćić wiernemu nie godłi *CzechRozm* 247. ~

„Sam” w przypadku zgodnym z zaimkiem zwrotnym (448): *OpecŻywSandP* ktv; Cłowiecze pomni á łamego łie poznay, poznay ktos iełt *BielŻyw* 170, 20, 81, 82, 125, 126, 139 [2 r.]; *GlabGad* K7v, L6v; *RejPs* 204v; *RejKup* g6, r6v, cc3; Bażyłifzek [...] / widząc łamego łiebie w zwierciadle nátychmiał zdechł. *HistAl* L, C3, G6v; *KromRozm I* O4v; Cołz to wđdy za vpór? ktorá łame⁸⁰ łiebie niemłóść? *MurzHist* N, M2v; Iako latorośł niemoże owocu przynieś od łamy łiebie/ iełliby na małicy nietrła *MurzNT Ioann* 15/4; Zaśię tedy vczniowie połzli do łamych łiebie. (*marg*) łiebie abo łwych domów (–) *MurzNT Ioann* 20/10, k. 73v, *Matth* 22/39, *Luc* 9/25, *Ioann* 17/5; *KromRozm II* o4v; *KromRozm III* M6; *GliczKsiąż* G2v, O2v; Tu rozumie ty włzytki/ kthorzy dziś łámym łobie przywłałzczáia wlałny tytuł á imię kościoła łwłętego *LubPs* A4, F4, Hv *marg*; iż to co nam połał/ wlał nie od łamego łiebie/ ále od Pána Kryłtuła *KrowObr* 203, 8v, 10, 10v, 12v, 16 (30); *RejWiz* 62; ktory [*Chrystus*] łie dał łamego odkupieniem zá włłyłtkie *Leop* 1.Tim 2/6, *B2, *Ps* 30 *arg*, *Luc* 10/27, 29, *Eph* 2/15, 16; *RejZwierz* 5, 76v, 109v; Miłuy Pána Boga twego ze włzytkie⁸⁰ łercá twego [...]. A blizniego twego iako łamego łiebie. *BibRadz* *Luc* 10/27, *Lev* 19/18, *Iob* 40/3, I 471a *marg*, *Sap* 2/13, *Eccli* 33/18 (24); *BielKron* 82, 150, 173v; *GrzegRóżn* B2, D2, E3, Hv, H2, I2; *Mqcz* 151b, 349c, 368a, 464a, 468a; *GórńDworz* I7v; *BiałKat* 271 [2 r.]; *RejPos* [219]v, 229; *RejPosWiecz*³ [97]v, 98v; *GrzegŚm* 21, 22, 26, 38, 46; *KuczbKat* 170; *RejZwierz* 145v; *KochMon* 30; *WujJud* 45v, 53v [2 r.], 238v, 264v; *WujJudConf* 30v, 99v; *RejPosWstaw* 21v [2 r.], [21²]v, [21³], [143²]v, [143⁴]; *BudBib* *Sap* 2/13; Wyniłzcłćie przeto złołliwe⁸⁰ z łiebie łamych. *BudNT* 1.Cor 5/14[13], *Luc* 9/25, 1.Cor 9/19, 2.Cor 13/5, *Eph* 5/3[2]; nie tylko komu inłzemu/ ále podczas łámym łobie wiele łzkodzą *CzechRozm* 136, A2v, A4v, 10v, 37v, 52 (45); *PaprPan* E2v; *KarnNap* C3; Y Zbáwiciel náłz przykładem łamego łiebie [*exemplo sui*] / chce to po nas mieć/ ábyłmy drugich krewkołci znałzáli *ModrzBaz* 58, 17v [4 r.], 24v, 50 [2 r.], 56v [2 r.], 60v (15); *SkarJedn* 62, 185; Iáká iełt wielka różnoł łámemu łobie włężenie zádał/ ábo ie od drugiego łierpieł. *SkarŻyw* 473 *marg*, 29, 31, 32, 57, 98 (14); Iż my nie iełtełmy ták wielkimi nieprzyałcióły Bogu y onym też/ iáko łobie łámym. *CzechEp* 92, 7 [2 r.], 9, 35, 63, 92 (34); *CzechEpPorz* **2; *NiemObr* 32, 43, 44, 107, 109; *KochFr* 128; *KlonŻal* C2v; *ReszPrz* 100, 110; *WerGoł* 214, 245; *WerKaz* 286, 289; *KochWr* 24; *ActReg* 13; Philautia – Samim w łobie koghanie [!]. *Calep* 799b, 316b, 496b, [742]a, 841b; *Phil* C3, I, I4, M3, O3; *GrabowSet* D4; *OrzJan* 65; ábyłmy łiebie łamych łię wyrzekłzy/ krzyż náłz zá toba nołili *LatHar* 308, +2v, +8, [+10]v, +++, 14 (50);

ále odrzucamy pokrywania fromotne/ nie obchodząc fię chytróścią/ áni fałżuiąc fłowá Bożego: ále okazánim prawdy zálecáiąc fię lámymh *WujNT 2.Cor 4/2, Matth 7 arg, s. 30, 31, 63, Matth 19/19 (82); WysKaz*)(3v, 5; Y tym siebie lámę/ y fynaczká żywiłá. *SiebRozmyśl G2; GrabPospR K4v, M; PowodPr 34; SkarKaz*)(3, 117b *marg, 244b, 279a, b (8); VotSzl B3, C4; Chcéfz mi pożyteczniyfzym bydź, niżlim ia łobie Sámemu ieft. CiekPotr 47, 16, 21, 25, 70 [2 r.], 71; CzahTr B4, G2v, I4v; GoslCast 6, 43; SkarKazSej 661b.*

~ *Celownik w zdaniu bezpodmiotowym (2):* Lepiej fie łamemu fiebie karać niżli od innego *BielŻyw 97; mordercá łamemu łobie być/ nie ieft to żadna cnotá SkarŻyw 29. ~*

Dla obu typów łączliwości z zaimkiem (133):

~ *Anakoluty (15):* Rozumieyćie ludzkiey potrzebie/ A zwłászczá koždy dla łam siebie. *BierEz R2; Miłui pana Boga zewłžítkiego fercza łwego/ a łwego bliźnego iako łam fiębie łamego. SeklKat B3v; MurzNT Luc 7/30; koždy kto fie czuye nychay fiebye łamego wtym przykładem fie położy. GliczKsiqž E3v; Leop Bar 2/14; BielKron 249v; Animum alterius spectare ex suo, Ták o drugim rozumieć yáko o łam łobie. Mqcz 405a, 220c; doświadcżay fie ty łam fiebie iefliżeś ieft w práwey wierze. CzechRozm 253; pochlebstwá żadnego z miłóści ku łamemu siebie/ nieprzypuřczáł. SkarŻyw 298, 332; byłmy mieli wierne grzechow vznánie/ łámi siebie z nich fię ofkarżáli *ArtKanc N7v; łámi włáfná miárá nas lámymh [zam. siebie samymh] mierzemy WujNT 2.Cor 10/12; Acz mi to/ [...] ze wtydem wielkim przychodzi o łobie łamemu przypomináć CzahTr A3; [Pan Przyjemski od sam siebie [...] powiedział, żeby [...] Diar 1566 9].**

Zwroty: »(za)przec (a. zapierać) (się), zaprzeczenie (się) samego (siebie)« = negare seipsum PolAnt, Vulg; abnegare a. denegare semetipsum Vulg [w tym: (za)przec się, zaprzeczenie się samego siebie (30), zaprzec, zaprzeczenie samego siebie (19), zaprzec się, zaprzeczenie się samego (4)] [szyk zmienny] (42:11): Iż tho ieft wdziętna Pánu Bogu offiárá/ przec fię łamego fiebie *KrowObr 189v, 59, 189v; Leop BBB3; wřákoż on trwa wiernym/ záprzec łamego fiebie nie może. BibRadz 2.Tim 2/13; RejPosWiecz² 93v; do ktorego náwięcey wierzącym ćierpliwości potrzebá/ z poľufzeńftwem y z záprzenim lámymh fiebie. CzechRozm 224v; záprzawřzy fie lámymh/ krzyż fıwoy ná fię wzięli. CzechRozm 256, 91v, 187v, 225v [2 r.], 226v [6 r.], 227 (34); CzechEp 62, 106, 368, 406, 425; NiemObr 10; Náśłáďowáć Chřiřtułá/ Záprzec łamego fiebie. WujNT Mar 8 arg, Matth 16 arg, Mar 8/34, Luc 9 arg, 23, 2.Tim 2/13; WysKaz 26.*

»sam (się) z sobá (nie) zgadzać (a. nie zgodzić), niezgodny; niezgoda samego z sobá« = *sibi discrepare Mqcz [szyk zmienny] (18:2;1):* To widźifz yáka to zgodá myedzy nyemi. A nye tylko yeden od drugyego rozny yeřt/ ále y łam z łobá fye nye zgadza. *KromRozm I H4, G; Mqcz 68b; CzechRozm 127, 148, 149, 150v; Augustyn ále łam z łobá niezgodny. CzechEp 40 marg, 40 [2 r.], 97, 173 [2 r.], 182, 184 (11); CzechEpPORz **3; NiemObr 22; ReszPrz 55 marg.*

Wyrażenia: »sam sobie pan« = authonomos Mqcz [szyk 1:1] (2): Mqcz 22a; Mówię [...] o Książętách głównych/ którzy łobie łámi Pánowie łá OrzQuin Sv.

»sam sobie (s)przeciwny, przeciwi(a)ć się, sprzeczać się« = *secum discordere, dissidere a. dissentire a se ipso Mqcz [szyk 12:2] (10:3:1): KromRozm I H4 [3 r.], M3v; SWiádek iefli łam łobie w fıwey mowie ieft przeciwny/ [...] tákowy bywa od Sądu odłáczon. GroicPorz x4; KrowObr 20; Kálwin [...]*

łam łobie fię przeciwiáiąc/ powieda iż w Bożey Iftności ieft nieiáka różność *GrzegRóżn* I2v; *Mącz* 379c, 383c; *RejPos* 89v; *WujJud* 45v *marg*; [...] ácz iefzcze nie tak grubie łobie fię łam łprzeczáiąc/ iáko czynią teraz Antychriftiani *CzechEp* 39, 96; *WujNT* 890.

»sam sobie krzyw(y), winien (winny); sam siebie winować« = *circumscribere seipsum* *Mącz*; *se ipsum accusare* *Modrz* [szyk 22:6] (13:10;5): Oracz łam łiebie winował/ Iż bez prace bogát być chciał. *BierEz* O2; *RejJóz* C8v; *RejKup* ee5; *KromRozm III* E6; *GliczKsiąż* B3v; *KrowObr* 48; łam łobie krzyw káždy/ Iż ná przyfzłe przypadki nie pámięta zówzdyc *RejWiz* 87, 164v; *OrzRozm* V3v; Causam sibi mortis arcessere, Sam łobie w łmierci być winien. *Mącz* 14d, 374d; *OrzQuin* Bv; *HistRzym* 119v; *HistLan* D2; *RejZwierc* b2v [2 r.], 156v, 262, Bbb2v; *RejPosWstaw* 21v; *ModrzBaz* 60v; *KochFr* 102; *BielSjem* 7; *GórnRozm* M2v; *PaprUp* E; *OrzJan* 67; *JanNKar* D3; Iefli łtroż ná wieży wołác będzie: oto idzie nieprzyaciel: á ludzie fię nie przełtrzegá: łámi łobie winni zółtáná *SkarKaz* 3. ~

α. Z czasownikiem (a. rzeczownikiem odczasownikowym) tworzy całość o znaczeniu czasownika zwrotnego (lub odpowiedniego rzeczownika odczasownikowego) (6) :

„Sam” w mianowniku (5): tedy w łobie mocz przyrodzoná y fiły mdli/ á tak podawa drogę ku richłemu zarażeniu łam łiebie [= zarażeniu się] od powietrza morowego *FalZioł* V 61v; Ktorzy bez żáłości vdáli łámi łiebie [= udali się; *semetipsos tradiderunt*] ná hániebná łromothę *BibRadz Eph* 4/19; *KarnNap* E4v, Fv; Iefus [...] rozrzewnił fię w duchu/ y zátrożył łam łiebie [= *zatrwożył się*; *turbavit seipsum*] *WujNT Ioann* 11/33.

„Sam” w formie zgodnej z zaimkiem zwrotnym (1): ktorzy przyfzedłzy w rołpácł/ vdáli łámych łiebie [= *udali się*] ná niepowściágliwość *WujNT Eph* 4/19.

β. Nie wprowadza własnego elementu znaczeniowego, jest automatycznym dodatkiem do zaimka zwrotnego (8) : Wdowá rychło po pogrzebie/ Vtefłniłá łámá łobie [cf s.v. SIĘ »utesknić sobie«] *BierEz* R4v; Me miserum [...] O niełtetis mie łámemu ná fię. *Mącz* 256a.

Zwroty: »sam k sobie przyść« [cf s.v. SIĘ »przyść k sobie«] = *przyjść do siebie* (2): Sine ut primum ad me redeam, Day mi pokóy áż pirwey łam k łobie przidę. *Mącz* 395b; *WerGość* 222.

»sam (z) sobá (s)trwożyć« [cf s.v. SIĘ »trwożyć (z) sobá«] = (s)trwożyć się (4): *RejJóz* F3v; Ná tego [tj. Boga] my włzytko włóžmy/ A z łobá łámi nie trwóžmy *KochSob* 57; *KmitaSpit* A3; *SkarKaz* 517b.

a. W utartych połączeniach z wyrażeniami przyimkowymi (998) :

»sam z łiebie« = *przypadkowo* (1): Forte sua, Sam z łiebie/ tak z przigody. *Mącz* 134d.

»sam przeciw(ko) łobie« = *sprzecznie, wbrew własnym słowom* (18): Nye pámyętałz łye. Sam przeciw łoby mowifz. *KromRozm I* C4; *KromRozm II* fv; Repugnant haec inter se, Ti rzeczy łá łámy przeciwko łobie. *Mącz* 330c; z iáká zápálczywością [konfesjoniści]/ mowią/ kážá/ dyłputuiá/ piłzá łámi przeciw łobie? *WujJud* 132v, 127 *marg*, 255, L15v; *StrykKron* 245 [2 r.], 462; *CzechEp* 177, 198, 265, 359; *NiemObr* 145; *ReszPrz* 67; gdyż oto y nieprzyacięle náłzy w tey mierze łá łędziámi łwemi/ á łwiádkámi náłzymi łámi przeciw łobie. *WujNT przedm* 12, s. 594.

»sam przeciw łobie« = *wbrew własnemu interesowi* (2): *WierKróc* A4v; Ale Pháryzeufzowie y Doktorowie Zakonni zniewáżyli rádě Božá łámi przeciw łobie [in *semetipsos*]/ nie dáwłzy fię mu krzćić. (*marg*) to ieft, z łwoiá łzkodá. (–) *WujNT Luc* 7/30.

»sam przez się, przez samego siebie, przez się samego; sam w sobie, w samym sobie; sam od siebie; sam z siebie, z siebie samego; sam w sobie przez siebie« = *o transcendentności i wszechmocy boskiej; a meipso PolAnt, Vulg; in se, per seipsum PolAnt; in semetipso Vulg* [szyk 175:11] [64:10:2;40:5;28;29:7;1]: zańnę y odpoczynę [...] w tobie miły panie kthory łam w łobie mieżkałz nie przemienny. *WróbŻołt* B7v; Abowim pan Kryłtus łam z łyebye głową yełt kołcyoła *KromRozm III* Mv, H7; *LubPs* aa, ddv; Iż przes łamego łiebie otzyścił grzechy nálze *KrowObr* 76v, 76v, 152v, 214; On s łiebie łam włzytko ma/ á nic od żadnego/ Nie potrzebuie nigdy *RejWiz* 52v, 114, 154 [2 r.], Cc6; ábowiem on łam w łobie był dołkonálem we włzytkiem *BibRadz I* 323c *marg*, *Ioann* 10/18, *Hebr* 1/3, 1.*Ioann* 5/10; Ieden Bog iełt we trzech Perłonách/ á nie Perłony łamy w łobie *GrzegRóżn* H3, H4, I2 [2 r.], I2v, Kv [2 r.], K2 [2 r.] (19); *SarnUzn* B8v; *RejPos* 270v; *RejPosWiecz*² 92, 92v; *BiałKat* 76; iáko Oćiec ma żywot w łámyym łobie/ thák y Synowi dał żywot mieć w łámyym łobie *GrzegŚm* 7; *WujJud* 107, 244v; [...] thego kthory łam przez fię iełt Bogiem: á nie tego coby ábo od kogo inłzego tákim zołtał *CzechRozm* 13, A3, 3v [3 r.], 4, 4v [3 r.], 5v [2 r.] (53); *SkarJedn* 280; *SkarŻyw* 213, 258, 589; łłowko to (*apud*) znáczy *hypostafin*, to iełt/ rzecz łámę przez fię będącá *CzechEp* 144; Bo to Bogu oycu przyczyta/ iż on z łiebie łamego ma to/ czym iełt *CzechEp* 227, 144, 145 [2 r.], 146 [4 r.], 178 [2 r.], 181 (54); kthore [*Pismo św.*] nie łáme^{mv} Chriłtułowi przez fię: ále Bogu oycu iego/ to przywłázcza *NiemObr* 106, 40, 101, 102 [2 r.], 103 [2 r.], 104 [2 r.] (16); *ReszPrz* 79; *LatHar* 329; *WujNT* 307, *Ioann* 10/18, s. 372, *Col* 2/15, s. 752 *marg*, 766; A iełli mowia/ że ie [*innowierców*] łam P. Bog przez fię łamego bez ludźi połtał: niechże iego pieczęć y łift/ to iełt cudá przynolzá. *SkarKaz* 418a, 118a, 418a, 485a; *SzarzRyt* Av.

»sam u siebie, w sobie« = *we własnym przekonaniu; in oculis suis PolAnt* [szyk 9:1] (9:1): *OpecŻyw* 76v; *Leop* YY4v; Nie chćiey być mądrym łam v łiebie *BibRadz Prov* 3/7, *Is* 5/21; Iákołz był wielce łam v łiebie niłkim y práwie pokornym *SkarŻyw* 117; nie bądź mądry łam w łobie. *ReszPrz* 100; Niechże się v łiebie łami záwłze poniżamy *ArtKanc* P8v; żebyście nie byli łami v łiebie [*vobis ipsis*] rozumnymi (*marg*) ábo nádętymi. (–) *WujNT Rom* 11/25; Bądzmy máłemi łami v łiebie/ ábyłmy v Pána Boga byli wielkimi. *SkarKaz* 83b, 83b *marg*.

»sam przez się; sam od siebie, od samego siebie; sam z siebie, z samego siebie; sam u siebie« = *samodzielnie, dobrowolnie, osobiście; per semetipsum(–os) HistAl, Vulg, JanStat; per se(se) Mącz, Modrz, JanStat; a meipso, a semetipso, a temetipso, a vobis ipsis PolAnt, Vulg; per te ipse, sponte, suopte ingenio, ultro Mącz; ex meipso PolAnt; a se Vulg; per se et personaliter JanStat; per nosmetipsos JanPrzyw* [szyk 249:15] (142;35:5;76:5;1): *OpecŻyw* 66v [2 r.], 75v, 96, 119v [2 r.]; *MetrKor* 38/501, 46/46v; *WróbŻołt* Q3; Bo łnadz com ia tobie powinyn to łam vłiebie dobrowolnie łáłką łwą zá mię nágrádzáłz *RejPs* 205v, 86, 116, 146, 207; yłch yako łłam s łyebye prziczini obrazenya prziyáłzny y przimyerza, nykomv nyedawa. thak nyewneth za cziam [*lege: czyją*] powyěłczyą kv srzvczenyv yey łzye łkvapy. *LibLeg* 11/171v, 11/39v [2 r.], 41v, 136v [2 r.], 138, 171; *LibMal* 1545/97, 1548/142; *ZapWar* 1545 nr 2646; *SeklKat* P3v; *HistAl* Ev, H8; *MurzNT Ioann* 18/34; *KromRozm II* g4v [2 r.], p3v; *KromRozm III* B2, B6, F7v, G4, G8v, H, O4; *Diar* 33; nye potrebá dzyatek młodych záraz rozumyeć náuk vczyć/ ále tylko ná tho ony wyesc/ áby pirwey czytać y piłáć przez fię łamy mogły. *GliczKsiąż* I8, H, O2; *LubPs T marg*, aa5v; *GroicPorz* f2, v; rády kthorą on mnie/ álbo łam przes

fię/ álbo przes lift/ álbo przes poľlá obiáwi/ ku iego fľkodzie żadnemu nieobiáwię. *KrowObr* 127v, 5, 52v, 127v, 128, 128v, 233v; *OrzList* hv; Gdy iuż [*drzewa*] wypuľzczáią liftki/ thedy wy ľámi z siebie poznawáćie żeć iuż bliľko láto. *BibRadz Luc* 21/30, I 12b *marg*, *Ps* 99/3, *Ioann* 7/17, II 130c *marg*; boć thu ľam s ľiebie nic niepiľżę/ iedno co w Łáćinľkim nápiľano. *BielKron* Mmmm2, 56v, 119, 229v, 306v, 307 (9); *KwiatKsiąż* A4 [2 r.], C3v, F2; Nemine tradente didici hoc, Náucziľem ľie ľam tego przes fię. *Mqcz* 93a; Sponte [...]. Z dobrej woley/ ľam z ľiebie. *Mqcz* 410c, 71d, 105b, 172d, 187b, 258b (16); *OrzQuin* G, P4v; *RejAp* 4, 4v; *GórnDworz* F3v, Dd2, Ii6, Kk4, Ll2; *KSyążki* ty [...] ták ľá nápiľáné/ áby ié káždy ľam przez ľye móġ wyrozumić *GrzepGeom* B4, B2v; *RejPos* 38v [2 r.], 42v, 49, 51 [2 r.], 61v (22); *BialKat* 38v, 86, 161, 381v; ktorey [*mľodości*] tylko mądrości ludzkiey niedoľtawá/ do ktorey iednáġ móże przez sie ľámá przyść zá czáľem *KuczbKat* 395, 1, 225, 300, 415; *RejZwierc* 47v [3 r.], 52; *WujJud* a7, b2, 64 *marg*, 80v, 144v, 206v, 234v; iż ia od siebie ľamego nie mowiľem/ ále ktory mię poľláł oćiec. Ten mi roľkazánie daľ/ cobym rzekľ *BudNT Ioann* 12/49, *Ioann* 7/17, 8/18[28], 11/51; *CzechRozm* A7, 53 [2 r.], 81, 88, 88v (22); *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 39, 45, 66v, 74; *SkarJedn* 280; iľz niemaiác nigdy náuczyćielá [...] ľam przez fię wľzytkiego fię náuczyľ *SkarŻyw* 411, 131, 142, 252; wľzyľcy iednoľtaynie ľámi od ľiebie ony Ziemie Sľawánľkimi [...] názwáľi *StryjKron* 95, 95; iefľi czyniľ nie z siebie/ ále z woley y mocy Bogá oycá: tedy iuż czynić nie móġ z ľáme⁸⁰ siebie/ ále czyniľ z Bogá oycá. *CzechEp* 199, 20, 79, 108, 118, 143 (15); *NiemObr* 105 [2 r.], 106 [3 r.]; Oracź fię ľam od ľiebie żaden nie náuczy/ ále fię tego od oracźá vczyć muľi. *ReszPrz* 101; *BielSjem* 12; *ArtKanc* E20, H15v; *GórnRozm* G3v; *PaprUp* Lv; *ActReg* 137; Wielka chľubá záprawdę/ komu to Bóg dáie/ Ze czego z przodków niéma/ ľam przez ľie doľtáie *KochFrag* 42; *OrzJan* 34; *LatHar* 147, 190, 246, 571, 643; iż Pan Chriľtus [...] móże vľtáwicznie/ y ľam przez fię y przez ľľugi ľwe vrząd kápláńľki ľpráwować *WujNT* 766, *przedm* 27, s. 60, 64, 154, 211 (24); iżby káždy z Rycérztwá ľam przez fię [*solus per seipsum JanStat* 335] ľľużyľ/ nie przez namiáľtká/ áni przez ľwé ľľugi. *SarnStat* 428, *5v, 13, 164, 258, 463 (23); *GrabPospR* M2v; *SkarKaz* 347a; *GosľCast* 11.

»sam przez się, z siebie, od siebie, w sobie« = *w sposób naturalny, samoistnie, samoczynnie; sponte (sua) Vulg, Mqcz, Modrz; (solus) per se Mqcz; a semetipso, ultro Vulg (17:14:7:2)*: iefľli ono Łożyľko nie móże być rychľo przerwane ľamo przez ľie, baba natich miaľľ paznogty ľwemi ma ono znienagľá drapiáć: roztargnáć *FalZioľ* V 20c, IV 53b, V 69; á tak ľie w nim [*mięsie pieczonym*] pory zamkná iż wľzyťka iego wilgotnoľć wnáťrz zoľtanie, przeto ľie ono tam trawi ľamo w ľobie *GlabGad* H3, G3, H3; *RejPs* 116; *KromRozm III* D5; Nie bęďdziećie ľiać áni żać/ tych rzeczy ktore ľie ná polu ľáme od ľiebie rodzą *Leop Lev* 25/11, *Lev* 25/5, *Deut* 29/23; Automata, Co ľie ľámo przes fię ruľza/ yáġo ľá zegáry *Mqcz* 22a; *Insitivus*, Wľzczepiony Wľadzony. To yeľť nie ľám z ľiebie vroľły. *Mqcz* 387b, 22a, 137a, 353d, 387b, 419d, 480a; *SienLek* 199; *GórnDworz* Ff2; *RejPos* 60v; *RejPosWiecz*² 93; *GrzegŚm* 51; *RejZwierc* 232; Bo Kośćioľ iefľ ono miaľťo/ ktore ná gorze vľiáďľo/ á ľámo z siebie w oczy nam wchodźi *WujJud* 131; *ModrzBaz* 8v, 54v; kto mi kazać wierzyć móże/ áby żelazny krulzec/ w żiemi ľam z siebie palić ľye miaľ? *Oczko* 7, 17v, 26v; *Calep* [867]a; *GórnTroas* 24; *WujNT Mar* 4/28, *Ioann* 15/4; *JanNKar* B; *SarnStat* 121; *PowodPr* 46; A iżby ten ľkarb Rzeczypoľp(olitej) y ľam przez fię pomnáżáć fię móġľ/ tedy [...] *VotSzl* D4; *SkarKazSej* 698b.

»sam(o) przez się« = *bez dodatków, domieszek; tylko to* [szyk 17:2] (19): Też łok tego ziela pithy łam przes łie albo z wodką mleczową, tho picie vzdrawia rośpadliny *FalZioł* I 6d; *KromRozm I* H[3]; gdy się trafi [litera H] włowie napiłanā/ niemābyć łama przes się wymāwiāna ale zdruḡā bliłkā literā *MurzOrt* Bv, B3; *RejAp* AA2; *RejPos* A6; *BiałKat* 383v; *KuczbKat* 170; *WujJud* 233; *CzechRozm* 86v, 88, 202v; bo ācz wodā łāmā przez łye łeczy/ y pewnā pōmoc dawa/ włzākōż iefli iefzcze inłżē Lékārłtwā przyłtāpiā/ prędzēy y znāczniēy to łprāwić moḡe *Oczko* 28v, 16v, 17; *CzechEp* 345; *OrzJan* 82; *WujNT* 333; Bo mowā/ [...] Sāmā przez się nic nie iefł/ bez vczynku *GosłCast* 38.

»sam przez się, od siebie, z siebie« = *sam (w różnych znaczeniach, zaimek zwrotny nie wyraża własnego znaczenia)* (5:1:1): Sāmā łie ty od łiebye miłuielz *BielKom* E; Ferres eatenus quoad per se negligeret eas leges, Tāk długoby cierpiāl pokiby tylko łam przes łię tych vłtaw omielzłkawał. *Mqcz* 98c; Res ipsa indicat, Sāmā rzecz przes łię mōwi. *Mqcz* 353c; To iuḡ nic nie krzyw then co łzczepił drzewo ono/ y drzewo łāmo przes łię mālō winno: iedno iḡ niełłāchetny robak/ ktory podgryza ā płuie drzeweczłko ono. *RejPos* 204v, 217v; *CzechRozm* 90; Nā drugim zās mieylłcu [litera Y], odmieniā iuḡ nātūrē łwoiē w diphtong: y iuḡ nie idłzie tēpo łāmo z łiebye, āle literā druga, ktōra idłzie przed niā, ciāgnie iā zā łobā, iāko tu, day, niechay, mōy, twōy *JanNKar* G.

»samego o sobie« = *osobisty, przez siebie wyrażony* (1): Abowim trudno człowyekowi poznāć/ kto od bogā [...] wyłład piłmā S. ma/ kto nye ma. Omylna to rzecz. Sāmego teḡ o łobyē łwyādectwo w tey myerze bārzo nye pewne. *KromRozm II* ł2v.

»sam z siebie, od siebie, przez się« = *z natury, bez wpływu z zewnątrz; e re ipsa nata* *Mqcz* [szyk 32:1] (25:7:1): Oto tu nauka iḡ my łami z łiebye nic dobrego nie moḡem dżiałac. *WrōbŻołt* S6v, nn4v; *SeklKat* Y; iḡ żaden człowyek łām z łyebye pewney znāyomołci łłowā boḡego myeć nyemoḡe *KromRozm III* C, B8; *GliczKsiqż* L4v; iḡ łkoro dzieciē mālē potznie blegotāć/ naprzod łāmo od łiebye nātutzy łie nieprawdzy mōwić. *KrowObr* 157, 153v; *BibRadz I* 5d *marg*; tedy ty co łam przes łię rad czyniḡ w łobie rozeznaway. *KwiatKsiqż* A4v, C4v; *Mqcz* 94b, 353b; *Górndworz* A2v, T8v, X5; *RejPos* 134 *marg*, 211v; *RejZwierc* 225v; *BielSpr* 71v; Mułimy pirwey być łprāwiedliwemi y dobremi/ czēgo łami z łiebye żadnā miārā mieć niemoḡemy *WujJudConf* 102, 63v; *RejPosWstaw* [41²]v; ktōra to wodā/ iḡ ma łāmā złiebie włāłność tę purgowānia/ mālō mielzłānia potrzebuie *Oczko* 20v; *SkarŻyw* 27, 28, 325; *KochFrag* 30; *ArtKanc* K3; *LatHar* 203; *WujNT* 164, 2. *Cor* 3/5; gdyḡ łam człowiek iefł z łiebie niedołtāteczny/ y potrzeb łwoich bez pomocy innych łudzi odprāwić nie moḡe. *SkarKaz* 633a.

»sam w sobie, w samym sobie; sam u siebie, u samego siebie; sam z sobą, k(u) sobie, do siebie« [*podkreśla wewnętrzny proces myślenia lub odczuwania*] = *intra se(se)* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*; *inter temetipsum* *HistAl*; *in corde suo, nos ipsi in nobisipsis, in seipsis(-o), in vobisipsis* *PolAnt*; *ad a. apud a. intra semetipsos(-um), in semetipsis(-o), ipsi intra nos* *Vulg*; *in animo, secum in anima, tute tecum* *Mqcz* [szyk 203:7] (148:2;24:2;26:5:3): Potym Ezop gdy ze łnā włtāl/ Sam łie z łobā tākō gadał: [...] *BierEz* A3v, E2v, Lv, L4v, Pv; Mily Iezus [...] zarzewniwłły łie ij załmucil łie łām w łobie *OpecŻyw* 68, 72, 75v, 104, 130, 142v; *PatKaz II* 60; *BielŻyw* 35, 153; *WrōbŻołt* 31/5, 55/12; *RejPs* 22, 76v, 79v; (*did*) Iozeph idācz na pałacz mōwi łam k łobie o braciey (–) *RejJóz* O2, M5v; *HistAl* F2v, L7v; *KromRozm I* E2; *GliczKsiqż* M8v; *MurzNT Luc* 3/8; *KromRozm III* D2; A tāk ya myłłac o tym mōwiłem do łiebye łām/ [...] *LubPs* Rv, gg5; āby łie tym parał/ Czýmby w łobie łwowolne łam

myfli pokarał. *RejWiz* 8; że fie polękáli wlfyftncy Narodowie okoliczni/ y práwie ftruchleli fámí w fobie *Leop* 2.*Esdr* 6/16, *Deut* 6/7, 18/21, 4.*Esdr* 11/28, *Ps* 65/7, 3.*Mach* 7/5 (12); *LeszczRzecz* A3v; Co gdy obaczyłá/ wzgárdziłá fámá v fiebie [*in oculis suis*] pániá fwą. *BibRadz Gen* 16/4, *Gen* 16/5, 17/17, 18/12, 20/11, 27/41 (14); Pápiftá odmowiłszy Paćierze/ fám z fobą długo w milczeniu był *OrzRozm* A4v, A4 [2 r.]; Rozważyłem ty wftytki rzeczy fám w fobie iálnie *BielKron* 81, 5v, 13, 14v, 67v, 79 (15); Gaudere in sinu, Sam fie w fobie wefelić. *Mqcz* 142d; Quid tecum murmuras? Co fám s fobą fzemrzelz/ mruczifz? *Mqcz* 238a, 59b, 61c [2 r.], 63d, [95]d, 191c (25); *OrzQuin* C2v; ábowiem ktho fie godnym czuie/ kiedy widzi/ iż tego w nim proftacy nie znáią/ muśi fie gryść fám w fobie *GórnDworz* D7, Ff5v, Gg5; Vsłyszawfzy to mátká iego/ [...] myfliła fámá w fobie rzekąc: [...] *HistRzym* [39], 9, 10, 26v, 36, 41v [2 r.] (33); Ale obacżze to fám v fiebie/ iefli [...] *RejPos* 142, 119v, 146v, 191, 193, 204v (17); *GrzegŚm* 9, 55; *HistLan* Cv, Fv; *RejZwierc* 36v, 60v, 73, 81, 90v, 122v, 162v; *BudBib Ion* 4/1, 4.*Esdr* 4/48, 7/15; *BudNT* 1.*Cor* 11/12[13]; ták żeby iuż fám w fobie zwątpił o zdrowiu fwym *CzechRozm* 206, 24, 173v, 257v; *PaprpPan* Q; *KarnNap* A2; *ModrzBaz* 65v; *SkarŻyw* 172, 208, 286; *WerGość* 268; *WisznTr* 30; *PudłFr* 42; *LatHar* 704; *RybGęśli* D2; A weftchnąwfy w duchu [*ingemiscens spiritu*] (*marg*) To ieft, w fámym fobie. (–)/ rzekł [...] *WujNT Mar* 8/12; A wiedząc Iefus fám w fobie iż o tym fzemráli vczniowie iego/ rzekł im: [...] *WujNT Ioann* 6/61, *Matth* 3/9, 9/3, 21, 16/7, 21/25 (22); Iam iuż ták poftánowił v siebie fámego *CiekPotr* 56; Sam v fiebie tákowá ná potym rzecz fchwalifz. *CzahTr* I4; *PaxLiz* B2; *SkarKazSej* 696b.

~ W charakterystycznych połączeniach: *sam w sobie*, *z sobą*, *u siebie*, *k(u) sobie*, *do siebie* *boleć*, *czuć*, *dręczyć się*, *dziwować się* (2), (*za*)*frasować się* (*być frasownym*) (10), *gadać* [= *myśleć*] (2), *gniewać się* (3), *gryźć się* (6), *w milczeniu być*, *modlić się*, *mówić* (*rozmawiać*) [= *myśleć*] (38), *myśleć* (*pomyśleć*, *rozmyślać*, *rozmyślić*) (53), *nadzieję mieć*, *naśmiać się*, *obaczyć*, *odpowiadać*, *opłakawać*, *osądzić* (2), *być pilen*, *podnaszać się*, *pokarać* (*się*) (3), *postanowić* (3), *poznać* (2), *rozbierać*, *rozeznąć* (2), *rozrzewnić się*, *rozważyć* (*rozważać*, *uważyć*, *uważać*) (13), *rzec* [= *pomyśleć*] (11), *schwalić*, *struchleć*, *szacować*, *szemrać* (2), *szeptać*, *ślubić*, *umiarkować się*, *uradzić*, *uspokoić się*, *uśmiechnąć się*, *uznać się*, *uznawać*, *weselić się*, *wiedzieć* (2), *wzdychać* (*westchnąć*) (4), *wzgardzić* (2), *zasmucić się*, *zdumieć się*, *zeznać*, *za złe mieć komu*, *znać*, *żałować*, *żąć się* [= *ulegać zazdrości*]. ~

»sam w sobie, w samym sobie; sam(o) przez się, z siebie« = *jako taki*, *odrębnie rozpatrywany* (*najczęściej jako obiekt charakterystyki*); *ipse per se Mqcz*, *Modrz*; *in seipso PolAnt*; *ex se*, *per se Modrz*; *in semetipso Vulg*; (*ipse*) *in se JanPrzyw* [szyk 197:10] (112:2;54:39); *ForCnRWiet* Av; *PatKaz III* 102; *Absolute*, *szamo w sobye*, *osobnye BartBydg* 241; *Luczko yefth znakomythe fśamo przedfzye* [*lege*: *przez się*] *MetrKor* 57/115v [*idem* 59/273], 57/116v, 117, 118, 59/273, 275, 276, 278; *Sama w fobie Manna* ieft niebarzo biała *FalZioł III* 4d, I 76c, 149a, IV 38a, V 3v, 5v; Ale miód chocia fám z fiebie ieft lipki y klijowati, wfzakoż dla fwey ciepłofci też wyfułza *GlabGad* G7v, E3v, E7, E8, G2, G7v [2 r.] (22); Potym [*po liczbie* 2] ieft troycza pirwłza licżba nie równa/ wfzakoż fama w fobie doskonála *KłosAlg* A2v, A2; *KromRozm I* G; *MurzNT Matth* 13/21; *KromRozm II* b2, lv, n4v, x4; *KromRozm III* B8, D5; *LubPs* E3; *KrowObr* 43v [2 r.], 97, 111v, 114v, 222v, 225, 232v; *RejWiz* 119v; *Leop Matth* 13/21; Przywileie pofpolite y ofobliwe nie máią inák być rozumiane y wykłádane iedno iáko fámý w fobie brzmią. *UstPraw* H2; *BibRadz I* 63d *marg*, 108d *marg*, *Is* 5/21, II 90c *marg*, 138a *marg*;

BielKron 55, 98, 116, 276; *GrzegRóżn* I3v, I4v; Homo arcanus, Człowiek skryty á cichy łam w łobie. *Mqcz* 14c; Pendent per se dragmas decem, Sámi przes łię wazą dźiesięć łótów. *Mqcz* 288a, 3b, 7a, 11c, 127d, 206d (11); *OrzQuin* B, Q3v; *RejAp* BB6, 74, 92v; iáko thá niebieska piękność [!]/ przez łię łámá/ y od łiebie piękność ma nieprzyrownáną *GórnDworz* Mm5v, F4v, G3v, G8v, Eev, Ee2 [2 r.] (11); *GrzepGeom* B4; *RejPos* 76v [2 r.], [77], 79, 79v; *RejPosWiecz*³ 98; *BiałKat* 241; *KwiatOpis kt*; *KuczbKat* 150, 285; iż náłzá náturá ielt łámá w łobie ták bárzo zawiłána/ iż [...] *RejZwierc* 66v, 2, 21v, 148 [2 r.], 273v; *BielSpr* 46; Świętá iáko y Niedziela nic złego łáme w łobie niemáią *WujJud* 189 *marg*, 131, 197v, 210, Nn4v; *WujJudConf* 27v, 253v; *RejPosWstaw* 41v, [110²]v, [143³]; *BudBib Ex* 37/22; Ták żeby tá Skrzyniá była ná łzérz łaméy w łobie/ trzy álbo czwórzy łokćie *Strum* I4v, G3; Otołz nie ná ten Páwłow wczýnek zgołá łam przez łie wiernemu pátrzyć potrzebá *CzechRozm* 244, 25v, 88, 130, 189, 206v, 263v; *ModrzBaz* 42, 50v, 82v, 136, 137v; *ModrzBazBud* ¶5; iáko ciepłiczna [woda] [...] ciepłá być ma/ ták tá co iá piiá/ iegli grzeie álbo łámá z łiebie ciepłá ielt/ zdrowá być niemoże *Oczko* 10v, 4v, 15; poznałes co ielt łam z łiebie/ gdyś moię łáłkę wtrácił *SkarŻyw* 262, 581; *StryjKron* 462; *CzechEp* 94, 140, 185; *ReszList* 155; *ArtKanc* H16; Diffinitio – Opłsanię rzeczi iako ielt łama w łobie. *Calep* 322b, 146a, 538b; *Phil* L, Q2; Dobry tedy przez łię łam rozum ielt/ y dobré łá náuki *GórnTroas* 4; *OrzJan* 23, 34 [2 r.], 70; *LatHar* 264; *KołakCathOkuń* A2; Acz rzeczy báłwanom ofiárowánych pożywác nie ielt grzech łam z łiebie. [...] Włzáłże [...] *WujNT* 1.*Cor* 8 *arg*, s. 64, 201, 306, 462, 532 (11); *WysKaz* 34, 47; iako ten Dekrét Séymowy łam w łobie obmawia *SarnStat* 858, 12, 13, 22, 54, 84 (14); iż Báłwan w łobie nic nie ielt: to ielt ono drewno ábo máteria ktorą ludzie zá Bogi mieli/ w łobie łámá nie była tym zá co iá miano *PowodPr* 28, 63; *SkarKaz* 312a, 350a, 488b.

~ Wyrażenie: »rzecz sama w sobie« [szyk 7:2] (9): abichmi sye tego prawie dowiedziely sye yako sye ta rzecz sama włoby ma *LibLeg* 11/20v, 11/28v, 106v; Dla tegom to wczýnił/ áby rzecz łamę w łoby rozbyerano/ á nye z ołoby ładzono. *KromRozm I* A2v; *KromRozm III* O7v; *Mqcz* 288b, 353b; chocia łámá w łobie ona rzecz/ była dziwnie ołobna: iednáł [...] *GórnDworz* M6v; *ModrzBaz* 133. ~

B. Z zaimkiem wzajemnie zwrotnym (107) :

„Sam” w mianowniku (105): Lepak Xántowi wczniowie/ Mowili ták łami k łobie: [...] *BierEz* B2, H2, I, P3; Czałem też [żorawie] łami z łobą walczą rota na rotę *FalZioł* IV 25b; *BielŻyw* 162; *MiechGlab* 23; *LibLeg* 7/41; *SeklWyzn* d3; *ZapWar* 1548 nr 2669; *KromRozm I* G3, Kv; wedle yego [Zbawiciela] woley we włłem łye rządźili ták myędzy łobą łami/ yáko y przeciw innym narodom *KromRozm II* i4; *KromRozm III* A7; *DiarDop* 113; dobre á zdrowe owce od párlłwyłch á zaráłłwyłch przeładzáyá/ áby łye [...] łamy od łyby nye kážiły. *GliczKsiąż* B4, Cv, K5, Qv; łynowie Ammon y Moáb [...] obroćili łie záś łami ná łie [in semetipsos]/ y popádáli łami od zobopolnych ran. *Leop* 2.*Par* 20/23, 4.*Reg* 3/23, 4.*Esdr* 5/9, 2.*Mach* 8/28, *Luc* 4/36; *OrzList* h2v, h3v; *UstPraw* I3; *KochZuz* A2v; *BibRadz* 4.*Reg* 3/23, *Iob* 41/8; *OrzRozm* D3; gdy Rzymiánie pocželi łami s łobą wnétrzne walki łtroić *BielKron* 184v, 55, 60v, 115v, 129v, 160 (19); *GrzegRóżn* I3v; Intestinum bellum, Domowa woyná/ gdy która nácio á národ łam przeciw łobie walczi. *Mqcz* 173b, [297]b; *Prot* B3; *SienLek* 195; *LeovPrzep* Bv; *RejPos* 233v, [308]; *BiałKat* 126; *BielSat* G2v; nie báđźmy łami náđ łobą łzpiegi á zdraycámi łwemi *RejZwierc* 265v, 43v; *BielSpr* 39v [2 r.]; *WujJud* a3; *BudBib Bar* 6/47[48]; *MycPrz* II B4v; *CzechRozm* 255v; Tylko łie łami łiebie pirwey rozmiłuyemy/ Nieprzyaciół łie zádných by

namniey nie boymy. *PapPan* Gg2; *ModrzBaz* 25, 69; łami między łobą w rzeczach wierze należytych nie zgodni y różni łą *SkarJedn* 37, 289; tak iż [Adam i Ewa] łami łiebie wftydzić fię mułieli *SkarŻyw* 261, 207; *StryjKron* 537; *ZapKości* 1582/87v; *CzechEp* 18; *NiemObr* 39, 88, 125, 132, 139; *KochSz* B4v; którzy [*Sinatus i Synorix*] y zachowániem/ y máiętnością równi łobie byli/ y łami między łobą dobréy przyiáźni vżywáli. *KochWz* 138; *BielSen* 16; *KochWr* 22; *OrzJan* 27; Słowo Chriřtułowe niechay mieřka w was [...]/ náuczáiác y łami łiebie nápomináiác *WujNT Col* 3/16, 2.*Cor* 10/12, s. 642 *marg* [2 r.], *Iac* 2/4; *JanNKarKoch* Gv; iákołmy [*radę, dygnitarze, starostowie*] téř y łami łobie łpólnie [...] ná Séymie Wárfzáfłkim łpólnym zořtáfłi *SarnStat* 1022, 1011 [2 r.]; *KmitaSpit* C6v; *PowodPr* 14, 46; *CzahTr* D3v, E; gdy nagorřze one czáfł były/ ktorých łami z łobą woynę barzo krwáfł wiedłi. *SkarKazSej* 689b, 691a, 694a.

„Sam” w przypadku zgodnym z zaimkiem zwrotnym (2): Oto widziřł że fię tym to przydáfł co y onym budownikom wieře Babel/ kthorzy łámych łiebie między łobą nie rozumeli *GrzegRóżn* I3; [...] miłuiác nie tylko łámych łiebie łpólnie/ ále y nieprzyiáćioły łwoie *CzechEp* 101.

3. Z zaimkiem dzierżawczym „swoj” (teř wyjątkowo z „własny”) (17) :

»sam svoj, sam własny, samego własny« = *własny; privatus, proprius Calep* [szyk 14:2] (13:2:1): *SeklKat* P3v; bo się spodziewa, że nie w swą samę nadzieję, ale snadź za ponętą czyją Iřlanci tego się ważyć mieli. *Diar* 22; *Leop Eccli* 21/30; *BielKron* 246v; Suopte nutu et suo pondere ad pares angulos in terram feruntur, Z łámego włáfłnego pochilienia y cięřłkořcy rowno łie łpufzczáfł ku ziemi. *Mqcz* 255a; moře być vzdrowione mdłe á zboláfł grzechem człowieczeńřtwo iego/ przez łámego włáfłną wiáfł iego. *RejPos* [236]v, 304v; *BiałKat* 16; Bo iuř łam nie łwoy/ iáko łthára przypowieřć/ połowicáfł dyabłowa. *RejZwierc* 143, 100; á nie małř ich [*karpí*] łam z łwégo [= z *własnego*] Gořpodárřtwáfł/ thedy ich muřířł skąd ináfł nábywáfł *Strum* O3; Bo to zá tym poydzie że łie y łyn łam od łiebie vrodził á iż téř duch nie będzie duchem oycowłłkim/ ále łam łwoim. *CzechRozm* 15v; *StryjKron* 667; *Calep* [849]b; *OrzJan* 7; z łwoim łámym/ ácz małým ludem/ pobił Seirany *SkarKazSej* 685b.

[»sam svoj« = *zajmujący się tylko własnymi sprawami*: Iáfłac Pořłem ná Seym/ nie bydź łam łwym/ ále włzyřłkiego fię oddáfł do pořług Rzeczyřpolfł. *KarnEksorb* Cv.

»sam svoj« = *własną mocą stworzony*: Bo ma [*Syn*] Bogáfł y oycáfł: tákře y duch ma Bogáfł ktorego iefł duchem/ á nie iefł łam łwoim/ áni łam od łiebie pochodzi *CzechZwierc* t2.]

»sam nie svoj« = *niepanujący nad sobą* (1): [*wino*] przydawa vřnořći/ řmiáfłći/ do mowienia y czynienia přdłkořći/ ták iż człowiek bywa iákoby łam nie łwoy [*impotes sui*]. *ModrzBaz* 52.

IV. *To, co zasadnicze, a nie rzeczy (sprawy) poboczne z tym związane; ipse Vulg, PolAnt, Mqcz, Modrz, JanStat* (300) : *MetrKor* 37/4; Dym kthory bywa przy przepaleniu Srebrne^{go} krufłczu/ iefł iadowity á řzkodłiwy zdrowiu człowieczemu/ I theř łamo Srebro ciemnieie od one^{go} dymu *FalZioł* III 34d; Chce pan Bog áby diřcipułowye nye ináfłczy yáko łame náuki/ preceptori łwe miłowáli *GliczKsiąř* N8v; *Leop Ios* 11/11; Miáfłto łamo nie było dane Kálebowi iedno tylko kráináfł około niego *BibRadz* I 128d *marg*, *5v; *KwiatKsiąř* H2; Pergama. Mury około miáfłtáfł Troyáfłńskiego téř łamo miáfłto troyáfłńskie. *Mqcz* 291b, 190d, 198a, 220d, 365a, 420a; *SarnUzn* G4v; *LeovPrzep* A3v; iż oczy iego chytáfł łie zá oneę pięknóř thwarzy/ á niemogáfł łámey twarzy/ iż contráfet iey do łercáfł niołáfł *GórńDworz* Mm, Cv, Kk; Abowiem znaydziefł tákich wiele/ iż nie tylko łámego řtráchu

ále y ledá iákiego podobieństwą iego tedy fie iuż lękáią *RejZwierz* 85, 96v, 134; *WujJud* 32v, 164v *marg*, Mm8; *BudBib* 1.*Mach* 11/4; *BudNT Hebr* 9/21[23]; Niecháyby to ták było co fie tknie tych rzeczy ziemńkich y lámeý země *CzechRozm* 123, 55v, 260v; iáko oracze/ nie láme role/ ále pożytki z nich przychodzące [...] dawáią *ModrzBaz* 122v, 51v, 58v, 81, 112, 115; á ták wftęchlinę/ álbo máterýą gorączki czyniąncą/ wypędziwfy/ y lámá gorączká/ vftąpić muśiáá *Oczko* 14, 7, 16, 22, 33; Rychło potym Roku 1416. wielkie woýfká Tátárńkie [...] do Kijowńkiego Xiętwá wtárgnęły/ Miásto lámó Kijow fplundrowáli/ złupili/ fpalili *StryjKron* 547, 91, 110, 288, 315; á potym odłóżywfy ná ftronę rummy y chwafty fzkodliwe/ náukę lámę zbáwienną przedsię wezmę. *CzechEp* 105, 19, 48, 251; *CzechEpPORz* *4; iż dobrego gránia na lutni/ lutnia lámá przyczyną ieft/ á nie tén miřtr co ftrony łekce. *GórnRozm* L2v; *Phil* D2; *LatHar* 190 [2 r.], 220, 250, Aaa3v; To ieft, w oktáwę Pálchy: ktora tákże byłá świętá y vroczyfta, iáko y lámá Pálchá *WujNT* 213 *marg*, *przedm* 16, 28, s. 568; Niżéý cále znaydziefz Státuty lámé: Tu iedno Tytuły wfpomniáły fie *SarnStat* 339, *6v, *7v, 2, 320, 445 (10); *PowodPr* 27, 50; *SkarKaz* 155b; *SkarKazSej* 685b; Drogá ku fławie/ w fławnym vrodzenie Domu/ nie lámá fławá. *SzarzRyt* B4v.

Wyrażenie: »rzecz sama« = *istota, podstawa; res ipsa Mącz, Modrz; causa ipsa, ordo Modrz; ipsum factum JanStat* [szyk 115:109] (224): Słowác nic nie pomagáią/ Bo lámę rzecz ludzie znaią *BierEz* H4v; *MurzHist* H4; *MurzOrt* B; *KromRozm II* d3, m4v; rzecz to lámá pokázuye/ iż yeden tylko yeft kořcyoł boży *KromRozm III* E7, O6v; *GliczKsiąż* C3v, H3v; *OrzList* g; *LeszczRzecz* A5v; *GrzegRóżn* M4; *KwiatKsiąż* L, O4v; Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat, Nie domagał bych fie tego/ by lámá rzecz nie domagáá. *Mącz* 230d, 174b, 208a, 230d, 285c, 288c (10); *OrzQuin* C3v, E, P; Niech fie przą tego iáko chcą/ ále rzecz lámá ie wydáie. *SarnUzn* H2v, B3v, B8v; *SienLek* 197; iż tylko on tu o známionach wfzytko powieda á nie o lámeý rzeczy. *RejAp* 128v, AA2, 80v, 128v, 131; *KuczbKat* 290; Wízák y lámi to znaćie/ że ná Ceremoniách máło należy/ gdyż fie w rzeczy lámeý zgadzamy. *WujJud* 235v, a4v, 10v, 26v, 92, 171v (15); *WujJudConf* 78, 164v, 172v, 260; *RejPosRozpr* b4v; *BudNT przedm* c2, d, Ff8v; Ten rozdział nie ieft rozny od onego pierwfzego lámą rzeczą *CzechRozm* 97v, 4v, 28, 63, 71, 71v (24); Ale dawfzy pokoy przedmowie/ iuż o lámeý rzeczy [de re] mowić nácznymi. *ModrzBaz* 2v, 12, 26, 29, 58v, 60 (20); *SkarJedn* 98, 241; Bo kto kořcióá niesłucha/ rzeczą lámą pogáninem ieft. *SkarŻyw* 364, 91 [3 r.], 185, 285 *marg*, 503, 596; *StryjKron* 56, 350, 380, 385, 395; *CzechEp* *2v, 10, 50, 53, 94 [2 r.] (20); *NiemObr* 32, 144, 152; *KlonŻal* D3v, E4; *ReszPrz* 5; *WerGořc* 233; *WisznTr* 14; *KochProb* 15; *ActReg* 15, 150; *GrabowSet* T4v; *KochFrag* 47 [2 r.]; *OrzJan* 11, 25, 88, 126; bychmy iedno [...] ná przykazánie twoie pámiętáli/ żebyfmy ie rzeczą lámą peřnili. *LatHar* 563, 50, 209, 324, 617; *WujNT przedm* 1, 10, 17, s. 73, 310 (11); IÁko nie ten ieft bogáty/ ktory wiele znał álbo widział bogactw/ ále ten ktory ie w rzeczy lámeý ma y trzyma *WysKaz* 3, 14, 47; OD tych tedy Gréków początki, przezwiřká, wzory, křztałty liter, y rzecz lámę náuk wfzyřtkich wzięli byli Láćinnicy *JanNKar* B4v, A4v, C, D2, D3, D3v, E3; *SarnStat* *4, 81, 645, 831, 1002 (8); Słow nie trzebá wiele/ Sámá rzecz świádczy/ żeř tym [Maryjo] Króle przodki řwoie Wřzytki przerównáá *SiebRozmyřl* F4v; *PowodPr* 58; Niech nie tylo náuká/ ále y lámą rzeczą pokory ich náuczam. *SkarKaz* 515a, 155b [3 r.], 156b, 157b, 208a, 348b (12); *VotSzl* E4v; *CiekPotr* 38, 79; *CzahTr* A3; *GosłCast* 6, 13; *PaxLiz* D4; *SkarKazSej* 660a.

~ W charakterystycznych połączeniach: sama rzecz (p)okazuje (pokaże, pokazała) (33), świadczy (poświadcza) (7).

»sama własna rzecz« (11): Sákrámentá nie fą lámą włafną rzeczą ále znákiem ktorey pewney rzeczy. *CzechRozm* 263 *marg*, 29v, 31v, 71 [2 r.], 164v, 263, 266v, **5; *CzechEp* 112; że to lámá ieft rzecz włafna y prawdźiwie królowi fłużąca/ áby cnoty á gnułności w rzeczypóspolitéy/ tenże łam był świádkiem y fędzią. *OrzJan* 50. ~

V. Bez (godnego uwagi) odstępu od punktów skrajnych lub centralnego: tuż przy ..., w ..., a nie poza; często dodatkowo podkreślając wielką odległość (309) :

1. *Dotyczy miejsca (też miejsca w tekście); in ipso Vulg; sub ipsos Mącz; in extremo, in ipsum PolAnt (207) :* Ten kámién ktorymći vkazał/ W łámych drzwiách w łáźni leżał *BierEz* D3v, R2v; á przifamech rofzczákach [tj. na końcach gałązek, cf ilustracja] lifthki [ożanki] fą mnieyfze *FalZioł* I 37a; w they wodzie ciepłey ma ona pani chora fiedzieć zgodzinę albo więczy: po łamy pas. *FalZioł* V 28v, I 39c, 45b, 49a, 61a, 63c (22); Ona od łtrachu niewiedzącz czo czynić [...] vzrzawfzy rzekę, ku niey fie miała aby fie tham y z fwymi vtopiła. Ale drabi pogoniwfzy ią nad łamą Rzeką [*in ripa fluvii*] przywiedli z dziecmi iey do Atile *MiechGlab* 55; *BierRozm* 27; y przyiachawfchi wnałche moldawfkye zyemye nałchamey granyczi y wyełkyy nyepóspolythe łkodi czyniły. *LibLeg* 11/164v, 6/119, 11/156, 156v; tedy ia fnádnie przeniknę [...] práwyy do łámych wnętrznóci pálacow twoich. *RejPs* 64v, 65 [2 r.]; *RejWiz* 110; *Leop Ex* 19/17; A mychmy fie vtáli podle łamey łciány. *KochZuz* A4; *RejZwierz* 43v; *BibRadz Gen* 43/19, I 46b, *Lev* 4/7, *Num* 22/36, *Iudic* 9/35 (9); będyem wieżę łtáwić pod łame niebo. *BielKron* 7v; Ziemiá Friłka [...] od łámego Renu nád brzegi morzá Niemieckiego rozłszerzoná áż do Cimbricám Cherłonełsum *BielKron* 290v, 21, 34, 59, 69v, 147 (16); Attondeo, Práwyy przifámy płci przifłtrzigam *Mącz* 458b, 1a, 178a, 213c, 227b, [234]a (10); *SienLek* 25v, 36v, 108v, 168, Yyyv; *RejAp* 81v, 180v, 184; przyłzedłzy do rzeki Oglio/ kthora pod łamą wieł bieży/ [...] *GórnDworz* Bbv, P3v; *GrzepGeom* P4v; *BielSat* N4; *KwiatOpis* A4v; *RejZwierc* 96, 120v; A gdy tám nád Iordanem/ nád łámych byli iuż. Zyąwfzy s fiebye Heliałz/ płałcz w koło záwinął *HistHel* D3; włóž wárltę álbo trzy chrółtu/ pod łamą łciány vpułtowá *Strum* M3, B3, D, O2; *BudNT przedm* a4, *Hebr* 9/22[24]; Y z łamey Indyey Chrzełściánin z Polakiem o Bogu mowić/ y z rozumieć go może. *SkarJedn* 362, 33; *KochPs* 121; bo iáđac miedzy Kurlkim y Baltickim morzem/ pod łamy woz wáły morłkie bią *StryjKron* 72, 41, 41 *marg*, 71, 72; *NiemObr* 84; *KochFr* 67; *KochSz* B4; *KochWz* 140; *ReszHoz* 135; *BielSjem* 41; *PudłFr* 63; Powie lekarż/ iuż teraz niełża/ iedno po łamy łtaw rękę vciác. *GórnRozm* K2; *KochWr* 40; *OrzJan* 10; *WujNT przedm* 29; *WitosłLut* A3v; A krew po łame boki bárány fárbilá. *KmitaSpit* C5; *PowodPr* 30; *SkarKaz* 39b; *CiekPotr* 13, 69; Iaka [szkoda] ieich częłto wielka ze wfłtydem potyká/ Ták że fie łedwie łámych nołow ieich nie tyka. *CzahTr* E3v, E2v; Stąd iuż doieđżiefz do łamey MOTŁAWY *KlonFlis* Hv, F2v, F3, H2; *ZbyłPrzyg* A2.

Połączenia: »až(e) do samego ... (po, pod, przed, w sam(y) ..., ku samemu ..., nad samym ...)« (36): tym namazuy grzbiet/ pocżawfzy od łzije až do łámych krziżow. *FalZioł* I 10d, I 126c, IV 18b, V 21a; *MetrKor* 57/119, 59/280; *MiechGlab* 1, 43; *RejPs* 174; Piotr łzedł za nim zdaleka/ ałz włamy pałác Biłkupi [*usque intro in atrium summi sacerdotis*] *MurzNT Mar* 14/54; Ktora powłtawfzy vłłoniłá fie nižiuchno až do łamey ziemie *BibRadz 1.Reg* 25/41, I 46b, *Iudic* 3/3, 9/40, 52, *Ion* 2/4, *Iudith*

13/12; Hifzpani Portugálfcy [...] aż ku lámemu fłońcá wíchodu záieždźáiá z kroleŝtwy pogáńŝkiemi rozliczne kupie wiodąc. *BielKron* 278v; Poderis, Latine tunica talaris, Długa fuknia aż do lámych piąt. *Mqcz* 307c; *SienLek* 108v; *RejPos* [36]v [2 r.], 148, 175v; A Anyoł wziąwŝy Proroká zá wirzch głowy [...] poŝtawił go aż nád lámą íáŝkinią gdzie Dániel ŝiedział. *RejZwierc* 203, 58; *BudBib Iudith* 13/12; *HistHel* D2v; *PaprPan* D2v; *MWilKHist* K2; Tátarowie bez odporu Polŝkie ziémie až po łame Tatry Węgierŝkie ŝwowolnie burzyli *StryjKron* 370, 527, 787; *OstrEpit* A2v; *PowodPr* 71; Puŝć ŝię do Swiećia aż pod lámą bronę *KlonFlis* G3.

»tuż pod, nad samym ... (u samego ...)« (5): Więc rzeká pyękna płynie tuż pod lámym płotem *RejWiz* 65; *RejPos* Ooo2; *KochSz* C3v; *ActReg* 27; Sędzia roŝtropny [...] zágaíl ŝad tuż v łamey brony *KlonFlis* G4v.

Wyrażenia: »na samym końcu, ostatku (do samego końca)« (6:2): *FalZioł* V 58; ochędożayćie przybytek páńŝki rozmáytemi przyprawami aż do łamego końca ołtarzá iego. *RejPs* 174; GAdáli towarzysze/ co pługá nie ználi/ Ktorá dziurę ná lámym końcu tám widáli. Powiedáli iż klinik ná lámym oŝtátku/ Ieŝt przybity *RejFig* Bb8; *RejPos* 32v; ieŝli Młyn poŝtawiŝ nie ná lámym końcu Grobléy/ ále trochę niżej: thedy [...] *Strum* I3v; *CzechEp* 210; *SarnStat* 544.

»z samego początku« (1): Mátheuŝ [...] zaraz z łamego początku piłania ŝwego [...] ták mowi. *CzechEp* 302.

»w samym (po)ŝrózdku (z samego poŝrózodka(-u), w samy poŝrodek)« (7): gałáŝki prawie ŝłame⁸⁰ poŝrózodka prętu wyraŝtaia *FalZioł* I 111b, I 122a, V 38; Wrzuciłeŝ mię w głębokości w łamy poŝrodek morzá [*in medium marium*] *BibRadz Ion* 2/4; Abducta ex Arabia penitissima, Z łamego poŝrózdku Arábiyey vwiedźiona. *Mqcz* 289d; *CzechEp* 297; W lámym poŝrózdku pod piękną dębiną/ Nie przeczerpane źrózdlá niech wypłyną. *KlonŻal* D2v.

»na samym wi(e)rzchu (do samego, u samego wierzchu, na samy, przez samy wierzch, nad samym wierzchem, w samym wierzchu, od samej zwirzchności); sam wierszchołek« = *in ipso vertice, super verticem Vulg; a summo Mqcz; in verticem PolAnt* [szyk 25:1] (25:1): *BierEz* Q3v; na lámym wierzchu te⁸⁰ ziela głoweczki roŝthą okrągłe *FalZioł* I 111b, I 55b, 75b, 106c, 140a, 147c (13); *Leop Ex* 19/20, *Is* 28/4; Iugum, Nawyŝŝy wierŝchołek álbo ŝpicá góry. Summum iugum Sam wierŝzchołek. *Mqcz* [176]d, 304b; *SienLek* 25v, 62; pátrźze z ziemie pomykáiać ŝye ták długo/ aż przez łamy wierzch ónéy łáŝki vźrzyŝ wierzch wyŝokości téy którą chceŝ zmierzyć. *GrzepGeom* Pv; iż od łamey zwirzchności niebá był początek wyŝcia iego. *RejPos* 29; iż on tuż nád lámym wierzchem głowy twoiey dzyerży obronną [...] rękę ŝwoię. *RejPos* Ooo2, 41v; *BudBib Deut* 34/1; *GórnRozm* M4v.

2. Dotyczy czasu; ab ineunte [aliqua re] Mqcz (92) : *OpecŻyw* 73v; bog obyauyl panną maryą przed lámym yuŝ narodziłym *PatKaz III* 103v; *FalZioł* V 19b [2 r.], 19d, 25, 43, 86; try [!] noczi do łamego dnia miedzi sobą ŝmieŝławŝi ŝye bytwe miely. *LibLeg* 10/147; *RejPs* 69v; wŝchamy wyeczor gdi bel napywye wylomyła okno do theyze komory *LibMal* 1552/167, 1544/89v; *Diar* 83; nye zda ŝie rzecz być rozumna przed dwánaŝcy lat dzyeći polecáć komu vczyć/ ále práwy wŝamę dwánaŝcy lat gdy yuż y dzyecyę chłopcem będye *GliczKŝiż* I6v, B2, D4, H3v, N2, N8; Ma być tedy od łamego niemowleŝtwa ciało ku rycerŝtwu ćwiczono *KwiatKŝiż* M2; Sub lucem, et sub lucis ortum, Máło przed dniem/ ná lámym ŝwitaniu. *Mqcz* 425a, 163c, 317a, 381b, 389b, 425a (9); *Prot* D2;

ktora [Elżbieta] też iuż była zączeńá w żywocie swoim Ianá s. onego obiecánego połlá Páńfkiego/ ktory fie miał zyawić przed lámym przyściem iego. *RejPos* 303v, 7v, 8v, 12, 60 [2 r.]; *WujJud* 136; *CzechRozm* 185v [2 r.]; powili syná Bernárdyná/ w dzień łamy národzenia tey dziewice Máryey *SkarŻyw* 458, 193, 248, 461; Będziemy tám miály chodu Do łamego łłóncá włchodu. *MWilKHist* G4; iż Kátholiká ich zázwždy była [...] ielzcze od lámych Apoštołow: á náłzáby się dopiero náleść nie dawno miálá. *CzechEp* 359, 149, 200; *ReszPrz* 34; Kury fie lęgá cały rok/ poczawłzy w pošt áż do łamego ś. Marćiná *GostGosp* 110, 158; Bo duch twoy/ pędem do márności świeckich od łamego práwie dziećinłtwá bieży *LatHar* 259; Liczcie Biłkupy/ od łamego Piotrá/ ná łtolicy iego *WujNT* 68, 16, 89, 104 *marg*, 429, 869, Xxxxxv; *PowodPr* 78; *KlonWor* 15; [Bo y teraz mácaią Troyczanie y ini przedwiecznicy práwie włáme południe drogi *BudArt* R7v].

Połączenia: »aż(e) do samego ... (ku samemu ...)« (17): W takowym ij wgorłłym vrąganiu ij náłmiéwaniu łtworzyciel ij buog twóy byl áż ku dniu łamému. *OpecŻyw* 115v, 86 [2 r.]; *FalZioł* I 39c, V 90v; *MiechGlab* 34; *BielKom* F7v; *GliczKsiąż* O3 [2 r.], Q2v; *KrowObr* 150; *RejWiz* 115v; Spáłá thedy v nog iego/ áż do łamego dnia [*usque ad noctis abscessum*]. *Leop Ruth* 3/14, *Ios* 7/6; co fie toczyć álbo łpráwować ma ná włzythkim łwiecie áż do łamego przyłcia Páńfkiego. *RejAp* BB4v, B2; *CzechRozm* 170v.

»przed samym tudzież [= *tuż*] ...« (1): byli drudzy [*prorocy*] którzy práwie przed łamą niewolą tudziélz prorokowáli *BiałKat* 131.

Wyrażenia: »do samego końca (skończenia), ostatka (na sam koniec, na samym końcu, ostatku)« [*szyk* 5:1] (4:2): Tákżec co z nim łtworzono/ wiecznie będzye trwáło/ Áż do końcá łamego odmiány nie znáło. *RejWiz* 115v; *RejAp* 2; Bo gdy fie iuż łtárzeie ociec ábo mátká/ A iż im do łamego iuż przydzie ołtátká. Tedy [...] *HistLan* B2; *RejZwierc* 129v; bowiém niektórzy ku ołzukániu y ná lámym końcu Roków zwykli zdáwác *SarnStat* 1294; *SkarKaz* 159a.

»na samym początku (od samego zaczęcia, poczęcia)« (6): ktorych [*spraw*] się tym więcej za panowania KJM młodego przymnożyło, niesądzeniem ich od samego poczęcia panowania jego. *Diar* 91, 21, 29; Video quosdam in ipso statim limine obstaturos mihi, Widzę że wnet ná lámym początku będą mi niektórzi zázwázác *Mqcz* 419a; *CzechRozm* 25; *SarnStat* 1297.

»do samej śmierci« [*szyk* 7:1] (8): *OpecŻyw* 86; *FalZioł* V 90v; Nyema tho záprawdę być/ gdy ocyec ma myeć pracá o łynye/ áż do łmyerći łamey pokát on żyw będzye. *GliczKsiąż* O3, O; *KrowObr* 150; *BielKron* 44v; Ták iłz ktorey się wiáry młodym náuczył w tey do łamey śmierći trwał *BiałKaz* I3v; *ModrzBaz* 122.

3. *Dotyczy stopnia lub okoliczności (przen)* (10) : gdym poczuł/ żem ielt náłamym duchu/ na łamym łumnieniu/ i vmyłłe ranion/ wnetem poznál iżę [!] iułz pomnie *MurzHist* P; We włzythkich twych łpráwach miey łam przodek [*In omnibus operibus tuis esto praecellens*]. *BibRadz Eccli* 33/23; *Mqcz* 377c; iuż będziem bliłszly cnoty/ kthora [...] ná punkcie łamym pośrodká/ á miáry zawiłłá. *GórńDworz* Ii6; *KochPs* 201; *PudłFr* 39; Stárwłzy cie ná proch/ wywroći Y dom twoy z gruntu łamego. *SzarzRyt* A4v.

Połączenie: »aż do samego ...« (2): A łam as do łamey łije Za pokutę się vpije. *RejKup* d2v; á mnoży fie rołkołz ich [...] áż práwie do łamego ogládania łwiętey oblicznołci twoiey. *RejPs* 125v.

VI. Użycia trudne do interpretacji, wydają się nie pełnić w zdaniu żadnej funkcji znaczeniowej (w tekstach wierszowanych często dla potrzeb wersyfikacji) [w tłumaczeniach z łaciny w tekście podstawy zwykle nie ma żadnego odpowiednika dla „sam”] (110) : *BierEz* G3; GDy to żalośneé fıkázanié fíe fítało/ żolnierzé ij łami żydowie na Iezufa fíe rzucili *OpecŻyw* 135; *RejRozpr* C2v; (*did*) Kupieć łam narzeką. (–) *RejKup* g3, t2v; *HistAl* D6v, H7v; *MurzNT Ioann* 19/1; A ták prziymi zákon z námi/ Vżywiemy bytu łami. *BielKom* E7v; fıkółftuycye yák to yeft wdzyęczny Pan/ Błogośławyony to yeft mąż ktory w nim vfa łam *LubPs* I2, D, E4v, F4v, L3, S3v, X2, hh4v; *Leop* 3.*Esdr* 2/23, *Cant* 1/7, *Is* 56/11; *BibRadz* *3v, I 3b *marg*, *Ex* 5/14, *Is* 36/8; iż tám z obu fítron trzy kroć fíto tyfiąc ludzi łamych poległo *BielKron* 131, 10v, 113, 199v, 283v, 356v, 391v, 465; Celetes [= *koń wyścigowy*], Kón który łam ku bieganiu ná záwód bywa náuczón. *Mącz* 46a, 146c, 284d, 508c; *HistRzym* 24; *WujJud* 116v; Ale Filip ktory z nim [*Antiochem*] był fípołu wychowan/ fítała fíe áby było odwieziono ciało ie⁸⁰ y boiác fíe łam fyná Antyochowego vćiekł do Eiptu *BudBib* 2.*Mach* 9/29, *Ex* 11/3, *Ios* 17/18, 1.*Mach* 12/41; Więc też tám y prorocy/ w tymże byli miefcie/ [...] A do Helizeufzá/ do łamego przyfzli *HistHel* D3, C4v; Zátym Woiewodowie s pyłznemi vffámi/ Krákowfki Firley z brátem trzyftá wiedli łami. *StryjWjaz* B2v; Bo nietylko z fítrony mężá/ ktoremu oddaná byłá zá żonę/ ále też z fítrony łamey mátki/ należec będfie Iezus do potomftwá Dawidowego. *CzechRozm* 150; *PaprPan* R2v, Dd2; Dozwáláią fíprzecznikowi mowić co mu fíe zda/ y o łamych perfonách świádkow [*tum de personis testium*]/ y o fíprawie. *ModrzBaz* 86, 107; *SkarJedn* 15; *Oczko* [42]; niedamy go inaczey álz nam ták wiele złotá przywieść krol każe/ iáko ciało łamo záważy. *SkarŻyw* 356, 101, 596; Bon fradello/ łam pátuiefz Z Ieruzálem pielgrzymuiefz. A niemiałby tego wiedzieć Abo wždy od drugich fíłyfzec. Co fíe tám teraz przydáło te dni wielkonocne fítało. *MWilKHist* I4v; A ták dzielności Cymbrow łami Niemcy fíobie przywálzyczyc niemogá *StryjKron* 31; *CzechEp* 352; *CzechEpPORz* **2v; *NiemObr* 162; *ReszPrz* 81; *WerGośćPapr* 202; *ActReg* 142; Máká łamá drozey fíe przedác może niż żyto *GostGosp* 112; *GostGospSieb* +2v; *GórnTroas* 60; Kościół Kátholicki (mowi Auguftyn S.) łam ieft ciálem Pána Chryftufowym *WujNT* 678, 72, 253, 754, 808; *WysKaz* 11; *SarnStat* 427, 1258, 1285; *SkarKaz* 121b; Ach gdyby Tych prawowládców náłzych łamych, dla ich więtfzey Vczćiwości chocia iuż y námurowáných Szubienicách wiefzono. *CiekPotr* 78, 3; bo łam zakonnikiem Będac/ fítał fíe ná ten czás wielkim wykřetnikie^m. *KlonWor* 70.

Wyrażenia: »inszy sam« = *inny* (1): bo ieftliż oczy nos albo gęba etc. złoćc nie iáką dawa znać, tedy łam podbrodek mało ku dobremu pomoże A to też mośz [!] rozumiec o infzich człónkach łamych *GlabGad* O7v.

»každy sam« = *každy* (1): iż każdy poftępek wżeteczny wálz [*białęłowy*] [...] záwždy fíe obroćić muśi ná pewny vpadek/ nie tylko káżdey łamey z was/ ále pewnie y komu drugiemu *RejPos* 322v.

»kto sam« = *kto* (1): á trudna rzecz ieft vpominác á przełtrzegác thego/ komu łamemu ten vrząd nád inemi należy. *RejPos* 23v.

»ktory sam« = *który*; *qui ipse* *Modrz* (25): *BierEz* K2v; *LibLeg* 11/155v; *SeklPieś* 31; Cefarz wypráwił kfiążę Vraniey w więzowác fíe w kfięstwo Geldriyfkie/ ktory łam wnet do Brábancyey ciągnął *BielKron* 192v, 95; Wtych tedy naukách [!] maią fíe obierać/ w ktorych łamych wielce mogą. *KwiatKsiąż* K2v; *OrzQuin* M2; *StryjWjaz* A2; chcąc nim [*listem do Hebreów*] tego dowieść/ iżby on

anioł/ ktorego Moyżelz y Ezáialz wspomina/ miał być synem Bożym/ [...] ktoremu łámemu/ miał by dać Bog imię swoie *CzechRozm* 54, 36, 177v; *ModrzBaz* 79v; *SkarJedn* 339; [filozofowie] początek rzeczam z ziemię podawali/ z którey łámey/ y żywioły inżé powłtáwáć łye im widziały. *Oczko* 5; *SkarŻyw* 52, 262; *StryjKron* 738; *CzechEp* 270; *CzechEpPORz* **2; *LatHar* 98; *WujNT* 392; Nie moiá to myśl była [...] fię [...] Boginiom łtáwić. Boginiom pięknych rymow/ ktore łáme wieku Y czáłow nieśmiertelných nie bronią człóweku *WitosŁut* A2; *PowodPr* 60.

~ »ktory on sam« (2): A ták łzedłem ná pole chwałąc y wysławiając bárzo Nawysze⁸⁰ [...]. Ktory on łam włzytko rozrzádfa *BudBib* 4.*Esdr* 13/57; *ArtKanc* V13. ~

»taki (a. takowy) sam« = *taki* (3): *UstPraw* D; A iefli o ieden zły vczynek álbo o więcéy którégokolwiek páná osiedli obwinieni będą/ tákowych łámych powodowa łtroná/ która krzywde ćierpi/ á nie páná ich/ o ón vczynek w łádfie [...] niech pátrzy. *SarnStat* 650; Zátym [...] domowe woyny powłtác mogá/ ktore náde włzytki niełzcześnie krolełtw náżałofnieyłze łá [...] w tákiey łamey woynie/ y zwyćiełtwo złe/ y przegránie nie dobre. *SkarKazSej* 673b.

VII. Różne, osobliwe: odstępstwa od normy, sporadyczne nawiązania do innych znaczeń (11) : Nałipawłzy im wory nákladę pieniędzy Aby z łamą [= *całą, nienaruszoną*] pieczęcią do oycza doniełli *RejJóz* M6v; M Antonius, gdy s Párty/ kthory łam [= *który jest a. którzy są*] narod Tátárfki/ wálczył/ [...] *BielSpr* 42v; Lecz te [łáźnie] które do tąd zátrzymáło wżywánie ludzkie/ ni mieyłcá/ ni włáfnofci vtráćić łie zdadzá: gdyż tymże łtrumieniém ćiekąc/ też włáfnofć/ y tóz ćieplo álbo páre máią. ktora to párá y ćieplo iż ie od inłzych wod rozné czyni/ łámá [= *niezależnie istniejąca*] iefł co y náprołłżégo do téy myłłi przywodzi/ áby thego przyczyny łzukáiąc/ Bogu [...] przypifáć tho mułłá. *Oczko* 3; y wody fię oney náchyliwłzy z łamey rzeczki [= *bezpośrednio z rzeczki, bez kubków*] napili. *SkarŻyw* 51; Słufłnie tedy tákowym ludziom łławá łámá [= *najwyższa (?)*] przypifowána być ma/ y *maxima praemia perfoluenda Phil* I4; Portámi nowymi [...] wielkie dołtátki do nas wpływáią: [...] by łpráwiedliwie były płácone iáko łá zápiłáne/ Polłká łámá [= *cała*] nigdyby zá to niełtáłá. *PowodPr* 25.

Anakolut (zbędne powtórzenie) (1): A łámi niecnotliwi/ rołpłofzá łie łámi. *RejZwierz* 22.

Połáczenia osobliwe: »od nas samych łiebie« = *od nas samych a. od samych łiebie* (1): [...] cziniacz jemu pokoy wieczny od náłz łsamich łiebie y od náłich dziaték *ZapKofcier* 1587/72.

»on sam« = *sam* (1): Lecz człówek przećiw temu on łam łprzécnie kroczy. *GosłCast* 67.

»sam w sercu moim« (1): Mowiłem ia thák łam w łercu moim [cf *znacz.* III.2.a. »sam w łobie«; *Locutus sum ego cum corde meo BibRadz Eccle* 1/16.

»ty ... sam« (1): Tobieć słułłzy dziełczynienie/ łámemu dołrorzeczenie *ArtKanc* T11.

VIII. Okrełła przymiotnik (41) : y łamey pámyęci dziełieyłłey Osweycony á práwy Krol Węgeryłki tem obyczáyem nábył łobie preceptorá Nouikámpianufá [tj. *Nowopolskiego Wojciecha, łac. Novicampianus Albertus*] *GliczKsiqz* L6v.

Z przymiotnikiem dzierzawczym odimiennym = „sam” + rzeczownik będący podstawą przymiotnika (3): moglić oni łádfić Luterowę ofobę łámego w Wormácyey/ ále píłmá łwiętego ktore on powiádał y powiáda: nic *BielKron* 223; powiáda nam píłmo łwięte/ iż ten chleb y wino [...] iefł ciáło y krew Páná Kryłtułowá: á tho z wyroku łámego Páná Kryłtułowe⁸⁰. *RejPosWiecz*³ 96v; Iákoż (y wedłóg łámego I.M.X. Arcybifkupiego wyznánia) [...] *CzechEp* 224.

Wyrażenie: »sam nagi« = *całkiem nagi* (2): Ariftipus [...] gdzież wzrzawłszy niewiaftę łamę naga, zafię wnet wyłzedł *BielŻyw* 57; *SkarŻyw* 97.

1. *Sam* czyj, czyj *samego* (22) :

Wyrażenia: »jego(ż), ichże sam« = *jego, ich własny*« [szyk 4:1] (4:1): Czego niłkąd inąd ogárníć nie możemy/ iedno z iegoż łamego Bołkiego nádchnienia *RejPos* 140, 121, 243v; iuz to ieft ichże łamą Confederacyą którą na pomoc sobie biorą *decisum ActReg* 20; bo go o łzáleńftwo żadna przyczyná połtronna/ [...] ále iego włafna chuć/ iego wolá łamá/ á zły náłóg przypráwuie. *KochPij* C2.

»sam swój (własny)« = *jego własny, jego samego* (11): á nie brzytwą [*brodę*] golić/ á tho dla tego aby nie była zarażona/ chyba yże by miał łam łwá brzytwię [!] *FalZioł* V 65v; Suam ipsius umbram metuere, Sam łie łwego cienia bac. *Mącz* 501d; *RejPos* 228, 231; Mułiáá by łie też w niwecz obroćić oná łroga y droga łmierć iego/ którą nie łam dla łwych/ ále dla náłzych niepráwołci podiáł. *CzechRozm* 218v, 219; *KochPhaen* 7; *GrabowSet* G; Náýduiá [*arianie*] łwoie wykłády/ ktore żadnemu łię Doktorowi ł. ná łwiećie nie łniły/ ktore łami z łwey włafney łłowy podáią. *SkarKaz* 486a, 42b; *CiekPotr* 45. [Cf **III.3.**]

»twoj, moj sam; twoj samego« = *twój, mój własny; proprius tuus* *Mącz* (1:1;3): A łnadz by łie też náłádził niemáły poczet ludzi przeciwo mey łamey ołobie *RejPs* 38v; Fac perinde ac si tua res agatur, Czin ták yáko by twoyá rzecz łamego byłá. *Mącz* 168c, 237b; *Phil* C2; Chomety łtráłznéy miotłá komu złé gotuie/ Twa łámégo náuká o tym prorokuie *GórnTroas* 28.

»sam własny ktorego« = *ten, którego jest własnością* (1): iż nayemnik [...] nye może ták być wyerny á życziłwy byđłu yáko łam włafny/ kthorego byđło yełt *GliczKsiąż* D3.

2. *Być może tworzy stopień najwyższy* [cf *język rosyjski*] (8) :

Z *przymiotnikiem w stopniu równym* (7): KRzyżu wierny ij wyborny łamo drzewo łłlachtetné *OpecŻyw* 160v; Nie ieft też potrzeba wyłokich grodow łtawiać [...] ku przebywaniu krolowi [...]. Bo też łamo niedobyte ogrodzenie ieftci łtwornołć miełzczań. *BielŻyw* 144; *GrzegRóżn* K2 [2 r.]; [...] mniáiąc/ by to było łamo prawdziwe ná łwiecie błogołławieńłtwo/ mocz czynić co łie iedno podoba. *GórnDworz* Ee4v; *GrzegŚm* 50; Tá k człowiek/ gdy ná łkálly prąd nienáwáłłony Tráfi/ á plec łwóy mocny nieporułłony/ Stáwi ná łczekotliwé á odlotné wáły/ Ten łam mężny Bohátyr y mąż dołłkonáły. *GosłCast* 42.

Z *rzeczownikiem odprzymiotnikowym* (1): Iedná tá drogá náblizłza ku mądrołci/ Abyłł czedł piłmá łamey wybornóci [= *najwyborniejsze*]. *HistRzym* 135v.

3. *Być może podkreśla przymiotnik w stopniu najwyższym* (5) : ieftéłcie [...] wywiedzieni ná fundámenćie Apołłolłkim/ y Prorockim/ thym łámym nawyłłłzym [*ipso summo*] węgelnym kámieniem Iezufem Chryłłufem. *Leop Eph* 2/20; *BibRadz Ex* 30/37; *GrzegRóżn* C2; Diceret unum omnium loquacissimum, Rzekłbył łamego ze włzech náwielomownieyłłzego. *Mącz* 503d; Iż on [*Józef*] łam nawiernieyłłzy/ iam to dżierzał o nim *GosłCast* 65.

IX. W *funkcji rzeczownika*: »sam« – »sama« = *mężczyzna – kobieta z pary* (nie tylko mąż – żona), też »sama« = *samica* (6) : Gdy [*raki*] maią poczynáć/ tedy włtępuiá na łię/ gdy łama poczuie iże na niey ieft mąż/ thedy łie obroci na bok *FalZioł* IV 30d; HEráklion y Mártyná mátká iego byli ná Cefárlłkim mieyłcu dwie łecie/ ále pánowie Konłtántyńopolłcy poimáwłłzy obudwu/ łamey ięzyk

vrznęli á lámemu nos *BielKron* 166; Więc y to niezláchetna zóná weń [*męża*] wmowiłá/ Iż łobie w Kmotry bierze onego czuryłá. Co lię lámeý podobał *KlonWor* 60; [Cenfen, te poſſe reperire ullam mulierem, que careat culpa [...]] Nie ieſt wmeý mocy/ co lámá totzy. *TerentMatKę*t S4, E4; Tamże wziął suknię dziką karczmarzowi i samej dwa rąbki, i płótna trzydzieſci miar *KsięgaKrymKra*k 1559 nr 42, 1560 nr 61, 1583 nr 140; trocha płótna koleńſkiego i serweta, szata ſamego czarna *InwMieszcz* 1561 nr 102; Letnik czamletowy, czarny z aksamientem, ſamy nieboſzczyce *InwMieszcz* 1567 nr 135, 1563 nr 112, 1566 nr 130, 1567 nr 133, 1570 nr 157].

[»sami« = *para małżeńska*: Na dwie łóże poſcieli ſamym *InwMieszcz* 1559 nr 88.]

Wyrażenie: »sama z ſamym« = *para sam na sam* (2): Dla tegom ſwiętá zacné łobie zámyſliłá/ Aby m dziś pożądlivá myſł íwá náćieſziłá. Sá m á z lámym zoſtawſzy w domu bez przeſzkody *GoſłCaſt* 51. [Cf »sam z ſamą« *znac.* **I.1.A.a.α.ββ.** s. 46b.]

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (21) : m má/ rzym/ lám/ dym *MurzOrt* B2v, B2v; Demum, Ná oſtátek/ ná koniec, też práwy oſobny/ álbo/ lámá dopiero. *Mącz* 81c; Egomet, pro Solus, Sam *Mącz* 100d, 230c, 401c; *Calep* [991]a.

Połączenia: »ja sam« (7): Memet pronomen compositum, Mnie lámego. *Mącz* 215a; Mihimetipsi, Mniełámemu. *Mącz* 221b, 100d [3 r.], 174b, 219a.

»ty sam« (4): Tibi eidem, Tobie lámemu. *Mącz* 467b; Tute, Ty łam *Mącz* 467c, 219a, 470d.

»wy sami« (2): *Mącz* 507d; Vos, Vosmetipsi pro vosipsi – Wyłami. *Calep* 1140b.

Wyrażenie: »sam jeden« (1): Merus, Solus, immixtus, unicus – Sąmieden, ízczeri, ízczegulni. *Calep* [656]b.

Cf [**NIESAM**] (*Errata*), **SAMIDWA**, **SAMODWOJE**

KW, (ALKa, ECB, LWil)